

ÚSTAV
PAMÄTI
NÄRODA

Matej Medvecký

ZA ČERVENÉ SLOVENSKO

**Štátna bezpečnosť a politické
spravodajstvo na Slovensku v rokoch
1945 – 1948**

Ústav pamäti národa
Bratislava 2011

Matej Medvecký

ZA ČERVENÉ SLOVENSKO

**Štátna bezpečnosť
a politické spravodajstvo
na Slovensku v rokoch
1945 – 1948**

Edícia MONOGRAFIE

Vydal Ústav pamäti národa
Námestie slobody 6
817 83 Bratislava 15
www.upn.gov.sk

1. vydanie

Recenzenti Prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.
Doc. PhDr. Jan Pešek, DrSc.
Doc. PhDr. Michal Šmigel, PhD.

Zodpovedná redaktorka Alžbeta Poparová
Jazyková úprava Marta Vitková
Cover design Pavel Kastl
Grafický návrh Gabriela Smolíková
Sadzba a tlač Róbert Jurových, Nikara

Foto na obálke dobová fotografia budovy policajného
riaditeľstva, Bratislava

© Ústav pamäti národa 2011
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89335-31-2

OBSAH

Úvod	7
Vznik, organizačná štruktúra a vnútorné pomery	12
<i>Vznik a organizačná štruktúra</i> <i>spravodajsko-štátnobezpečnostných zložiek na Slovensku</i> <i>v rokoch 1945 – 1948</i>	12
<i>Politické spravodajstvo a štátna bezpečnosť</i>	67
<i>Kontroly Odbočiek</i>	77
<i>Morálka a medziludské vzťahy</i>	91
<i>Vzdelávanie</i>	101
<i>Spolupráca s inými úradmi</i>	105
<i>Spolupráca s Maďarskom</i>	107
<i>Unifikácia</i>	112
Agentúra	131
Ilegálne skupiny a ich konštruovanie bezpečnosťou	141
<i>Štefan Chalmovský a spol.</i>	149
<i>Zabitie Tibora Benkoviča</i>	170
<i>Michal Štefula a spol.</i>	189
<i>Jozef Bačkor a spol.</i>	201
<i>Juraj Racík a spol.</i>	208
<i>Takzvané slovenské prisahanie</i>	209
<i>Skupina v bezpečnosti</i>	272
Prevrat	275
Záver	297
Zoznam použitých skratiek	302
Pramene a literatúra	304
Summary	308
Menný register	316
Obrazová príloha	329

Úvod

Štátna bezpečnosť bola nepochybne jednou z najdôležitejších opôr komunistického režimu. Slúžila mu viac-menej verne po celý čas svojej existencie a zohrávala kľúčovú rolu pri akciách zameraných na jeho ochranu a zabezpečenie. Aj táto organizácia mala však svoju prehistóriu, pričom práve jej pôsobeniu na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 je venovaná predkladaná publikácia.

Je známe, že spravodajské služby ovplyvňujú (nielen) politické dejiny každého štátu. Mávajú na aktuálne dianie vlastný pohľad, zväčša deformovaný optikou vykonávanej práce a zamýšľaných cieľov. Na nasledujúcich stranách som sa pokúsil priblížiť prácu odboru Povereníctva vnútra, ktorý na Slovensku vykonával v rokoch 1945 – 1948 spravodajské a štátnobezpečnostné úlohy. Cieľom bolo priblížiť túto inštitúciu nielen ako činiteľa, ktorý do (česko)slovenských dejín zasiahol výrazným spôsobom, ale aj optiku nazerania jeho zamestnancov na dobové dianie, motivácie ich konania a ďalšie relevantné faktory.

Uvedené časové ohraničenie som si nevybral náhodou. Mojm zámerom bolo nielen popísať organizačnú štruktúru či rôzne smernice, ale najmä priblížiť fungovanie a činnosť úradu v kontexte moderných slovenských dejín. Kým časové vymedzenie na rok 1945 je nepochybne logické (vznik), februárový prevrat v roku 1948 ako druhý medzník môže vyvolávať pochybnosti. Možno aj preto, že v marci 1948 sa uskutočnila reorganizácia Povereníctva vnútra. Nazdávam sa však, že február 1948 je úplne logickým medzníkom aj pre dejiny VI., resp. VII. odboru Povereníctva vnútra. Najmä preto, že po komunistickom prevrate sa zmenila jeho úloha – kým do prevratu bol faktorom destabilizujúcim existujúci režim, po uchopení moci komunistami sa stal štátnym orgánom, ktorý naopak režim stabilizoval. Prichádza teda k zásadnej zmene funkcie ako takej. Tú považujem za významnejší faktor ako akúkoľvek organizačnú zmenu. Dá sa samozrejme oponovať tým, že aj ľudovodemokratický režim v rokoch 1945 až 1948 mal ďaleko k dnešnému ideálu slobody a demokracie a spravodajsko-bezpečnostný odbor Povereníctva vnútra k tomu značnou mierou prispieval. To je síce pravda, ale nič to nemení na konštatovaní, že spravo-

dajské a štátnobezpečnostné zložky popri komunistickej strane patrili k najvýznamnejším faktorom posúvajúcim režim Národného frontu smerom k absolútnej diktatúre komunistickej strany.

Ako som uviedol v predchádzajúcom odseku, nebolo mojím zámerom len popísať organizačné štruktúry, udalosti a podobne a majú ambíciou nebolo len zasadiť spravodajsko-bezpečnostný odbor do kontextu slovenských povojnových dejín. Moje ambície pri koncipovaní práce boli väčšie – predkladanú knihu chápem ako pokus preniknúť dovnútra samotnej organizácie, ktorá síce navonok pôsobila pomerne jednotne a pre protivníkov hrozivo, zvnútra ňou však otriasali neustále frakčné boje, intrigy a vzájomné súperenie jednotlivých klanov. Pretože ako sú dejinami spravodajsko-bezpečnostného odboru Povereníctva vnútra aktivity jej pracovníkov, tak sú nimi aj ich vzájomné súboje o moc. Nazdávam sa, že práve takéto osobné črty a aspekty pomáhajú pochopiť konanie a motiváciu jednotlivých príslušníkov bezpečnostného aparátu. Takéto „malé dejiny“ sú na Slovensku (ale zrejme aj inde) nevyhnutným zdrojom pochopenia mnohých súvislostí, pretože aj ich ovplyvňuje konanie jedinca. A každý jedinec koná nielen na základe racionálnej úvahy, ale aj podľa svojej národy, sympatií a antipatií, osobných ambícií, na konanie každého z nás má vplyv aj množstvo ďalších okolností. Táto motivácia ma viedla k tomu, aby som do predkladanej monografie zakomponoval také časti, ktoré sa venujú aj medziľudským vzťahom. Markantne táto problematika vystupuje aj v poslednej kapitole o činnosti bezpečnostných zložiek počas februárového prevratu na Slovensku. Možno budú niektoré popisované udalosti na čitateľa pôsobiť až bulvárne, ale nie je úlohou historika cenzurovať dejiny len preto, že niektorá ich časť je, povedzme, pikantnejšia. Nazdávam sa, že obísť a nespomenúť takéto informácie by bolo deformovaním dejín odboru. Pretože tie netvoria len „vážne“ zásahy proti ilegálom či politickým oponentom, ale aj medziľudské a prípadne aj mužsko – ženské vzťahy v úrade.

Okrem toho musím na úvod spomenúť ešte jednu moju ambíciu – chcel som v rámci tejto práce analyzovať aj činnosť ilegálnych skupín, ktoré na Slovensku v skúmanom období pôsobili. Viedlo ma k tomu najmä to, že aj keď táto problematika v slovenskej historiografii ani zďaleka nie je oným povestným „poľom neoraným“, neustále

v tejto oblasti pretrvávajú isté stereotypy, pochádzajúce ešte z konca 40. rokov minulého storočia a do určitej miery nekritické preberanie údajov a analýz z policajných zvodiek. Ako svoj cieľ som vnímal priblíženie týchto skupín a najmä zrealnenie ich skutočnej činnosti s poukázaním na to, čo z nich naopak dokázala „vytvoriť“ policajná mašinéria. Reálna činnosť či hrozba pre režim bola po odhalení tejto skupiny pracovníkmi bezpečnosti zvyčajne značne nafúknutá a zdeformovaná, objektívne k nej zväčša nepristupovali ani samotní jej protagonisti. Ostáva na historikovi, aby konfrontoval a analyzoval postoje oboch strán. Pokúsil som sa nepodľahnúť ani dokumentom polície a súdneho aparátu, ani niekoľkým spomienkam aktérov či iným vplyvom a zhodnotiť činnosť ilegality v povojnovom Slovensku. Odlíšiť, kde išlo o reálnu činnosť, kde o policajné konštrukcie, kde sa angažovali reálni sympatizanti ľudáckeho režimu a v ktorých prípadoch legendu o ľudákoch či fašistoch dotvárala zväčša dosť bolestným spôsobom bezpečnosť počas vyšetrovania a do akej miery. Túto kapitolu ja osobne považujem za jednu z najdôležitejších, pretože vlastne poukazuje na jednu z prioritných oblastí práce spravodajsko-bezpečnostného odboru Povereníctva vnútra.

Aj napriek tomu, že si nenárokujem prívlastok komplexného spracovania problematiky, nazdávam sa, že šírka môjho výskumu a spracovaného materiálu posúva hranice poznania skúmanej témy. Uvedomujem si, že mnohé dokumenty, ktoré som pri koncipovaní práce využil, pri kritickej analýze prameňa musíme označiť za problematické. Ide samozrejme najmä o policajné protokoly (bez ohľadu na to, či ich protagonisti tejto práce písali ešte vo funkcii, alebo až keď sami skončili za mrežami policajnej cely), ale aj rôzne udania, či zámerne napísané nepravdivé hlásenia či informácie. Pri práci s dokumentmi som sa spoliehal na ich analýzu, komparáciu s ďalšími prameňmi, ale v neposlednom rade aj na cit, s ktorým zrejme každý historik pristupuje k práci s prameňmi.

Pritom pri spracúvaní problematiky pôsobenia spravodajsko-bezpečnostného odboru Povereníctva vnútra v rokoch 1945 – 1948 historik naráža na jeden zásadný problém – sú ním archívne materiály. Úrad v skúmanom období vyprodukoval enormné množstvo písomného materiálu a je nad sily jedného človeka sústrediť a preskúmať

všetky písomnosti vzťahujúce sa k vytýčenej téme. Okrem toho prácu ovplyvňuje ešte aj ďalší závažný problém – archívne dokumenty sú doslova roztratené a mnohé boli zničené. Je jasné, že keď fond Povereníctvo vnútra – spravodajský odbor má v Slovenskom národnom archíve skutočne len niekoľko škatúl, tak tam nie je ani percento písomných materiálov, ktoré v rokoch 1945 – 1948 tento odbor vyprodukoval. Počas práce na tejto monografii som navštívil viaceré archívy, v ktorých som prebádal dokumenty z desiatok fondov, ale aj tak som často musel pracovať len s torzami informácií.

Na úvod chcem čitateľa upozorniť, že pre zjednodušenie budeme po celý čas používať názov Povereníctvo vnútra. Tento názov sa v priebehu času menil, úrad sa pôvodne volal Povereníctvo pre demokratickú verejnú správu vnútornú, neskôr Povereníctvo pre veci vnútorné a až nakoniec Povereníctvo vnútra. Striktné dodržiavanie dobových názvov tejto inštitúcie by však podľa môjho názoru text zneprehľadnilo a navyše som presvedčený, pretože sa jedná o tú istú inštitúciu a označenie Povereníctvo vnútra sa používalo najdlhšie a je dostatočne vžitý, bude pre potreby tejto práce dostačujúce. Jednotlivé názvové metamorfózy predmetného odboru Povereníctva vnútra budem používať podľa toho, o akej dobe budem hovoriť. V prípade, že budem hovoriť všeobecne, budem hovoriť o VI., resp. VII. odbore Povereníctva vnútra, inak používam aktuálne platné označenie. Citáty v texte som prispôbil súčasnému úzu slovenského jazyka a opravil zjavné preklepy bez toho, že by som ich štylisticky upravoval. Menil som tiež zastarané formy slov na také, ako sa používajú dnes (napr. spravodajstvo namiesto predtým používaného tvaru zpravodajstvo).

Na záver by som chcel ešte vysloviť poďakovanie všetkým, ktorí mi pri tejto práci akokoľvek pomohli. V prvom rade chcem poďakovať mojej manželke Zuzke a mojím rodičom. Vďaka za umožnenie pracovať na tejto téme patrí v prvom rade môjmu zamestnávateľovi Ústavu pamäti národa. Poďakovať by som okrem toho zvlášť ešte chcel recenzentom prof. PhDr. Róbertovi Letzovi, PhD., doc. PhDr. Janovi Peškovi, DrSc. a doc. PhDr. Michalovi Šmigelovi, PhD., svojim kolegom, priateľom a známym, najmä Radoslavovi Ragačovi, Jergušovi Sivošovi, Ondrejovi Podolcovi, Ivanovi Petranskému, kolegom z Archívu Ústavu pamäti národa a pracovníkom Archívu bezpečnostných zložiek

z bádateľne Na Struže, ktorí mi vyšli v ústrety v prípade potreby aj nad rámec svojich povinností, Marekovi Adamovi, Igorovi Cibulovi, ale aj všetkým ostatným, ktorí mi pri mojej práci pomohli vecne alebo morálne.

Vznik, organizačná štruktúra a vnútorné pomery

Vznik a organizačná štruktúra spravodajsko-štátnobezpečnostných zložiek na Slovensku v rokoch 1945 – 1948

Povereníctvo vnútra vzniklo počas Slovenského národného povstania a prvým šéfom tohto úradu sa stal mladý komunista Gustáv Husák. Z tohto obdobia sa bohužiaľ veľa písomnej agendy nezachovalo, keďže veľká časť písomného materiálu úradov z čias Slovenského národného povstania (SNP) sa pred ústupom do hôr zničila. Dá sa tiež predpokladať, že aj úradovanie bolo „revolučné“ a zrejme aj v prípade, ak by sa písomný materiál zachoval, nebol by úplne dokonalou základňou na popisovanie činnosti bezpečnostných zložiek Povereníctva vnútra. V každom prípade však vieme, že na vtedajšom Povereníctve vnútra existoval bezpečnostný odbor (označený rímskou číslicou III.). Jeho šéfom bol komistický radikál Jozef Lietavec. Podľa povojnových informácií bolo hlavnou úlohou odboru zatýkanie a zneškodňovanie Nemcov a fašistov. Čo si predstaviť pod eufemizmom zneškodňovanie si nie je ťažké domyslieť. Podľa Lietavcových tvrdení mal tento odbor „zneškodniť“ 18 500 fašistov. O tom, že pri tejto činnosti pracovníci III. odboru Povereníctva vnútra postupovali nekorektne (t. j. že sa zatýkalo doslova od buka do buka) svedčí obežník povereníka vnútra z 21. septembra 1944, ktorý definoval dôvody pre zatýkanie politických previnilcov. Povereník G. Husák musel v obežníku súčasne konštatovať, že sa vyskytuje veľa prípadov, keď bezpečnosť zaisťovala ľudí bez dôkladného vyšetrenia a v konečnom dôsledku neodôvodnene.¹ Tento odbor môžeme teda považovať za prvého predchodcu neskoršej Štátnej bezpečnosti.²

1 LETZ, Robert: Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite. Bratislava 1994, s. 108 – 109.

2 Aj keď je na tomto mieste potrebné upozorniť, že prvenstvo patrí ešte predvojnovoj ČSR, keď bol útvar s názvom Štátna bezpečnosť zriadený už v roku 1938. Počas Slovenskej republiky 1939 – 1945 taktiež existovala Ústredňa štátnej bezpečnosti.

Dôležitý faktor, ktorý ovplyvnil vývoj policajných zložiek na Slovensku (resp. v celej povojnovej ČSR) bol, že rezort vnútra patril medzi tie, ktoré si komunisti doslova vyhládli už pred skončením 2. svetovej vojny. Komunistické vedenie v Moskve už počas vojny počítalo s vytvorením nového bezpečnostného aparátu – uvažovalo sa o inštitúcii s názvom Národná stráž bezpečnosti, pričom Klement Gottwald to ohlasoval už v máji 1944.³ Zrejme aj preto už počas Slovenského národného povstania sa na povstaleckom území využívali nielen existujúce žandárske (četnícke) jednotky, ale niektoré národné výbory si vytvárali aj oddiely Národných milícií.⁴ Tento trend pokračoval aj počas prechodu frontu od konca roku 1944, a preto sa takéto ozbrojené formácie, či už pod vyššie spomenutými názvami, alebo inými, začali vytvárať aj na oslobodenom území. Vznikali takmer súčasne s vytváraním Národných výborov. Súčasne prebiehala aj obnova pôvodných četníckych zborov, resp. žandárske stanice, ktoré existovali počas Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945, pokračovali vo svojej činnosti – aktuálne bolo najmä zabezpečovanie poriadku a iné úlohy, súvisiace s prechodom frontu.

Koncom 2. svetovej vojny sa obnovila praktická činnosť Povereníctva vnútra v Košiciach. Delegácia Slovenskej národnej rady (SNR) pre oslobodené územie začala hneď po svojom príchode s praktickým zriaďovaním ústredných úradov štátnej správy na Slovensku. Od 21. januára 1945 do 7. februára 1945 neexistovali, resp. neboli obnovené povereníctva, ale existovali len odbory či referáty SNR pre danú oblasť, medzi nimi aj referát pre veci vnútorné.⁵ Už 4. februára na uvedenom referáte vzniklo „Oddelenie pre demokratickú štátnu bezpečnosť“ a o deň neskôr padlo roz-

3 JABLONICKÝ, Jozef: Slovensko na prelome. Bratislava 1965, s. 336.

4 PEŠEK, Jan: Formovanie bezpečnostného aparátu na Slovensku v priebehu roku 1945. In: Česko – slovenská historická ročenka, 1996, Brno, s. 139.

5 PEŠEK, Jan: Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948). In: ŠTEFANSKÝ, Václav (zost): Záverečná fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska. Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25. – 26. apríla 1995. Bratislava 1996, s. 196.

hodnutie o čo najrýchlejšom zorganizovaní bezpečnostnej služby.⁶ V období od 7. februára do 21. februára 1945 boli povereníkmi vnútra Ján Púll za Komunistickú stranu Slovenska (KSS) a Štefan Kočvara za Demokratickú stranu (DS), keď sa zrejme dosiahla kompromisná dohoda, spečatená dňa 23. februára 1945, kedy Predsedníctvo Slovenskej národnej rady prijalo nariadenie č. 6, ktorým sa rozpustili dovtedajšie formácie polície, a hneď nato aj nariadenie č. 7, ktorým sa zriadila nová policajná zložka – Národná bezpečnosť. Púll a Kočvara poverili organizovaním bezpečnostnej služby na oslobodenom území bývalého žandára Viktora Sedmíka: „*V té době to bylo na východním Slovensku a v jižním pohraničí od Košic po Levice. V této funkci pracoval jsem společně se Šimonem Struhárikem...*“⁷ V počiatočnom období úrad riešil najpálčivejšie otázky, ktoré každodenne prinášala vojna a obnovovanie Československa. Napríklad 23. marca 1945, v súvislosti s nadchádzajúcim príchodom prezidenta Edvarda Beneša a československej vlády do Košíc, žiadalo Povereníctvo pre veci vnútorné prostredníctvom Predsedníctva SNR veliteľstvo IV. ukrajinského frontu o zapožičanie 1000 pušiek so strelivom pre potreby vyzbrojenia NB.⁸ Národná bezpečnosť musela počas prvých dní svojej existencie riešiť mnoho horúcich otázok tých dní, pričom značná časť ich súvisela s končiacou vojnou, v mnohých prípadoch s pobytom Červenej armády (ČA) na území Slovenska. V tomto období sa v archívnych dokumentoch tiež neustále objavujú sťažnosti na odvláčanie občanov Červenou armádou, resp. sovietskymi bezpečnostnými zložkami,⁹

6 *Tamže*, s. 197.

7 ABS, H-536/14, zápis o výpovedi Viktora Sedmíka zo dňa 10. 1. 1952.

8 Pričom: „*Velitelstvu IV. ukrajinského frontu je známe, že všetky zbrane, ktoré československá armáda po potlačení národného povstania zachránila, boli partizánskymi jednotkami odovzdané príslušným veliteľstvám Červenej armády. Organizovanie bezpečnostných zborov je preto neobyčajne ťažké.*“ Slovenský národný archív (SNA), f. Expozitúra Povereníctva vnútra – Košice (EPV-K), šk. č. 1, inv. č. 39, Prípís Povereníctva SNR pre veci vnútorné Predsedníctvu SNR č. 45/1945/H zo dňa 23. 3. 1945.

9 Podobných prípadov sa udiali stovky, na ilustráciu však odcitujeme prípis Národného výboru v Spišskej Novej Vsi z 5. 5. 1945: „*Po príchode Červenej armády do Spišskej Novej Vsi začalo zaistovanie osôb viac i málo exponovaných*

ale aj na množstvo ďalších zločinov, ktorých sa príslušníci ČA dopúšťali.¹⁰

Ešte skôr, ako prejdem k popisovaniu organizačnej štruktúry spravodajsko-štátnobezpečnostných zložiek na Slovensku v povojnovom období, považujem za potrebné aspoň stručne predstaviť organizáciu Povereníctva vnútra. Na čele tohto úradu stál povereník, ktorý vo svojich rukách koncentroval najdôležitejšie právomoci úradu, t. j. osobne schvaľoval „vybavenia“ politicky, personálne a inak dôležité, ako aj dôležitejšie pripomienky k relevantným osnovám či návrhom nariadení SNR, vecí, v ktorých intervenovali dôležité korporácie, a iné, ktoré si podľa vlastného uváženia vyhradil. Ďalšou dôležitou osobou povereníctva bol prednosta prezidiálneho odboru, ktorý vybavoval bežné legislatívne veci. Menej dôležité veci schvaľovali prednostovia odborov a bežnú agendu prednostovia oddelení.

V roku 1946 Povereníctvo vnútra pozostávalo zo šiestich odborov a niekoľkých pomocných úradov. Okrem osobného sekretariátu povereníka (citovaný rozvrh práce predkladal ešte Július Viktory) tu bol I. odbor (prezidiálny) so štyrmi oddeleniami, ktoré mali na starosti personálne veci rezortu, organizačné a rozpočtové záležitosti, legislatívu a revíziu. II. odbor (tri oddelenia) mal na starosti štátnu správu. III. odbor (bezpečnostný, pod vedením známeho komunistického radikála Jozefa Lietavca, štyri oddelenia) mal v kompetencii verejnú bezpečnosť. IV. odbor (všeobecný) sa zaoberal administratívnymi vecami (štátne občianstvo, domovské právo, sčítanie ľudu, ale aj konfiškácie a iné). V. odbor (štyri oddelenia) mal na starosti pracovné tábory. Medzi pomocné úrady počítame učtáreň, kancelársku a hospodársku správu. VI. odbor (spravodajský) je spomínaný,

za minulých režimov. Situácia v našom meste stáva sa povážlivou, nakoľko bolo zaistených vyše 800 osôb (čo sa nikde inde nestalo, len u nás vďaka falošným udaniam), z ktorých rodiny sú teraz bez všetkých prostriedkov k živobytiu už vyše 3 mesiacov.“ SNA, f. EPV-K, šk. č. 1, inv. č. 39, Platy a výpomoc rodinám zaistených, č. j. 632/45 prez. zo dňa 5. 5. 1945.

10 V situačných hláseniach z okresov, v ktorých sa sovietski vojaci zdržovali, sa pravidelne objavujú konštatovania, že obyvateľstvo sa na vojakov sťažuje, pretože sa dopúšťali zabíjať, vražď, znásilnení, lúpeží, krádeží a podobne.

ale v rozpise práce je uvedený len prednosta (R. Viktorín) a jeho štyri (zrejme najdôležitejšie) úlohy.¹¹

V roku 1947 sa vnútorná štruktúra Povereníctva vnútra stala ešte zložitejšou. Prezidiálny odbor (skratka P) sa delil na prezídium (P/1), ku ktorému patrila kancelárska správa. Oddelenie P/2 bolo rozpočtové a v rámci tohto oddelenia fungovala aj hospodárska správa povereníctva. A napokon pod skratkou P/3 sa ukrýval policajný trestný súd. Ďalším dôležitým odborom bola učtáreň (U) s oddeleniami U/1 (rozpočtové), U/2 (likvidačné), U/3 (adjustačné), U/4 (samospráva), U/5 (pracovné tábory) a U/6 (revízne).

Rímskou číslicou I. bol v rámci vnútornej štruktúry Povereníctva vnútra označený odbor, ktorý mal v kompetencii veci legislatívne, záležitosti organizácie verejnej správy (mimo rezort vnútra) a revízie, pričom mal tri oddelenia zodpovedajúce názvu. II. odbor a jeho štyri oddelenia mali v kompetencii veci inštančné a dozorovanie ľudovej správy, volebné a informačné veci, organizáciu zborov ľudovej správy a všeobecné veci ľudovej správy (pre zaujímavosť uvedieme, že v roku 1947 bol prednostom práve tohto (II/4) oddelenia už spomínaný neskorší šéf povereníctva Jozef Lietavec). Finančný odbor (III) sa taktiež delil na štyri oddelenia, a to náhrady škôd a poisťovníctvo, komunálne financie obcí, komunálne financie okresov a vojensko-administratívne a sociálne oddelenie (pre zaujímavosť dodávam, že vedúcim tohto (III/4) oddelenia bol bývalý pracovník Ústredne štátnej bezpečnosti, ale súčasne aj podporovateľ odbojovej skupiny Flóra Dr. Ondrej Maxián). Personálny odbor (IV) so štyrmi oddeleniami mal na starosti bývalý šéf košickej expozitúry Povereníctva vnútra Emil Hanes. Pod V. odbor (päť oddelení) spadala uniformovaná polícia, pričom V/4 oddelenie viedol bývalý bratislavský policajný riaditeľ Dr. Ján Jusko. Mimoriadne dôležitým bol aj VI. odbor (tri oddelenia, prednosta Mikuláš Huba), ktorý mal na starosti štátne občianstvo, matriky a v neposlednom rade konfiškácie a národné správy. Zaujímavé je, že v oficiálnom rozpise práce je síce VII. odbor Povereníctva vnútra spomínaný,

11 Ide o zabezpečenie štátu pred vnútornými útokmi, obrana proti rozvratným snahám zo zahraničia, obrana proti hospodárskemu vyzvedačstvu a získavanie správ v uvedených odboroch. ABS, 310-20-1, Rozvrh práce Povereníctva vnútra v Bratislave na rok 1946.

nie je tu však uvedený ani jeho prednosta, ani jednotlivé oddelenia. VIII. odbor PV (päť oddelení) mal na starosti pracovné tábory a odsun Nemcov a Maďarov.¹²

Takáto organizačná štruktúra zrejme pretrvala až do ďalších organizačných zmien na Povereníctve, ktoré sa uskutočnili v marci 1948, už v čase, keď bol povereníkom advokát a vo voľnom čase aj básnik Daniel Okáli. Štruktúra Povereníctva ostala do značnej miery podobná, I. odbor legislatívny, II. verejná správa. Závažnejšou zmenou bolo to, že III. oddelenie (bezpečnosť, prednosta R. Viktorín) sa delilo na skupinu A a B, pričom A (prednosta V. Sedmík) bola štátnou bezpečnosťou a B verejnou. Pre informáciu dodávam, že prednostom III/4 oddelenia (administratívne veci vojenské) bol Viliam Šalgovič a III/5 (pasy, cudzinci, evidencia obyvateľstva) Mikuláš Horský (pôvodne Stern). IV. odbor mal na starosti personálne otázky, V. odbor mal tie úlohy ako predtým VI. (štátne občianstvo atď.). Podobne VI. odbor mal tie isté úlohy ako predtým VII.¹³

Okrem toho Povereníctvo vnútra vykonávalo aj agendu týkajúcu sa cestovania a vydávania pasov a povolení na vycestovanie do zahraničia. Cestovanie do zahraničia bolo v období rokov 1945 – 1948 pomerne komplikované a občania mali značne obmedzené možnosti cestovania, na obmedzení práva cestovať sa dokonca zhodla vláda.¹⁴ Slovenské Povereníctvo vnútra však bolo oprávnené vydávať cestovné pasy a táto kompetencia bola využívaná aj pre potreby bezpečnosti. Vedúcim pasového oddelenia na PV bol kpt. Matkovčík, neskôr, ako som už uviedol, Mikuláš Horský.

Na tomto mieste je nutné zdôrazniť, že do prijatia zákona o Zbore národnej bezpečnosti boli štátnobezpečnostná (resp. policajnobezpečnostná) a spravodajská služba dvoma samostatnými zložkami, teda k spĺvaniu oboch zložiek a pojmov došlo až na základe neskoršieho vývoja – na Povereníctve vnútra zrejme až v súvislosti s reorganizáciou v marci 1948. Štátna bezpečnosť ako taká bola v predmetnom ob-

12 *Tamže*, Rozvrh práce Povereníctva vnútra v Bratislave na rok 1947.

13 *Tamže*, 310-20-2, Rozvrh práce Povereníctva vnútra v Bratislave na rok 1948.

14 O tomto probléme pozri: RYCHLÍK, Jan: Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalcká politika 1848 – 1989. Praha 2007, s. 26 – 33.

dobí najmä výkonnou zložkou, ktorá mala povinnosť všetky informácie poskytovať zložke spravodajskej. Samotné politické spravodajstvo sa však chápalo ako kontrarozviedka, malo zbierať: „...zprávy nutné pro účinnou obranu proti všem politickým rozvratným snahám, jejichž nositeli jsou Češi nebo Slováci.“¹⁵ Táto zložka teda mala v prípade svojej potreby právo požiadať štátnu bezpečnosť o vykonanie zatknutia, výsluchu, domovej prehliadky či iného zákroku. Skrátka: úlohou štátnobezpečnostnej zložky vo vzťahu k spravodajstvu bolo získané a zhodnotené správy vyšetriť z trestnoprávneho hľadiska.¹⁶

Prvým útvaram so štátno-bezpečnostnými úlohami na oslobodenom území bolo „Oddelenie demokratickej štátnej bezpečnosti“, ktoré vzniklo na základe rozhodnutia SNR – delegácie pre oslobodené územie Slovenska zo začiatku februára 1945 pri odbore (referáte) pre veci vnútorné.¹⁷ V tomto období prebiehali rokovania a spory o budúcu podobu bezpečnostného aparátu, keď sa predstavitelia komunistickej strany snažili presadiť tzv. miličný model, ktorý by im vďaka rozpusteniu žandárstva umožnil rýchle ovládnutie bezpečnostného aparátu, kým predstavitelia Demokratickej strany sa snažili o udržanie existujúcich bezpečnostných zborov, okrem iného aj poukazom na účasť žandárov v SNP a na neskúsenosť či nekompetentnosť milicionárov. Fakt, že Národná bezpečnosť sa nakoniec vykryštalizovala ako akýsi hybrid medzi oboma variáciami, nie je preto príliš prekvapivý. Kompletné nahradenie žandárov či polície novými ľuďmi vlastne ani nebolo prakticky úplne možné, chaotická situácia konca vojny jednoducho vyžadovala, aby predstavitelia exekutívy prispôbili svoje predstavy a ambície existujúcej realite a jednoducho povedané pracovali s tým, čo bolo po ruke. Samotný organizačný predpis pre Národnú bezpečnosť (NB) vydala SNR 9. apríla 1945,¹⁸ teda až po dvoch

15 ABS, 310-1-5, Zatímní směrnice pro činnost oblastních zpravodajských odboček a poboček, č. j. VII.-237/taj.1947, 8. 1. 1947.

16 *Tamže*, 310-4-11, Prozatímní organizační řád státně-bezpečnostní služby, 22. 10. 1946.

17 PEŠEK, J.: Formovanie bezpečnostného aparátu na Slovensku v priebehu roku 1945. Česko – slovenská historická ročenka. Brno, 1996, s. 140.

18 Zbierka nariadení SNR, roč. 1945, čiastka 5, Nariadenie Predsedníctva SNR č. 28/1945.

mesiacoch existencie zboru. V súvislosti so vznikom NB prichádza k rozpúšťaniu milícií. Niektoré takéto formácie však ešte istý čas existovali aj naďalej. Dôležitejšia je skutočnosť, že časť milicionárov sa následne uplatnila v NB. Známe sú tiež prípady, keď nejasné pomery vyústili do nešťastia. Napríklad v okrese Humenné sa začali bývalí žandári a milicionári vzájomne odzbrojovať a v samotnom Humennom pri tom zabili jedného žandára. Následne prišlo urobiť poriadok vojsko a príslušníci armády začali vykonávať aj bezpečnostnú službu. Výsledkom bol podľa vedenia okresného národného výboru pokles autority úradu.¹⁹

19 Pretože sa jedná o zaujímavý prípad, dovolíme si hlásenie odcitovať in extenso: „Bezpečnostná služba v okrese bola zorganizovaná druhého dňa po oslobodení okresu ČA tým spôsobom, že na každú býv. žandársku stanicu boli prijatí milicisti, disciplinované organizovaní pod vedením veliteľa z príslušníkov býv. žandárstva. Národná milícia vykonávala všetky bezpečnostné služby žandárske a pracovala podľa prikaz ONV aj práce, ktoré si vyžadovala fronta. Pozdejšie veliteľia z radov býv. žandárov ako i žandári vstúpili dobrovoľne do čs. armády a preto boli ustanovení veliteľia stanic národnej milície z nečlenov býv. žandárov. Členovia národnej milície vykonávali bezpečnostnú službu presne a každý člen nár. milície, ktorý sa v službe niečím previnil, bol ihneď zo služby prepustený. Zasielaním býv. žandárov na stanice národných milícií vyvolalo jako u členov milície, tak aj u obyvateľstva určitú nespokojnosť hlavne preto, že milicisti a obyvateľstvo zase len videlo žandárov, ktorí slúžili fašistom a ktorí vyhánali ľud pri nútenej evakuácii. ONV preto, aby zabránil neporiadku rozhodol, že prijme príslušníkov býv. žandárov na stanice NB len ako poradcov, organizátorov a adm. úradníkov. Veliteľia (nežandári) zostali ďalej veliteľmi a žandári len podriadení. Keď ONV videl, že milicisti si už zvykli na žandárov, ustanovil býv. žandárov za veliteľov a veliteľov nár. milície za ich zástupcov. Spolupráca žandárov s milíciou bola dobrá a bez sťažností. Keď však SNR zasielala žandárov vo väčšom počte a vydala smernice, dľa ktorých väčšina členov milície nemôže zostať v NB, členovia NB v Humennom súc informovaní, že žandári vraj odzbrojújú milíciu v Kamenici n/C. odzbrojili oni žandárov v Humennom, pričom bol zabitý býv. jeden žandár. ONV ihneď vec dal do poriadku a prípad oznámil Hlav. vel. NB, ktorý vyslal svojich zástupcov na vyšetrovanie. Pritom Hlavné vel. NB urobilo chybu, že vyslalo sem vojsko, ktoré znovu odzbrojilo všetkých členov NB a bezpečnostnú službu vykonávalo samo. To opatrenie podlomilo autoritu ONV a NB, lebo vyšetrovanie bolo na začiatku vedené ako politická vražda za prítomnosti zástupcov politických strán. Až na zárok ONV vyšetrovanie bolo už len prevádzané ako kriminálny prípad, ktorý nemá nič spoločné s politikou.“ SNA, f. Povereníctvo vnútra – bezpečnostný odbor (PV-bezp.), šk. č. 1, inv. č. 42, hlásenie Prezídia ONV v Humennom č. j. 266/45 prez., zo dňa 7. 6. 1945.

Dňa 21. februára 1945 sa povereníkom pre veci vnútorné stal komunista Gustáv Husák, ktorý už dohliadal na budovanie novo-vytvoreného bezpečnostného aparátu. Jeho ustanovenie do funkcie povereníka sa stalo kľúčovým faktorom dejín štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva na Slovensku na niekoľko nasledujúcich rokov. Husák si na vytvorenie štátnobezpečnostnej zložky polície vyhlíadal seba blízkeho bývalého sociálneho demokrata (od zlučovacieho zjazdu z čias SNP komunistu) Rudolfa Viktorína. Podľa slov samotného Viktorína ho v máji 1945 vymenoval G. Husák za veliteľa 2. oddelenia Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti s tým, aby bezpečnosť vybudoval z odbojárov a členov KSS.²⁰ Husák Viktorína teda poveril vybudovaním štátnobezpečnostnej zložky polície na Slovensku.²¹ Jeho zástupcom sa stal agilný a ctižiadostivý komunista Matej Běl (pôvodným menom Móric Blumenfeld), ktorý pri prvom zbere takmer okamžite založil aj stranícku organizáciu²² a súčasne sa stal aj jej predsedom. Běl však nemal príliš veľa praktických skúseností ani s bezpečnostnou prácou, ale ani s vedením administratívy, a preto ho vo funkcii Viktorínovho zástupcu čoskoro nahradil bývalý žandár Viktor Sedmík: „*Na toto místo jsem byl delegován III. odborem Poverenictva vnitra, kde v té době byl poverenikem Husák a přednostou III. odboru byl Jozef Lietavec ...*“²³. Sedmík bol po krátkom čase poverený úlohami v Banskej Bystrici, do Košíc sa vrátil približne po jednom mesiaci. K tomu treba dodať, že od presťahovania sa Poverenictva vnútra do Bratislavy v máji 1945, mal III. odbor PV špecializované 2. oddelenie (politicko-bezpečnostné), ktoré malo veľmi podobné kompetencie (okrem kriminálnej služby aj spravodajskú službu, zaistiťovanie osôb nepriateľských

20 ABS, ZV-113, Zápis o výpovedi sepsaný u zdejšího velitelství s obviněným Rudolfem VIKTORÍNEM, 30. 4. 1952.

21 *Tamže*, ZV-113, podsvazek 22, Rozsudok Najvyššieho súdu, vojenské kolégium Tv 9/53, s. 3 (v prípade Oskar Valášek a spol.). Viktorína spočiatku akceptovala aj Demokratická strana, Ján Ursíny sa vraj dokonca vyjadril, že Viktorína osobne pozná a preto to nebude až tak strašné. *Tamže*, 310-61-22, Výpoveď Dr. Thurzu dňa 22. marca 1948.

22 *Tamže*, personálny spis Mateja Béla, životopis (nedatovaný).

23 *Tamže*, H-536/14, Zápis o výpovedi Viktora Sedmíka zo dňa 10. 1. 1952.

štátu, veci asociálnych živlov, veci podľa zákona na ochranu štátu a podľa nariadenia o ľudových súdoch).²⁴ Nazdávam sa však, že tu išlo skôr o konceptnú prácu, administratívne riadenie či úradný dozor, ako o priamy výkon štátnobezpečnostnej služby. Takýto stav navyše existoval len pomerne krátko (niekoľko mesiacov) a po vzniku VI. odboru III. odbor Povereníctva vnútra o štátnobezpečnostné úlohy prišiel. Teda za predchodcu Štátnej bezpečnosti tak, ako ju poznáme z obdobia komunistického režimu, je nutné považovať nielen 2. oddelenia NB, ale aj III. odbor Povereníctva vnútra z obdobia jari 1945.

Popísať prvé dni a mesiace pôsobenia spravodajsko-štátnobezpečnostných zložiek Povereníctva vnútra je prakticky nemožné nielen pre časté personálne zmeny, neúradné prijímanie zamestnancov (po známosti), ale aj pre minimum zachovaného písomného materiálu. V nasledujúcich riadkoch teda podám aspoň tie informácie, ktoré sa mi podarilo získať. Situácia bola kritická najmä v štátnobezpečnostnej zložke. Personálne obsadenie týchto zložiek sa neustále a najmä neprehľadne a nekontrolovateľne menilo a stávali sa prípady, že nižšie útvary prijímali nových zamestnancov bez schválenia Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti. Tento stav napokon donútil šéfa 2. oddelenia HV NB R. Viktorína vydať v auguste 1945 obežník, ktorým zakázal akékoľvek personálne pohyby v tejto zložke Národnej bezpečnosti.²⁵

Štátna bezpečnosť aj politické spravodajstvo boli teda v kompetencii Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti (HV NB), konkrétne jeho 2. oddelenia.²⁶ Tomuto oddeleniu podliehali aj 2. oddelenia NB na nižších úrovniach. Medzi hlavné úlohy všetkých 2. oddelení Národnej bezpečnosti pritom patril najmä výkon štátno-

24 PEŠEK, J.: Formovanie bezpečnostného aparátu na Slovensku v priebehu roku 1945, s. 144

25 PEŠEK, J.: Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948), s. 199.

26 HV NB sa administratívne delilo na 1. oddelenie (osobné), 2. (bezpečnostné a spravodajské), 3. (školské), 4. (materiálne), 5. oddelenie (justičné) a pomocné úrady. ABS, f. S/2, šk. č. 292, Hlavné veliteľstvo NB, Zborový rozkaz č. 1, 2. 5. 1945.

bezpečnostnej služby, materiál súvisiaci s retribúciou a samozrejme očista verejného života.²⁷ Politické spravodajstvo vykonávala spravodajská sekcia na 2. oddelení HV NB, ktorá však vznikla až 1. júla 1945.²⁸ Predtým politické spravodajstvo vykonávala zvláštna spravodajská sekcia na Oblastnom veliteľstve NB Bratislava 1. O činnosti jej samotnej sa mi nepodarilo nájsť žiadne dokumenty – dokladom existencie tohto úradu je len rozkaz na jeho zrušenie. Ten vydal šéf HV NB – 2. oddelenia R. Viktorín a k 30. júnu 1945 Spravodajskú sekciu zrušil, prevedenie materiálu a personálu mal v zmysle Viktorínovho ústneho pokynu uskutočniť bývalý pracovník Ústredne štátnej bezpečnosti hlavný komisár Andrej Velgos.²⁹ Úlohou novozriadenej sekcie 2. oddelenia HV NB bolo viesť civilnú spravodajskú obrannú službu na celom území Slovenska, a teda do jej kompetencie patrilo: „a) Veci tlačové a cenzúra z hľadiska obrannej sprav. služby. b) Veci hospodárske z hľadiska verejného poriadku a pokoja (stávky, výluky, nezamestnanosť, zásobovacie závady väčšieho rázu, nepokoje a pod.). c) Zákon na obranu štátu (zák. čís. 131/36 Zb. z. a n.). d) Zákon o trestných činoch proti štátu (zák. č. 320/40 Sl. z. so zmenami vyplývajúcimi z nar. SNR čís. 1/44 Sb. n. SNR § 2). e) Obranná služba v štátnych a verejných úradoch. f) Obranná služba v podnikoch dôležitých pre obranu štátu (priemyselná a hospodárska protišpiónáž). g) Evidencia osôb štátu nespoľahlivých. h) Evidencia osôb podozrivých z vyzvedačstva. ch) Malý pohraničný styk. i) Pohraničné pásmo. j) Prekročenie hraníc cudzími jednotkami a orgánmi. k) Pohraničné incidenty. l) Zbehovia cudzích armád a poskytovanie azylu na území Slovenska. m) Evidencia vlastných zbehov. n) Všetky sabotáže. o) Nepriateľské ozbrojené tlupy. p) Cesty vládných činiteľov. r) Odpočívacia služba domáca. s) Odpočívacia služba

27 Podľa zborového rozkazu č. 3 „veci podľa zákona o ľudových súdoch (zaistovanie kolaborantov, zradcov a pod.), trestné činy podľa zákona na ochranu republiky, všetky veci politickej povahy, veci dôležité z hospodárskeho hľadiska, situačné správy a obranné spravodajstvo.“ Citované podľa: PEŠEK, J.: Formovanie bezpečnostného aparátu na Slovensku v priebehu roku 1945, s. 141

28 Ako zaujímavosť uvádzam, že táto inštitúcia mala svoje úradné miestnosti v Bratislave v druhej budove HV NB, vchod z Gunduličovej ulice.

29 ABS, f. S/2, šk. č. 292, Spravodajská sekcia pri 2. odd. HV NB – zriadenie, 26. 6. 1945.

zahraničia.³⁰ Tento výpočet sa samozrejme nepovažoval za úplný, ale len za demonštratívny, do kompetencie sekcie mali pochopiteľne patriť všetky veci spravodajské. Spravodajská sekcia 2. oddelenia HV NB mala v zmysle citovaných smerníc úzko spolupracovať najmä s politickou (čiže štátnobezpečnostnou) sekciovou 2. oddelenia HV NB, s Obranným spravodajstvom (OBZ) a napokon s 2. oddelením (spravodajským) Veliteľstva 4. vojenskej oblasti.³¹ Spravodajskej sekcii museli podávať správy tiež všetky stanice či veliteľstvá Národnej bezpečnosti; okrem toho dostávali od oblastných veliteľstiev každomesačné situačné správy, ktoré informovali o pomeroch v danom regióne. Správy mali mať stabilnú štruktúru a ich úlohou bolo informovať o politických pomeroch vo všeobecnosti, o činnosti politických strán, národnostných pomeroch, činnosti národných výborov a ľudového súdництва, o protičeskoslovenskej propagande a repatriácii obyvateľstva. Situačné hlásenia okrem toho mali informovať aj o bezpečnostných pomeroch a hospodárskych pomeroch v danej oblasti (t.j. hospodárska situácia všeobecne, trh práce, pozemková reforma, kolonizácia, priemysel a obchod). Na záver pre jasnosť smernice upozorňujú, že novovytvorená sekcia preberá vo veciach spravodajskej obrany pôsobnosť bývalej Ústredne štátnej bezpečnosti a jej prešovskej odbočky – aj z toho je zrejماً istá personálna prepojenosť oboch inštitúcií.³²

Medzi úlohy sekcie patrila okrem spravodajskej obrany NB aj očista policajného zboru. Za týmto účelom vznikol obežník, ktorý vyzval všetkých členov NB, aby písali hlásenia o svojich kolegoch,

30 *Tamže*, Spravodajská sekcia pri 2. odd. HVNB – smernice pre spoluprácu, č. j. 20 zprav./1945, 10. 7. 1945.

31 2. (spravodajské) oddelenia v armáde mali na starosti výzvedné spravodajstvo, kým OBZ malo pôsobiť „doma“, t. j. medzi úlohy týchto príslušníkov armády patrilo pátranie po zbytkoch nemeckých a maďarských spravodajských sieťí z čias druhej svetovej vojny, odhaľovanie a boj proti novým spravodajským sieťam, ochrana československej armády proti „protiľudovým a rozvratným reakčným smerom“, ochrana vojenského priemyslu, ochrana hraníc proti nepriateľskej agentúre a výchova armády k bdelosti a uchovávaniu vojenských tajomstiev.

32 V súvislosti s predkladaním situačných správ však ako zaujímavosť uvádzam, že už čoskoro sa objavili nedostatky – oblastné veliteľstvá ich buď nepredkladali vôbec, alebo ich zasielali neskoro, stávali sa tiež prípady, že len opisovali predchádzajúce správy, uvádzali bezvýznamné veci či skreslené a nepreverené informácie. ABS, f. S/2, Situačné správy – predkladanie, č. j. 20-sprav/1945, 21. 9. 1945.

pokiaľ sa v minulosti exponovali v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, Hlinkovej garde,³³ Hlinkovej mládeži, Freiwillige Schutzstaffel, Deutsche Partei, Strane šípových krížov a podobne, či o tých, ktorí pomáhali okupantom, zúčastnili sa protipartizánskych výprav, bojovali proti Slovenskému národnému povstaniu, alebo ktorí sa dopustili trestných činov počas nasadenia do bojov proti ZSSR.³⁴

Od mája do augusta 1945 existovali na Slovensku aj dve expozitúry Povereníctva vnútra – v Banskej Bystrici (prednostom bol brat komunistického politika Vladimíra Clementisa Miroslav)³⁵ a v Košiciach (prednostom spočiatku Vojtech Borovský, ktorý sa však dostal do konfliktu s povereníkom Husákom, po ňom funkciu prevzal Emil Hanes). Expozitúry fungovali len dočasne, do usporiadania pomerov. V súvislosti s expozitúrami dodávam, že Slovensko bolo dočasne administratívne rozdelené na tri oblasti, pričom každá z nich mala vlastné veliteľstvo uniformovanej polície aj štátnej bezpečnosti (NB 2, skratka z Národná bezpečnosť – 2. oddelenie). Veliteľstvo pre východné Slovensko sa nachádzalo v Košiciach, kde veliteľom uniformovanej polície bol mjr. Jakaba a NB 2 mjr. Borovský.³⁶ Stredné Slovensko malo

33 O tejto organizácii pozri: SOKOLOVIČ, Peter: Hlinkova garda 1938 – 1945. Bratislava 2009.

34 ABS, f. S/2, Očista v zbere národnej bezpečnosti, 28. 6. 1945.

35 Za poskytnutie informácie ďakujem Zuzane Gašparovičovej.

36 Borovský totiž v niektorých veciach konal iniciatívne a Husák mu koncom júna 1945 zaslal pomerne ostrý list nasledovného znenia: *„Podivenie vyvolali smernice, ktoré ste vydali 8. t. m. pre východné Slovensko z týchto dôvodov: 1) Pri úprave expozitúry Povereníctva v Košiciach a pri mojej návšteve v Košiciach bolo jasne dohodované, že ani Hlavné veliteľstvo NB ani žiadna odbočka Hlavného veliteľstva v Košiciach neostáva a preto nikto nie je oprávnený v Košiciach menom Hlavného veliteľstva alebo jeho odbočky dávať úpravy. Lubovolné vystupovanie pod titulmi a inštrukciami proti mojej úprave nemôžem preto považovať ani za želateľné ani za disciplinované. 2) Zásadné smernice pre prijímanie členov do sboru NB vyhradené sú mojej úprave už i z toho dôvodu, aby boli jednotné pre celé Slovensko a nie rozkúskované podľa expozitúr. 3) Smernice organizačné, menovite o úprave a zadelení 2. oddelenia, je zas potrebné robiť centrálnne a veľmi delikátne vzhľadom na povahu a funkciu tohto oddelenia. Preto smernice v tomto smere považujem zas za netaktické a vyvolali tuná v istých kruhoch pobúrenie. Z nášho povereníctva vydané boli: a) vyhláška o preberaní členov bývalého četníctva a polície, b) vyhláška o prijímaní nových členov, c) dočasná úprava o zadelení 2. oddelenia. Všetky texty dodá Vám Hlavné veliteľstvo. Vedením*

svoje centrum v Banskej Bystrici a polícii velil mjr. Štefan Slezák, NB 2 Viktorín. A nakoniec pre západné Slovensko boli veliteľmi mjr. František Lipka a Jozef Ilčík (NB 2). V týchto troch mestách úradovali tiež expozitúry Povereníctva vnútra, pričom vznik a fungovanie týchto regionálnych úradovní bol podmienený pomermi na konci vojny, keď panoval všeobecný nedostatok, spôsobujúci okrem iného neoperatívnosť (nedostatok pohonných hmôt, nefunkčnosť telegrafických a telefónnych vedení), ale pre časté krízové situácie bolo treba mať bezpečnostný aparát v neustálej pohotovosti, a teda nebolo možné pre zničené cesty či telegrafné a telefónne vedenia čakať v každej veci na inštrukcie z centra.

Uvedená organizačná štruktúra však nemala dlhé trvanie. Samotné 2. oddelenie HV NB bolo zrušené nariadením Povereníctva vnútra k 31. októbru 1945. 1. novembra 1945 však vznikla Ústredňa politického spravodajstva (podľa vtedajšieho pravopisu Ústredňa politického zpravodajstva – ÚPZ), ktorá po 2. oddelení HV NB zdedila rozdelenie na dve sekcie – politickú a spravodajskú. Súčasne boli zriadené aj jej odbočky (Obranné bezpečnostné referáty – OBR) po celom Slovensku.³⁷ Úlohy ÚPZ sa od úloh 2. oddelenia HV NB príliš nezmenili, novinkou bola zrejme len likvidácia NB – 2. Predstavitelia ÚPZ a jej regionálnych odbočiek mali zistiť, ktorí záujemcovia NB – 2 majú záujem ostať v službách politického spravodajstva. Tí,

2. oddelenia na Hlavnom veliteľstve pre celé územie Slovenska som poveril majora Viktorína, ktorý v celoslovenskom merítku povedie 2. oddelenie. Prosím, aby jeho smernice boli rešpektované a referenti 2. oddelenia v tomto smere inštruovaní. Stalo sa nám v niekoľkých prípadoch, že za referentov 2. oddelenia poslaní boli ľudia nepreverení, doslova vyslovene kompromitovaní a niekoľkých z nich museli naše bezpečnostné orgány uväzniť. Žiadam preto, aby ešte raz v oblasti východného Slovenska prevedená bola prísna razia všetkých referentov 2. oddelenia a nabudúce s krajinou opatrnosťou noví referenti boli prijímaní. Prosím, aby pri činnosti na vyslobodenom území Slovenska plne bola prevádzaná a rešpektovaná vyhláška o zriadení expozitúry zo dňa 5. t. m. a určenie veliteľstva NB pre východné Slovensko zo dňa 9. t. m.. Prosím, aby mi bolo podané hlásenie, ako boli príkazy tohto listu splnené. Povereník SNR pre veci vnútorné, Dr. G. Husák, v. r.“ SNA, f. EPV-K, šk. č. 2, inv. č. 39, Rôzne smernice, č. j. 77/1945-sekr, 23. 5. 1945.

37 Konkrétne v mestách Bratislava, Trenčín, Trnava, Nitra, Zlaté Moravce, Levice, Komárno, Žilina, Ružomberok, Banská Bystrica, Lučenec, Rimavská Sobota, Rožňava, Košice, Prešov, Levoča, Humenné a Michalovce.

ktorých preverili, museli následne podpísať reverz, že ostanú v službe minimálne jeden rok. Preberať sa mali v prvom rade tí, ktorí k NB – 2. odd. nastúpili z civilu, ak ich nebolo dost, mohli sa prijímať aj príslušníci NB. Písomné návrhy na preberanie zamestnancov sa mali vypracovať najneskôr do 20. októbra 1945. Písomná agenda bývalých 2. oddelení sa mala odovzdať NB, a to tak, že písomnosti 2. oddelení staníc NB ostali na stanicach, 2. oddelení na okresných veliteľstvách sa mali odovzdať okresným veliteľom NB a agenda 2. oddelení oblastných veliteľstiev NB sa mala odovzdať prednostovi oblastnej odbočky ÚPZ.³⁸ Pracovníci ÚPZ sa tiež podieľali na vyst'ahovávaní častí niektorých národnostných menšín, resp. tzv. kolonizácii (na Slovensku v spolupráci s Osídľovacím úradom pre Slovensko) a reslovakizácii území obývaných aj maďarskou menšinou či presunom častí ľudí menšinovej národnosti na iné územia. Tak napríklad v októbri 1945 vyšiel rozkaz pre Okresné veliteľstvá NB v Šamoríne, Šali, Galante, Nitre, Vrábloch, Leviciach a Želiezovciach, podľa ktorého sa mal uskutočniť nábor 10.000 politicky nespoľahlivých mužov maďarskej národnosti na práce do Čiech.³⁹ V rámci sledovania pomerov pre ilustráciu však môžeme uviesť, že napríklad v októbri 1945 ÚPZ podala hlásenie o nespokojnosti skautov s jednotným mládežníckym zväzom: „*Tunajšia ÚPZ zachytila správu, že v týchto dňoch sa chystá nálepková akcia zo strany skautov, ktorá má byť namierená proti jednotnému zväzu ČSM. Táto akcia je riadená pravdepodobne zo západu. V dôsledku zachytenej správy všetkým podriadeným útvarom NB nariaďujem skautom venovať zvýšenú pozornosť, obzvláste čo sa týka ich činnosti a pohybu.*“⁴⁰

Pod názvom Ústredňa politického spravodajstva úrad pôsobil presne jeden mesiac a už 1. decembra 1945 bol zriadený VI. odbor Povereníctva vnútra. Na čele odboru stál prednosta, ktorým bol opäť Rudolf Viktorín. Jeho úlohou bolo viesť politické spravodajstvo na Slovensku. Odbor sa delil na dve sekcie, ktoré boli podľa spracúvaných problematik ďalej rozdelené na oddelenia. Z toho I. sekcia sa

38 ABS, f. S/2, šk. č. 292, Likvidácia 2. oddelenia – príprava, č. j. 2116 zprav./1945, 9. 10. 1945.

39 SNA, f. PV-bezp., šk. č. 442, inv. č. 2876, č. j. 27/I-45 zo dňa 18. 10. 1945.

40 Tamže, šk. č. 444, inv. č. 2878, č. j. 7127/2/1945 zo dňa 22. 10. 1945.

delila na päť oddelení, ktoré boli označené (zväčša) rímskou číslicou I a za lomkou príslušnou arabskou číslicou. S týmito značkami oddelení súviseli potom aj čísla jednacie, podľa ktorých sa dá rozoznať pôvodca spisu. Podľa uvedeného rozpisu (ktorý však neobsahuje žiadny menný zoznam), teda koncom roku 1945 sa I. sekcia (politická, tzn. so štátnobezpečnostnými úlohami) delila na päť oddelení. I/1 odd. sledovalo politickú situáciu, jeho pracovníci vypracúvali situačné správy, dozerali na činnosť politických strán, ale aj spolkov, cirkví, spoluprácu s národnými výbormi, ale aj ilegálne hnutia, rozširovanie letákov a iné. I/2 odd. malo v kompetencii ľudové súdnictvo a očistu verejného života a s tým súvisiacu materiú⁴¹, I/3 odd. evidenciu a cenzúru tlačovín, I/4 menšinové otázky a cudzincov a nakoniec I/5 oddelenie dozor nad hospodárstvom a priemyslom (samozrejme z pohľadu štátnej bezpečnosti). II. sekcia (spravodajská) sa delila na štyri oddelenia. II/1 bolo obrannou spravodajskou službou a II/2 výzvednou spravodajskou službou. Pracovníci II/3 oddelenia mali na starosti najmä budovanie a evidovanie agentúrnej a dôverníckej siete a napokon II/4 oddelenie (technické a výskumné) sa venovalo technickým veciam pre účely spravodajsko-bezpečnostných zložiek (vyrábať reprodukcie dokumentov, fotografovanie, vyrábala sa tu tajný atrament pre listy, fotografovali ultrafialovými lúčmi, porovnávali rukopisy či písmo písacích strojov či vypracúvali znalecké posudky atď.). Okrem toho si tu mohli príslušníci bezpečnosti nechať vyrobiť falošné testamenty, autogramy, cenné papiere, peniaze, či hocaké iné falošné doklady pre služobnú potrebu. Skúmali sa tu falzifikáty, ale pracovníci oddelenia taktiež vykonávali balistické testy a pod.⁴² Toto oddelenie vzniklo až 26. novembra 1945. VI. odbor tiež disponoval samostatným pomocným úradom.⁴³

41 Ešte v decembri 1945 sa Zbor povereníkov uzniesol, aby jednotliví povereníci preskúmali, či na vedúcich miestach jednotlivých povereníctiev nepracujú čelní funkcionári HSLS a HG, pričom Povereníctvo vnútra malo preskúmať túto oblasť, pokiaľ sa týka všetkých povereníctiev. SNA, f. Úrad predsedníctva zboru povereníkov (ÚPZP), ZP, šk. č. 4, inv. č. 255, Zápisnica zo zasadnutia Zboru povereníkov z 10. 12. 1945.

42 *Tamže*, f. PV-sprav, šk. č. 3, č. j. 2987/III-II/2-1945 zo dňa 29. 11. 1945.

43 ABS, 310-20-3, Rozdelenie pôsobnosti u VI. odboru – predloženie, č. j. 11824/VI-1945, 18. 12. 1945.

Približne z tohto obdobia existuje aj menný zoznam zamestnancov oddelení, ale len pre I. sekciu (politickú, čiže štátna bezpečnosť). Jej šéfom bol Jozef Ilčík, jeho zástupcom Teodor Baláž. Prednostom 1. oddelenia bol Ján Kubač.⁴⁴ Do kompetencie 1. oddelenia patrili nasledovné referáty: 1) všetky veci politické, 2) politická situácia, 3) politická situácia vo vnútrozemí a na pohraničí, 4) ilegálne hnutie, 5) dôverné vyšetrowanie politického rázu, 6) spisy tunajších a cudzích úradov rázu politického (v referáte mal podporučík Matej Běl, ktorý bol súčasne aj zástupcom prednostu), 7) politické strany, ich činnosť, vážnejšie nedorozumenia a roztržky medzi stranami a v stranách (práp. Jozef Tkáč), 8) demonštrácie a výtržnosti, 9) volebné záležitosti (práp. Rudolf Lančarič), 10) náboženské otázky (práp. Štefan Bafranec), 11) národné výbory (práp. Ján Pružinský), 12) letákové akcie (práp. Mikuláš Chamula), 13) používanie znakov a iných symbolov (strážmajster Jozef Berčačín, ktorý mal súčasne na starosti aj kartotéku zaistených 1. oddelením), 14) prejavy vládných činiteľov, 15) sledovanie činnosti spolkov a korporácií, 16) manifestácie (práp. Gustav Benko) a 17) študentstvo (Igor Vysloužil). Pracovníci oddelenia taktiež spracúvali situačné správy a mali za úlohu tiež zaznamenávať všetky politické udalosti (vrátanie ciest prezidenta či iných vládných činiteľov). Oddelenie malo k dispozícii vlastnú detektívnu skupinu, ktorú tvorilo osem výkonných orgánov.⁴⁵ 2. oddelenie, ktorého prednostom bol hlavný komisár Jozef Hojstrič (takisto bývalý pracovník ÚŠB), malo na starosti očistu verejného života od zradcov a kolaborantov, jeho pracovníci vykonávali všetku činnosť súvisiacu s ľudovými súdmi a spolupracovali s nimi. Okrem toho mali zabezpečovať preverovanie štátnych zamestnancov a overovať štátnu spoľahlivosť. Pracovníci oddelenia tiež mali za úlohu viesť evidenciu ľudových súdov, ich rozsudkov a osôb zaistených na Slovensku a v neposlednom rade kontrolovať činnosť NB pri očiste verejného života. Hojstrič mal k dispozícii niekoľko referentov, pričom Arpád Balogh - Dénes, Alexander Mišica, František Hlavatý,⁴⁶

44 Syn neskoršieho predsedu SNR Františka Kubača.

45 Vendelín Reháč, Samuel Kriška, Viliam Zábajník, Štefan Bedan, Oskar Slaný, Viliam Lučenič, Ján Vačok a Šimon Čermák.

46 Príbuzný generálneho tajomníka KSS Štefana Bašťovanského. ABS, H-536/9, protokol o výpovedi Antona Rašlu zo dňa 31. 7. 1953.

Martin Kolár⁴⁷, František Chorváth a Štefan Medo⁴⁸ spracúvali agendu retribučného súdництва, t. j. uskutočňovali výsluchy, pripravovali trestné oznámenia a spracúvali dôkazový materiál. Referenti Pavel Hodúl a Ján Vozár⁴⁹ vykonávali preverovanie štátnych zamestnancov a overovali politickú spoľahlivosť. Oddelenie (resp. vrchní strážmaj-

47 Martin Kolár (pôvodným menom Tibor Ábeles) v rokoch 1941 – 1942 pracoval pre sovietsku špionážnu skupinu Heinricha Fomferru a Heinza Schwarza. Kolár sa v lete 1946 stal členom komisie pre vyšetrovanie vojnových zločinov a vyslal ho aj do Nemecka, kde mal pátrať po vojnových zločincoch. V tejto súvislosti je však zaujímavé, že ešte vo februári 1946 sa proti nemu viedlo šetrenie, pretože obťažoval svoju pisárku a jeho pracovný výkon bol minimálny. SNA, f. PV-sprav., šk. č. 8, Npor. Martin Kolár – predloženie zápisnice, č. j. 199/Dôv.-VI/I-46, 5. 2. 1946.

48 „*Dr. Thurzo tvrdí, že ho navštívil partizán Medo, býv. príslušník VII. odboru a že sa mu núkal do služieb s tým, že mu obstará potrebné veci zo VII. odboru, najmä čo sa týka mien príslušníkov VII. odboru. Hovorí, že Medo sa mu preukázal dekrétom, že bol vyhodnený zo služieb Pov. vnútra, VII. odbor. Zároveň pri tomto že ho Medo žiadal, aby mu pomohol k opätovnému nadobudnutiu pily, ktorá mu bola odňatá. Nakoľko on poznal Medu z povstania a vedel o ňom, že je galgan, Medom ponúkané služby neprijal. Predtým sa však presvedčil a to telefonicky u pplk. Čoláka o službách Medu, načo pplk. Čolák Medu jemu nedoporučil, hovoriac, že je to lajdák.“ ABS, 310-61-22, Výpoveď Dr. Thurzu, dňa 21. marca 1948. Na inom mieste k tomu dodal: „O Medovi dokladám ešte, že raz na jeho žiadosť požičal som mu auto do Brna, vraj so sestrou mal tam niečo vybaviť. Bolo to tuším po jeho druhej návšteve u mňa, keď mi doniesol nejaké doklady o jeho býv. národnej správe, nejakej pily v Petržalke, kde ho pozbavili a chcel národnú správu získať späť a tiež doniesol mi ukázať spis, v ktorom bolo zachytené nejaké vyšetrovanie vo veci Mateja Béla zo VII. odboru, ešte z Košíc a v ktorom sa hovorilo o tom, že Matej Běl není slovenského pôvodu a vraj pracoval predtým proti ČSR. Spis som mu po nahliadnutí vrátil, lebo tak to Medo žiadal. Vraj ho mal vypožičaný z KRIUS-u. Komu ho dal to mi nepovedal. Nevieť už či Medo, alebo Mináriková mi boli spomínali, že najnebezpečnejší ľudia na VII. odbore sú Běl, Jakab, Čermák a neviem ešte kto. Spis, ktorý mi Medo ukazoval, nemal pre mňa žiadnej ceny, lebo jednak nebol zo VII. odboru a jednak to bola stará história, ešte z Košíc.“ ABS, 310-61-22, Zápisničná výpoveď Dr. Thurzu dňa 25. marca 1948.*

49 Ján Vozár, bývalý šéf podateľne ÚŠB, odovzdal po skončení vojny niektoré dôležité spisy bývalej ÚŠB (na V. Širokého, Š. Bašťovanského a i.) do rúk generálneho tajomníka KSS Štefana Bašťovanského. Fakt, že už o niekoľko mesiacov neskôr ho nachádzame ako člena KSS práve na poste, kde jeho úlohou bolo overovanie politickej spoľahlivosti a preverovanie štátnych zamestnancov, je podľa môjho názoru taktiež dôležitým ukazovateľom iniciatívneho postupu komunistov smerom k (spôčiatku) nenápadnému zaberaniu dôležitých pozícií v štátnej správe, resp. na úradoch, ktoré považovali za dôležité.

stri Jozef Ondrejkoovič a Imrich Čelustka) taktiež spracúvali likvidáciu agendy 2. oddelenia Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti. 3. oddelenie malo na starosti tlač. Jeho pracovníci mali za úlohu čítať domácu a zahraničnú tlač, vykonávať evidenciu domácich a zahraničných časopisov, rozmnožovacích a tlačiarenských strojov, dodatočnú cenzúru, dozor nad dovozom tlačovín, povoľovanie subskripcií, dávali pokyny pre predbežnú cenzúru, uvoľňovali časopisecké koncesie, vystrihovali z novín jednotlivé články a prideliťovali ich jednotlivým oddeleniam Povereníctva, viedli evidenciu domácich a zahraničných novinárov a mali na starosti všetky veci súvisiace s cenzúrou. Prednostom oddelenia bol Dezider Baľa. 4. oddelenie malo na starosti pohraničný styk a prednostom bol mjr. Štefan Feja. Referenti Miroslav Vomáčka a Martin Kožuch tu mali na starosti sledovanie pohraničného styku a udalostí v pohraničí, ktoré sa týkali menších a súčasne vyšetrovali žiadosti odsunutých do zaisťovacích a pracovných táborov. František Kubač a Jozef Pochyba sledovali činnosť menších podľa správ od konfidentov a tlače, Emil Knieža s Rudolfom Jánošíkom mali za úlohu viesť vyšetrovanie, týkajúce sa udeľovania československého občianstva. Gejza Kršák (pôvodne Weiss), Juraj Sodoma a Filač rozhodovali o udelení pobytu pre Nemcov a Maďarov a o udeľovaní výnimiek. Súčasne viedli aj kartotéku udelených výnimiek. Ondrej Olman mal na starosti odsun zaistených Nemcov a Maďarov a spoločne s vrchným strážmajstrom Martinom Kožuchom mal za úlohu spracúvať zoznam Nemcov. A nakoniec 5. oddelenie, ktoré viedol kpt. Jozef Pavelka, bolo zrejme zamerané na hospodársko-finančné otázky. Jeho pracovníci mali za úlohu zápisnične vypočúvať zaistené osoby a svedkov, podávanie trestných oznámení či vedenie kartoték. Vedúci oddelenia mal k dispozícii skupinu výkonných orgánov pod vedením práp. Ľudovíta Strečánskeho. II. sekcia (spravodajská) sa členila na štyri oddelenia, pričom 1. oddelenie bolo vlastne obrannou spravodajskou službou, ktorej úlohy boli definované najmä ako zisťovanie poznatkov o trestných činoch proti štátu v zmysle zákona 50/1923 Zb., okrem toho sa pracovníci tohto oddelenia mali zameriavať aj na zamedzovanie zakázaného spravodajstva, evidovať štátne nespoľahlivé osoby a zbehov, sledovať pohraničný styk a incidenty a iné. 2. oddelenie vykonávalo výzvednú spravodajskú službu, sledovalo zahraničnú tlač, rozhlas a propagandu,

ale aj zahraničných Slovákov, či pripravovalo učebné pomôcky pre kolegov. 3. oddelenie malo na starosti evidenciu agentúrnej a dôverníckej siete a napokon 4. oddelenie malo na starosti technické prostriedky.⁵⁰

Čo sa týka stranického rozloženia, tak v roku 1945 približne 52 % zamestnancov VI. odboru tvorili členovia Komunistickej strany Slovenska, 43,5 % bolo bezpartajných a len 4,5 % zamestnancov tvorili členovia Demokratickej strany. Tieto čísla sú však samozrejme relatívne a treba ich brať s rezervou, pretože v zozname zamestnancov sú ako bezpartajní vedení aj napríklad prednosta I. sekcie VI. odboru Jozef Ilčík či jeho zástupca Teodor Baláž, pritom o ich apolitickosti nemôže byť ani reči – obaja boli kľúčovými podporovateľmi komunistickej politiky v bezpečnostnom aparáte na Slovensku. Už samotný spôsob, akým sa prijímali pracovníci bezpečnostného aparátu, umožňoval výraznú infiltráciu členov či sympatizantov komunistickej strany do neho a príslušnosť či silná sympatia k tejto strane sa dali považovať aj za dostatočné odporúčanie pre uchádzača. Dominancia prívržencov KSS na VI. odbore Povereníctva vnútra a ich faktické a dobrovoľné podriadenie sa aparátu KSS je v celom skúmanom období neprehliadnuteľná. Preto sú uvedené čísla zrejme skôr zavádzajúce, ako ukazujúce reálnu politickú príslušnosť pracovníkov odboru. Ešte však spomeniem, že z uvedených vedúcich oddelení boli členmi KSS Feja, Pavelka a Kubač; Hojstrič a Baľa neboli členmi žiadnej politickej strany.⁵¹

Začiatkom roku 1946 sa udiali zmeny v oddelení I/1. Vznikli dve novozriadené súčasti – ofenzívna skupina pod vedením Jozefa Večeru⁵²

50 ABS, f. S/2, šk. č. 292, Povereníctvo pre veci vnútorné, VI. odbor.

51 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 3.

52 Jej členmi ďalej boli Matej Bél (zástupca veliteľa), Gejza Kršák, Šimon Čermák, Samuel Kriška, Vendelín Rehák, Viliam Zábajník a Michal Bartoník. Jozef Večera musel prácu v bezpečnosti opustiť po tom, ako ho HKS prichytila pri nákupe ošipaných „...za účelom vykonávania čierneho obchodu.“ A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, úradný záznam, 12. 8. 1947. Večera, pôvodným povolaním obuvník, patril medzi komunistov z okruhu bývalého konfidenta ÚŠB Štefana Handeru a v jeho „paralelnom“ vedení bol členom Handerovho ústredného vedenia, ktoré sa začiatkom roku 1943 zlúčilo s Bašťovanského skupinou. Podľa neskorších výpovedí svojich bývalých kolegov mal toho zrejme na rováši viac – napríklad sa o ňom vraj vedelo, že našiel poklad po Nemcoch a „...tento zašantročil...“ ABS, H-536/9, zápis o výpovedi Miroslava Vomáčku zo dňa 11. 6. 1953. Zaujímavé je, že sa ho

a vypočúvacia skupina, ktorú viedol Ján Kubač⁵³. Jej pracovníci (samozrejme nielen), ale v zásade aj pracovníci celého oddelenia I/1, to bola prvá generácia slovenských príslušníkov (komunistickej) Štátnej bezpečnosti. Títo ľudia sa výraznou mierou angažovali vo vtedajšom politickom boji a každý svojím dielom prispel k nastoleniu komunistickej totality u nás. Napriek tomu na to veľká časť z nich už o relatívne krátky čas doplatila rokmi strávenými vo väzení či dokonca životom (napríklad R. Lančarič).

Ďalšie zmeny v organizácii a pôsobnosti VI. odboru sa uskutočnili koncom apríla 1946. Veliteľom odboru ostal Rudolf Viktorín a veliteľom I. sekcie Jozef Ilčík. Z bývalého 2. oddelenia (ľudové súdnictvo, prednosta Jozef Hojstrič) sa však stalo 1. oddelenie.⁵⁴ Nové 2. oddelenie malo na starosti agendu menších⁵⁵ a viedol ho Viliam Zábojník.⁵⁶ 3. oddelenie pod velením Jozefa Pavelku spracúvalo zá-

snažili „upratať“ na Hlavné veliteľstvo NB. Zbavený služby bol 19. 6. 1947 na základe rozsudku 992 Tr./47, do NB sa vrátil začiatkom decembra 1948 do funkcie okresného veliteľa a službu definitívne opustil v júli 1950. ABS, kmeňová karta Jozefa Večeru.

- 53 V nej pracovali ešte Rudolf Lančarič, Ľudovít Šnajder, Mikuláš Chamula a Gustáv Benko.
- 54 Pritom sa úlohy oddelenia rozšírili: a) stopovanie pre ľudové súdy v ČSR, očista verejného života od zločincov a zradcov a kolaborantov, sledovanie činnosti ĽS a spolupráca s nimi, kontrola činnosti ZNB pri očiste verejného života, b) stopovanie pre ĽS za hranicami ČSR, zostavovanie zoznamov osôb, ktoré treba vyžadať, vyžadovanie vojnových zločincov, pátranie po vojnových zločincoch vlastnými orgánmi za hranicami ČSR, c) evidencia trestných oznámení podľa nar. 33/45 SNR, evidencia rozsudkov ĽS podľa tr. sankcií, štatistika ľudového súdnictva na Slovensku, d) zaisťovanie a prepúšťanie z pracovných táborov, e) vyšetrovanie politickej spoľahlivosti vrátane celej agendy s tým spojenej. Zaujímavé je, že v dokumentoch sa občas objavujú sťažnosti súdov na zle pripravené trestné oznámenia.
- 55 Konkrétne to boli referáty: a) výmena obyvateľstva (a spolupráca s Osídľovacím úradom), b) vysťahovanie Nemcov (takisto v úzkej spolupráci s Osídľovacím úradom), c) repatriácia občanov ČSR (v spolupráci s Povereníctvom sociálnej starostlivosti a repatriáčnymi úradmi a strediskami) a súčasne preverovanie repatriovaných osôb, d) povoľovanie pobytu a pracovných povolení pre cudzincov, e) dobrozdania pre udeľovanie štátneho občianstva (v spolupráci s III. odborom PV), f) evidencia Maďarov a Nemcov a napokon g) sledovanie činnosti menších.
- 56 Bývalý sociálny demokrat a gardista Viliam Zábojník bol v roku 1942 odsúdený na trest smrti pre ilegálnu komunistickú činnosť, trest mu neskôr zmiernili na 12 a pol roka.

ležitosti hospodársko–finančné.⁵⁷ 4. oddelenie (npor. Ľudovít Šnajder) uschovávalo štatistický materiál z rokov 1930 a 1940 a vydávali osvedčenia o národnosti.⁵⁸ A nakoniec 5. oddelenie (Ján Kubač), ktoré bolo zriadené o krátky čas neskôr a zaoberalo sa potláčaním čierneho obchodu.⁵⁹ Súčasťou sekcie bola aj novozriadená skupina pre stíhanie vojnových zločincov v zahraničí. Jej úlohou bolo zaoberať sa „*deliktami, ktoré sa týkajú štátnej bezpečnosti. Pátra po deliktach a delikventoch, robí vyšetrovanie a po šetrení podáva trestné oznámenie. Čo najužšie spolupracuje so všetkými oddeleniami VI. odboru.*“⁶⁰ Jej členmi, okrem iných, boli aj ďalší bývalý príslušník ÚŠB Pavel Gavora či už spomínaný Martin Kolár.

II. sekciu viedol mjr. Viktor Sedmík, ktorý bol súčasne aj zástupcom veliteľa VI. odboru. Táto sekcia sa stala vlastnou spravodajskou službou s celoslovenskou, ale aj zahraničnou pôsobnosťou. Členila sa na štyri oddelenia. 1. oddeleniu (obrné spravodajstvo) šéfoval Teodor Baláž a išlo o jedno z kľúčových oddelení s najväčším dosahom na vnútropolitickú scénu.⁶¹ 2. oddelenie viedol zrejme jeden zo skú-

57 Išlo o referáty: a) stávky a výluky, vyšetrovanie príčin stávk, sledovanie výluk, informovanie kompetentných miest, b) sledovanie nezamestnanosti a mzdových otázok, c) zoštátnenie a národná správa v podnikoch, preverovanie národných správcov, sledovanie a vyšetrovanie podozrení zo sabotáže v poštátnom kľúčovom priemysle, d) valutové delikty, šibovanie (tzn. nedovolený vývoz) valút a falšovanie peňazí a devíz a napokon e) zásobovacie závady väčšieho rázu, vyšetrovanie zásobovacích prehmatov a boj proti čiernemu obchodu.

58 Demografické spracovanie uvedeného materiálu pozri: ŠPROCHA, Branislav – TIŠLIAR, Pavol: Štruktúry obyvateľstva Slovenska v rokoch 1919 – 1940. Bratislava 2009.

59 Od roku 1947 platil zákon č. 15/1947, podľa ktorého sa mal čierny obchod stíhať.

60 ABS, f. S/2, šk. č. 292, dokument nemá názov (ide o organizačný rozpis VI. odboru, strana je paginovaná číslom 693).

61 Oddelenie sa členilo na nasledujúce referáty: a) všetky delikty podľa zákona na ochranu republiky, vlastizrada, úklady proti republike, štátna zrada, zrada štátneho tajomstva, vyzvedačstvo, zrada vojenského tajomstva, vojenská zrada, nedovolené ozbrojovanie, účasť a nadržovanie pri vojenských zločinoch, zakázané spravodajstvo, ohrozovanie obrany republiky, pátranie po agentoch cudzej spravodajskej služby a vedenie boja proti nim (kontrašpionáž), b) politické strany, sledovanie očisty v jednotlivých politických stranách, sledovanie ideových, myšlienkových a politických prúdov a tendencií vo vnútri štátu, sledovanie činnosti spolkov a korporácií (vrátane ich evidencie), volebné záležitosti, sledovanie anti-

senejších spravodajcov úradu Andrej Velgos a vykonávalo výzvedné spravodajstvo. Získavalo správy výzvednej povahy a jeho pracovníci tiež spracúvali hlásenia o situácii v zahraničí. Taktiež udržiavali styk so zastupiteľskými úradmi. Toto oddelenie súčasne dostávalo správy aj z pražskej spravodajskej centrály (odbor Z), minimálne také, ktoré mali nejaký vzťah k Slovensku. Týkali sa napríklad Maďarska, Poľska,⁶² Juhoslávie, ale aj banderovcov či dokonca skupiny Intermarium – poveljovnej stredoeurópskej federalizačnej iniciatívy na katolíckom základe. 3. oddelenie (Dezider Baľa) malo na starosti tlačovú cenzúru a nakoniec 4. oddelenie (technické) zabezpečovalo pod vedením vrchného strážmajstra Pavla Kesega výkonné zložky potrebným materiá-

semitizmu, prejavy vládných a politických činiteľov, oslavy, manifestácie a tábory ľudu, spolupráca v politickom spravodajstve s národnými výbormi, dôverné vyšetrovanie politického rázu, pomníky, sochy, nápisy, zástavy, znaky a symboly, sledovanie nemeckej propagandy na území ČSR, náboženské otázky, študentské otázky, vládny program, sledovanie tendencií po odklone od vládneho programu, c) ilegálne hnutie každého smeru, ozbrojené tlupy, letákové akcie, odhaľovanie a zneškodňovanie bývalých príslušníkov HG, PO HG, HM, HSLS, ktorí boli školení v špeciálnych nemeckých kurzoch spravodajských a teroristických, odhaľovanie a zneškodňovanie bývalých príslušníkov gestapa, SD, Abwehru a pod., d) sabotáže a atentáty a boj proti nim, demonštrácie a výtržnosti, e) vlastní a cudzí zbehovia, ich evidencia, f) spravodajská ochrana hraníc, sledovanie pohraničného styku, ilegálne prechody hraníc, pohraničné legitimácie, incidenty, návrhy na diplomatické zákroky pre incidenty, g) cesty vládných činiteľov, spolupráca pri bezpečnostných opatreniach, h) hospodárska a priemyselná kontrašpionáž, obranná služba v dôležitých podnikoch, ochrana železničnej a colnej dopravy, spolupráca s armádou, i) evidencia štátne nespoľahlivých osôb a ľudí podozrivých či odsúdených pre špionáž, j) evidencia dôverníkov a informátorov, k) redakcia pátracích obežníkov, l) podávanie posudkov vo veciach pasových a vízových, evidencia osôb, ktorým bol vydaný pas, prevencia pri udržiavaní štátneho tajomstva a napokon m) obranná služba na VI. odbore a v NB, pričom v kompetencii oddelenia bolo podávanie posudkov o spoľahlivosti príslušníkov NB, dôvernícka sieť VI. odboru v ZNB, obranná zložka na štátnych a verejných úradoch a spravodajský dozor nad zaistovovacími a sústredovacími tábormi.

62 „...VII. odbor Povereníctva vnútra neprevádza žiadnu spravodajskú činnosť voči Poľsku. Pokiaľ ide o otázku Slovákov z Horného Spiša a Oravy, p. štátny tajomník Clementis žiadal, aby Ministerstvo zahraničných vecí dostalo od Povereníctva vnútra správy o tom, ako tam Slováci žijú a ďalej informoval o tom, že čl. konzul Andráš v Krakove dal pokyn usporiadať porady o malom pohraničnom styku medzi orgánmi ČSR a Poľska.“ ABS, ZV-113, podzväzok Sedmík Viktor 2, Úradný záznam, č. j. 29-VII/ZA-48, 2. 2. 1948.

lom (viď vyššie). VI. odbor mal tiež niekoľko samostatných referátov, v prvom rade hospodársky. To im poskytovalo značnú voľnosť v manipulovaní s finančnými prostriedkami. Taktiež mali vlastný autoreferát a pomocný úrad so spisovňou a osobné oddelenie (prednosta kpt. Jozef Malo). Na odbore existovala aj výzvedná spravodajská skupina, ktorú viedol npor. Vojtech Chriaštel. Samotná výzvedná služba sa delila na pátraciu a študijnú, pričom do pátracej časti patrili aj všetky regionálne odbočky VI. odboru Povereníctva vnútra – Oblastné bezpečnostné referáty.

VI. odbor mal v marci 1946 427 zamestnancov, pričom na regionálnych odbočkách, Oblastných bezpečnostných referátoch, ich pracovalo dovedna 145, na I. sekcii 158 a na II. sekcii 124 osôb.⁶³ Od 1. novembra 1946 sa zmenil názov VI. odboru Povereníctva vnútra na Odbor Z. Išlo o zmenu, ktorá súvisela s centralizáciou spravodajských aparátov v Česku a na Slovensku, ktorú odsúhlasil začiatkom októbra 1946 povereník Mikuláš Ferjenčík. Záver roku 1946 tiež priniesol návrh na viaceré ďalšie zmeny. Podľa neho sa malo HV NB v Bratislave premenovať na Zemské veliteľstvo NB v Bratislave. Ministerstvo vnútra malo podľa tohto návrhu získať aj patričné kompetencie, ktoré dovtedy patrili bratislavskému Hlavnému veliteľstvu, tzn. v zásade všetko dôležité (od organizácie po prechodné ubytovanie členov ZNB pri sústreďeniach). Tento návrh, odôvodňovaný nutnosťou zjednotenia bezpečnostných zložiek, sa odvolával na program vlády Klementa Gottwalda. Do tohto obdobia spadajú aj prvé snahy o nahradenie finančnej stráže Pohraničným zborom NB.⁶⁴

Premenovanie na Odbor Z bolo len krátkodobou zmenou a navyše už v tom čase sa vedelo o pripravovanej reorganizácii, ktorá sa uskutočnila k 1. januáru 1947, keď sa dovtedajší Odbor Z premenoval na VII. odbor Povereníctva vnútra. V tejto súvislosti však ostáva otvorená otázka, či vnútorné členenie, ktoré uvádzam v nasledujúcich riadkoch ako platné od 1. januára 1947, nevstúpilo do platnosti už o dva mesiace skôr. Z niektorých dokumentov sa to zdá byť veľmi pravdepodobné, aj keď reorganizačný rozpis štruktúry Odboru Z sa mi nepodarilo nájsť.

63 *Tamže*, 310-29-1, Zápisnica napísaná na porade v dňoch 4. – 6. marca 1946

64 *Tamže*, 310-19-8, Návrh na zřízení pohraničného sboru NB, 15. 1. 1947.

V januári 1947 teda do pôsobnosti VII. odboru Povereníctva vnútra v zmysle vydaných smerníc patrilo najmä: „...a) *zabezpečenie štátu pred vnútornými útokmi na jeho samostatnosť, jednotnosť, zvrchovanosť, celistosť a ľudovodemokratickú formu, b) obrana proti obdobným rozvratným snahám a politickým útokom, vedeným alebo riadeným zo zahraničia, c) obrana proti hospodárskemu vyzvedačstvu, d) získanie správ pre účely informatívne, správne a študijné v uvedených oboroch*“⁶⁵ Odbor sa delil na tri základné organizačné jednotky: skupinu spravodajskú, skupinu štátnej bezpečnosti a napokon pomocné oddelenia.

Od začiatku roku 1947⁶⁶ mal VII. odbor nasledovnú štruktúru: na čele odboru stál prednosta a jeho zástupca. Spravodajská skupina (označená ako Z-A) sa ďalej delila na štyri oddelenia: Z-XIV – obranné spravodajstvo vnútropolitické (referát politických strán – DS, KSS, Strana slobody, Sociálnodemokratická strana, ale aj náboženská a židovská otázka, referát ilegálneho hnutia atď.). Obranné spravodajstvo proti cudzím vyzvedačom a rozvracačom (odd. Z-I) malo za úlohu zbierať informácie a spracovávať správy ako podklad na obranu proti cudzej špionáži a rozvratným snahám. Konkrétne boli menované tieto záujmové objekty: Maďari, Nemci (Rakúšania), iné národy, vatikánska spravodajská služba, západ, Balkán, ochrana hraníc a ochrana vlastného aparátu. Tretím úsekom spravodajskej skupiny bolo obranné spravodajstvo hospodárske (Z-III) , ktorého úlohou bolo zbierať a spracúvať správy na obranu národohospodárskych záujmov (ťažký a ľahký priemysel, energetika, doprava poľnohospodárstvo, vnútorný a zahraničný obchod, remeslá a živnosti, banky a poisťovne, družstevníctvo, dane, poplatky, vynálezy, valuty, zlato a iné). Posledným bolo oddelenie Z-B (zahraničná obrana), ktoré malo v referáte Maďarsko, Rakúsko, sever, juhovýchodnú Európu, zahraničný odboj a evidenciu agentov. Tu sa tiež vykonávalo šifrovanie pre potreby spravodajskej služby. Zachoval sa tiež návrh zo začiatku októbra 1946 na preorga-

65 *Tamže*, 310-20-13, Smernice o politicko-zpravodajskej službe – vydanie. Č. j. 25-VII-Š/1947, 1. 1. 1947.

66 Porovnaj s rozpisom Odboru Z Ministerstva vnútra: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: Státní bezpečnost' v letech 1945 – 1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státní bezpečnostních složek). Praha 2007, s. 54 – 55.

nizovanie tohto oddelenia, keď malo byť tvorené piatimi menšími jednotkami: pátracia skupina (s tromi podskupinami – 1. Maďarsko, Rumunsko, Balkán; 2. Poľsko a sever; 3. Rakúsko, Nemecko a západ), skupina študijná (triedenie a analýza správ, vypracúvanie situačných správ, styk s ambasádami a pod.), zahraničný odbor (sledovanie zahraničného odboja, jeho styk s domovom, zahraniční Slováci), evidencia agentov a napokon administratívna skupina, ktorá mala na starosti administratívu pre celé oddelenie.⁶⁷ Skupina štátnej bezpečnosti (Z-C) sa delila na tri oddelenia. Z-XX (riadenie agendy štátnej bezpečnosti) sa venovalo riadeniu štátnobezpečnostnej služby na Slovensku, zbieraniu a sústreďovaniu správ o bezpečnosti štátu, vyšetrovaniu prípadov zvláštneho významu, spolupôsobilo na vyžiadanie iných úradov a orgánov vo veciach štátnobezpečnostnej služby, materiálom pre pátrací vestník a cestám vládnych činiteľov a zahraničných hostí. Cudzinecké a pasové oddelenie (Z-VII) malo v referáte vysťahovanie Nemcov a výmenu obyvateľstva s Maďarskom, repatriáciu, evidenciu cudzincov, povoľovanie pobytu a pasové záležitosti. A napokon Oddelenie ľudového súdnictva (Z-IV) sa venovalo stopovaniu pre ľudové súdy v ČSR (očista verejného života, činnosť ľudových súdov a činnosť ZNB pri očiste verejného života) a stopovaniu pre ľudové súdy za hranicami (evidencia osôb, ktoré treba vyžiadať, samostatné pátranie po vojnových zločincoch a ich vyžiadanie). Samostatne stálo Právne oddelenie (Z-XI). Priamo pod prednostu (resp. zástupcu) VII. oddelenia patrili tiež Organizačné oddelenie (ZD) s referátmi organizačným (Z-IX), personálnym (Z-XXV) a disciplinárnym (Z-XXVII), Technické oddelenie (Z-E) so Spojovacím referátom (Z-V), Materiálnym referátom (Z-XIII) a Výskumným a fotoreferátom (Z-XXIII). Pomocný úrad mal na starosti kancelársku agendu (Z-XII), evidenciu (Z-XVI) a archív (Z-XXIV). Uvedenú štruktúru dotvárali Tlačové oddelenie (Z-XVII), Finančné oddelenie (Z-XXVI) a Študijné a školské oddelenie (Z-XIX).⁶⁸

Zaujímavé je, že pri príprave tejto organizačnej zmeny sa predstavitelia DS angažovali aj pri výmene prednostu VII. odboru.

67 ABS, f. S/2, šk. č. 292, Návrh na organizáciu odd. Z – B.

68 *Tamže*, 310-20-13, Smernice o politicko-zpravodajskej službe – vydanie. Č. j. 25-VII-Š/1947, 1. 1. 1947, fotopríloha.

Demokrati naliehali na povereníka vnútra gen. Mikuláša Ferjenčíka, aby Viktorína vymenil. Poukazovali na skutočnosť, že miesto prednostu odboru na Povereníctve vnútra je systematizované ako miesto pre právnik, pričom Viktorín právnické vzdelanie nemal. Vec nakoniec riešili podpredsedovia vlády Ján Ursíny a Viliam Široký – na ničom sa však nedohodli a Viktorín ostal na svojom mieste.⁶⁹ Nazdávam sa, že aj tento fakt sa nakoniec zo strany DS bral ako kompromis. Predpokladám, že podobne ako koncom roku 1947, keď sa opäť uvažovalo o výmene Viktorína, snažili sa komunisti presadiť na tento post niektorého exponovaného komunistu (koncom roku 1947 v tejto súvislosti padlo meno prokurátora Antona Rašlu).

Uvedená štruktúra VII. odboru vydržala až do veľkých zmien, ktoré sa na Povereníctve odohrali krátko po februárovom prevrate v roku 1948. Ako som už uviedol, v súvislosti s marcovými zmenami na PV, sa zo VII. odboru Povereníctva stal odbor, označovaný rímskou číslicou III. Zmenila sa aj jeho vnútorná štruktúra. Návrh na túto zmenu, ktorú podal šéf odboru Viktorín ministrovi Václavovi Noskovi, je datovaný 30. decembrom 1947.⁷⁰ Nakoniec sa z návrhu zrealizovala len časť a odbor sa delil na skupinu „A“ (prednosta T. Baláž) s oddeleniami PZ⁷¹ (politické spravodajstvo, Štefan Orlik), OZ⁷² (obrné spravodajstvo, Ľudovít Krampľ), HZ⁷³ (hospodárske spravodajstvo, Alexander Ilčík), oddelenie štátnej bezpečnosti (František Chorváth), študijné (Dezider Baľa), technické (Emil Turčan) a pomocný úrad. Skupina „B“ (prednosta Ľudovít Kukan)

69 *Tamže*, 310-61-22, Zápisničná výpoveď dňa 5. apríla 1948 (ide o pokračovanie o výpovedi Dr. Fedora Thurzu).

70 *Tamže*, 310-20-4, Zriadenie odboru „Bezpečnosť“ a personálne obsadenie, bez č. j., 30. 12. 1947.

71 PZ zbiera a spracúva správy ako podklad pre obranu proti všetkým protištátnym a protidemokratickým snahám v ČSR.

72 Zbiera a spracúva správy ako podklad na obranu proti všetkým rozvrátným a výzvedným snahám, ktorých pôvodcami alebo nositeľmi sú činitelia zo zahraničia alebo inonárodní, resp. s nimi spolupracujúci občania ČSR.

73 Zbiera a spracúva správy ako PZ a OZ, ale aj iné, ak slúžia ako podklad pre obranu proti snahám, namiereným proti hospodárskym záujmom Československa.

sa skladalo zo šiestich oddelení. To už však nie je predmetom tejto štúdie.⁷⁴

Na záver opäť ešte krátka štatistika – k 1. januáru 1947 na VII. odbore pracovalo 267 zamestnancov a na OBR (resp. od januára 1947 Odbočkách štátnej bezpečnosti – OŠB) po celom Slovensku 182 zamestnancov, spolu 449 osôb. Pre porovnanie VII. odbor MV mal 281 zamestnancov, teda len o 14 viac ako na bratislavskom Povereníctve, ktoré de facto bolo podriadeným úradom. V celočeskoslovenskom merítku teda na politickom spravodajstve pracovalo 1162 ľudí, z toho 15 v zahraničí.⁷⁵ Zaujímavé je, že už o mesiac sa počet zamestnancov VI. odboru PV radikálne zredukoval na 179 zamestnancov. Príčinu tohto dramatického poklesu sa nepodarilo objasniť. Počet zamestnancov OBR, resp. OŠB stúpil. Na VII. odbore však opäť nastal prílev pracovných síl, k 1. júnu 1947 máme zaznamenaných 203 zamestnancov (OŠB 272), o mesiac neskôr 202, resp. 288. K 1. augustu 213 a 293. K 1. decembru 1947 pracovalo na VII. odbore PV 220 ľudí a na OŠB po celom Slovensku 309 pracovníkov. V prvý deň roku 1948 sa počet ľudí na VII. odbore zvýšil o troch a na OŠB znížil o jedného.⁷⁶

Do kompetencie Povereníctva vnútra od začiatku jeho pôsobenia patrili aj koncentračné a zaisťovacie tábory. Tieto spočiatku zriaďovali rôzne „revolučné“ skupiny či milície z vlastnej iniciatívy, neskôr sa ich zakladanie inštitucionalizovalo. Napríklad v júni 1945 vydal zástupca povereníka na východnom Slovensku Emil Hanes výnos, podľa ktorého mal takýto tábor vzniknúť v každom okresnom meste a mali sa do nich zaraďovať Nemci a Maďari vracajúci sa do svojich domovov.⁷⁷ Na základe rozhodnutia Povereníctva vnútra patrili spo-

74 Blížšie pozri: PEŠEK, J.: Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1948 – 1953. Bratislava 1999, s. 34.

75 Štyria na odbočke politického spravodajstva v Londýne a vo Wiesbadene pracovala 11-členná skupina, ktorá sa zaoberala pátraním po vojnových zločincoch. ABS, 310-4-18, Stav zamestnanců politického zpravodajství k 1. lednu 1947.

76 *Tamže*, 310-4-19, Stav zaměstnanců politického zpravodajství a státně bezpečnostní služby k 1. lednu 1948.

77 *„V poslednej dobe vracajú sa do svojich pôvodných bydlísk osoby a celé rodiny národnosti nemeckej a maďarskej, ktoré pred príchodom červenej armády dobrovoľne alebo nútené evakovali a dožadujú sa vrátenia svojich opustených domov a majetkov. Aby bol nemožný voľný pohyb a podkopná činnosť týchto*

mínané zaisťovacie tábory plne do kompetencie HV NB, ktoré bolo v danej agende najvyššou a konečnou inštanciou. V jeho kompetencii bolo rozhodovať o všetkých veciach, ktoré sa týkali útvarov a táborov na území Slovenska, a jeho veliteľská a rozhodovacia právomoc sa vzťahovala nielen na príslušníci NB, ale aj na veliteľstvá pracovných útvarov či okresné a miestne NV a správne komisie.⁷⁸

Je na mieste pristaviť sa aj pri retribučnom súdnictve, ktoré bolo dôležitou otázkou danej doby. Otázke ľudového súdnictva sa však v tejto práci nebudem obširnejšie venovať aj napriek tomu, že išlo o jednu z kľúčových úloh VI. (VII.) odboru Povereníctva vnútra. Takže aspoň stručne: vznikajúce útvary politickej polície sa na príprave postihov rôznych kolaborantov aktívne podieľali. Národná bezpečnosť zohrávala v procese vyšetrovania osôb v zmysle Nariadenia SNR č. 33/1945 kľúčovú úlohu. Úlohou bezpečnosti bolo nielen zatýkanie či pátranie po tej–ktorej osobe, ale aj spracúvanie administratívnych protokolov zaistených, vypracúvanie trestných oznámení, a všetky ostatné administratívne úkony, ktoré tradične vykonáva pri trestnom postihu osoby polícia.

Je však potrebné v tejto súvislosti objasniť dva základné rozmery. V prvom prípade išlo o skutočných kolaborantov, ba dokonca v mnohých prípadoch aj o vojnových zločincov či osoby, ktoré mali na

nepriateľov národa, nariaďujem zriadenie koncentračných táborov pre tieto osoby a rodiny. Koncentračné tábory majú byť zriadené v každom okresnom meste, prípadne aj v iných obciach, kde toto potreba vyžaduje. Do koncentračných táborov majú byť sústredené všetky osoby národnosti nemeckej a maďarskej, ktoré sa v minulosti previnili proti zásadám ľudovej demokracie a československej myšlienke, ako aj proti Slovenskému národu. Pri posudzovaní týchto previnení nesmie byť braný ohľad či previnenie je povahy politickej, hospodárskej, ideovej alebo inej. Osoby koncentrované v týchto táboroch majú byť zamestnávané na opravách železníc, mostov, prácach odstraňovacích, zasypávaní zákopov a vôbec prácach všeužitkových a to v miestach, kde je takýto tábor zriadený. V prípade potreby môžu zaradené osoby byť odvezené aj do iných obcí, čo sa ale musí stať v dohode so zainteresovanými národnými výbormi.“ SNA, f. EPV-K, šk. č. 1, inv. č. 39, Zriadenie koncentračných táborov pre vracajúcich sa Nemcov a Maďarov, č. j. 1057/45-prez., 9. 6. 1945.

78 *Tamže*, f. PV-bezp., šk. č. 444, bez inv. č., Pracovné tábory – prenesenie pôsobnosti na Hlavné veliteľstvo NB, č. j. 7/1945 zo dňa 27. júna 1945. Len dodávame, že pracovné tábory malo na starosti 6. oddelenie HV NB pod vedením dr. Jána Krajmera.

svedomí činy, ktoré dnes chápeme ako zločin proti ľudskosti. V iných prípadoch, najmä v súvislosti s mocenskými ambíciami komunistickej strany či s jej vplyvom na bezpečnostný aparát, poznáme prípady ľudí, ktorých zaradenie medzi osoby, na ktoré NB podala trestné oznámenie podľa nariadenia SNR č. 33/1945, bolo skôr politicky účelové, ako zodpovedajúce reálnym činom spáchaným počas obdobia Slovenskej republiky 1939 – 1945. Nakoniec, je známy výrok Klementa Gottwalda, podľa ktorého je retribučné súdnictvo zbraňou, ktorou chceli komunisti pod heslom národnej očisty „osekávať“ výhonky buržoázie a reakcie.⁷⁹ V každom prípade však prvé začiatky ľudového súdnictva siahajú už ku koncu vojny. Krok ku systematizácii bezpečnosť podnikla v septembri 1945, keď rozoslala obežník, podľa ktorého žiada: „... aby nám bolo obratom oznámené, ktoré osoby z Vášho obvodu považujete za prevínilcov podľa nariadenia o ľudových súdoch č. 33/45 Sb. nar. a proti ktorým nebolo doposiaľ podniknuté nič a neboli zaistené.“⁸⁰ Zoznamy mali tiež obsahovať informáciu o trestnom čine, ktorej sa mala dotýčaná osoba dopustiť, kde by bolo možné zaobstarať dôkazový materiál či uviesť svedkov. Inštrukcia tiež vyžadovala zaslanie zoznamu osôb, ktoré regionálne úrady žiadali prepustiť zo zaistenia a v neposlednom rade tiež zoznam osôb, ktoré utiekli pred príchodom Červenej armády. O takýchto osobách sa snažilo získať politické spravodajstvo aktívne informácie a tiež vyvíjali aktivitu, smerujúcu k ich vydaniu. A to nielen na slovenskej úrovni, ale aj na celoštátnej. To znamená, že o takýchto ľudí sa zaujímalo aj celoštátne MV a v spisovej agende VI. odboru nachádzame viacero hlásení o subjekte. Napríklad 14. júna 1946 Odbor pre politické spravodajstvo MV poskytol Povereníctvu hlásenie o Slovákoch – utečencoch v Hornom Rakúsku. Podľa nej sa asi v šiestich obciach okresu Ried in Inkreis nachádzalo približne 850 utečencov, údajne zväčša bývalých gardistov a predstaviteľov ľudáckeho režimu, ktorých vedúcim bol Jozef Cincík.⁸¹ Iniciatívu v tomto smere vyvíjali

79 Pozri viac: LETZ, Robert: Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite, s. 205.

80 SNA, f. PV-bezp., šk. č. 444, bez. inv. č., nespoľahlivé osoby – evidencia, č. j. 274/dôv./1945-III/2 zo dňa 29. 9. 1945.

81 V správe je uvedený ako Cinsík. *Tamže*, f. PV-sprav., šk. č. 9, č. j. 2/VIII-3614/9-3/6-46 zo dňa 14. 6. 1946.

však aj samotní pracovníci VI. (VII.) odboru. Zaujímavý prípad vyrozprával počas svojho pobytu vo vyšetrovačke v roku 1952 Šimon Čermák (pôvodne Porges) svojmu spoluväzňovi a súčasne agentovi na cele V. Paplhámovi. Podľa Čermáka riadil v Rakúsku ako svojho agenta Egona Heima (riadenie od neho neskôr prevzal Ján Kriško). Baláž, Běl a Čermák vymysleli plán, podľa ktorého by získali spolupracovníkov spomedzi predstaviteľov ľudskej emigrácie, ktorí by mali dodávať správy o iných skupinách emigrantov a tiež naopak, získať tiež spolupracovníkov, ktorí by dodávali informácie o ľudskej emigrácii. Za pomoci Heima sa spojili s istým Januškom. Ten poslal prostredníctvom Heima list, kde vyjadril svoju ochotu podávať žiadane informácie, ale pri rešpektovaní ich politických požiadaviek. *„Heim potom odvezl odpoveď, ktorou sestavil Běl, Baláž a Čermák, kde nabízel finanční podporu a sľubovali, že by o žiadné politické ústupky nešlo. Januška, asi prý z príkazu Vicena, nabízel schůzku v americké okupační zóne. Čermák a jeho nadřízení viděli v tom chyták, proti schůzka nebyla uskutočněna.“*⁸²

Všetky retribuční soudy úzko spolupracovali s bezpečností. Okrem toho, že úlohou NB bolo zatýkať ľudí, ktorí mali byť súdení za činy podľa nariadenia SNR č. 33/1945, prípadne podávať trestné oznámenia, mali tiež za úlohu zabezpečovať dôkazy. Neprebíhalo to však vždy ideálne. Z tohto pohľadu bol najdôležitejšou inštitúciou Národný súd, ktorý bol nepochybne mimoriadne citlivým politikom tej doby. Dožiadania tejto inštitúcie sa však na VII. odbore PV nevybavovali načas: *„Zistil som, že spisy (dožiadania) pre Národný súd na tunajšom odbore nie sú urýchlene vykonávané, potažne po ich vybavení nie je v najkratšom čase doručený spis na NS. V dôsledku toho nariadujem, aby všetky spisy (dožiadania), ktoré prídu od NS na tunajší odbor, boli mimo poradia zaprotokolované a pridelené príslušným referentom na vybavenie. Každý referent musí takýto spis so všetkým urýchlením a mimo poradia vybaviť.“*⁸³ Rudolf Viktorín na záver svojho prípisu ďalej uviedol, že za včasné vybavenie spisov sú zodpovední vedú-

82 ABS, ZV-113, podzväzok Čermák, Správa, 11. 7. 1952.

83 SNA, f. Povereníctvo vnútra – spravodajský odbor (PV-sprav.), šk. č. 14, vybavovanie spisov pre Národný súd – úprava, č. j. 4635-VII-D-1947 zo dňa 30. júna 1947.

ci oddelení. V súvislosti s Národným súdom ešte musíme dodať, že pracovníci Viktorínovho odboru vykonávali v pojednávacej sieni NS pozorovaciu službu. Poverenie vnútra, resp. jeho VI. odbor sa aj priamo podieľal na vyšetrovaní trestných činov podľa nariadenia SNR č. 33/45. Zaist'ováciu väzbu podľa uvedeného nariadenia mal v kompetencii len šéf odboru Rudolf Viktorín. V tejto agende bezpečnosť úzko spolupracovala s vtedajšou vojenskou kontrarozvedkou, známejšou pod názvom Obranné spravodajstvo (OBZ).⁸⁴ Príslušné oddelenie VI. odboru tiež sledovalo priebeh procesov a v prípade potreby sa snažilo aj o zásahy. Tak napríklad po získaní informácie, že predsedom senátu v Prievidzi je istý dr. Štefka, ktorý „*má celú rodinu pozatváranú*“, vykonal vedúci oddelenia hlavný komisár Jozef Hojstrič zákrok u Poverenia pravosúdia, kde sa (pre nedostatok sudcov) neúspešne domáhal nápravy.⁸⁵

Samostatnou kapitolou retribúcie na Slovensku bolo jej spojenie s výmenou obyvateľstva, na ktorej sa dohodli vlády ČSR a Maďarska. Podľa tejto dohody malo Maďarsko prijímať vojnových zločincov maďarskej národnosti zo Slovenska mimo kvót, tzn. že títo ľudia boli zo Slovenska vysťahovaní bez toho, že by sa započítavali do počtu vymenených. Na základe toho vznikla akási spolupráca medzi šéfom Osídľovacieho úradu Danielom Okáliom a Jozefom Ilčíkom, ktorý bol zodpovedný za prípravu trestných oznámení pred ľudové súdy. Podľa neskoršieho Okáliho tvrdenia v tom čase Ilčík pre tieto účely napočítal 35.000 maďarských vojnových zločincov: „*Většina z nich vojenští zločinci nebyli a vůbec celá akce byla dělána nacionalisticky.*“⁸⁶ Tento jav môžu doteraz ilustrovať trestné oznámenia na skupiny osôb maďarskej národnosti, ktoré podával VI. odbor Poverenia vnútra. V mnohých prípadoch išlo o bývalých členov Magyar Párt, resp. predtým existujúcich maďarských strán. Okrem svojej stránickej príslušnosti sa im v trestných oznámeniach často kládlo za vinu, že sa zúčastnili maďarských demonštrácií, spievali maďarskú hymnu alebo „verejne prejavovali svoje úsilie o pripojenie republiky

84 O OBZ pozri viac: HANZLÍK, František: Vojenské obranné zpravodajství v zápase o politickou moc 1945 – 1950. Praha 2003.

85 ABS, 310-29-1, Zápisnica napísaná na porade v dňoch 4. – 6. marca 1946.

86 *Tamže*, H-536/14, zápis o výpovedi Daniela Okáliho zo dňa 6. 4. 1951.

k Maďarsku“. Tento stav vyčítal na porade funkcionárov VI. odboru a OBR v novembri 1946 aj Dr. Karol Vagač z Povereníctva pravníctva. Podľa neho takéto trestné oznámenia nezakladali skutkovú podstatu trestných činov. Vagač na zúčastnených apeloval, aby bezpečnosť v trestných oznámeniach uvádzala konkrétne skutky ľudí, na ktorých je oznámenie podané.⁸⁷ K Vagačovmu výkladu sa pridal aj Sedmík, ktorý svojich kolegov kritizoval preto, že spomínaných vyše 30.000 trestných oznámení bolo údajne urobených v priebehu piatich dní (sic!). Okáli to ako „nacionalistické“ síce hodnotil začiatkom 50. rokov 20. storočia už ako „buržoázny nacionalista“ na vyšetrovačke ŠtB, v tomto konkrétnom prípade mu však nemožno nedať za pravdu – pri čo len zbežnom prejení spisov takýchto procesov, ktoré sú dodnes uložené v štátnych archívoch, je viac ako zrejmé, že podávanie podobných trestných oznámení bolo účelové.

VI., resp. VII. odbor Povereníctva vnútra venoval pozornosť aj ďalším okruhom problémov. Napríklad v súvislosti s poštátnením podnikov podľa dekrétov prezidenta Beneša mala bezpečnosť „spravodajsky pokryt“ znárodnené podniky. Znamenalo to, že v každom podniku mala polícia vybudovať sieť dôverníkov a informátorov, ktorí by sledovali všetkých zamestnancov, ktorí nesúhlasia s poštátnením, všetkých bývalých členov zakázaných strán a organizácií (ktorí samozrejme nemuseli byť stíhaní podľa retribučného nariadenia), v danom podniku zamestnaných rodinných príslušníkov bývalých majiteľov toho-ktorého podniku, všetkých tam pracujúcich Nemcov a Maďarov, a v neposlednom rade všetky „akcie“, ktoré by mohli spôsobiť škodu.⁸⁸ Zaujímavé okrem iného je aj to, že už o krátky čas sa jednou z obetí bezpečnosti stal poslanec za KSS Ferdinand Dvorín, ktorý sa zasadzoval o prijatie zákona na reštitúciu arizovaných majetkov bývalým majiteľom,⁸⁹ pričom takáto iniciatíva nebola ortodoxnými ko-

87 *Tamže*, 310-29-1, Zápisnica napísaná na porade prednostov sekcií, oddelení samostatných referátov VI. odboru Pov. vnútra a prednostov OBR v dňoch 7. – 9. októbra 1946.

88 *Tamže*, šk. č. 6, poštátnené podniky – spravodajské stráženie, č. j. 213-II/1-1946 zo dňa 21. 1. 1946.

89 Ferdinand Dvorín (pôvodne Hofman) je nepochybne zaujímavou postavou. V máji 1944 ho zatkla ÚŠB a po bitke v Ilave obšírne priznal odbojové aktivity Vavra Šrobára a ďalších. Po vojne sa angažoval v odboroch, začiatkom 50. rokov minu-

munistami vnímaná pozitívne. V tejto súvislosti sa zachovali viaceré, pomerne zaujímavé správy, napríklad o predajoch majetkov. Pre zaujímavosť odcitujem celé hlásenie: *„Obyvatelia mesta Trnavy, pôvodu židovského, predávajú svoje majetky najmä v poslednej dobe celkom bezhlave a utekajú do Ameriky. Majetky, domy dávajú spomenutí obyvatelia najviac pod podmienkou, že kupec sa zaviazá čiastku v hotovosti v dolároch poukázať priamo v niektorej banke [nečitateľné slovo, pozn. M. M.] Takýto kupec majetok pri kúpe vykúpi omnoho lacnejšie ako ten, ktorý cez banku v USA nevie doláre poukázať. Hromadný predaj židovských majetkov obyvateľstvo Trnavy a okolia si vysvetľuje dvojakým spôsobom. Jedni tvrdia, že židia sa boja budúcnosti, a preto utekajú pred zodpovednosťou, druhí zase tvrdia, že židia majetky predávajú teraz preto, lebo sa vraj boja, že až prídu Rusi im to aj tak poštátia. Všeobecne obyvateľstvo pri tejto príležitosti rozširuje správu, aby sa majetky židov nekupovali, lebo že Rusi im to aj tak poštátia. Zdá sa, že obyvatelia, najmä osoby reflektujúce nákup židovských majetkov na spomenutú propagačnú správu reagujú a zdržujú sa kúp podobných majetkov. Na veci je najviac závažné to, že židia v tomto prípade svoje majetky predávajú a sú ochotní predat' každému, nepozerajú či kupujúci je fašista alebo odbojár. Ba dokonca v mnohých prípadoch majetky predávajú bez toho, že by len sebemenšie na predaj upozornili národného správcu partizána, ilegálneho pracovníka alebo zahraničného vojaka. Vôbec sa týchto nepýtajú, či sú schopní alebo*

lého storočia bol ako „sionista“ odsúdený na dlhoročný trest vo väzení. Pre zaujímavosť uvedieme niektoré veci, ktoré mu boli kladené za vinu (a pre ktoré ho zatkli): 1) záležitosť z roku 1944, 2) presadzovanie reštitučného zákona, „...ktorým bola posilňena hospodárska židovská buržoazie na úrok čl. pracujúciho ľudu.“, 3) styky s Deziderom Benauom, 4) schôdzka členov KSC (Oskar Langer, Ferdinand Friedman, Igor Gonda, Evžen Vereš, Matej Běl, Ladislav Čermák, Štefan Gál, Theodor Fisch, Ladislav Kurták, Ernest Fabián, Štefan Sende a Alexander Kalina), pričom Langer a Běl sa „... snažili všetky prítomné získať pod titulom postupu proti „antisemitizmu“ na protistranickú platformu.“, 5) počas vykonávania funkcie vedúceho nakladateľstva v Bratislave nekontroloval podriadených a preto vyšlo niekoľko ideologicky závaných publikácií. A ÚPN, f. A 2/1, šk. č. 3, inv. j. 113, Ferdinand DVORÍN – návrh na odpoveď s. ministromi NB zo dňa 24. 7. 1953. K uvedenému ešte dodávame, že Povereníctvo priemyslu po vojne skutočne vypracovalo zoznam arizátorov a o tento zoznam mala veľký záujem aj ŠtB, ktorá ho samozrejme aj dostala k dispozícii.

*ochotní spomenutý majetok kúpiť alebo nie, čo robí veľké pohoršenie medzi zaslúžilcami a núka týchto k antisemitizmu.*⁹⁰

V globále môžeme povedať, že v povojnovom období sa vo vtedajšej štátnej bezpečnosti začala formovať väčšina problematik, ktoré poznáme z neskoršieho obdobia – od bývalých ľudí (resp. nepriateľských osôb) až po ekonomiku.

V tejto súvislosti je snáď vhodné spomenúť ešte jednu zaujímavosť – povojnové obdobie, ako aj celá komunistická totalita sa vyznačovala doslova kultom plánovania. Už v skúmanom období pozorujeme obrovskú propagáciu dvojročného plánu, ktorý bol (a nielen v hospodárstve) vydávaný za zázračný liek na väčšinu hospodárskych a sociálnych problémov spoločnosti. Preto je pochopiteľné, že plánovacia mánia neobišla ani bezpečnostné zložky. Podľa dvojročného pracovného programu, ktorý pracovníci VI. odboru Povereníctva vnútra vypracovali v júli 1946, mali v rokoch 1946 – 1948 vykonávať najmä tieto úlohy: 1. sekcia mala prispieť k plánovanému rastu priemyselnej výroby (nárast o 10% do konca roku 1948) zavedením evidencie všetkých významných priemyselných podnikov uvedených v pláne, pričom pracovníci bezpečnosti mali dozerieť na plnenie plánu v daných podnikoch. V prípade, ak by niektorý podnik neplnil plán, mala bezpečnosť tento fakt oznámiť kompetentným miestam. Bezpečnosť mala súčasne viesť v evidencii všetkých politicky nespoľahlivých zamestnancov podnikov. Menšinové oddelenie malo dozerieť na Nemcov a Maďarov, ktorí v takýchto dôležitých podnikoch pracovali, preverovať ich štátnu spoľahlivosť a v prípade, ak by sa takýto človek javil ako nespoľahlivý, mali pracovníci tohto oddelenia zariadiť odsun dotyčného. Hospodárske oddelenie VI. odboru Povereníctva vnútra malo tiež sledovať dodržiavanie plánovaného vzrastu chovu domácich zvierat, zvyšovanie osevu či výnosov olejnatých plodín, ako aj prevádzanie pozemkovej reformy, rozdeľovanie traktorov a iných strojov, ale aj sledovať pokračovanie elektrifikácie. Okrem toho mali sledovať postup výroby stavebných hmôt, cementu, stavebného železa a dreva, postup prác pri budovaní priehrad na Váhu a Orave a samozrejme zabráňovať možným a neustále očakávaným sabotážam. Menšinové od-

90 ABS, ZV-113, podzväzok Valášek Oskar a spol., Správa informátora HŠ-3, 1. 7. 1947.

delenie sa malo okrem už spomínaných úloh v hospodárstve podieľať na vyvážaní Nemcov a Maďarov, neustále preverovať Nemcov, ktorí boli na Slovensku ponechaní ako hospodársky nevyhnutní a dozerat' na to, aby boli postupne nahrádzaní kvalifikovanými Slovákami. Pracovníci tohto oddelenia mali tiež za úlohu dozerat' na činnosť národných správ a správcov, sledovať činnosť úradov, ktoré národné správy pridelovali a dozerat' na dodržiavanie zvolených kritérií na udeľovanie národných správ. I. sekcia okrem toho mala zo svojich pracovníkov vytvoriť prepádový oddiel o sile 20 mužov, ktorí mali okrem iného kontrolovať občanov, či sa zapájajú do pracovného procesu. Medzi úlohy hospodárskeho oddelenia patrilo tiež sledovať dovoz surovín a produktov a „zneškodňovanie“ ľudí, ktorí by neoprávnené nakladali s valutami. Okrem toho mala politická sekcia urýchlene pokračovať v očiste národného a verejného života. Na zdolanie všetkých uvedených úloh mali pracovníci sekcie vybudovať hustú a spoľahlivú dôvernícku sieť po celom Slovensku; hospodárske oddelenie malo byť dovybavené, najmä autami, a personál neustále doškoloňovaný.⁹¹

Dvojročný program II. sekcie začínal potrebou doplnenia personálneho obsadenia, ale aj prepustením takých, ktorí neboli dostatočne disciplinovaní či schopní úspešného vykonávania spravodajstva, ako aj nie stopercentne spoľahlivých (v zmysle štátnej spoľahlivosti). Plán práce súčasne poukazoval na prebiehajúcu diskusiu o zjednotení organizácie spravodajskej služby v ČSR so zreteľom na organizáciu štátnej bezpečnosti, čo sa malo uskutočniť do 31. decembra 1946. Okresní referenti z jednotlivých OBR sa mali dislokovať do sídiel okresu.

Okrem toho sa mal zriadiť jednotný spravodajský kurz pre nových zamestnancov sekcie, skúsení pracovníci tiež mali pripraviť odborné kurzy o obrane pre veliteľov staníc NB, okresných náčelníkov NB a veliteľov finančnej stráže z pohraničných oblastí, ako aj pracovníkov pasových kontrol. Rovnako mali pripraviť trojtýždňový kurz pre pracovníkov ofenzívnej spravodajskej služby. Všetci spravodajcovia sa mali naučiť fotografovať, šoférovať, šifrovať, používať ďalekopis a rádiotelegrafiu. Okrem toho sa mali pracovníci venovať štúdiu cudzích jazykov a inak sa vzdelávať.

91 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 8, Dvojročný pracovný program VI. odboru Pov. vnútra, č. j. 13.691 zprav./1946, 1. 8. 1946.

Ku konkrétnym úlohám jednotlivých oddelení: oddelenie obranného spravodajstva malo zabezpečiť, aby do 30. 6. 1947 boli preverení všetci zamestnanci v maďarskom pohraničí a odstránení tí, „... u ktorých niet 100% predpoklad štátnej a národnej a demokratickej spoľahlivosti.“⁹² Toto oddelenie malo okrem toho v spolupráci s Oblastnými bezpečnostnými referátmi do 31. marca 1947 zrevidovať a vybudovať hustú sieť dôverníkov a informátorov, ako aj vydať (do konca septembra 1946) smernice pre prácu s agentúrou. Tie mali aj zhodnotiť doterajšiu prax a poukázať na chyby práce s agentúrou. Oddelenie malo súčasne zabezpečiť umiestnenie svojich dôverníkov do relevantných úradov po celom území Slovenska. Oddelenie sa tiež malo zapojiť do akcie reslovakizácie, a to tým, že malo upozorniť na Maďarov, ktorí neboli považovaní za spoľahlivých z hľadiska štátnej bezpečnosti (ak existovalo minimálne podozrenie, že spolupracovali s maďarskými tajnými službami). Takéto osoby mali byť následne urýchlene vysťahované do Maďarska. Svojou činnosťou malo oddelenie prispieť tiež k zvýšeniu ochrany hraníc, opäť najmä proti Maďarsku, keď úlohou pracovníkov II/1 oddelenia bolo preveriť spoľahlivosť zamestnancov NB v pohraničí. Okrem toho sa mala rozvinúť užšia spolupráca s OBZ, ale aj s finančnou strážou.

Úlohou ofenzívnej spravodajskej služby bolo vybudovať dobre fungujúcu agentúrnu sieť v Maďarsku, Rakúsku a Poľsku. Okrem toho malo II/2 oddelenie zabezpečiť, aby pri každom pohraničnom OBR začal pracovať minimálne jeden policajt len vo výzvednom spravodajstve. Do konca roku 1946 mala byť plne vybudovaná na tomto oddelení aj študijná služba a mali sa aj vypracovať smernice pre ofenzívne spravodajstvo. Tento stav potvrdzuje skutočnosť, že na odbore prevažovali úlohy štátnobezpečnostného charakteru nad vykonávaním spravodajstva – študijné či analytické oddelenia sú totiž kľúčovou zložkou každej spravodajskej služby. Sú miestom, kde sa analyzujú a zhodnocujú poznatky, pripravujú postupy a podobne. Ich nedostatočné vybudovanie teda jasne ukazuje na nutne obmedzený rozsah spravodajských aktivít VI. odboru. Okrem toho sekcia mala pre agentov oddelenia vymôcť

92 *Tamže.*

potraviny, nakoľko títo spolupracovníci (najmä z oblasti maďarských hraníc) preferovali odmeňovanie v naturáliách pred peniazmi. Plán práce tiež podrobne rozvádzal potrebné doplnenie vybavenia jednotlivých pracovísk (vrátane OBR) technickými pomôckami (autá, vysielacky a i.), ako aj inými potrebami.⁹³ Teda korene plánovania práce tajnej služby, ktoré v neskoršom období občas pôsobi až komicky, sú už v rokoch 1945 – 1948.

Spomeňme ešte v krátkosti otázku cenzúry. V hektickej povojnovej dobe bola pomerne prísna a dotýkala sa aj súkromnej korešpondencie občanov. Tak napríklad služobne NB mali podľa rozkazu z augusta 1945 skúmať obsah súkromných telegramov, aby zabezpečili vylúčenie telegramov s nevhodným obsahom z obehu.⁹⁴ Polícii už tradične ostala v kompetencii aj cenzúra tlače. Zástupcovia kompetentných úradov na porade, konanej dňa 5. januára 1946 konštatovali, že po skončení brannej pohotovosti štátu, čo bolo práve vtedy aktuálne, sa vykonáva cenzúra represívna (počas brannej pohotovosti sa vykonávala cenzúra preventívna). V tom čase na území Bratislavy cenzúru domácej tlače vykonával III. odbor PV a zahraničnej tlače odbor IV. Mimo hlavného mesta Slovenska cenzúru vykonávali štátne zastupiteľstvá a v okresoch, kde tento úrad neexistoval, v prenesenej pôsobnosti ONV. Na tejto porade sa zúčastnení dohodli, že zachovajú existujúci spôsob vykonávania cenzúry, ktorý sa z ich pohľadu osvedčil v čase medzivojnovnej ČSR. Fungovalo to tým spôsobom, že zamestnanci bývalého Policajného riaditeľstva sedeli priamo na štátnom zastupiteľstve a v prípade zistenia nevhodných statí v tlači ihneď predložili menom štátneho zastupiteľstva Krajskému súdu návrh na zhabanie tlačiva vydaním príslušného uznesenia. Súčasne urobili štátnemu zastupiteľstvu opatrenia na zamedzenie dopravy a rozširovania takéhoto časopisu.⁹⁵ Aj napriek tomu sa však čoskoro objavili praktické problémy, neexistovali totiž smernice, ktoré by definovali, čo majú cenzori pova-

93 *Tamže*.

94 Ak obsah smeroval proti bezpečnosti štátu, proti jeho hospodárskym záujmom, prípadne ak odporoval zákonom, verejnemu záujmu alebo mravnosti. SNA, f. E-PV KE, šk. č. 3, Cenzúra telegramov, č. j. 28.491-IV-1945 z 3. 8. 1945.

95 *Tamže*, f. PV-bezp., šk. č. 7, inv. č. 46, Úradný záznam zo dňa 5. 1. 1946.

žovať za nevhodné. Na záver sa žiada dodať, že v Bratislave mali tlačovú cenzúru na starosti za štátne zastupiteľstvo Ján Novomeský a Ladislav Müller a za národnú bezpečnosť Július Kuslbauer a Pavel Gavora.⁹⁶ Situácia sa začala meniť až v roku 1947, pričom 21. marca sa Zbor povereníkov na návrh Demokratickej strany aj KSS uzniesol okamžite zaviesť na Slovensku predbežnú cenzúru. Tento krok pravdepodobne súvisel so stále sa vyostrujúcim bojom medzi oboma stranami a vzájomnými útokmi v novinách. Pokoj však ani napriek tomu nepriniesol, naopak, počas horúcej jesene 1947 stránky novín chvíľami pripomínali frontovú líniu.

V súvislosti s organizačným vývojom a popisom personálnych štruktúr je nutné spomenúť ešte jeden dôležitý aspekt – vplyv strán koalovaných v Slovenskom národnom fronte na bezpečnostný aparát. Kým bezpečnostné zbory do značnej miery nadväzovali (personálne, ale aj organizačne atď.) na predtým existujúce formácie žandárstva, iná situácia bola v službe štátnobezpečnostnej. Komunistická supremácia v tejto zložke má korene už v košickom období. Zásady komunistov v tejto oblasti jasne zadefinoval v marci 1945 vysoký funkcionár KSS a jej neskorší predseda Viliam Široký na prednáške pre Národnú bezpečnosť, keď vyhlásil, že „... všade budeme robiť kompromisy, len v bezpečnosti nie.“⁹⁷ Ako som spomínal, už koncom vojny sa miestna v bezpečnostnom aparáte zaplňovali často podľa známostí, odporúčaní či kontaktov a bez ohľadu na skúsenosti, schopnosti či morálny profil jednotlivca: „*SNB II. vedl bývalý vrch. strážm. Vojtěch Borovský, ktorý byl Husákem na tuto funkci povýšen na majora,*⁹⁸

96 *Tamže*, Správa, č. j. Prez.485/4g/46 zo dňa 24. 4. 1946. Dovoľujeme si dodať, že obaja príslušníci NB mali v tejto oblasti dlhoročnú prax, napr. Pavel Gavora predtým pracoval na 6. odd. ÚŠB, ktoré malo na starosti práve novinovú cenzúru. V tejto súvislosti je zaujímavé, že podobne ako Gavora sa aj naďalej v rámci tlačovej cenzúry uplatnil aj Adolf Jaško, takisto zo 6. odd. ÚŠB, ktorý však bol v roku 1945 menovaný za člena dočasného filmového cenzúrneho zboru.

97 ABS, personálny spis Mateja Béla, životopis (nedatovaný).

98 Zachovala sa jeho sťažnosť z novembra 1946, že aj napriek tomu, že už bol podplukovníkom, stále dostával len plat majora. Cítil sa byť oboťou reakcie.

*zástupcom jmenovaného byl škpt. Mlýnský⁹⁹, kterému bylo asi 20 let.*¹⁰⁰ Podobných prípadov obsadzovania miest v bezpečnosti po známosti a stránickej linke poznáme pomerne dosť, na ilustráciu pomerov uvediem ešte niekoľko najzaujímavejších. Podobne napríklad František Hlavatý, ktorý s odporúčením navštívil začiatkom apríla 1945 Štefana Bašťovanského, ktorý mu zas dal odporúčanie pre vedúceho milície v Bratislave Jozefa Večeru.¹⁰¹ Ten Hlavatého prijal ako pracovníka bezpečnostného aparátu. Podľa jeho tvrdenia ešte koncom apríla 1945 dostal dekrét, ktorým ho vymenovali za poručíka ZNB. Slúžil pod Večerom.¹⁰² V tomto prípade celé prijímanie bolo uľahčené tým, že Bašťovanský a Hlavatý boli v príbuzenskom pomere.¹⁰³ Že bolo prijímanie do bezpečnostných zborov pomerne „divoké“ môže ilustrovať aj prípad Mateja Béla, ktorý si podľa vlastnej výpovede vybavil československé občianstvo až približne po roku služby v Národnej

99 „Jozef Vladimír Mlýnský – Müller, 24-ročný štábny kapitán Národnej bezpečnosti, veliteľ Národnej bezpečnosti II. v Košiciach za sotva 4-mesačnej služby dopustil sa takého množstva trestných činov, že by sme zniešol porovnanie s hociakým náčelníkom chicagskeho podsvetia. Nebudeme sa zmieňovať o iných jeho deliktach rovnako ťažkých, ako sú majetkové delikty. Z bohatého skladišťa jeho zbierok uvedieme aspoň niekoľko: guľomety, pištole, automaty, granáty, zásobníky s nábojmi, dýky, ptky, ekrazit, šable, ďalekohľad, fotoaparáty, peňaženky, tašky, zlaté hodinky rozličných značiek, brilianty, prstene, prívesky, retiazky, náušnice, zlaté zuby, zlaté gombíky, spony, dukáty, látky na šaty, balíky, valuty, vklady, dokumenty, hotovosti atď., atď., atď. Tieto hodnoty nemajú menšiu hodnotu ako mnoho státisíc korún. Tento podarený štábny kapitán Národnej bezpečnosti mal aj desať spoločníkov, ktorí mali tiež u seba cudzie perá, záclony, ženské košeľe, vreckovky, obrusy, ponožky, hodinky, draperie, koberce, kufre, vesty, peniaze, lyžice, obrazy, uteráky, dečky, topánky, nožnice, nite, pudrenky, kožušiny, kapce, hotovosti, retiazky, prstene zrkadlá, atď., atď., atď.“ Nové prúdy, roč. 3, 1947, č. 4, s. 43 – 44.

100 ABS, H-536/14, zápis o výpovedi Viktora Sedmíka zo dňa 10. 1. 1952.

101 *Tamže*, H-536/9, Zápis o výpovedi s Františkom Hlavatým zo dňa 7. 5. 1952.

102 *Tamže*. Dodávame, že Hlavatý po krátkom čase požiadal o zbavenie tejto hodnosti a o preradenie k civilnej službe PV a získal hodnosť aktuárskeho tajomníka. Podľa vlastného tvrdenia sa bál vojenského súdu, ak by ho obvinil niekto z Demokratickej strany. Tiež pre zaujímavosť spomenieme, že v tomto období priviedol Večera na Poverenictvo ako pisárku aj Vlastu Bunčákovú, ktorá neskôr zohrala zaujímavú úlohu v roku 1948.

103 ABS, H-536/9, protokol o výpovedi Antona Rašlu zo dňa 31. 7. 1953.

bezpečnosti,¹⁰⁴ či Šimona Čermáka, ktorý si pre potreby NB sfalšoval rodný list a pridal si jeden rok – v čase vstupu do NB nemal ešte predpísaný vek 21 rokov. A predsa Čermák do služby nastúpil v máji 1945 „... z príkazu ÚV KSS, doporučenie za organizačný sekretariát t. č. v Košiciach podpísal s. Gažík z príkazu s. Bacilka...“¹⁰⁵ Inokedy stačila „vhodná“ minulosť. Napríklad pracovník ofenzívnej zložky Povereníctva Anton Koval (predtým Žigmund Rothberg) od jesene 1940 do 22. júna 1941 (nemecký útok na ZSSR) pracoval na sovietskom zastupiteľskom úrade v Bratislave. Relevantnú časť novoprijatých pracovníkov bezpečnosti, ktorých odporúčala komunistická strana, tvorili bývalí partizáni.¹⁰⁶ Podľa údajov týždenníka *Partizán* v Národnej bezpečnosti ako celku pôsobilo v roku 1946 vyše 2000 bývalých partizánov.¹⁰⁷ Ich úlohou bolo zabezpečiť „spoľahlivosť“ bezpečnostného aparátu a prijímali ich, ako som už uviedol, na základe ústne vyslovených smerníc predstaviteľov Komunistickej strany Slovenska. Ďalším príkladom tohto trendu môže byť Mikuláš Horský. Ten bol v roku 1944 vo väzbe ÚŠB v Ilave a po rozpustení tábora sa pridal k partizánom. Zúčastnil sa akcií v Handlovej a Sklenom.¹⁰⁸ Bol členom eskorty ministra Ferdinanda Čatloša po jeho zaistení na povstaleckom území – z Veľkých Kostolian do Banskej Bystrice. Tam sa stretol s Jozefom Lietavcom, s ktorým sa spoznal v Ilave: „... a on ma zdržal v Bystrici pre prácu

104 *Tamže*, H-536/10, zápis o výpovedi Mateja Béla z 12. 12. 1951.

105 *Tamže*, personálny spis Šimona Čermáka, dotazník z 8. 7. 1950.

106 Aj zákon o ZNB, prijatý v roku 1947 predpokladal, že členmi ZNB sa v prvom rade stanú účastníci odboja (čs. armáda v zahraničí, partizáni, účastníci povstania a bývalí politickí väzni). Až v nasledujúcom odstavci sa vymenúvali príslušníci četníctva a polície. Takéto intervencie bežne robil stranický aparát, okrem iného napríklad aj generálny tajomník KSS Štefan Bašťovanský: „K Vášmu číslu 15.212/I/IVč/46 zo dňa 25. júna 1946 Vám oznamujem, že som dnes dal príkaz, aby partizáni a ilegálni pracovníci zo Zlatých Moraviec, ktorí si podali žiadosti o prijatie do NB a ktorých zoznam ste sem predložili, boli urýchlene predvolaní na prezentáciu a aby ich žiadosti boli dľa možnosti priaznivo vybavené.“ SNA, f. Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, Generálny tajomník KSS 1945 – 51 Š. Bašťovanský (ďalej GT), inv. J. 41/13, šk. č. 2120, Partizáni zo Zlatých Moraviec, prijatie do NB, 27. 6. 1946.

107 *Partizán*, roč. 2, 1946, č. 38, 29. 9. 1946, Zaujímavý politický proces.

108 Pozri: SCHVARC, M.: Masová exekúcia v Sklenom 21. 9. 1944 v širšom dejinnom kontexte. In: Pamäť národa, roč. III, 2007, č. 3, s. 4 – 13.

v *Štátnej bezpečnosti*.¹⁰⁹ Po potlačení povstania sa Horský vrátil do partizánskej jednotky (bližšie ju nešpecifikoval). Neskôr sa ukrýval a nakoniec skončil v I. partizánskej brigáde gen. M. R. Štefánika, ktorej velil Viliam Žingor. Dňa 1. apríla sa v Košiciach prihlásil späť na Povereníctvo vnútra. Komunistická dominancia sa však často zabezpečovala ešte bizarnejšími prostriedkami. Napríklad okresný veliteľ 2. oddelenia NB v Snine nariadil všetkým členom bezpečnosti v okrese povinný vstup do komunistickej strany pod hrozbou prepustenia zo služby.¹¹⁰

Personálne obmeny, prepúšťanie kolaborantov a nespoľahlivých (či už z pohľadu režimu alebo komunistickej strany), ako aj skutočnosť, že na čele rezortu stál komunista (Husák,¹¹¹ Viktory) samozrejme znamenalo prijímanie takých kádrov, ktoré považovali predstavitelia komunistickej strany za spoľahlivé pre plánované uchopenie moci.¹¹² Spôsob, akým prebiehalo takéto obsadzovanie miest zrejme môže naznačiť aj dianie na schôdzke vedenia NB na sekretariáte Komunistickej strany Slovenska dňa 14. marca 1946. Tejto sa okrem Ľudovíta Benadu zúčastnili aj Jozef Lietavec, František Lipka, Rudolf Viktorín, Jozef Večera, Teodor Baláž, Gejza Kršák, Hlavatý, Hudcovič, Malo a Parížek a prejednávali sa tu okrem iného otázky personálneho obsadenia HV NB. Tu sa na základe dohovoru s povereníkom Júliusom Viktorym dohodli konkrétne návrhy na obsadenie dôležitých postov na Hlavnom veliteľstve NB, vrátane postu hlavného

109 SNA, f. PV-bezp., šk. č. 451, životopis M. Horského zo dňa 3. 8. 1945.

110 LETZ, Robert: Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite. Bratislava 1994, s. 109.

111 Husák musel Povereníctvo vnútra opustiť a nastúpiť do čela Povereníctva dopravy po reorganizácii Zboru Povereníkov z 18. 9. 1945, pričom iniciatívne sa o zmenu pričínil Husákov stranický kolega Viliam Široký. PLEVZA, Viliam: Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril. Bratislava 1991, s. 50.

112 Podľa vtedajších predpisov mohli na skúšku do ZNB prijať každého, kto spĺňal nasledovné predpoklady: bol štátnym občanom ČSR, bol národnosti slovenskej, českej alebo ukrajinskej, mal domovskú príslušnosť na Slovensku, bol „mravne zachovalý“ (t. j. netrestaný) a právne a duševne spôsobilý, starší ako 21 a mladší ako 35 rokov, slobodný alebo bezdetný vdovec, mal „silné a zdravé telo“ a primeranú výšku (min. 168 cm), ovládal slovenský jazyk slovom i písmom, vzdelanie minimálne meštianskej školy a mal vojenský výcvik.

veliteľa či jeho zástupcu.¹¹³ Tento trend zrejme čiastočne pokračoval aj v čase, keď už bol poverenikom vnútra nekomunista Mikuláš Ferjenčík, a to najmä preto, že Ferjenčík nenašiel dost' odvahy rázne zakročiť proti zabehaným pomerom. Okrem toho sa nechal ovplyvniť komunistami z bezpečnostného aparátu neustálym poukazovaním na ľudákov, fašistov a ich ochrancov, pričom tento jeho postoj mohol byť motivovaný aj tým, že nechcel byť biľagovaný ako „ochranca fašistov“. Tak tiež je pravdepodobné, že ako vojak a zverolekár vlastne práci polície, a zvlášť spravodajských zložiek, v podstate ani nerozumel. Komunisti teda mali ciele jasné a o ich akcieschopnosti svedčia aj mnohé dobové dokumenty, keď napríklad už v polovici mája 1945 sa schádzali príslušníci bezpečnostného aparátu so straníckymi funkcionármi a riešili aktuálne problémy. Takéto schôdzky sa v tom čase konali každý piatok. Vzorom slovenských komunistov sa stala sovietska NKVD, ktorá mala podľa Eda Friša v ZSSR veľmi dobrú povest', pretože „*V Sovietskom zväze je bezpečnosť zrastená s ľudom: ženy a deti vykonávajú bezpečnostným orgánom veľké služby, čím si dosiahla bezpečnosť úctu k drobnému človeku.*“¹¹⁴ Druhým dôležitým spôsobom presadzovania sa komunistov v NB bolo nasadzovanie osvetových inštruktorov.¹¹⁵ Situácia na Slovensku v tomto smere však nebola úplne jasná. Podľa citovaného dokumentu, ktorý vznikol zrejme v roku 1946, bolo v tom čase v Prahe na školení 40 budúcich osvetových dôstojníkov zo Slovenska. Väčšia časť z nich sa mala v októbri 1946 vrátiť a zbierať pre Prahu informácie o situácii na Slovensku. Na základe ich pôsobenia a po dohode s KSS sa mal následne pripraviť plán ovládnutia NB komunistami.¹¹⁶ Úzku

113 SNA, f. ÚV KSS, GT 1945 – 51, šk. č. 2165, inv. j. GT-347/13, Výpis z protokolu schôdze vedenia NB konanej dňa 14. III. 1946 v miestnostiach ÚV-KSS s Benadu.

114 *Tamže*, inv. j. GT 347/3, Záznam zo schôdzky NB za KSS v miestnostiach KSS v Bratislave, v Ružovej ul. č. 12, zo dňa 18. mája 1945 o 19. hodine.

115 ABS, 310-19-8, Přípravná opatření Ministerstva vnitra – Hlavního velitelství SNB k provedení budovatelského programu Gottwaldovy vlády.

116 Podľa plánu pre Čechy a Moravu sa mal každý rok zvyšovať podiel členov komunistickéj strany v NB minimálne o 20%, pričom napríklad Zemské veliteľstvo v Brne tak plánovalo dosiahnuť ku koncu dvojročnice stav, že 70% príslušníkov NB by boli komunisti. *Tamže*, Přípravná opatření Ministerstva vnitra – Hlavního velitelství SNB k provedení budovatelského programu Gottwaldovy vlády.

prepojenosť bezpečnostného aparátu a komunistickej strany naznačujú aj (zrejme pravidelnejšie) konané zasadania bezpečnostnej komisie pri ÚV KSS. Na jednom z nich, ktoré sa uskutočnilo začiatkom januára 1947, sa nezúčastnili len predstavitelia stranického aparátu (Karol Bacílek, Ľudovít Benada, Jozef Lietavec), ale aj poprední príslušníci bezpečnosti – šéf uniformovanej polície František Lipka, zástupca prednostu VII. odboru PV Viktor Sedmík, šéf kriminálky Jozef Vražda a šéf štátnej bezpečnosti Jozef Ilčík. Ďalšími účastníkmi schôdzok (na tejto však chýbali) boli Rudolf Viktorín a Teodor Baláž. Na tejto konkrétnej schôdzke sa rokovalo napríklad aj o potrebe zakladania základných organizácií strany pri dôležitých útvaroch bezpečnosti, t.j. pri každom okresnom vedení strany bola zriadená samostatná základná organizácia z príslušníkov NB, organizovaných v KSS. V Bratislave sa mali okrem toho vytvoriť takéto stranické organizácie pri povereníctve vnútra, HV NB, pri VII. odbore PV, ale aj pri oblastných veliteľstvách NB. Okrem uvedeného komisia rokovalo aj o otázke odsunu Nemcov (presadiť Lietavca na post vládneho splnomocnenca pre odsun Nemcov zo Slovenska), konfiškovania (intervenovať u Ferjenčíka proti zneužívaniu NB na „...hájenie zradcovských a kolaborantských skonfiškovaných majetkov.“¹¹⁷) Posledný bod rokovania sa týkal vydávania osvedčení o národnej, štátnej a ľudovodemokratickej spoľahlivosti, ktoré sa podľa zúčastnených mali vydávať ľuďom nehodným, nespoľahlivým a kolaborantom, proti čomu plánovali zakročiť u Ferjenčíka, prípadne ho interpelovať v SNR.

Všeobecne možno konštatovať, že ovládanie štátnobezpečnostného aparátu komunistami sa v povojnovom období uskutočňovalo najmä presadzovaním spoľahlivých ľudí do novozriadeného Zboru národnej bezpečnosti, najväčšou mierou do zložiek politického spravodajstva a hlavne štátnej bezpečnosti. Išlo tu o kontinuálny proces. Po vzniku Národnej bezpečnosti v roku 1945 mali jej novoetablované spravodajské zložky problémy so zapracovanými kádrami, keďže, a to samozrejme aj pod vplyvom komunistickej propagandy, sa poukazyvalo (niekedy oprávnene, inokedy nie) na skutočnosť, že polícia si

117 SNA, f. ÚV KSS, GT 1945 – 53, šk. č. 2165, inv. č. GT 338/2, Zápisnica, napísaná na schôdzi bezpečnostnej komisie pri Ústr. sekr. KSS v Bratislave, zo dňa 8. jan. 1947 o 16 hod., v miestnosti ústr. sekr.

spoľahlivo plnila úlohy ochrany ľudáckeho režimu aj v rokoch 1939 – 1945 – teda boli z pohľadu nového režimu považovaní za nespoľahlivých, prípadne priamo za kolaborantov. Teda základným kameňom komunistickej politiky v bezpečnostnom aparáte bolo pod rúskom očisty presadzovať na dôležité posty vlastné kádre. Napriek tomu je jasné, že okamžitá výmena všetkých pracovníkov bezpečnosti nebola uskutočniteľná. Po tom, ako sa v roku 1946 poverenikom vnútra stal Mikuláš Ferjenčík, pretrhlo sa priame spojiwo medzi komunistickou stranou a VI. odborom Povereníctva vnútra. Predseda KSS V. Široký preto Husákovi ako novému predsedovi Zboru povereníkom uložil, aby zabezpečil udržanie pozícií KSS v bezpečnostných zložkách, resp. aby z titulu svojej funkcie zabránil Ferjenčíkovi či predstaviteľom DS vo „využívaní“ bezpečnosti, pričom lepšia operatívnosť vyžadovala, aby mu boli až do februárového prevratu z roku 1948 stranícky podriadení aj po straníckej linke.¹¹⁸

To sa uskutočnilo a vedenie VII. odboru Povereníctva vnútra s Husákom konzultovalo okrem iného aj konštruovanie tzv. slovenského sprisahania: „*Potom pokiaľ išlo o rozbitie DS v 1947 roku, to sme boli denne u neho [Husáka, pozn. M. M.], pretože on riadil celú akciu a dával pokyny. Tam išlo o zatknutie Bugára a Kempného. A keď išlo o krízu v 1947 roku, demisia Zboru povereníkov, keď prišiel Gottwald kvôli zostaveniu nového zboru, to tiež riadil. Vo februári som viedol bezpečnosť ja [Viktor Sedmík, pozn. M. M.], nielen št. bezpečnosť, ale i velenie VB, pretože Ferjenčík sa práve na túto uniformovanú zložku chcel opierať. Jedine od Husáka som dostával pokyny.*“¹¹⁹ Husák bol pre funkcionárov bezpečnosti rešpektovanou osobnosťou z viacerých dôvodov: bol členom vedenia KSS a mnohí z funkcionárov bezpečnosti s ním mali nadštandardné osobné styky. Husák ako jedna z najdôležitejších osobností komunistického prevratu na Slovensku bol počas hektických februárových dní výlučným príjemcom bezpečnostných správ. Situáciu názorne dokumentuje aj skutočnosť, že po prevrate, keď sa poverenikom vnútra stal Daniel Okáli (ktorý nebol členom predsedníctva komunistickej strany), mali poprední pra-

118 PLEVZA, Viliam: Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril. Bratislava 1991, s. 55.

119 *Tamže.*

covníci ŠtB pocit, že strácajú s vedením komunistickej strany kontakt (ktorý dovtedy úspešne fungoval).¹²⁰

Časť pozícií v novoetablovanom zbore však získali žandári a policajti, ktorí túto prácu vykonávali už v predchádzajúcich obdobiach (či už počas Slovenskej republiky alebo predvojnovnej ČSR). Stávame sa teda svedkami aj vcelku netradičných situácií. Na policajnom spravodajstve ľudovodemokratickej republiky ostala pôsobiť časť pracovníkov, ktorí na tomto úseku pracovali už v predchádzajúcich obdobiach. Ako príklad by som spomenul bývalého pracovníka Ústredne štátnej bezpečnosti Andreja Velgosa.¹²¹ Velgos sa tak stal kolegom Teodora Baláža,¹²² ktorého len niekoľko rokov predtým vypočúval ako zamestnanec spravodajského oddelenia Ústredne štátnej bezpečnosti pre podozrenie z protištátnej činnosti. Známe sú však

120 NA ČR, f. 03_10, sv. 1, a. j. 6.

121 V roku 1949 malo v ŠtB, resp. na Povereníctve vnútra pracovať 77 ľudí, ktorí predtým pracovali na ÚŠB. Ako perličku môžeme uviesť Mikuláša Švrčka, bývalého detektíva 4. (komunistického) oddelenia ÚŠB: „Švrček z protikomunistického oddelenia je nyní jako vrch. strážm. na KVNB Košice, kde byl dokonce předsedou závodní organizace KSČ.“ ABS, personálny spis Teodora Baláža, nedatovaný záznam, paginovaný ako s. 69 v podzväzku 96546. O Mikulášovi Švrčkovi a jeho činnosti na ÚŠB pozri: MEDVECKÝ, Matej: Spravodajské eso slovenského štátu: kauza Imrich Sucký. Bratislava 2007.

122 Baláž a Velgos sa poznali už z obdobia Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945: „V informativním rozhovoru bylo zjištěno, že VELGOS skutečně BALÁŽE vyšetřoval a to ve spojitosti úletu tří slovenských letadel do Turecka. VELGOS zdělil, že výsledek celého BALÁŽOVA šetření byl takový, že mu nebylo nic konkrétního dokázáno a bylo na BALÁŽE podáno trestní oznámení pro neohlášení trestného činu. VELGOS prohlašoval, že celé šetření bylo vedeno tak, aby mu nic nebylo dokázáno /myšleno BALÁŽOVI/. Pokud se týká intervence BALÁŽE ve prospěch povýšení VELGOSE, připouští tento, že BALÁŽ na příkaz SEDMÍKA mohl toto u VIKTORYHO provést, ale tvrdí, že BALÁŽ toto neprovedl z vlastní iniciativy, jelikož se s VELGOSEM přátelsky nestýkal. VELGOS stále ujišťoval, že BALÁŽ mu dával při každé příležitosti znát, že v době Slovenského státu byl jeho vězňem. VELGOS dozrává, že byla za jeho povýšení provedena intervence u tajemníka soudruha ŠIROKÉHO. Dále VELGOS zdělil, že v době kdy byl velitelem obrany na povereníctvu vnútra zřídil referát pro Balkán. Po třítydenním působení byl však tento bezdůvodně BALÁŽEM zrušen. VELGOS se dále zmínil, že BALÁŽ ho neměl proto rád, jelikož o něm věděl, že spolupracoval se sovětskými orgány.“ ABS, ZV-113, podzväzok Sedmík Viktor 2, DR. VELGOS, informativní rozhovor, 122/1-sekr.-a2-51, 21. 5. 1951.

aj prípady, keď sa k spravodajskej službe vracali bývalí pracovníci polície z predvojnovnej Československej republiky. Medzi „starými“ a „novými“ príslušníkmi vznikalo mnoho rozporov, na ktoré vplývali dva základné náhľady: 1. skúsení žandári a policajti dávali „nováčikom“, ktorých skúsenosti so spravodajstvom súviseli maximálne s výkonom funkcie spravodajcu pri partizánskej jednotke a podobne, pociťovať svoju nadradenosť a prax. 2. „nováčikovia“ naopak poukazovali na „skompromitovanosť“ starých kádrov a snažili sa o „očistu“ zboru – napr. už spomínaný Matej Běl neskôr vo svojom životopise spomínal, že na vytlačanie nových kádrov z bezpečnosti márne upozorňoval Husáka aj Jozefa Lietavca, ktorí mali v tomto období v bezpečnosti rozhodujúce slovo.¹²³ S už spomínaným prepúšťaním príslušníkov polície a žandárstva, ktorí boli aktívni počas ľudáckeho režimu, úzko súvisia previerky členov Národnej bezpečnosti.¹²⁴

123 K tomu treba dodať, že v tom čase „noví“ príslušníci ešte nemali vyhrané: *„Disciplína v sboře NB sa od verejného rozpustenia sboru četnictva a polície pozvoľna uvoľnila a nie je na takom stupni, na akom by mala byť. Starí príslušníci četnictva a polície, hoci ďalej vykonávali službu disciplinovane a bez odpočinku pracovali na obnove verejného poriadku a verejnej bezpečnosti, strácajú chuť k práci, keď vidia, že niektorí novoprijatí členovia NB boli trestaní za obecné trestné činy a u NB sú len preto, lebo boli partizáni alebo partizánom napomáhali, zatiaľ čo starí príslušníci četnickeho a policajného sboru vykonávajú službu čestne a svedomite, mnohí novoprijatí členovia NB sa oháňajú stále politickou činnosťou. Rozkazy nerešpektujú, čo zvlášť badať u partizánov, robia prehmaty a chcú zastávať bez ohľadu na ich vyškolenie také funkcie, ktoré by im prináležali, keby boli kvalifikovaní. Bývalé nezhody medzi starými a novými členmi NB sa urovnávajú, lebo ako novoprijatí, tak i starí príslušníci četnictva a polície po mojom upozornení, že len vzájomná spolupráca môže prispieť k úplnému likvidovaniu pomerov na východnom Slovensku a že táto spolupráca a vzájomné si porozumenie budú slúžiť k dobre sboru NB, si navzájom vychádzajú v ústrety a všemožne sa podporujú.“* SNA, f. PV-bezp., šk. č. 1, inv. č. 42, situačná správa veliteľstva NB pre východné Slovensko, č. j. 155dôv./1945, 25. 7. 1945.

124 Členmi Preverovacej komisie pri Povereníctve SNR pre veci vnútorné boli Ján Krajčí (predseda), pplk. Andrej Júny, mjr. Rudolf Viktorín, por. Ondrej Bobula, práp. Jozef Strand, strážm. Jozef Novoveský (zapisovateľ), Oskar Valášek (za KSS) a Jozef Belan (za DS). ABS, personálny spis Pavla Globana, zápisnica o preverení zo dňa 15. 10. 1945. V iných prípadoch figurujú iní členovia preverovacích komisií (predseda – Jozef Lietavec, prísediaci – pplk. Lipka, pplk. Čollák, vrch. strážm. Michal Rehák, člen NB na skúšku Ján Choleva a zapisovateľka Alžbeta Faithová). ABS, personálny spis Andreja Velgosa, zápisnica zo dňa 5. 11. 1945.

Preverovanie¹²⁵ sa dialo na základe vyhlášky Povereníctva pre veci vnútorné č. 28/1945 zo dňa 17. mája 1945. Tie boli neskôr doplnené dodatkom, ktorý nariad'oval, že preverenie príslušníkov NB malo byť vykonané čo najrýchlejšie a mali byť preverovacie komisie I. inštalácie zložené z oblastného veliteľa NB, jeho zástupcu, z okresného

125 Preverovanie zamestnancov po vojne je skutočne téma, ktorá by si zaslúžila hlbšie spracovanie. Pri svojom výskume som narazil na viacero pozoruhodných dokumentov z tejto oblasti činnosti štátnej správy. Na tomto mieste by som chcel odčítať k tomuto sa vzťahujúci § 11 Návrhu predsedníctva SNR o úprave služobného pomeru štátnych a verejných zamestnancov a zvlášť dávam do čitateľovej pozornosti dôvodovú správu, v ktorej nepochybné vyniká humor jej autora:

/1/ Predsedníctvo SNR a každý povereník menuje pre zamestnancov svojich a pričlenených i podriadených úradov, súdov, ústavov a fondov do preverovacej komisie predsedu a potrebný počet prisediacich. V senátoch majú byť podľa možnosti zastúpené všetky služobné triedy zamestnancov. Komisia rozhoduje v 5 senátoch.

/2/ Prisediacim komisie môže byť len zamestnanec, ktorý nevykonal nič podľa §§ 6 a 7, vie sa vykázať činom podľa § 8 a nebol fašistickou vládou alebo jej orgánom povýšený vôbec alebo najviac raz. Komisia v prvom zasadnutí preskúma svojich prisediacich podľa tohto nariadenia. Z tohto alebo iného dôvodu predpojatý člen komisie nesmie brať účasť na rokovaní komisie. Člen komisie má oznámiť svoju predpojatosť. Preskúmaný zamestnanec môže namietat' predpojatosť najviac dvoch členov.

/3/ Príslušnosť preverovacej komisie sa určuje podľa príslušnosti úradu na podanie prihlášky /pism. a/ ods. 1 § 5/. Preverovacia komisia pri predsedníctve SNR je príslušná preverit' i zamestnancov Najvyššieho kontrolného dvora, Najvyššieho správneho súdu, Štátneho štatistického úradu a bývalého ministerstva zahraničných vecí.

/4/ Preverovacia komisia rozhoduje aj o ospravedlení lehôt určených v tomto nariadení, ďalej o prejudiciálnych otázkach, najmä v otázke národnosti.

/5/ Zamestnanec, proti ktorému svedčia dôkazy podľa §§ 6 a 7 a jeho pobyt je známy, sa má predvolať k výsluchu, aby sa k nim vyjadrit' mohol. Nedostavenie sa zamestnanca riadne predvolaného alebo zdržujúceho sa na neznámom mieste neprekáža pokračovaniu.

/6/ Rokovanie preverovacej komisie má byť verejne oznámené. Rokuje verejne, podľa možnosti za prítomnosti zamestnancov úradu, ktorého prípady sa prejednávajú. Predseda komisie má vyzvať poslucháčov, aby sa hlásili za svedkov v prospech či neprospech preskúmaného, poučiac ich, že nejde o udavačstvo, ale o konanie vlasteneckej služby.

/7/ Rozhodnutie o preverení komisie sa vydá písomne zamestnancovi, ktorého pobyt je známy. Inak sa uverejní v Úradných novinách.

/8/ Proti rozhodnutiu o preverení možno podať na povereníka rozklad do 15 dní po doručení a v prípade rozhodnutia preverovacej komisie zriadenej podľa roz-

veliteľa NB v sídle Oblastného veliteľstva NB a zo zástupcu okresného veliteľa, ktorý bol členom NB-2. odd.¹²⁶ Nováčikovia a komunisti teda nešetřili kritikou smerom na dlhšie slúžiacich kolegov. Napr. podľa Mateja Béla mali „stari“ v auguste 1945 rozhodujúce slovo aj na 2. oddelení Hlavného veliteľstva NB.¹²⁷

hodnutia Splnomocneného Predsedníctva SNR č. 3 zo dňa 16. apríla 1945 do 15 dní po vyhlásení tohto nariadenia / ods. 1 § 4 /.

/9/ Predsedníctvo SNR

a/ má rozhodnúť sporné prípady príslušnosti preverovacích komisií,

b/ môže delegovať k posúdeniu inú komisiu, než je príslušná podľa ods. 3 § 11.

Dôvodová správa:

„*Ludáci hovejúc im vlastnej mánii velikášstva a hungaristického panštenia a organizačnej neschopnosti, zaviedli v ich ministerstvách rozvrhy práce československých ministerstiev, teda štátu päťkrát väčšieho, ako bolo okyptené Slovensko. Preto bolo ohromné množstvo „prednostov“ napr. len pre 87 vysokoškôľákov v Ministerstve hospodárstva 51, v Ministerstve dopravy a verejných prác 166, na župných úradoch / s účtovnými a kancelárskymi prednostami / okolo po 50. Čím viac prednostov, tým menej práce. Toto ľudácke panštenie malo tri zhubné následky: práca sa robila, aby prednostovia odôvodnili svoje zbytočné osoby. Počet civilných štátnych zamestnancov na okyptenom Slovensku od 6. októbra 1938 do 31. decembra 1943 vzrástol zo 47 na 72 tisíc, t. j. o vyše 50%. Konečne sa dispenzovalo a povyšovalo takrečeno na bežiacom páse, ako o tom svedčia stohy povyšovacích spisov v archíve býv. Predsedníctva vlády. Povyšovanie a dispenzovanie vedľa arizácie bolo hlavnou agendou ľudáckych ústredných úradov. Počet zamestnancov vo vyšších stupniciach dosiahol čísel, že v normálnych pomeroch by sme sa stali v tomto ohľade terčom kabaterných vtipov, ako boli koncom minulého storočia Uruguay a Paraguay.“ SNA, f. Povereníctvo vnútra – sekretariát (PV-sekr.), šk. č. 1, inv. č. 28.*

126 SNA, f. PV-bezp., šk. č. 442, inv. č. 2876, č.j. 4836/1-III/1-1945

127 Je však otázne, nakoľko je Bélova kritika pomerov v Košiciach reálna, v jeho personálnom spise sa rovnako nachádza aj prosba kpt. Mosoriaka mjr. Viktorínovi: „*S. major Viktorín! Iste máš ešte v živej pamäti Košice pri svojom odchode odtiaľ. Prosím ťa, tu ostal Matej Bel, ktorý bol u teba tajomníkom. Rozťahuje sa podľa svojich náhľadov, ako ho poznáš. Poukazujú na neho Zväz. part. a Združenie slov. mládeže, že vraj Maďara tu zamestnávajúme. Borovský pridelil ho mne na sprav. rezort a tu mám s ním len trápenie. Už som povedal Borovskému, Pov. zást. Dr. Hanesovi, nik s ním hnúť nechce. Sám bol nebodaj v Bratislave zamestnaný až do Slov. povstania. Ja prosím ťa dôverne za každých okolností toho človeka preložiť z Košíc odo mňa niekde k Nitre na okres alebo k Bratislave. Ak dôjde rozkaz z Bratislavy od Teba proti tomu nebude sa vzpierať ...“ Tamže, personálny spis Mateja Béla, list Mosorjaka Viktorínovi (nedatovaný). Béla premiestnil do Bratislavy už v júli 1945, nie však na okres, ale na Povereníctvo.*

Nové kádre však ani zďaleka nepracovali bezproblémovo. Dokonca aj podľa zanieteného komunistu a šéfa slovenského oddelenia na MV v Prahe mjr. Bedřicha Pokorného neboli tí novoprijatí príliš užitoční. Títo pracovníci VI. odboru: „... z řad partyzánů a revolučních bojovníků jsou sice hodní a zcela spolehliví lidé, nemají však většinu předpokladů pro tuto práci. Je nezbytně nutné dát je postupně vyškolit u SNB, jinak je jejich práce bezcenná a jalová.“¹²⁸ Podobnými nedostatky trpelo aj spravodajské oddelenie Ministerstva národnej obrany. Obe inštitúcie si zacvičených spravodajských dôstojníkov¹²⁹ požičiavali. Napríklad 21. júna 1945 hlavný veliteľ Národnej bezpečnosti plk. Vladimír Bodický uvoľnil zo služieb NB kpt. Júliusa Morávka pre potreby armády. Naopak, kpt. Viktora Sedmíka, ktorý „... sa u národnej bezpečnosti obzvlášť dobre osvedčil a pre terajšiu jeho funkciu nemám možnosť získať náhradu, bol ponechaný naďalej v sbo-re národnej bezpečnosti, a to už aj z tej príčiny, že bol Vami poverený zorganizovať spravodajskú službu u národnej bezpečnosti.“¹³⁰

Výsledkom naznačených trendov bola doslova nevraživosť medzi uniformovanou a neuniformovanou zložkou NB. Pritom je zrejmé, že v uniforme pracovali väčšinou „starí“ a 2. oddelenia NB sa obsadzovali z veľkej časti novými kádrami. O konfliktných vzťahoch medzi oboma zložkami sa zachovalo mnoho hlásení. Na ilustráciu môžeme použiť hlásenie z júna 1945 z Trnavy: „Bolo zistené, v mnohých prípadoch v trnavskej oblasti, že NB uniformovaná, počala viesť ilegálny

128 Archív Ústavu pamäti národa (A ÚPN), f. A2/1, inv. j. 12, Úřední záznam o výsledku cesty na Slovensko ve dnech 9.–14. XII. 1946.

129 V tejto súvislosti si neodpustím uviesť dobovú definíciu dobrého spravodajského úradníka: mal byť neustále informovaný o verejnom dianí (čítať denníky, sledovať verejné prejavy atď.), obsiahle všeobecné vzdelanie, dobrý postreh, rýchle rozhodovanie, samostatné uvažovanie, zdravý úsudok a ovládať cudzie jazyky. Okrem toho mal byť nenápadného zjavu, taktného vystupovania, mal byť schopný odhadnúť ľudí a motívy ich konania, „prostě mít cit v prstech“. ABS, 310-34-5, Směrnice pro orgány politického zpravodajství.

130 ABS, personálny spis Viktora Sedmíka, uvoľnenie bývalých spravodajských dôstojníkov pre MNO, č.j. 3/dôv./1945, 21. 6. 1945. Tento list je odpoveďou na žiadosť prednostu 2. odd. hlavného štábu pplk. Antona Rašlu. Treba dodať, že Sedmík pôsobil na spravodajskom oddelení MNO od 12. 1. 1942 do 14. 2. 1943 a aj na základe toho Rašla svoju požiadavku pravdepodobne vzniesol. Za poskytnutie spisu autor ďakuje Ľubomírovi Morbacherovi.

boj proti NB-2. odd. a komunistom pod vedením oblastného veliteľa NB kpt. Dubíka a okresného veliteľa NB kpt. Cvičelu. Kpt. Dubík dáva inštrukcie všetkým jemu podriadeným veliteľom a členom NB, ktorí sú anglofilskeho zmysľania ako majú zneuctovať členov NB-2. odd. a verejných činiteľov KSS.¹³¹ Ešte jasnejšie je to popísané v správe Bedřicha Pokorného z návštevy VI. odboru. Podľa neho medzi uniformovanou NB a 2. oddelením panovala v tomto období na Slovensku úplná nenávisť. Na HV NB mali dokonca sabotovať povyšovanie partizánov, pretože boli väčšinou členmi KSS.¹³² Vcelku však zrejme

131 Pripis ďalej pokračuje: „Uvádžam niektoré prípady: Dňa 10. 7. 1945 v Trnave bol zaistený oblastným veliteľom NB-2. odd. štrážm. Gajdár, zaradený t. č. na stanici NB Nemecká Lupča, ktorý za Tisovho režimu na smrť umučil asi 15 komunistických väzňov. Oblastný veliteľ NB kpt. Dubík sa postavil proti zaisteniu štrážm. Gajdára a vytkol oblastnému veliteľovi NB-2. odd. s týmito slovami: „Pán npor. Čambál, za takých zlodějov dávate zaisťovať žandárov?“ Ďalej, pokúšal sa o jeho prepustenie, ale keď videl, že s jeho pomocou nič nedosiahne a taktiež, že členovia KSS v Trnave žiadajú bezpodmienečné zaistenie a o prísne potrestanie štrážm. Gajdára, potom ho sám zatknul. Ďalej bolo zistené, že kpt. Cvičala z podnetu kpt. Dubíka chodí po stanicích NB aj mimo svojho okresu a všade rozširuje správy, že NB-2. odd. je len dočasná zložka, ktorá za krátky čas bude zrušená. Asi dňa 12. 7. 1945 toto predniesol členom NB v Galante. Túto okolnosť potvrdí okresný veliteľ NB-2. odd. v Galante Karol Stoklas a veliteľ stanice NB-2. odd. v Galante Florián Galbavý. Kpt. Dubík a kpt. Cvičala sú dôvodne podozriví, že úmyselne zašantročili oblastnému veliteľovi NB-2. odd. jedno potvrdenie KSS v Senici vydané, ktoré bolo pripojené ako príloha k žiadosti strážm. Ferdinada Čambála t. č. okresného veliteľa NB-2. odd. v Myjave. Uvedené potvrdenie pravdepodobne preto zašantročili, lebo v ňom bola uvedená jeho komunistická ilegálna činnosť. Potvrdenie bolo uložené v stole oblastného veliteľa NB-2. odd. o ktorom nik nevedel len npor. Čambál. Keď strážm. Ferdinand Čambál sa dožadoval kpt. Cvičalu, či toto potvrdenie niekde nevidel, kpt. Cvičala sa omylom preriekol, že toto potvrdenie niekde videl a pamätá sa, že bol na ňom podpísaný Kubač. Týmto je dôvodné podozrenie, že potvrdenie úmyselne bolo zašantročené. Žiadosť strážm. Ferdinanda Čambála, ktorá bola adresovaná na NV NB-2. odd. kpt. Dubík postupoval takým spôsobom, čo sa prieči služobnému predpisu.“ SNA, f. PV-bezp., šk. č. 1, inv. č. 42, Pomery situačné, č. j. 96/2/dôv./45 zo dňa 16. 7. 1945.

132 Konflikty však neobchádzali ani samotných komunistov v bezpečnosti. Okrem sporov medzi jednotlivými funkcionármi, ktorými sa ešte budeme zaoberať, spomenieme aj prípad Norberta Lacka, neskoršieho pracovníka KS ŠtB Košice: „Bývalý kpt. Imrich Medve spolu s tamojším prednostom kpt. Orlíkom upodozrievali ma z údajnej spolupráce so Zlatou mládežou a keď sa im to nevydarilo, robili ďalšie ohováračky voči mne, aby ma takto znevážili.“ A ÚPN, f. A 2/1, šk. č. 3,

členovia komunistickej strany neľahali za kratší koniec, spomínané „sabotovanie“ bolo len snahou zabraňovať ďalším mimoriadnym povýšeniam komunistov. Už o krátky čas sa totiž ukázalo, že s povyšovaním príslušníkov zboru je problém a že sa povyšovalo, povedal by som, typicky slovensky: „*Povyšovanie vo Zbore NB v minulosti nebolo častí v súhlase s platnými predpismi. Dekréty o povýšení príslušníkov NB nie v jednom prípade podpisovali k tomu neoprávnení jedinci (...) Až do konca roku 1945 boli povýšenia vykonávané bez predchádzajúceho súhlasu Povereníctva financií a Zboru povereníkov priamo Povereníctvu vnútra, ačkoľvek bolo tu treba poskytnúť v každom prípade niekoľko úchyliiek, ktoré podľa platných predpisov je oprávnená poskytnúť len vláda /resp. Zbor povereníkov po predchádzajúcom súhlase Povereníctva financií/. Mnoho jedincov bolo povýšených za jeden kalendárky rok 3 až 4 krát, mnoho iných zas o 3 – 4 ba aj viac hodností odrazu, čo bolo v rozpore s usnesením predsedníctva SNR čís. 4413/45 zo dňa 4. VIII. 1945 a čís. 5213/45 podľa ktorého za zásluhy možno povýšiť najviac o 2 stupne. Povýšení boli tiež ľudia na dôstojníkov, ktorí vo zbore nikdy neboli a nemali tудиž splnené základné podmienky, ako je voj. služba a u správnych dôstojníkov škola na dôstojníkov v zálohe, z ktorých podmienok nie je možné poskytnúť úchyľky. Takto sa zaplňal systematizovaný stav, a preto mnohí zaslúžili príslušníci a to často jednako zaslúžili ako už povýšení nemohli byť povýšení, často ani o 2 stupne. Je jasné, že uvedený spôsob povyšovania príslušníkov NB pôsobilo na sbor demoralizačne, malo neblahý vplyv na výkon stavu v každom smere a jeho vplyv bude v personálnych veciach zboru patrný ešte po radu let.*“¹³³ V tejto súvislosti je však zaujímavé aj to, že prípady neoprávnene povýšených sa neriešili odobraním hodností či postihom toho, ktorý neoprávnene povýšil. Aj takéto prípady skončili typicky „po slovensky“, t. j. neoprávnene získané hodnosti sa v konečnom dôsledku uznali (a to dokonca aj bez ohľadu na výmenu na poste povereníka!): „*Tretiu skupinu návrhov tvoria prípady, kde ide*

inv. j. 114, Lacko Norbert, KS-Štb Košice, odvolanie sa proti vylúčeniu zo strany ÚO-KSS-Š Košice zo dňa 3. mája 1953. Lacko sa ďalej sťažoval na ďalších funkcionárov ŠtB Baláza, Glázera a mnohých ďalších. Aj keď treba dodať, že mu to nepomohlo a čoskoro bol zo služieb ŠtB prepustený.

133 SNA, f. PV-sekr., šk. č. 3.

*o povolenie úchyliet na povýšenie, kde povýšenie už bolo vykonané t.j. kde dekréty Povereníctva vnútra už boli vydané bez predchádzajúceho súhlasu Povereníctva financií a Zboru povereníkov. Tabelárne návrhy v uvedených prípadoch boli spracované HV NB na rozkaz povereníka vnútra zo dňa 7. VIII. 1946 a dekréty boli vyhotovené a vydané na podklade týchto návrhov nasledujúce dni. U týchto prípadov je treba dať dodatočný súhlas k odchýlkam v návrhoch uvedeným. Podľa § 6 platového zákona povýšenie nadobúda právoplatnosti dodaním dekrétu, takže i keď väčšina návrhov prekročuje intencie usnesenia predsedníctva SNR č. 4419-1945 a žiadajú sa úchyľky na poskytnutie ktorých niet zákonitého podkladu, neostane pravdepodobne inej možnosti, ako predložené návrhy schváliť.*¹³⁴

Poznáme aj príklady z druhého konca republiky. Napríklad v Trebišove sa stal veliteľom NB 2. oddelenie Karol Baroš, ktorého budem ešte spomínať nižšie. Hneď po ujatí sa funkcie zriadil v miestnej škole zaisťovací tábor, kde sa už krátko po vzniku ocitlo približne 800 ľudí. Pritom veliteľom sa stal priam palácovým prevratom: „*Môj predchodca Maruščák bol na môj rozkaz zatknutý za podvody, ktoré spáchal za jeho pôsobenia.*“¹³⁵ Dôvodom spomínanej nevráživosti však neboli len rozdielna politická príslušnosť či iné spomínané faktory. Dôležitým bolo aj to, že NB 2. odd. doslova špehovalo svojich kolegov v uniformách: „*Z rozkazu Oblastného veliteľstva NB II v Košiciach zriadil som agentúrnu sieť na všetkých staniách NB v okrese Trebišove za účelom podávania správ o príslušníkoch zboru NB na staniách. Túto agentúrnu činnosť mi vykonávali pridelení príslušníci NB z radov robotníckej triedy. Úkolom ich bolo sledovať činnosť a prácu všetkých členov SNB, ich postoj k strane a ich chovanie voči novo zriadenej ČSR.*“¹³⁶ Súčasne je tiež potrebné poukázať na to, že práve činitelia tejto zložky NB často udržiavali kontakty s Červenou armádou a v mnohých prípadoch mali značný podiel na udávaniach a následných deportáciách občanov ČSR do stalinských gulagov.

Dôležitým nástrojom na zabezpečenie nadštandardného postavenia KSS v rámci bezpečnostného zboru bolo obsadenie viacerých

134 *Tamže.*

135 ABS, A7-88, zápis o výpovedi Karola Baroša zo dňa 22. 12. 1950.

136 *Tamže.*

kľúčových postov v zbere. Nešlo len o získanie dominantného postavenia v operative, ale aj v iných oblastiach. Príkladom môže byť Pavol Globan, ktorý od 1. novembra 1945 až do 1. marca 1948 vykonával funkciu veliteľa školstva Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) na Slovensku. Podľa vlastných slov z tejto pozície ovplyvňoval dianie v národnej bezpečnosti nasledovne: „1./ *Bol som v stálom úzkom kontakte s Ústr. sekr. KSS a to so súdr. Demianom a neskoršie so súdr. Chorvátom, ktorí mali na starosti kádrové veci SNB. Všetky ich pokyny a priania, najmä vo veci prijímania do škôl, zaradovania do škôl, kvalifikovania v školách, umožnenie vykonávania prijímacích alebo záverečných skúšok atď. som dôsledne a s ochotou plnil.*2./ *Pri rôznych príležitostiach, či už pri započatí školy alebo ukončení, pri prednáškach v rámci mravne-politickej výchovy alebo z odborných predmetov som otvorene hlásal hlbokú lásku k SSSR a jeho socialistickému zriadeniu, vyzdvihoval som význam ľudovej demokracie a poslanie Zboru národnej bezpečnosti, viedol som žiakov k ľudu, apelujúc na ich pôvod.*“¹³⁷ Globan okrem toho z titulu svojej funkcie porušoval aj platnú legislatívu a smernice, keď napríklad mravno-politickú výchovu ponechal aj naďalej v osnovách pre školy veliteľov staníc či okresných veliteľov ZNB aj napriek tomu, že zákon o ZNB č. 149/1947 Zb. výchovu povoľoval len pri základných kurzoch. Taktiež sa angažoval pri organizovaní prednášok komunistov v ZNB.¹³⁸

Dôležitosť spravodajských a štátnobezpečnostných zložiek polície si však uvedomovali aj predstavitelia Demokratickej strany. Demokratom sa síce viac–menej podarilo presadiť svoju koncepciu budovania Národnej bezpečnosti (t. j. na báze predtým existujúcich žandárskych zborov), v štátnobezpečnostnej a spravodajskej sfére ale ťahali za beznádejne kratší povraz. Túto situáciu nedokázali zmeniť ani po vyhratých voľbách z roku 1946. Podľa neskoršieho svedectva

137 ABS, personálny spis Pavla Globana, vyjadrenie majora Globana na príkaz preverovacej komisie o stranícko-politickej činnosti v období od oslobodenia až do víťazného februára 1948. Za poskytnutie spisu autor ďakuje Ľubomírovi Morbacherovi.

138 *Tamže*. Aj keď ako vyplýva z ďalších Globanových materiálov v tom čase presadzoval v ZNB nestraničnosť, čo mu neskôr pri straníckych previerkach priťažilo. Je preto možné, že takýto opis udalostí bol vychvalovaním sa z Globanovej strany.

Dr. Fedora Thurzu sa aj vedenie DS snažilo presadiť na VI. odbor Povereníctva vnútra niektorých svojich ľudí. Predseda DS Jozef Lettrich a jeden z expertov DS na bezpečnostné otázky Július Kukliš¹³⁹ sa obávali, aby komunisti z bezpečnosti nezačali v prípade nejakého obratu (zrejme mal na mysli prehru KSS vo voľbách v roku 1946) likvidovať písomný materiál.¹⁴⁰ Tento pokus o presadenie sa ale nepodaril. Ako zaujímavé však hodnotím Thurzove tvrdenia o tom, že v rámci strany mal NB na starosti tajomník J. Lettricha Dr. Michal Múdry – Šebík. Múdry – Šebík k zisťovaniu relevantných informácií využíval svoje kontakty, ktoré získal ešte ako pracovník spravodajského oddelenia Policajného riaditeľstva v Bratislave, najmä Dr. Ernesta Kordoša, Dr. Jána Krajmera a pplk. Čolláka.¹⁴¹ Na inom mieste Thurzo tvrdil, že o bezpečnosť sa v DS „staral“ aj Matej Josko.

Thurzo tiež opísal jeden zaujímavý prípad, ako informácie z prostredia VII. odboru zisťovali – nezisťovali: *„Bernát a Pakan sa však veľmi prihovárali za ňu [Margitu Minárikovú, pozn. M. M.], najmä Pakan, takže nakoniec som jej dal za úkol, aby nám doniesla informácie o VII. odbore Pov. vnútra, keďže tvrdila, že tam má známeho nejakého Lančariča, ktorý vraj si ju ide vziať. Pakan¹⁴² i Bernát totiž svorne tvrdili, že je to nebezpečná ženská, že môžem mať nejaký spoločenský škandál a preto vraj bude dobré, keď sa jej nejaké peniaze hodia. Pomyslel som si dobre, ale nie zadarmo, nech za to niečo spraví.“*¹⁴³ O niečo neskôr tiež vypovedal, že generálny tajomník DS Fedor Hodža mal album s asi 12 – 15 fotografiami členov VII. odboru – teda zjavne mali záujem o identifikáciu „nepriateľa“. Thurzo súčasne tvrdil, že Hodža sa vyjadril v tom duchu, že o fotografie budú mať veľký záujem americká a britská tajná služba (nie je jasné ktorá)¹⁴⁴ – toto tvrdenie je síce pravdivé, tajné služby nepochybne mali vždy

139 Okrem iného bol istý čas pobočníkom Hlavného veliteľa NB gen. Vladimíra Bodického, PEŠEK, Jan: Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953, s. 24.

140 ABS, 310-61-22, Výpoveď Dr. Thurzu dňa 22. marca 1948.

141 *Tamže*, Výpoveď Dr. Thurzu dňa 24. marca 1948.

142 Alex Pakan bol známy slovenský novinár, v tom čase pracoval v denníku Čas.

143 ABS, 310-61-22, Výpoveď Dr. Thurzu dňa 25. marca 1948.

144 *Tamže*, Zápisničná výpoveď dňa 5. apríla 1948 (ide o výpoveď Dr. Fedora Thurzu).

záujem dozvedieť sa o svojich protivníkoch, zaujímavé však je, že ani zo zápisnice nie je jasné, či Hodža uvedené portréty pracovníkov VII. odboru nejakej služby odovzdal, a aj tvrdenie ako také môže byť vynútené. Celkovo sa však zdá, že demokratom sa presadzovanie svojich ľudí do VI. odboru Povereníctva vnútra príliš nedarilo.

Politické spravodajstvo a štátna bezpečnosť

V počiatočnom období zabezpečovali štátnu bezpečnosť a politické spravodajstvo dve jasne vymedzené zložky polície. Ich splynutie pod pojem, ale aj organizačnú „hlavičku“ Štátna bezpečnosť je výsledkom zákona o ZNB č. 149 z roku 1947 a následného vývoja, keď sa v organizácii Štátnej bezpečnosti obe činnosti následkom rozhodnutia Ministerstva vnútra zlúčili od 1. januára 1948 pod jednu strechu.¹⁴⁵ Uvedeným zákonom bola zriadená Ústredňa štátnej bezpečnosti ako najvyšší výkonný orgán štátnobezpečnostnej služby, pričom politické strany Národného frontu sa nevedeli dohodnúť na postavení spravodajskej služby. Ministerstvo vnútra túto situáciu vyriešilo prebratím zamestnancov spravodajskej služby a ich začlenením do Štátnej bezpečnosti.¹⁴⁶ Tento stav pretrval až do zániku ŠtB začiatkom roku 1990. Pre vyjasnenie úloh a vymedzenie problematiky teda považujem za nutné definovať obe zložky a ich úlohy.

Ako som už spomínal vyššie, úlohou politického spravodajstva bolo zbierať správy o rozvrtných snahách Čechov a Slovákov, kým úlohou štátnobezpečnostnej zložky polície bol výkon a vyšetrovanie. Štátna bezpečnosť ako taká bola teda zložkou výkonnou, aj keď na druhej strane sa to nedá absolutizovať najmä s prihliadnutím na stráncke potreby či pohyb pracovníkov. Činnosť tejto zložky polície bola zameraná na odhaľovanie a likvidovanie protištátnych deliktov tak, ako boli definované zákonom 50/1923 Zb., resp. na Slovensku 320/1940

145 ABS, 310-34-10, Zmena smerníc pro součinnost SNB ve zpravodajství v míru a zřízení vnitřního obranného zpravodajství SNB.

146 PEŠEK, J.: Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948), s. 205.

Sl. z. S týmto rozdelením teda súviseli aj rôzne úlohy jednotlivých zložiek a istá podriadenosť, resp. povinnosť štátnobezpečnostnej zložky NB informovať vo vymedzených prípadoch spravodajské zložky, ako aj podriadenosť štátnobezpečnostnej zložky spravodajcom. Štátna bezpečnosť teda informácie získané spravodajskou službou vyšetrovala z trestnoprávneho hľadiska.¹⁴⁷ Naopak spravodajské zložky poskytovali informácie pre výkon a vyšetrovanie. Na Slovensku boli štátna bezpečnosť a spravodajská služba dvoma sekciami VI., resp. VII. odboru Povereníctva vnútra.

V povojnovom období platné smernice určovali aj ďalšiu špecializáciu spravodajskej činnosti. Pritom však je nutné si uvedomiť, že minimálne do začiatku roku 1946 bolo zameranie civilnej spravodajskej služby ČSR orientované najmä do minulosti a na retribučné prípady. Od začiatku roku 1946 sa spravodajstvo začalo preorientovávať a prípady pre ľudové súdnictvo začali spravodajcovia odovzdávať štátnobezpečnostnej zložke. Toto tvrdenie platí z celoštátneho pohľadu.¹⁴⁸

Na tomto mieste je vhodné priblížiť československé smernice o spravodajskej činnosti detailnejšie aj preto, že platili aj na Slovensku. Mali vplyv nielen na činnosť VI. (VII.) odboru PV, ale aj na úlohy a vnútorné členenie Odbočiek štátnej bezpečnosti (OŠB, pozri kontroly odbočiek). V Československu sa spravodajstvo delilo na výzvedné a obranné, pričom úlohou výzvedného bolo získavať informácie so vzťahom k stanoveniu a poznaniu branných síl susedného štátu (nielen vojenských, ale aj priemysel, politické pomery, financie, hospodárstvo atď.) Obranné spravodajstvo malo za povinnosť informovať o deliktoch proti štátu (podľa zákonov 50/1923, 131/1936, falšovanie úradných listín, hospodárska špionáž, sabotáž v doprave, obchode či priemysle a ďalšie delikty). Zjednodušene povedané: „... a) *zabrániť činnosti orgánům cizí moci, aby tito nemohli vniknouti do našich opatření a příprav, souvisejících s obranou státu.* b) *zabrániť jedincům a skupinkám protistátního smýšlení v jakékoliv činnosti, která by*

147 DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: Státní bezpečnosť v letech 1945 – 1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek). Praha 2007, s. 13.

148 ABS, 310-34-4, Informace pro pana ministra o návrhu na vládní usnesení o zprav. službě.

směrovala proti vnitřní bezpečnosti státu.¹⁴⁹ Podľa smerníc pre orgány politického spravodajstva sa úlohy obranného spravodajstva delili na štyri skupiny: pátranie, sledovanie, zbieranie, hodnotenie a podávanie správ a napokon vedenie evidencie.¹⁵⁰ V praxi to malo znamenať, že pracovníci obranného spravodajstva sa mali pri pátraní zamerať na zaist'ovanie, vyhľadávanie a odhaľovanie: a) osôb, ktoré vykonávajú alebo vykonávali akúkoľvek podvratnú činnosť, či činnosť politicky nežiadúcu, zakázanú, štátu nepriateľskú a nebezpečnú; b) osoby, ktoré sa akokoľvek previnili proti „národu a štátu“ za okupácie; c) osoby, ktoré by akokoľvek rušili činnosť štátneho aparátu; d) rozkladné živly; e) osoby, ktoré poslúhovali a napomáhali (myslené v období 1938 – 1945, pozn. M. M.) či napomáhajú (myslené v dobe vydania smerníc, t. j. rok 1947, pozn. M. M.) Nemcom, Maďarom, fašizmu a nacizmu. Okrem toho mali pátrať po pôvodcoch rôznych anonymných aj neanonymných listov s politicky nevhodným obsahom (ktoré vyjadrovali či mohli šíriť nedôveru k štátnemu zriadeniu a predstaviteľom štátu), pátrať po pôvodcoch a rozširovateľoch poburujúcich a hanlivých letákov, pátrať po osobách, ktoré rozširovali nepravdivé a poplašné správy, pátrať po skladištiach zbraní, munície a chemikálií, ktoré by mohli byť použité pre bojovú činnosť a napokon pátrať po osobách, ktoré organizujú a uskutočňujú „politickú sabotáž“, t. j. tí, ktorí sa netaja odporom proti režimu a nedbajú, či sa protivia svojim „verejnoprávnym povinnosťami“ (platenie daní, vojenské či dodávkové povinnosti). Takéto osoby bolo nutné sledovať. To bolo považované za jednu z najťažších úloh a primárnou úlohou bolo zistiť čo najviac informácií a dôkazov. Okrem priameho sledovania osôb, o ktorých sa spravodajcovia domnievali, že vykonávajú protištátne aktivity, sa mali preventívne sledovať aj ďalšie objekty a skupiny osôb. Išlo v prvom rade o tlač, a to nielen celoštátne, ale aj regionálne či zahraničné noviny a časopisy. Okrem toho sa mali preventívne sledovať funkcionári a dôležité osoby strán, ktoré sa po skončení vojny neobnovili (najmä pravicových strán), osoby, ktoré vykonávajú sabotáž (najmä politickú)

149 *Tamže*, 310-19-8, Zatimní směrnice pro součinnost SNB ve zpravodajství v míru. Tieto smernice vyšli v roku 1946 tlačou a jeden exemplár brožúry je uložený v ABS, 310-34-2.

150 *Tamže*, 310-34-5, Směrnice pro orgány politického zpravodajství.

a osoby, ktoré zastávali v rokoch 1918 až 1945 dôležité funkcie v úradoch či podnikoch a továrňach. Mimo zorného uhla polície nemali samozrejme ostať ani Nemci a Maďari, ktorí ostali v ČSR, cudzinci (najmä zo štátov, ktoré boli považované v rokoch 1939 – 1945 za nepriateľské a neutrálne), ale aj osoby, ktoré udržovali styk („pomáhali“) s Nemcami, Maďarmi, fašistami a zradcami, ako aj osoby, ktoré boli podozrivé z vykonávania špionáže proti ČSR a jej spojencom. Okrem toho mali kontrolovať podozrivé schôdzky, pomery na verejných a štátnych úradoch, v hospodárskom živote (priemysel, poľnohospodárstvo, obchod, živnosti atď.), zisťovať nálady obyvateľstva a postoj obyvateľov k štátnym úradom a armáde.¹⁵¹

V tejto súvislosti je zaujímavé, ako sa pre vnútornú potrebu vymedzovali niektoré dôležité pojmy. Konkrétne, ako definovali osoby štátne, národne a politicky nespoľahlivé. Tento pojem nebol definovaný zákonom a zrejme ani žiadnou inou normou.¹⁵² Pre vnútornú potrebu sa teda štátna spoľahlivosť vysvetľovala pomerne obsiahlo: *„V obecném významu toho slova rozumíme pod tímto pojmem onu skutečnost, založenou na svých zkušenostech s určitou osobou nebo věcí, že tato osoba nebo věc v rozhodném okamžiku selhala, nesplníví očekávání, na ni kladené. Tak na př. není spolehlivý budík, který nezvonil v tu hodinu, na kterou jsme jej nařídili. Není spolehlivým přítel, který nedodržel slib svatosvatě daný. Nebyl v první světové válce spolehlivý český voják v rakouské armádě, protože jich při naskytnuvší se příležitosti tolik proběhlo k nepříteli Rakouska, nebo prostě proto, že to byl Čech. A tak není spolehlivý ten Čech nebo Slovák, který v době zvýšeného ohrožení republiky se stal zbabělým a ač musel tušit nebezpečí, hrozící samým kořenům státu, pomáhal těm, kteří toto nebezpečí přivolávali nebo zvětšovali, nebo ten, kdo po okupaci stal se rázem podlýzavým přísluhovačem a pomáhačem největších nepřátel státu a jeho lidu. Selhal, nelze víc očekávat, že by v budoucnu v rozhodném okamžiku nezradil opět. Musíme jej míti v patrnosti, podle intensity jeho národní zrady naň dávat pozor, nemusíme dopustit, aby se dostal na takové místo nebo do takové situace, ve které by mohl opět zradit, nemůžeme*

151 *Tamže.*

152 Podľa citovaných smerníc takáto situácia bola aj pri pojmoch kolaborant a asociál.

*naň vložit úkoly, ve kterých by mohl selhat. Podle intensity jeho zrady na státě, národě a jeho lidu musíme učinit opatření, jaká jsou na místě a k tomu účelu aby byl zneškodněn, aby se předešlo opakování takové zrady. Těžké zločiny potrestáme nejtěžšími tresty, trestem na životě nebo na svobodě, aby tak byli zneškodněni. Lehší potrestáme menším trestem, úměrným jeho vině, těm, kteří jsou ještě schopni polepšení, dáme možnost ukázat, jak to miní s polepšením, nepustíme je tam, kde by jejich slabý charakter mohl opět podlehnout. Povedeme je prostě v evidenci.*¹⁵³ Skrátka, takéto osoby nedostali osvedčenie o štátnej spoľahlivosti.¹⁵⁴ Národná spoľahlivosť sa v zásade dávala v zmysle dekrétu prezidenta E. Beneša č. 33/ 1945 Zb. na základe národnosti žiadateľa (Čech, Slovák, Slovan, Nemci a Maďari za normálnych okolností nemohli byť považovaní za národne spoľahlivých). Politická spoľahlivosť sa samozrejme merala kritériami košického programu vlády z apríla 1945. Teda za národne, štátne alebo politicky nespoľahlivé osoby sa považovali najmä tí ľudia, ktorí patrili do jednej z nasledujúcich kategórií: a) vyvíjali činnosť namierenú proti štátnej zvrchovanosti, celistvosti, demokraticko-republikánskej štátnej forme, bezpečnosti a obrane; b) takí, ktorí k vyššie uvedenej činnosti podnecovali či navádzali; c) osoby, ktoré akokoľvek podporovali maďarských a nemeckých okupantov, prípadne takúto činnosť schvaľovali a podporovali; d) členov a funkcionárov fašistických a nacistických organizácií v zmysle platných právnych predpisov, najmä dekrétu 138/1945 Zb. (na Slovensku relevantné nariadenia SNR, najmä nariadenie č. 33/1945 Zb. nar. SNR); e) osoby, ktoré v dobe zvýšeného ohrozenia republiky (21. máj 1938, koniec v čase vydania smerníc nebol stanovený; trvala do konca roku 1946) nadržovali germanizácii či maďarizácii; f) osoby, ktoré sa vo vyššie uvedenom období správali voči ČSR nepriateľsky; g) osoby, ktoré činnosť uvedenú v bodoch e) a f) trpeli u osôb, ktoré spravovali ich majetok či podnik; h) osoby, ktoré na Nemcami či Maďarmi okupovaných územiach pomáhali oku-

153 ABS, 310-34-5, Smernice pro orgány politického zpravodajství.

154 Podobné osvedčenia a ich používanie na Slovensku je fenoménom, ktorý by stál za historické spracovanie. Používali sa už od dôb medzivojnovnej ČSR. Počas ľudského režimu boli potrebné k získaniu miesta v štátnej správe, k arizovaniu a podobne. Po vojne sa bez nich nezaobišli opäť záujemcovia o prácu v úradoch, národné správcovstvo a i.

pačným úradom v bankových, priemyselných, poľnohospodárskych, obchodných a iných podnikoch a tým teda napomáhali vedeniu vojny; ch) propagovali, podporovali či obhajovali prejavy nacistov, fašistov, českých a slovenských zradcov; i) odborne spolupracovali s Nemcami, Maďarmi či českými a slovenskými zradcami, dávali iniciatívne návrhy, angažovali sa mimo služby, prikazovali robiť nadprácu a podobne, j) uchádzali sa o povýšenia, vyznamenania, odmeny, využívali svoju funkciu k obohacovaniu sa na úkor podriadených; k) stýkali sa s Nemcami a Maďarmi mimo služby na spoločenských udalostiach; l) poskytovali okupantom úplatky a iné výhody; m) v dobe zvýšeného ohrozenia štátu navštevovali nemecké školy či posielali svoje deti do takýchto škôl; n) prihlásili sa k nemeckej či maďarskej národnosti.¹⁵⁵ Zaradenie medzi nespoľahlivých nemuselo byť len na základe verdiktu retribučného súdu, za nespoľahlivých boli považovaní aj takí ľudia, ktorých súd oslobodil pre nedostatok dôkazov. Naopak, za očistenie sa z pohľadu polície považovalo len to, ak bol verdikt podmienený vyvrátením obvinenia. Za nespoľahlivých však boli považovaní aj takí ľudia, ktorí boli pre protištátne činy odsúdení aj pred májovou mobilizáciou z roku 1938. V takýchto prípadoch však existovala jedna výnimka: „*Tu však nutno mít na zřeteli, že ne každá činnost a ne každé odsouzení z té doby se přičítá nebo je v rozporu s dnešní politickou linií. Tak na př bylo kdysi mnoho procesů proti osobám, které se snažili o sblížení se Sovětským svazem. Dnešní politický program je však ve znamení nejtěsnějšího přátelství se SSSR (...) Mnoho osob bylo odsouzeno po prosazování sociálních požadavků (...) Na to dlužno pamatovat a tyto skutečnosti uvážit, než zapíšeme někoho mezi osoby státně nespolehlivé.*“¹⁵⁶ V tejto súvislosti sa žiada objasniť, že počas medzivojnového Československa sa uskutočnilo značné množstvo procesov s komunistami, ktorí poburovali, vyvolávali nepokoje či vykonávali špionáž v prospech ZSSR a podobne. Citované vysvetlenia teda smerovali k ospravedlneniu presne tejto skupiny ľudí.

Dočasné smernice o spolupráci so spravodajskými zločkami národnej bezpečnosti z pohľadu ofenzívneho spravodajstva ukladali získavať:

155 ABS, 310-34-5, Smernice pro orgány politického zpravodajství.

156 *Tamže*.

1) správy o branných silách cudzích štátov (sila, organizácia, dislokácia, výzbroj, výstroj atď), o prípravách k uzavretiu hraníc a o prípravách na mobilizáciu a vojnu, opevňovacích prácach, stavbe vojenských objektov a komunikácií,

2) informácie o politických a sociálnych pomeroch v cudzích štátoch, najmä o skutočnostiach, ktoré mali vzťah k ČSR. Išlo najmä o zisťovanie zmýšľania obyvateľstva a jeho pomer k tamojšej vláde, o tamojších protivládnych skupinách, o pomere obyvateľstva k ČSR, zahraničných skupinách, ktoré pracovali proti ČSR, rôznym protištátnym skupinám v zahraničí, organizáciách, ktoré sa snažili mariť transfer obyvateľstva, utekajúcich vojnových zločincov a kolaborantoch, rozhlase a čiernych vysielačkách v zahraničí, tlačovinách, ak obsahovali relevantné informácie, a propagande. Okrem toho sa za zaujímavé považovali tiež informácie o priemysle v cudzích krajinách, prípadných sabotážach československých rokovaní v zahraničí, o štátnej správe v danom štáte. Úlohou ZNB podľa citovaných smerníc bolo tiež v prípade možnosti typovať potenciálnych dôverníkov v zahraničí a v neposlednom rade venovať sa všetkým zo spravodajského pohľadu relevantným javom, ktoré neboli v smerniciach spomínané.¹⁵⁷ Pracovníkom ZNB sa tiež odporúčalo nenápadne pozorovať cudzincov ako aj podozrivých občanov a udržiavať styky s osobami, ktoré by mohli byť pri odhaľovaní protištátnych či špiónážnych skupín nápomocné (majitelia hostincov, poštári, úradníci a pod.).

Na základe citovaných smerníc sa tiež dozvedáme, že vyzvedači v danom období robili chybu najmä v tom, že zvykli vykonávať povolanie, ktoré im bolo cudzie a neboli zvyknutí na prestrojenie („jedinci zvyklí nosiť stejnokroj neumú dost dobre vystupovať v obč. šatě“¹⁵⁸), mali vystupovať príliš opatrne alebo príliš sebavedome, prejavovali záujem sa zoznamovať s ľuďmi, ktorí mali zaujímavé informácie, disponovali väčšími finančnými prostriedkami, ako mohli zarobiť a zaujímali sa o veci, ktoré s ich zamestnaním nesúviseli. Príslušníci ZNB si tiež mali všimnúť ľudí, ktorí rozdávali peniaze, letáky, strelivo či tajne chovali poštové holuby, ako aj podozrivé nákupy pozemkov v pohraničí či zriaďovanie podnikov, ciest a mostov v pohraničí cudzími štátnymi príslušníkmi. Za závažné sa považovali tiež stavby

157 ABS, 310-19-8, Zatimní směrnice pro součinnost SNB ve zpravodajství v míru.

158 Tamže.

súkromných drôtených vedení, najmä ak siahali cez hranice, a v neposlednom rade mal ZNB venovať pozornosť rôznym lyžiarskym kurzom a turistickým výpravám. Z pohľadu vnútorného spravodajstva sa mala pozorne sledovať činnosť osôb, ktoré boli známe nesúhlasom s vládnym programom. V tejto súvislosti sa sledovali správy v tlači (aj regionálnej), činnosť politických organizácií, kultúrnych a telovýchovných spolkov, miestne spoločenské udalosti, činnosť miestnych orgánov a v neposlednom rade všeobecné styky obyvateľstva. Ďalšou úlohou zboru bolo tiež čeliť štátu, resp. režimu nepriateľskej propagande, ako aj záškodníctvu, sabotážam a terorizmu.

Čo sa týka samotných správ, tieto mali byť jasné, tzn. že mali jasne identifikovať zdroj poznatku, dátum oznamovanej skutočnosti, miesto, nacionálie osôb, ktoré v hlásení figurovali. Správy tiež mali obsahovať hodnotiace stanovisko pracovníka spravodajstva.

Ako pramene správ sa na základe smerníc chápali: obyvateľstvo, tlač, informácie od zadržaných osôb, správy spolupracovníkov, správy od iných úradov, spisový materiál a vlastné pozorovanie pracovníkov spravodajstva.¹⁵⁹ Pritom citované smernice upozorňovali pracovníkov pred niektorými základnými úskaliami. Napríklad pri správach od obyvateľstva bolo nutné obozretne posudzovať dôveryhodnosť správ, nakoľko obyvateľstvo je vo všeobecnosti naklonené veriť fantastickým správam. Takéto správy sú zvyčajne silne subjektívne podfarbené. Podobne kriticky mali pracovníci politického spravodajstva pristupovať k správam od zadržaných ľudí. Ich výpovede sa mali posudzovať aj z toho pohľadu, že ide v podstate aj o obhajobu danej osoby. Smernice vyzývali tiež k obozretnosti pri práci s anonymnými udaniami, pričom však pracovníkov nabádali, aby takto získané informácie apriórne nezavrhovali, ale v prípade, ak obsahujú konkrétne údaje, aby sa ich vyšetreniu venovala pozornosť. Smernice vyzývali k obozretnosti aj pri práci so správami agentov, pretože takto získané informácie odrážajú osobnosť spolupracovníka. Správy z tlače majú pri evaluácii skôr informačnú hodnotu. Za najspoľahlivejšie sa považovali informácie získané vlastným pozorovaním a tie, ktoré pochádzali z úradných dokumentov.¹⁶⁰

159 *Tamže*, 310-34-5, Smernice pro orgány politického zpravodajství.

160 *Tamže*.

Úlohou politického spravodajstva teda bolo najmä získavanie správ politickej povahy či dosahu, ich spracúvanie a vyhodnocovanie pre potreby exekutívy či prezidenta. Okrem toho sa mali získavať správy ako podklad na obranu pred útokmi proti jednote štátu či jeho režimu, obranu hospodárstva, pred sabotážou, vyzvedačstvom a v neposlednom rade proti „*piklům proti znárodnění*.“¹⁶¹ Podľa citovaného dokumentu sa politické spravodajstvo delilo na vnútornú obranu, ktorá sa ďalej podľa zamerania členila na obranné spravodajstvo politické (PZ), obranné spravodajstvo proti cudziemu vyzvedačstvu a rozvratu (OZ), obranné spravodajstvo hospodárske a obranné spravodajstvo vojenské. Ďalšia väčšia skupina bola zahraničná obrana, ktorá obsahovala zahranično-obranné spravodajstvo politické a zahranično-obranné spravodajstvo hospodárske. V tejto súvislosti je zaujímavé, že úlohou zahranično-obranného spravodajstva podľa citovaných smerníc bolo získavanie správ z cudziny o „*veškeré činnosti, zvláště politické a hospodářské, která jest naměřena proti čsl. státu, jeho jednotě, celistvosti a lidově-demokratické formě a to činnosti a/ čs. státních příslušníků nebo býv. československých státních příslušníků b/ cizích činitelů, kteří jsou s nimi ve styku a tuto činnost přímo nebo nepřímo řídí neb podporují*.“¹⁶² Takáto charakteristika úloh politického spravodajstva je platná pre celé obdobie rokov 1945 – 1948.

Úlohy hospodárskeho spravodajstva (HZ) definuje dokument „Úkoly a organizace hospodářské zpravodajské služby“ z roku 1946. Úlohou tejto zložky spravodajstva bolo pomocou vlastnej siete agentov a za spolupráce s inými štátnymi úradmi a politickými stranami NF získavať správy potrebné na boj proti sabotáži, javom, ktoré smerujú k nespokojnosti obyvateľstva (škrajky, pokles pracovnej morálky) či odhaľovaniu škodcov plánu. Okrem toho medzi úlohy pracovníkov tejto zložky patrilo samozrejme poskytovanie informácií v danom obore predstaviteľom štátu, najmä na zabránenie poruchám vo výrobe, zásobovaní a distribúcii, zisťovať informácie potrebné na boj so šmelinou a podobnými javmi, ale aj sledovať rôzne nežiaduce vplyvy na zahraničný obchod a iné. Medzi preventívne úlohy patrilo tiež zisťovanie a analýza poznatkov, potrebných pre včasné rozpoznanie

161 *Tamže*, 310-34-7, Zatímní směrnice pro politické zpravodajství.

162 *Tamže*.

nedodržovania plánu, odhaľovanie nehospodárnosti, „pletích“ proti znárodneniu, boj proti poškodzovaniu meny, či domácej a zahraničnej reakcii, ktorá by chcela otvorene sabotovať budovanie, podryvať pracovnú morálku či inak škodiť. Skutočne, už v roku 1946 sa používal slovník, ktorý vydržal ďalších vyše 40 rokov.

Hospodárske spravodajstvo však nemalo zasahovať do práce iných rezortov, ale jeho pracovníci sa mali obmedziť na zbieranie správ, ktoré mali pomáhať čeliť nežiaducim javom. Tieto správy sa mali odovzdávať jednak relevantným vládnym činiteľom a jednak príslušným bezpečnostným zložkám, ktoré potom zasiahli.¹⁶³ Autor dokumentu v ňom konštatuje neutešený stav hospodárskeho spravodajstva v ČSR a navrhuje zlepšiť spravodajskú činnosť aj spoluprácu s inými inštitúciami. Zlepšenie malo nastať najmä tým, že referent pre HZ mal v danom regióne vytvoriť sieť dôverníkov v každom relevantnom podniku, najlepšie aj medzi robotníkmi, aj medzi úradníkmi. Odporúčalo sa, aby získal najprv spolupracovníka (odporúčalo sa, aby ich bolo niekoľko), ktorý by pracovníkovi HZ dával typy a za túto činnosť by dostával honorár. Takíto ľudia mali pôsobiť aj ako spojky medzi ďalšími dôverníkmi a pracovníkom bezpečnosti. Ten ich mal navštevovať len zriedkavejšie, napríklad kvôli školeniu. Cieľom teda bolo, aby v každom priemyselne dôležitom okrese pôsobilo šesť dôverníkov – spojok, ktorí na návrh hlavného dôverníka – typéra boli získaní pre spoluprácu a z ktorých vždy dvaja sa venujú jednému „sociálnemu miestu“ – t. j. dávajú ďalšie typy a predávajú správy.

Na záver stručné zhrnutie: civilné spravodajstvo (zamerané dovnútra štátu) na Slovensku (ale aj v celoštátnom merítku) sa rozdeľovalo podľa úloh na tri základné druhy – politické, obranné a hospodárske. Toto rozdelenie platilo pre Povereníctvo v Bratislave aj pre regióny. Pracovníci, ktorí pracovali v tej-ktorej oblasti, spracovávali jednotlivé problematiky, ktoré môžeme nájsť už v tomto období. Politické spravodajstvo malo na starosti problematiku politických strán (existujúcich aj zakázaných – agrárnikov, ľudákov, Demokratickú stranu, sociálnu demokraciu, komunistov a Stranu slobody), okrem toho cirkvi, židovskú a ukrajinskú otázku. Pracovníci obranného spravodajstva na Slovensku za protivníkov považovali Nemcov, Maďa-

163 *Tamže*, 310-34-8, Úkoly a organizace hospodářské zpravodajské služby.

rov, banderovcov, Poliakov, bielych partizánov, Vatikán, USA, Veľkú Britániu, Rumunsko, Balkán a „ostatné“. Hospodárske spravodajstvo malo na starosti priemysel, obchod, zahraničný obchod, poľnohospodárstvo, remeslá, družstvá, banky a poisťovne, dane a poplatky, mzdy, platby, zisky, robotníkov a zamestnancov, investície, patenty, špecialistov a poslednou problematikou boli devízy a zlato.¹⁶⁴ Obranné spravodajstvo v zahraničí sa chápalo v prvom rade ako činnosť smerujúca k potieraniu zväčša propagandistickej, ale aj spravodajskej (skrátka protištátnej a protirežimovej) činnosti emigrantov.

Kontroly Odbočiek

Odbočky štátnej bezpečnosti (predtým Oblastné bezpečnostné referáty) boli organizačnými jednotkami VI., resp. VII. odboru PV a v prikázaných obvodoch vykonávali spravodajské a štátnobezpečnostné úlohy. Ich úlohy sa zhodovali s úlohami VII. odboru. Vnútorne sa členili na zložku spravodajskú a štátnobezpečnostnú. Každá OŠB pritom bola povinná viesť vlastnú agendu, ktorá sa zaznamenávala do troch protokolov (spravodajský, štátnobezpečnostný a všeobecný) a ďalšie prehľady úradných úkonov (od zoznamov nespoľahlivých osôb až po evidenciu telefónnych hovorov).¹⁶⁵ Odbočky Štátnej bezpečnosti spočiatku spravidla mávali troch referentov, pričom jeden sa venoval politickému, jeden obrannému a jeden hospodárskemu spravodajstvu. Takéto odbočky existovali v Banskej Bystrici, Bratislave, Humennom, Komárne, Košiciach (tu bol personál pochopiteľne početnejší), Leviciach, Levoči, Lučenci, Michalovciach, Nitre, Poprade, Prešove, Rimavskej Sobote, Rožňave, Ružomberku, Trenčíne, Trnave, Turčianskom Svätom Martine a Žiline.¹⁶⁶ OŠB (ale samostatne), ale aj oblastní velitelia ZNB na VII. odbor predkladali každý mesiac situačné hlásenia o dianí vo svojom obvode, z ktorých sa potom v Bratisla-

164 *Tamže*, 310-4-1, Zpravodajský sektor VI. odboru.

165 *Tamže*, 310-20-12, dočasné organizačné smernice pre OŠB, č. j. 2396-VII/19-1947, 30. 3. 1947.

166 *Tamže*, 310-20-4, Prehľad sprav. referentov zaradených na odbočkách štátnej bezpečnosti.

ve kompilovala súhrnná správa pre celé Slovensko, ktorá sa následne dávala ďalej. Správy sa delili na tri časti a prvé dve podávali velitelia ZNB. Informovali o týchto okruhoch: A. Bezpečnostné pomery: a) všeobecne (prehľad a klasifikácia všetkých trestných činov v obvode danej OŠB), b) na koľkých páchatel'ov bolo podané trestné oznámenie podľa zákona na ochranu republiky a c) koľko takých trestných činov ostalo nevyriešených. B. Hospodárske pomery: a) situácia všeobecne (hospodárske delikty, pohromy, sabotáže atď.), b) trh práce, nezamestnanosť, štrajky, výluky atď., c) pozemková reforma a konfiškácie, d) kolonizácia, e) priemysel a obchod, f) všetko ohľadom dvojročného plánu, g) poštátnovanie a znárodňovanie. Tretiu časť periodických správ spracúvali velitelia OŠB: C. Politické pomery: a) všeobecná situácia, b) politické strany, ich činnosť, nedorozumenia, snahy po zakladaní nových strán, c) ilegálne hnutia a ozbrojené skupiny, d) národné výbory, e) ľudové súdnictvo, f) nepriateľská propaganda, jej prostriedky a výsledky, g) reemigrácia a osídľovanie.¹⁶⁷

OŠB mali na starosti činnosť vždy pre niekoľko politických okresov. Územná pôsobnosť OŠB Banská Bystrica teda bola v okresoch Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Brezno nad Hronom a Zvolen, OŠB Bratislava v Bratislave, Galante, Malackách, Modre a Šamoríne, OŠB Humenné v Medzilaborciach, Snine, Stropkove a Vranove, OŠB Komárno v Dunajskej Strede, Komárne, Parkáni a Starej Ďali, OŠB Košice v Gelnici, Košiciach, Moldave nad Bodvou a Trebišove, OŠB Levice v Krupine, Leviciach, Novej Bani a Želiezovciach, OŠB Lučenec v Lučenci a Modrom Kameni, OŠB Michalovce v Kráľovskom Chlmci, Michalovciach, Sobranciach a Veľkých Kapušanoch, OŠB Nitra v Nitre, Nových Zámkoch, Šali, Topoľčanoch, Vrábloch a Zlatých Moravciach, OŠB Prešov v Bardejove, Giraltovciach, Prešove, Šariši a Svidníku, OŠB Rimavská Sobota vo Feledinciach a Rimavskej Sobote, OŠB Rožňava v Revúcej, Rožňave a Tornali, OŠB Ružomberok v politických okresoch Dolný Kubín, Liptovský Svätý Mikuláš, Námestovo, Ružomberok, Trstená, OŠB Trenčín v politických okresoch Bánovce nad Bebravou, Ilava, Nové Mesto nad Váhom, Púchov, Trenčín, OŠB Trnava v politických okresoch Hlohovec, My-

167 *Tamže*, 310-20-13, Smernice o politicko-zpravodajskej službe – vydanie. Č. j. 25-VII-Š/1947, 1. 1. 1947.

java, Piešťany, Senica, Skalica, Trnava, OŠB Turčiansky Svätý Martin v politických okresoch Kremnica, Prievidza a Turčiansky Svätý Martin a napokon OŠB Žilina v politických okresoch Čadca, Kysucké Nové Mesto, Považská Bystrica, Bytča, Žilina. OŠB Kežmarok a OŠB Poprad neboli v citovanom zozname uvedené.¹⁶⁸

Všetky OŠB boli pod dohľadom bratislavského centra, odkiaľ chodili prednostom VII. odboru určení úradníci, resp. dôstojníci na pravidelné či príležitostné prehliadky. Pravidelné prehliadky sa mali konať dvakrát do roka. Kontrolovala sa výkonná služba, správna agenda a hospodárenie, a teda sa okrem pracovníkov VII. odboru prehliadok zúčastňovali aj pracovníci Povereníctva, určení na vykonávanie hospodársko–finančnej revízie. Súčasťou prehliadky bývalo aj zdokonaľovanie a prehlbovanie vedomostí príslušníkov, ako aj poučenie o aktuálnej vnútro politickej situácii. Príležitostné prehliadky mohol vykonávať určený pracovník aj počas služobnej cesty do obvodu danej OŠB, pričom pozornosť sa venovala hlavne bezpečnostným pomerom v obvode OŠB, služobnému výkonu príslušníkov, ich správaniu sa v službe a mimo nej či iným aktuálnym veciam. Študijné oddelenie VII. odboru viedlo o prehliadkach zvláštny protokol a evidovali tiež záznamy o nich.¹⁶⁹

V záujme skvalitňovania a kontroly jednotlivých regionálnych pracovísk politického spravodajstva a štátnej bezpečnosti vykonávali pracovníci VII. odboru Povereníctva vnútra kontroly jednotlivých OBR, resp. OŠB. Z kontrol sa vyhotovovali záznamy, na ich základe sa potom hodnotila práca či problémy jednotlivých odbočiek. Ide o vcelku zaujímavý materiál, ktorý objasňuje nielen úroveň práce jej zamestnancov, ale približuje aj iné dôležité aspekty činnosti pracovníkov bezpečnosti v danom období. Preto sa pri nich pristavím dlhšie. Nie je jasné, kde sa nachádzajú záznamy z prvého kola kontrol, ktoré sa uskutočnilo na popud B. Pokorného začiatkom roku 1947, tie sa mi bohužiaľ nepodarilo počas výskumu nájsť. Zachovali sa však záznamy o druhom kole kontrol, ktoré sa konali na jar 1947. Ide o zaujímavý materiál, a preto mu budem venovať väčšiu pozornosť.

168 *Tamže*, 310-20-12, Dislokace státně-bezpečnostních úřadoven na Slovensku, č. j. VII-D-15.217/taj.1947, 6. 9. 1947.

169 *Tamže*, 310-20-18, Smernice pre prehliadkovú službu na OŠB, 522-VII/19-1947.

Ešte koncom apríla 1947 vykonal mjr. Ľudovít Krampľ prehliadku na OŠB v Prešove. Jej prednostom bol npor. Ladislav Horniak, okrem neho tu pracovali Matej Pallo, Jozef Krajňák, Ján Ďurčan, Pavel Pavelka, Ján Sabo, Vojtech Sekerka, Ján Gond, Jozef Turčan, Andrej Krišpirín, Štefan Ogručák, Juraj Plachý a vodič. Situácia na tejto OŠB nebola dobrá. Gond a Turčan mali ešte staré, už neplatné hodnosti (obvodný inšpektor) a nové im do doby prehliadky neboli priznané. Vodič Peter Makuch nedostával plat, ostatní sa sťažovali na malý plat.¹⁷⁰ Zaujímavosťou je, že vrchný strážmajster Sekerka ešte ani dva roky po skončení vojny nemal legitimáciu Národnej bezpečnosti (a už vôbec nie ako zamestnanec zložky štátnej bezpečnosti), a preto sa zrejme musel stále preukazovať starou legitimáciou z čias Slovenskej republiky. Práca s dôverníkmi ešte prebiehala po starom, nakoľko na OŠB Prešov v čase, keď tam Krampľ robil kontrolu, ešte stále nemali novú úpravu o práci s agentúrou, ktorú vydal VII. odbor v roku 1947. Tak tiež administratíva ešte plne nenabehla na nové predpisy.¹⁷¹

Dňa 20. mája sa uskutočnila prehliadka OŠB v Rimavskej Soboty a vykonal ju šéf Štátnej bezpečnosti Jozef Ilčík. Tamojšia OŠB mala personálny podstav (systematizovaný stav bol prednosta, zástupca, šesť orgánov, kancelárska sila a vodič, reálne na OŠB pracoval prednosta a štyria pracovníci). Šéfom OŠB v Rimavskej Soboty bol František Kaštiak, okrem neho tu pracovali Pavol Piecka (po stránke štátnobezpečnostnej mal na starosti okres Feledince a dočasne spravoval tiež agendu politického spravodajstva), Július Ursínyi (mal na starosti okres a mesto Rimavská Sobota po stránke štátnobezpečnostnej a dočasne tiež hospodárske spravodajstvo pre celú oblasť),¹⁷²

170 Nízke platy a nerovnosť medzi civilnými zamestnancami a členmi NB boli dlhodobejším problémom, k eskalovaniu ktorého prispeli aj niektoré „nesystémové“ kroky. „*Nezrovnalosti u civ. zamestnancov nastali tým, že bol vydaný prednostom III. odboru posl. Lietavcom nezákonný rozkaz, podľa ktorého mali dostať slobodní civ. zamestnanci 2.700 Kčs.*“ ABS, 310-29-1, Zápisnica napísaná na porade v dňoch 4. – 6. marca 1946.

171 *Tamže*, 310-20-18, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal mjr. Ľudovít Krampľ na OŠB Prešov.

172 V tejto súvislosti je zaujímavé, že do 17. 5. 1947 mal Piecka pridelený okres Rimavská Sobota a počas kontroly Kaštiak Ilčíkovi odporúčal, aby Piecka opäť dostal Rimavskú Sobotu a Ursínyi Feledince, nakoľko Piecka

Ján Pupala (zahraničná obrana), Samuel Demian (v čase prehliadky dočasne zbavený služby) a Michal Paučík (referent pre obranné spravodajstvo). Podľa Ilčíkových zistení dôvernícka sieť v oblasti OŠB Rimavská Sobota, s výnimkou Jána Pupalu, nebola v podstate žiadaná.¹⁷³ Situácia tu teda nebola práve ideálna.

Z Rimavskej Soboty Ilčík odcestoval do Rožňavy, kde prehliadku uskutočnil hneď nasledujúci deň. Aj na tejto odbočke neboli plné stavy. Jej prednostom bol poručík Štefan Orlík, ktorému podliehali Imrich Medve (OZ a zastupoval štátnu bezpečnosť pre okres Revúca), Norbert Lacko (PZ), Štefan Školník (HZ a zástup v okrese Tornaľa), Cyril Slovák (okres Rožňava), Ondrej Kolárik (zahraničná obrana), Rudolf Konopasek a Ján Bobro.¹⁷⁴ Súdiateľ z hlásenia bol s rožňavskou OŠB Ilčík vcelku spokojný. To bolo spôsobené nepochybne aj schopnejšími kádrami, z ktorých sa napr. Orlík či Medve uplatnili neskôr aj na vyšších pozíciách v Bratislave.

Taktiež kontrola najväčšej OŠB prebehla 21. mája 1947. Reálny stav príslušníkov košickej odbočky bol 37 zamestnancov proti 40 plánovaným. Prednostom bol kpt. Jozef Mosoriak, jeho zástupcom Jozef Komora. Štátnu bezpečnosť mali na starosti Michal Oravec, Ján Malý, Jozef Farkaš, Jozef Zafka, František Demko, Alexander Kvačka, Bernard Chovanec, Pavol Mach, Vasil Maleš, Ján Labuda, Jozef Grúň, Alojz Miklošík Peter Trnavský, Viktor Jarolin, Peter Žiška, Vojtech Pindúr, Anton Mokrán a Ondrej Božeň. Zložku spravodajskú tvorili Jozef Komora, Andrej Mikula, Ján Rišula, Ján Kohút, Ján Slezák, Karol Kňazovický, Emil Augustín, Michal Perenič a Štefan Lebner. Pomocnú službu vykonávali piati zamestnanci. Zamestnanci tejto OŠB mali zrejme aj kvalitnejšiu prípravu, keď boli „školení“ nielen svojimi nadriadenými, ale mali napr. aj školenie o zákone 320/1940 Sl. z. (ktorý, ako som uviedol vyššie, na Slovensku stále platil), kde

nevedel po maďarsky a Ursínyi áno. V Rimavskej Sobote to potrebné nebolo, vo Feledinciach bola znalosť maďarčiny bezpodmienečne nutná. Ilčík to schválil a okresy im prehodil.

173 ABS, 310-20-18, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal dňa 20. mája 1947, na OŠB v Rimavskej Sobote prednosta št. bezpečnosti Jozef Ilčík.

174 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal dňa 21. mája 1947, na OŠB v Rožňave prednosta št. bezpečnosti Jozef Ilčík.

im prednášal štátny zástupca. Košická OŠB okrem toho pracovala so spravodajskou kartotékou bývalej Odbočky Spravodajskej ústredne (OZÚS), ktorá mala asi 50.000 kariet a od roku 1945 mali tiež zavedenú štátnobezpečnostnú kartotéku (asi 5000 kariet, vrátane nespôľahlivých osôb). Štátnobezpečnostná zložka pod Oravcovým vedením sa ďalej členila na tri referáty: obranný (zákon na ochranu republiky, ilegálne prechody hraníc, sabotáže, odsun Maďarov a Nemcov a cesty vládných činiteľov, pracovali tu Kvačka, Chovanec, Jarolin, Žiška, Mach a Malo), referát ľudového súdництва (Malý a Maleš) a napokon referát štátnoobčianskej spoľahlivosti a cestovné pasy (Božeň, Zafka, Babuliak, Labuda, Mokraň, Pindúr). Referenti pre štátnu bezpečnosť pre jednotlivé okresy boli Grúň (Gelnica), Demko (Košice-vidiek), Miklošík (Moldava) a Trnavský (Trebišov). Žiadny z nich nemal v čase kontroly vybudovanú dôvernú sieť už aj preto, že prerozdelenie sa uskutočnilo 15. mája 1947. Aj spravodajská zložka tejto OŠB bola väčšia ako v iných prípadoch. Jej vedúcim bol Jozef Komora a mala vždy dvoch zamestnancov pre daný odbor spravodajskej činnosti. Politické spravodajstvo vykonávali Kohút (Košice-mesto) a Lokner (Košice-vidiek), obranné spravodajstvo Slezák (Košice-mesto) a Augustín (Košice-vidiek), zahraničnú obranu Mikula a Rišula a napokon hospodárske spravodajstvo Berenič (Košice-mesto) a Kňazovický (Košice-vidiek). Tento stav bol zavedený 1. mája 1947. Odbočka sídlila v budove Oblastného veliteľstva NB. Celkove zrejme pôsobila na dobrej úrovni, akurát Ilčík na záver svojej správy odporúčal zvýšiť jej systematizovaný stav aspoň o sedem zamestnancov z dôvodu nadmerného administratívneho zaťaženia úradu.¹⁷⁵

Dňa 22. mája 1947 vykonal prednosta Štátnej bezpečnosti Jozef Ilčík prehliadku na OŠB v Humennom. Pracovalo tu spolu deväť ľudí (systematizovaný stav bol 1 + 11), prednostom bol npor. Pavol Pavlík. Okrem neho tu pracovali ešte Pavol Vician (mal na starosti okres Humenné), Jozef Huščiak (Medzilaborce a mal na starosti aj okres Snina, kde referent chýbal), Andrej Kuvik (Vranov), Andrej Görög (Stropkov), Eduard Belaj (referent pre obranné spravodajstvo), Ján Fodor (politické spravodajstvo), Ján Uherčík (hospodárske spravodajstvo)

175 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal dňa 21. mája 1947 prednosta št. bezp. Jozef Ilčík na odbočke štátnej bezpečnosti v Košiciach.

a šofér. Úradovalo sa v šiestich miestnostiach, pričom však úrad nemal s majiteľom podpísanú zmluvu o prenájme, nakoľko prenajímateľ žiadal vysoké nájomné. Nábytok bol nejasného pôvodu a Ilčík teda nariaďoval, aby sa zistil jeho pôvod a v prípade, ak pochádzal po Nemcoch či Maďaroch, aby si ho odbočka žiadala prideliť do vlastníctva od Fondu národnej obnovy. Ďalšie kancelárske zariadenie si OŠB mala žiadať od VII. odboru. Agenda sa tu viedla vcelku správne, aj keď Ilčík našiel viaceré chyby. Referenti Štátnej bezpečnosti, zodpovední za okresy, v nich ešte zväčša nemali pre krátkosť času vybudovanú dôvernícku sieť. Podobne ani referenti pre jednotlivé spravodajské odvetvia nemali vybudované žiadne siete, pričom tak ako v predchádzajúcom prípade to bolo spôsobené tým, že špecializácia, resp. pridelenie okresu nastala až v polovici mája 1947. Na záver Ilčík skonštatoval, že od poslednej prehliadky, ktorú vykonal 13. februára 1947 T. Baláž, sa situácia vo vedení agendy výrazným spôsobom zlepšila.¹⁷⁶

V ten istý deň uskutočnil Viktor Sedmík kontrolu na OŠB v Žiline, kde funkciu prednostu zastával por. František Bleščák, ktorému podliehali František Zvozil (PZ), Ján Koloún (OZ), Štefan Baták (štb referent pre mesto Žilina), Anton Grič (HZ), Jozef Benadik, Peter Krajčí a šofér. Aj táto odbočka bola postihnutá chronickým podstavom (1-7 oproti systematizovanému stavu 1-12, chýbali referenti pre štátnu bezpečnosť pre okresy Čadca, Považská Bystrica, Veľká Bytča, Žilina a zástupca OŠB). Práca s dôverníkmi bola zrejme na slušnej úrovni až na prednostu, ktorý si nevedol záznamy o styku s nimi. Rovnako mal problém aj s administratívnou prácou: „*Medzi spismi „aa“ sú založené aj spisy nevybavené. Prikazy odd. ZB VII. odb. Pov. vnútra ostávajú nepovšimnuté. V aservátoch sprav. spisoch má prednosta OŠB založené príkazy od ZB odd. z mesiaca marca bez toho, že by boli vybavené. Prednosta OŠB omylom zapisoval do sprav. protokolu len zprávy zahraničnej obrany.*“¹⁷⁷ Ani táto OŠB nemala vlastnú budovu a úradovalo sa v budove, ktorej vlastníkom bol v tom čase v Amerike a ktorého zastupoval Dr. Žabkay, pričom: „*Nájomná zmluva*

176 *Tamže*, Zpráva o prehliadke vykonanej na OŠB v Humennom, ktorú vykonal prednosta št. bezpečnosti Jozef Ilčík dňa 22. mája 1947.

177 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal mjr. Viktor Sedmík na OŠB Žilina, 22. 5. 1947.

*nie je, nakoľko Dr. Žabkay nie je poverený budovou disponovať. Nájomné sa zatiaľ neplatí.*¹⁷⁸

Ani kontrola na OŠB v Michalovciach nedopadla najlepšie, a to aj napriek tomu, že v porovnaní s ostatnými odbočkami sa táto vyznačovala personálnym „nadstavom“ (systematizovaný 1-4, skutočnosť 1-8). Prednostom bol por. Klement Matejka, ktorému podliehali Ján Mati (ZO), Bedrich Daniš (HZ), Ivan Janiček (OZ), Vladimír Kohúcik (PZ), Ján Kubala (Michalovce), Štefan Hrabovský (Kráľovský Chlmec), Jozef Chlebec (Veľké Kapušany a zástup v Sobranciach) a Štefan Čajkovský. Prednosta bol v čase prehliadky práceneschopný a ani ostatní pracovníci neboli pripravení ani napriek tomu, že kontrola bola dopredu hlásená: „... som našiel troch zamestnancov vo svojich ubykáciách, kde čistili služ. pištoľu, šštrážm. Hrabovský bol u holiča a kanc. pom. Janiček práve došiel z raňajok.“¹⁷⁹ Podobne vyzerala aj práca s dôverníkmi, keď pracovníci tejto OŠB vlastne nemali žiadnych (aj keď treba dodať, že uvedené pridelenie okresov mali len od 1. 5. 1947). Administratíva tu bola vedená na priemernej úrovni a opakovali sa v podstate tie isté problémy, ako v iných prípadoch (neskoré vyplácanie plátov, nemali služobné preukazy, požičaný nábytok, písací stroj atď.).

OŠB Komárno, ktoré navštívil komisár A. Velgos 23. mája 1947, malo nižšie stavy, ako boli plánované (prednosta a deväť pracovníkov namiesto plánovaných 1 – 11). Prednostom tejto odbočky bol škpt. Rudolf Chaben a podliehali mu Jozef Môcik (referent pre PZ), Andrej Poljovka (zahraničná obrana), Ľudovít Kamačai (HZ), Július Mališka (OZ). Štátnobezpečnostnú zložku zastupovali Ján Galata (Dunajská Streda), Jozef Šipoš (Stará Ďala), František Daniel (Pakrán) a Jozef Škopík (mesto Komárno). Odbočka nemala dostatok úradných miestností a ani po spravodajskej stránke nebola na dostatočnej úrovni. Zamestnancov tu trápili nízke platové podmienky¹⁸⁰, a to sa prejavovalo

178 *Tamže.*

179 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal dňa 22. mája 1947 prednosta štátnej bezpečnosti na OŠB v Michalovciach.

180 Na druhej strane zrejme v roku 1947 nastáva aj zlepšenie, keď Zbor povereníkov na svojom 39. zasadnutí koncom januára 1947 prijal obdobu uznesenia, ktoré v Česku platilo už od augusta 1945, ktorým odsúhlasili, aby sa pracovníkom po-

na disciplíne. Netradičným zjavom bol napr. referent Štátnej bezpečnosti pre Dunajskú Stredú kancelársky pomocník Galata, ktorý si krátko pred Velgosovou inšpekciou podal žiadosť o prepustenie, pričom okrem nezáujmu a niektorých ďalších okolností mu v službe bránila skutočnosť, že bol národným správcom istej cukrárne. Ešte bizarnejší bol prípad Jozefa Grznára, ktorý po tom, ako prezídium PV nebolo schopné ani o štyri mesiace rozhodnúť o jeho prepustení (november 1946 – marec 1947) jednoducho prestal chodiť do práce a venoval sa už len svojej živnosti (výčapník). Čo sa týka dôverníkov, väčšina spravodajcov sa o nich v čase prehliadky nestarala, výnimkou v tomto smere bol len Ondrej Poljovka. Lepšie to nebolo ani v štátnobezpečnostnej zložke, kde boli pracovníci taktiež značne zavalení administratívou.¹⁸¹

Prehliadku trnavskej OŠB vykonal Teodor Baláž dňa 27. mája 1947, ktorá bola taktiež personálne poddimenzovaná (1-15 oproti reálnemu stavu 1-9). Na čele trnavskej OŠB bol syn šéfa VII. odboru kpt. Ľubomír Viktorín, ktorému podiehali referenti pre okres Piešťany Ján Kuba, pre politické spravodajstvo František Juléni, pre obranné spravodajstvo František Dijan, pre okres Hlohovec a Myjava Ignác Krkoška, Štefan Jakubec, Ján Jančovič, šštrážm. Makúch a šofér. Celkové výsledky práce na odbočke hodnotil Baláž ako slabé: *„I napriek zaťaženiu odbočky mnohými dožiadaniami z ústredia mohol by byť výkon aspoň po stránke štátnobezpečnostnej aj lepší, ako je. Mal som dojem, zvlášte u niektorých referentov, že sa na prácu vôbec nehodia a že sú nielen k sprav. úkolom, ale aj štátnobezpečnostným málo schopní.“*¹⁸² Celkové hodnotenie trnavskej odbočky bolo dosť kritické. Baláž, ktorý by sa najradšej videl na čele celého VII. odboru, tak mohol zrejme aj s istou dávkou škodoradosti v správe o kontrole konštatovať: *„Na odbočke doteraz nemajú ani trezor, ani pancierovú kazetu a zistil som,*

litického spravodajstva k platu vyplácal ešte aj zvláštny paušál. Jeho výška samozrejme závisela od funkcie. SNA, f. ÚPZP, ZP, šk. č. 18, inv. č. 349, Zápisnica z 39. zasadnutia Zboru povereníkov, konaného dňa 31. 1. 1947 o 16. hod.

181 ABS, 310-20-18, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal kom. Ondrej Velgos na OŠB Komárno dňa 23. mája 1947.

182 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal dňa 27. mája 1947 mjr. Teodor Baláž na OŠB Trnava.

že prednosta OŠB nosí peniaze vo vreckách spolu so svojimi peniazmi. I keď sa musí uznať, že je nebezpečie nechávať peniaze pod obyčajným zámkom v stole, predsa musím vytknúť prednostovi odbočky, že aspoň na prehliadku mal mať peniaze riadne spočítané a ku kontrole pripravené spolu so záznamami. Pôsobí špatným dojmom, keď prednosta odbočky až pri kontrole vyťahuje peniaze, počíta a dokladá, ako na trhovisku. Konštatoval som, že mi týmto spôsobom vyúčtoval prednosta odbočky všetky paušály.¹⁸³ Na záver Baláž dodal, že prednosta „by bol síce“ schopný, ale nie je zodpovedný na takúto pozíciu.¹⁸⁴ To ani príliš neprekvapuje, nakoľko funkciu šéfa OŠB dostal len vďaka vplyvu svojho otca Rudolfa Viktorína. Balážovo hodnotenie tak bolo ovplyvnené snahou kritizovať, ale nie natoľko, aby nahneval vplyvného rodiča.

V dňoch 27. a 28. mája 1947 navštívil Velgos OŠB Poprad. Aj na tejto odbočke bol podstav pracovníkov (reálny 1-4 oproti systematizovanému 1-8). Prednostom podtatranskej odbočky bol Ján Garaj, okrem neho táto odbočka mala ešte referenta pre politické spravodajstvo Jána Bendíka (zrejme pre podstav mal na starosti po stránke štát-

183 *Tamže.*

184 K tomu, ako Viktorín pomáhal svojmu synovi v kariére na bezpečnosti vypovedal po svojom zaistení aj Šimon Čermák: „... prosazoval na veliteľské miesto svého syna Luboše Viktorína, ktorému neoprávnené dopomohol k partizánskym významenám a ustanovil jej jako velitele odbočky státní bezpečnosti v Humenném a později v Trnavě a při tom mu dopomohl postupně k hodnosti kapitána SNB a prosazoval, aby jeho syn dostal hodnost stábního kapitána, ačkoliv to byl politicky naprosto negramotní člověk, který se vůbec o bezpečnostní službu nestaral, opíjel se a odbočky státní bezpečnosti, kde byl velitelem, zanechal v úplně desolátním stavu. Jako konkrétní případ uvádím příhodu, kdy jsem byl vyslán ppl. BALÁŽEM do Trnavy, abych zjistil příčiny vzniknuvší stávký v KOVOSMALT Trnava a spolu s okres. tajemníkem strany zařídil politické likvidování. Zastavil jsem se na odbočce Stb v Trnavě a v úředních hodinách jsem zastihl Luboše VIKTORÍNA jako velitele v kanceláři s důstojníkem vojenského zpravodajství při láhvi slivovice a oba byli již v podnapilém stavu. Na moje otázky, jaké má poznatky o stávce mi řekl, že žádná stávka v Trnavě není. Když jsem jej vyzval, aby šel se mnou, odešel se mnou do továrny a tam jsem zjistil, že stávka trvá již 7 hodin a že byla vyvolána pro neobdržení vánočního přídatku. Orgány na této odbočce zaměstnával Luboš různými domácími pracemi pro VIKTORÍNA, jako práce na záhradě, donášení mléka a t. p.“ ABS, ZV-113, podzvázok Rudolf Viktorín, Zápis o výpovědi, sepsaný dnešního dne u zdejšího velitelství s obviněným Šimonem Čermákem, 29. 4. 1952.

nobezpečnostnej aj okres Poprad). Obranné spravodajstvo a zastupovanie v štátnobezpečnostných veciach pre okres Tatry vykonával Tomáš Eštok a nakoniec na odbočke pracoval ešte referent pre hospodárske spravodajstvo Rudolf Haban. Podľa Velgosa nebola ani táto OŠB na patričnej úrovni, a to nielen zo subjektívnych príčin. Medzi objektívne zaradil krátku existenciu a v neposlednom rade nedostatok spojovacích prostriedkov. Podľa hlásenia mali síce na odbočke k dispozícii motocykel, ale „...v zime a v špatnom počasí sa nedá jazdiť. Dvaja zamestnanci si takto privodili nemoc – reumatizmus.“¹⁸⁵ Zamestnanci sa tiež sťažovali na nízke platy. Práca s dôverníkmi bola mimoriadne slabá. Podľa Velgosovho zistenia týchto ani poriadne neevidovali a zväčša nevedli ani záznamy o styku s nimi. Mnohí z dôverníkov pritom slúžili len ako informátori pri vybavovaní dožiadaní z Bratislavy. Nehovoriac o tom, že sa v zásade všetci stýkali s tými istými dôverníkmi. Zrejme sa tu ani nedá hovoriť o nejakej práci s agentúrou.

Komisár Andrej Velgos navštívil 28. mája 1947 OŠB v Kežmarku a ani tu nebolo personálne obsadenie plné (systematizovaný stav 1 – 11, skutočný 1 – 6). Prednostom bol Michal Jankovič, okrem neho tu pracovali Ján Sogel (referent Štátnej bezpečnosti pre okres Kežmarok a zastupoval aj pre okres Levoča), Ľudovít Žucha (Spišská Nová Ves a Stará Ľubovňa), Ján Michalka (obranné spravodajstvo), Vladimír Babic (Spišská Stará Ves), Viliam Osuský (hospodárske spravodajstvo), Jozef Valušek (politické spravodajstvo). Personálna situácia na tejto odbočke bola zhoršená ešte viac tým, že Babic žiadal o prepustenie zo služby pre nízky plat (3000 Kčs) a rodinné záležitosti, na nízky plat sa sťažovali aj štyria rádiotelegrafisti, zamestnaní na OŠB Kežmarok. Ani tu nebola práca s agentúrou na dostatočnej úrovni, keď napríklad prednosta mal „...asi 14 dôverníkov, z ktorých mu dobre pracujú iba 3.“¹⁸⁶ Podobne, väčšina jeho kolegov nemala podľa citovanej správy pri práci s agentúrou slabé výsledky, výnimku tvoril kancelársky pomocník Ján Mihalka, ktorý: „...predložil zoznam dôverníkov, v ktorom má uvedených 13 dôverníkov. Záznam o styku

185 *Tamže*, 310-20-18, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal kom. Andrej Velgos na OŠB Poprad v dňoch 27. a 28. mája 1947.

186 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal kom. Andrej Velgos na OŠB Kežmarok dňa 28. mája 1947.

s dôverníkom vedie. Menovaný, ako je vidieť so zoznamu dôverníkov, hlavnú pozornosť venuje charakteristike každého dôverníka. Každého dôverníka súčasne klasifikuje. S týmto zjavom som sa nestrelol na OŠB, na ktorých som robil prehliadky. Má dobre volených dôverníkov.¹⁸⁷ Na rozdiel od niektorých iných OŠB kežmarská nemala problémy s miestnosťami, pretože jej pracovníci úradovali v budove ONV.

V ten istý deň navštívil Baláž Nitru. Početný stav zamestnancov takisto nezodpovedal systematizácii (1-9 oproti 1-14). Prednostom tejto odbočky bol nadporučík Škulec, okrem neho na OŠB Nitra ešte pracovali Rudolf Domanský (referent pre mesto a okres Nitra), Juraj Hrk (referent pre obranné spravodajstvo), Michal Kleman (politické spravodajstvo), Jozef Dvorský (okres Topoľčany a Zlaté Moravce), Milan Ružička (okresy Šaľa a Vráble), strážm. Škapinec (Nové Zámky) a referent pre hospodárske spravodajstvo Anton Daniš. Práca s agentúrou tu bola: „podpriemerná, ako temer na všetkých odbočkách. Je možné čakať istú nápravu po špecializácii referentov na jednotlivé spravodajské odvetvia, ovšem podľa ich kvality a vyškolenosti nie je možné očakávať prenikavú nápravu.“¹⁸⁸ Baláža nenadchli ani odborné vedomosti pracovníkov tejto OŠB: „*V informatívnom preskúšaní zistil som odborné vedomosti po stránke sprav. u referentov a lepšie je povedať, že som ich nezistil.*“¹⁸⁹ Na základe toho teda Baláž navrhoval, aby vznikol nejaký harmonogram pravidelných školení pracovníkov odbočiek, ktorý by vykonávali odborníci zo VII. odboru.

Ďalšiu prehliadku vykonal mjr. Teodor Baláž dňa 29. mája na OŠB v Leviciach. Ani tu nedosahoval počet zamestnancov (1 – 8) systematizovaného stavu (1 – 12). Prednostom odbočky bol por. Pavol Parobek. Okrem neho tu pracovali ešte Izidor Antal (ofenzívne spravodajstvo), Jozef Iliáš (referent pre okres Nová Baňa), Jozef Šepela (obránné spravodajstvo), Dalibor Heřmánek (Krupina), Zachar, Leopold Bartalský, Ján Majer a ako pomocná sila Jozef Ziman. Opakovali sa tu nezrovnalosti v platoch a tiež vedenie spisovnej agendy nebolo na poža-

187 *Tamže.*

188 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal dňa 28. mája 1947 mjr. Teodor Baláž na OŠB Nitra.

189 *Tamže.*

dovanej úrovni. Ani teoretická príprava, podobne ako vo väčšine odbočiek, nebola dostatočne na úrovni. Podobne ako v Humennom, aj v Leviceiach OŠB sídlila v súkromných priestoroch, ktoré majiteľ prenajať nechcel: „... *nakoľko majiteľ odmietol dať svolenie k nast'ahovaniu, ako aj k podpísaniu nájomnej smluvy o výmere nájomného, požiadala odbočka o vyrúbenie nájomného.*“¹⁹⁰ Okresný národný výbor tak rozhodol o tom, že OŠB sa nast'ahuje aj napriek nesúhlasu majiteľa (!) a nájomné určil na 8 000 Kčs ročne. Majiteľ následne žiadal o zvýšenie nájomného na 10 000 korún ročne, avšak o výsledku sa v hlásení nič nepíše.

V rovnaký deň pricestoval Velgos z Kežmarku do Ružomberka. Ani tu nebol naplnený systematizovaný stav zamestnancov (1-12, v skutočnosti 1-7). Prednostom bol npor. František Spišiak, ktorému podliehali Ján Buša (okres Námestovo, zastupoval aj okresy Dolný Kubín a Trstená), Viliam Škraba (mesto Ružomberok, zastupoval aj pre okres), Štefan Zuberec (PZ), Rudolf Rukavica (OZ), Alexander Štrbík (HZ), Štefan Gajdoš (okres Liptovský Sv. Mikuláš) a šofér. Práca s dôverníkmi a administratíva trpela zvyčajnými chybami, v porovnaní s ostatnými však ani jedna nebola medzi najhoršími. OŠB Ružomberok však nemala žiadne vlastné zariadenie kancelárií. Kým napr. na južnom Slovensku boli kancelárie väčšinou zariadené pôvodne maďarským majetkom, tu si museli nábytok požičať od ONV.¹⁹¹

Z Levíc Baláz odcestoval na OŠB Lučenec, kde uskutočnil prehliadku dňa 30. mája 1947. Šéfom tejto odbočky bol npor. Viktor Majda, ktorému podliehali Ladislav Haluška (ofenzívne spravodajstvo), Cyril Fabo (štb referent pre modrý Kameň), Ján Pitroň (Lučenec), Ján Caban (PZ), Ondrej Svoreň (HZ), a šstržm. Želiezka. Taktiež na tejto odbočke boli reálne stavy nižšie ako systematizované. Administratívu tu vybavovali na dobrej úrovni, horšie to však bolo v styku s agentúrou, keď podľa citovanej správy z lučeneckej OŠB tamojší zamestnanci s výnimkou Halušku vlastne žiadnych dôverníkov nemali.¹⁹²

190 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal dňa 29. mája 1947 mjr. Teodor Baláz na OŠB Levice.

191 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal kom. Andrej Velgos na OŠB Ružomberok dňa 29. mája 1947.

192 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal dňa 30. mája 1947 mjr. Teodor Baláz na OŠB Lučenec.

Začiatkom júna 1947 vykonal mjr. Ľudovít Krampl inšpekciu na OŠB v Banskej Bystrici, Trenčíne a v Turčianskom Svätom Martine. Bystrickú odbočku viedol aktuársky tajomník František Mišeje a okrem neho tu pracovali vrch. strážm. Gustáv Držík (referent Štátnej bezpečnosti pre mesto Banská Bystrica, práp. Štefan Michalík, referent politického spravodajstva, kancelársky oficiant Eduard Albert, referent hospodárskeho spravodajstva, kancelárska sila a vodič. Hlavný kancelársky oficiant Karol Máčaji, referent pre štátnu bezpečnosť bol na dovolenke a práp. Július Chamula, referent pre obranné spravodajstvo, bol na kurze. Na odbočku boli v tom čase pridelení ešte dvaja pracovníci, ktorí však v čase konania prehliadky do práce ešte nenastúpili. Pri kontrole sa zistili niektoré nedostatky, najmä administratívneho charakteru. Vodič nedostával plat a prednosta ho musel vyplácať zo spravodajského paušálu (3000 Kčs). Mišeje nemal preúčtovaný plat a mal na HV NB nedoplatky, Albert a Michalík dostávali plat náležiaci nižšej hodnosti a Albert dokonca nemal ani služobný preukaz. Problémy mali tiež s preplácaním služobných ciest a viacerí mali bytové problémy. Na odbočke sa viedli zoznamy dôverníkov ešte podľa starých smerníc, inak bola situácia vcelku uspokojivá.¹⁹³

Martinskú odbočku viedol npor. Alojz Ritnošík.¹⁹⁴ Okrem neho tu pracovali Andrej Mihalov (HZ), Peter Hudák (PZ), Viliam Repka (referent pre mesto a okres Turčiansky Sv. Martin) a Peter Král' (OZ). Odbočke do plného stavu chýbali referenti pre Prievidzu a Kremnicu a kancelárska sila. Táto odbočka úradovala tiež „nadivoko“, totiž v dome po Stanislavovi Jančiarikovi, ktorý evakuoval do Rakúska a do roku 1947 sa nevrátil. Dom nebol ani skonfiškovaný a jeho majiteľ nebol ani odsúdený OLS (žaloba bola stiahnutá). Odbočke tiež chýbalo auto a zamestnanci sa sťažovali na svoje zlé sociálne podmienky. Inak bola situácia na tejto odbočke dobrá.¹⁹⁵

193 *Tamže*, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal mjr. Ľud. Krampl na OŠB B. Bystrica, 6. 6. 1947.

194 Taktiež bývalý partizán zo Žingorovej brigády. Neskôr ako agent ŠtB zohral dôležitú úlohu v prípade Viliama Žingora a spol.

195 ABS, 310-20-18, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonal mjr. Ľud. Krampl na OŠB Tur. Sv. Martin, 5. 6. 1947

Trenčiansku OŠB viedol nadporučík Jozef Letko. Ďalej tu pracovali Jozef Petrovič (referent pre mesto Trenčín, zastupoval aj okres Trenčín a mesto Trenčianske Teplice), Jozef Ridoško (Bánovce nad Bebravou, zástup pre okres Ilava), Rudolf Jánošík (Nové Mesto nad Váhom a zástupovanie v okrese Púchov), Jozef Frič (PZ), Ján Jariabka (HZ), Lukáš Važan (OZ), jedna kancelárska sila a vodič. Morálka na tejto stanici bola v čase kontroly pomerne zlá, čo spôsobili problémy s bytmi¹⁹⁶ a podstavom (štyri ľudia). Napriek tomu Krampľ zhodnotil prácu s dôverníkmi aj administratívu na dobrej úrovni, a to aj napriek zlým kancelárskym priestorom a skutočnosti, že na celej OŠB mali iba jeden písací stroj (ešte aj ten požičaný od okresného súdu).

Morálka a medziľudské vzťahy

Vyššie popísaný spôsob náboru, preferovanie komunistických a partizánskych kádrov, vytváranie pocitu nadradenosti a podobné defekty mali však nedozerne následky aj na samotný VII. odbor, na celkovú atmosféru na úrade, na medziľudské vzťahy, ako aj na vzťahy medzi zamestnancami VI. (VII.) odboru a inými zložkami štátneho aparátu či iných inštitúcií. A v neposlednom rade rôzne „výstreľky“ pracovníkov bezpečnosti komplikovali život aj samotnej komunistickej strane. Niektorí stranícki funkcionári napríklad žiadali odvolať Husáka a Lietavca z ich funkcií už koncom roku 1945, čoho pravdepodobným dôvodom mohol byť postup (resp. nekonanie) Národnej bezpečnosti proti ľuďom, ktorí „*při provádění revolučních zásahů*

196 Podľa hlásenia, ktoré naznačuje aj istý povýšenecký vzťah pracovníkov bezpečnosti k iným úradom: „*Petrovič sa presťahoval z Ivaly bez výmeru do bytu v Trenčíne, ovsšem po predbežnom súhlase MNV, ktorú vec rozriešil ONV a byt vydal inému štátnemu zamestnancovi a Petroviča nechal po 24 hodinách deložovať a to v dobe, keď Petrovič nebol doma, takže dosiaľ nevie, kde má nábytok uskladnený, ako a pod. Tento krok predsedu ONV veľmi poškodil vážnosť úradu OŠB i zamestnancov, lebo po Trenčíne kde kto rozpráva, že prednosta ONV poriadne zatočil s OŠB a jej príslušníka dal deložovať obyčajnými policajtmi, ktorí takmer všetci kolaborovali. Keď k tomu vezmeme okolnosť, že v Trenčíne je väčšina nám neprajných ľudí a posledné články časopisu „Čas“, môžeme vystihnúť depresiu tamojších príslušníkov OŠB.“ Tamže, Zpráva o prehliadke, ktorú vykonaj mjr. Ľud. Krampľ na OŠB Trenčín, 5. 6. 1947*

*zneužívali moci, obohacovali se atd.*¹⁹⁷ Takéto prípady sa totiž väčšinou medializovali, resp. stali verejne známymi a vrhali tieň na samotnú komunistickú stranu. Išlo pritom často o vyslovene kriminálne činy. Známe sú napríklad prípady násilia na zaistencoch, vykrádanie bytov zaistených a znásilnenie zaistenej ženy, ktoré mal spáchať príslušník bezpečnosti Jozef Behúň, vybavovanie len takých spisov zaistencov, ktoré boli urgované pomocou úplatku (kpt. Mlýnský – Müller),¹⁹⁸ či v podstate „ukradnutie“ bytu, ktorého sa mali dopustiť Matej Bél a Viliam Zábojník.¹⁹⁹ Prípady korupcie a zneužívania úradnej právomoci sa diali po celom Slovensku, medializoval sa okrem iných aj prípad bývalého továrenského stolára, ktorý si až do svojho zatknutia „privyrábal“ vďaka práci na NB 2 v Turčianskom Svätom Martine prijímaním úplatkov od ľudí, ktorým hrozil postih v zmysle retribučnej normy.²⁰⁰

Ako som už uviedol, komunisti si v Povereníctve vnútra vybuodovali mimoriadne silnú pozíciu hneď po vzniku tohto úradu. Organizácia bezpečnosti na Slovensku bola fakticky taká, že uniformovaná bezpečnosť podliehala správou a kmeňovo zvláštnemu odboru Povereníctva vnútra a HV ZNB. Vo výkone však celý Zbor podliehal odboru štátnobezpečnostnému a spravodajskému (VI. resp. VII. odbor Povereníctva vnútra). Vplyv tohto odboru bol taký veľký, že v praxi usmerňoval dianie v celom ZNB, jeho vedúci funkcionári mali značné slovo aj v Hlavnom veliteľstve NB a dokonca spoluurčovali jeho

197 Národní archiv České republiky Praha (ďalej NA ČR), f. 03_10. Sv. 4. A. j. 70, materiál z komise Barnabitzky II, rok 1945 – 1948, s. 74.

198 Mlýnský – Müller bol nakoniec ešte v roku 1945 prepustený zo služieb NB a (zrejme neúspešne) vyšetrovaný. Prejav člena SNR Dr. Júliusa Viktoryho, 29. 11. 1946. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1946snr/stenprot/004schuz/s004010.htm> (prístup 12. 12. 2009)

199 LETZ, Robert: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 112 – 113.

200 ČAS, 7. 11. 1945, O čistke v NB 2. Tu si dovoľím malú odbočku – je zaujímavé, že komunisti mali na viacerých úsekoch problémy s kádrami, a tak vydal sekretariát KSS dokument, v ktorom poukazoval na niektoré tienisté stránky stranických funkcionárov: „*Je ostuda, keď v jednej obci /Šoporňa, Šintava, V. Ripňany/ musia z ONV vylúčiť aj viacerí funkcionári alebo členovia za KSS preto, lebo majú veľmi bohatý trestný register /V. Ripňany, predseda 10 rokov väzenia, Bor. Sv. Mikuláš 3 strany registra zaplnené, medzinárodný kasár/.*“ SNA, f. ÚV KSS, GT 1945 – 53, šk. č. 2151, inv. č. 215/1, Nedostatky KSS v národných výboroch.

zostavu, rozhodovali o menovaní veliteľov a mohli tiež presadzovať svoje smernice i želania aj v rámci celej uniformovanej zložky NB.²⁰¹ Táto moc vyvolávala u mladých príslušníkov odboru mimoriadne opojný pocit vlastnej dôležitosti. Názorne to demonštruje napríklad prípad Františka Majerského, ktorého koncom januára 1947 zadržala hliadka pod vplyvom alkoholu na Heydukovej ulici v Bratislave. Poukazuje na to, ako vlastne mladí komunisti v Národnej bezpečnosti vnímali svoje postavenie: „*Počas predvádzania nadával orgánovi do úšbákov²⁰² že on ho pošle zemiaky kopat'. Na stanici NB – Radnice sa choval hrubým spôsobom a pri predvádzaní na tamojšiu žurnálnu službu chcel orgána ŠB kopnúť, avšak keďže bol v podnapilom stave, kopol vedľa stojaceho strážmajstra Maruška. Na žurnálnej službe sa choval takým spôsobom, ako v predošlých a nadával do chujov, a že oni partizáni spravia poriadok na NB. Poznamenávam, že menovaný nadával nám do vyjebancov fašistických.*“²⁰³ Mladí komunisti v NB sa totiž zväčša vnímali ako najväčší bojovníci proti zostatkom ľudáctva na Slovensku. Je síce pravdou, že mnohí mali z obdobia existencie Slovenskej republiky otrasné zážitky, často sa však opojení mocou či hnaní pomstou dopúšťali ťažko ospravedlniteľných činov. Uvedený prípad však nebol ojedinelý, problém pitia alkoholu (dokonca aj v pracovnom čase) existoval už aj v roku 1946.²⁰⁴ Pomerne „voľné“ pomery – z pohľadu dodržiavania predpisov – na odbore môže tiež ilustrovať aj ďalší obežník z roku 1946: „*Dávam na vedomie všetkým prednostom, referentom a príslušníkom I. sekcie, že nesmú zatýkať bez povolenia môjho, resp. môjho zástupcu. V nutných prípadoch môžu rozhodnúť aj prednostovia odd. Ak je zatknutie nutné a orgán alebo referent ho vykoná vo vlastnom rozhodnutí, teda hneď po prevedení bezpodmienečne hlásia mne alebo mojim zást., prípadne svojmu prednostovi odd.*

201 SNA, f. Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska (ďalej ÚV KSS), Komisia straníckej kontroly Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (ďalej KSK ÚV KSČ) na Slovensku, Situačná správa „Bezpečnostná situácia na Slovensku 1945, 1948“, s. 8 – 9.

202 Ústredňa štátnej bezpečnosti (ÚŠB) plnila počas svojej existencie v rokoch 1940 – 1945 úlohu politickej polície ľudáckeho režimu.

203 SNA, f. PV-sprav, šk. č. 9, František Majerský – neprístopnosť, č. j. 11-dôv./1947 zo dňa 24. 1. 1947.

204 *Tamže*, šk. č. 8, opilstvo – dôsledky, č. j. 2502/VI-46 zo dňa 23. 5. 1946.

*Nebudem však trpieť také prípady, aké sa stali doteraz, že si niektorí členovia I. sekcie počínali úplne svojvoľne a zatknutie nielen nehlásili, ale ani nedodrжали predpísanú lehotu vypočúvania.*²⁰⁵

Okrem svojvoľného zatýkania bolo problémom aj bitie väzňov. Rôzne excesy pracovníkov VI. resp. VII. odboru PV sa dokonca stali súčasťou politického boja medzi KSS a DS. Demokrati neustále poukazovali na zneužívanie služobnej moci (násilné vypočúvacie metódy), ktorého sa príslušníci bezpečnosti dopúšťali na zaistených osobách. Násilné metódy vypočúvania či brutalita pri výsluchoch sú, musíme bohužiaľ konštatovať, približne rovnako staré ako samotná Štátna bezpečnosť. Len do februára 1946 dostali pracovníci VI. odboru PV dve až tri upozornenia, aby nebili zaistencov. Brutalita pri vyšetrovaní mala samozrejme rôzne podoby. O niektorých jej formách sa veľa dozvedáme nielen od zaistencov počas súdnych pojednávaní, kde sa o mučení často rozprávalo, ale aj z vyšetrovacích protokolov bývalých príslušníkov bezpečnosti, ktoré vznikli na začiatku 50. rokov 20. storočia. Pri týchto výsluchoch veľa vyšetrovaných „súduhov“ okúsilo policajnú brutalitu aj na vlastnej koži. Ale späť k násiliu pri vyšetrovaní. Išlo zväčša o bitie rukami či rôznymi predmetmi. Občas sa však objavujú takmer stredoveké spôsoby mučenia. Napr. Šimon Čermák v jednom prípade navrhoval, aby vyšetrovanú osobu odviekli k Dunaju a tam ju vo vreci ponárali do vody.²⁰⁶ Bitie pri výsluchoch bolo také rozšírené, že občania už predpokladali, že všetci zaistenci sú pri výsluchoch bití a nútení k výpovediam. Problémom sa teda v niektorých prípadoch stávalo, keď väzni putovali spolu s trestným oznámením z policajnej väzby do väzby súdnej. O takýchto prípadoch neskôr vypovedala napríklad sudkyňa Dr. Zdenka Fenclová: *„Na jaře v r. 1946, když jsem působila jako samosoudce na Krajském soudě v Bratislavě, byly podávány trestní oznámení z Poverenictva vnitra ze VII. odboru proti protistátním skupinám k uvedenému Krajskému soudu. Příslušníci těchto protistátních skupin byly bití na VII. odboru Pov. vnútra a to tak, že stopy ran byly znatelný na tělech obviněných ještě po dodání do vazby Kraj. soudu. Když jsem toto zjistila, začala jsem se zajímat, které oddělení na Pov. vnútra takovouto metodou vy-*

205 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 6, obežník.

206 ABS, H-536/8, zápis o výpovedi Šimona Čermáka zo dňa 14. 5. 1953.

šetruje. Spoločne i s jinými kolegy jako s Brausteinerem [zvýraznené v origináli, pozn. M. M.] jsem zjistila, že všechny protokoly osob bitých jsou podepsány Matějem Belem. Když jsem se na Matěje Bela informovala, pravděpodobně u Předáka²⁰⁷ [zvýraznené v origináli, pozn. M. M.], dozvěděla jsem se, (...) že je pravdou, že se na Belovém oddělení bijí vyšetřovanci.²⁰⁸ Fenclová vo svojej výpovedi ďalej opisuje vtedy rozšírené podozrenia, že Matej Běl pôsobil koncom 1. ČSR ako špión v prospech Maďarska, nakoniec sa tu však dočítame aj zavŕšenie jej „šetrenia“, keď vypovedala o stretnutí s Bélom: „*Děle jsme s Belem projednávali otázku bití politických vězňů. Bel mně vysvětloval tuto věc tak, že se tomu nemohu divit, že on a jeho spolupracovníci jsou bývalí političtí vězni z koncentračních táborů a že po tom, co prožili, v nich dosud nevymizela msta a hrubost*²⁰⁹. *I po tomto sdělení Matěje Bela jsem opětovně žádala, aby bití vězňů přestalo...*“²¹⁰ V tejto súvislosti môžeme spomenúť aj prípad Anny Magdolenovej, ktorá bola vyšetřovaná v súvislosti s tzv. protištátnym sprisahaním, ktorá nebola – zrejme pre Bélovu neochotu – okamžite hospitalizovaná ani napriek vysokému stupňu žltacky.²¹¹ Iné konkrétne prípady spomeniem v kapitole o odhalených ilegálnych organizáciách.

Ďalšou komplikovanou kapitolou bol už spomenutý nedobrý pomer medzi uniformovanou a neuniformovanou časťou NB. V dokumentoch nachádzame časté ponosy príslušníkov NB na pracovníkov OBR (resp. OŠB) či priamo na pracovníkov VI. (VII.) odboru Poverníctva vnútra. Väčšina z nich sa týka vyvyšovania sa pracovníkov uvedených inštitúcií či faktu, že svoje mocenské postavenie dávali výrazným spôsobom najavo. Pocit nadradenosti zrejme priná-

207 Aj Předák patril k veľkej skupine bývalých partizánov. UHRIN, Marian a kol.: II. Slovenská partizánska brigáda M. R. Štefánika. Banská Bystrica 2009, s. 46.

208 ABS, H-536/10, zápis o výpovedi Zdenky Fenclovej zo dňa 20. 10. 1952.

209 Podobnú motiváciu pri týraní väzňov spomína vo svojej veľmi zaujímavej práci o „strýkovi Oskarovi“ (Oskar Valášek) aj Miloš Žiak. ŽIAK, Miloš: Jewropean. Bratislava 2004, s. 80 – 82.

210 Tamže. Používanie násilia Bélovými podriadenými – v tomto prípade J. Glaserom – potvrdzuje vo svojich spomienkach aj Viliam Mihalovič, ktorého ešte budeme spomínať. MIHALOVIČ, Viliam, P.: Oživené spomienky. Bratislava 2003, s. 43.

211 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/30, Magdolenová Anna – lekársky nález, Bratislava 8. 10. 1947

šal aj ďalšie komplikácie – totiž s pracovnou morálkou. Tá sa prejavovala nasledovne: „... *neskoré dochádzanie do úradu, postávanie a debatovanie po chodbách, vedenie debát v kanceláriách, prijímanie rôznych súkromných stránok, častá dochádzka do mesta, nápadné časté ľahšie ochorenia príslušníkov tunajšieho odboru, neskoré vybavovanie agendy atď.*“²¹² Šéf odboru Viktorín ďalej konštatoval, že pri odchode na služobnú cestu referenti neodovzdávajú pridelené spisy svojim zástupcom a keď sa na výjazde zdržia, môžu ostať súrne spisy nevybavené. Dokonca spomínal prípad, keď sa z uvedeného dôvodu podarilo zo Slovenska vyviezť niekoľko miliónov korún. Ako opatrenie nasledovalo zavedenie dvojitej frekvencie a upozornenie, že za chybu podriadeného by mal pykať aj prednosta príslušného oddelenia. Táto výstraha však evidentne nemala patričný účinok.²¹³ Už koncom mája 1946, krátko pred parlamentnými voľbami, vykonal R. Viktorín vo svojom úrade kontrolu: „... *pri ktorej bolo zistené, že zo zamestnancov tunajšieho odboru bolo prítomných iba 17.*“²¹⁴ Viktorín na záver svojho prípisu upozornil, že si bude pomery na VI. odbore viac všímať a častejšie kontrolovať. Komplikáciám s pracovnou disciplínou sa nevyhli ani nižší šéfovia, napríklad Ilčík musel obežníkom z 15. januára 1946 na svojej sekcii zakázať „...*akékoľvek vyhrávanie na rádio.*“ Disciplína bola na zlej úrovni aj podľa referátu npor. Michala Šolca, ktorý predniesol na porade vedúcich VI. odboru a OBR začiatkom marca 1946. Podľa jeho referátu na porade pracovné prostredie ovplyvňovali zlé medziľudské vzťahy, často prameniace zo závidosti, keď napríklad niektorí prednostovia OBR mali nižšiu hodnotu ako ich podriadení. Správanie mnohých pracovníkov bolo hlboko pod úrovňou, ktorá sa čakala od štátneho zamestnanca a pracovníka polície. Problémom bol aj fakt, že niektorí pracovníci VI. odboru, resp. podriadených zložiek, získali národnú správu, a teda sa objavovali prí-

212 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 6, pracovná morálka u VI. odboru – zvýšenie, č. j. 5297/VI-II/2-1946 zo dňa 8. 4. 1946.

213 Pritom pre zaujímavosť uvedieme, že úradné hodiny na VI. odbore PV boli od pondelka do piatku od siedmej ráno do 14. hodiny, v utorok a v stredu ešte od 16. do 18. hodiny. V sobotu sa úradovalo od 7. ráno do 12. hod.

214 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 6, nedostatočný záujem zamestnancov o službu, č. j. 554-kab.-1946 zo dňa 27. 5. 1946.

pady, že v prípade potreby svojvoľne opúšťali pracovisko. V reakcii na Šolcovo vystúpenie Sedmík zhrnul všetky najčastejšie poklesky, o ktorých prichádzali do Bratislavy podľa jeho slov hlásenia denne. Išlo teda najmä o opilstvo, nedodržiavanie služobného tajomstva, používanie násilia („*spôsoby čiste fašistické*“) pri výsluchoch, nedodržiavanie úradných hodín a úplatkárstvo. Vedúci tiež mali sledovať styky svojich podriadených so ženami a dbať na ich intelektuálny rozvoj („...*spravodajský orgán sa musí vedieť pohybovať v každej spoločnosti a plne do nej zapadnúť.*“) ²¹⁵ Situácia sa však nezlepšovala ani v nasledujúcom období a na októbrovej porade zaznelo aj to, že existujú prípady, keď niektorí zamestnanci nedostali plat dokonca niekoľko mesiacov. Do októbra 1946 boli dvaja pracovníci VI. odboru zatknutí, jeden prepustený zo služby. Okrem toho sa proti ďalším šiestim viedlo pokračovanie u vojenského prokurátora a proti dvom pri civilnom súde. Ďalších päť prípadov bolo v štádiu rozpracovania, osem príslušníkov bolo napomenutých a jeden potrestaný domácim väzením. ²¹⁶

Ani všetky spomenuté opatrenia však nestačili. Keď v decembri 1946 Bratislavu navštívil šéf Bedřich Pokorný, konštatoval: „*Můj dojem z odboru Z povnutra (Povereníctva vnútra, M. M.) v Bratislavě po třídením pobytu je zdrcující. Zprávy, které o odboru podával dr. Kadlec a Pixa, a jež se mi zdáli nespravedlivé a přehnané, byly pravdivé. Na celém odboru pracuje intenzivně několik lidí, ostatní práci předstírají. Kamkoliv jsem v kteroukoliv dobu náhle vstoupil, všude jsem našel hloučky bavících se a zahálejících zaměstnanců. Dovedou však o práci skvěle a přesvědčivě mluvit a vzbudit dojem, že jsou právě v bitvě s luďáckým podzemím, maďarskou irredetou a benderovskými tlupami.*“ ²¹⁷ Môžeme namietat, že Pokorného hodnotenie bolo príliš tvrdé či nespravodlivé a zrejme bolo ovplyvnené aj optikou volieb z roku 1946 a ich výsledku. No aj napriek tomu má toto mimoriadne kritické hlásenie reálne pozadie.

215 ABS, 310-29-1, Zápisnica napísaná na porade v dňoch 4. – 6. marca 1946.

216 *Tamže*, Zápisnica napísaná na porade prednostom sekcií, oddelení a samostatných referátov VI. odboru Pov. vnútra a prednostom OBR v dňoch 7. – 9. októbra 1946.

217 A ÚPN, f. A2/1, inv. j. 12, Úradný záznam o výsledku cesty na Slovensko ve dnech 9. – 14. XII. 1946.

Veľký problém obsadzovania miest, najmä v regiónoch, spôsobovala aj slabá finančná motivácia pracovníkov NB. Nízke zárobky pôsobili skutočne demoralizujúco, podľa už citovanej Pokorného správy: „*Orgánové státní bezpečnosti chodí velmi ošuměle oblékáni a pochybují, že by osoby jejich vystupování mohly míti úspěch při získávání informátorů a agentů, obzvláště v řadách protistátních živlů. (...) K[orun] 1.500.– měsíčně je na Slovenku nemožný plat a přece jsou na stát. bezpečnosti orgánové, kteří tento žebrácký plat pobírají.*“²¹⁸ Aj tento faktor nepochybné zohrával podstatnú úlohu pri mnohých problémoch.

Avšak zrejme najväčším vnútorným „problémom“ VI., resp. VII. odboru v rokoch 1945 až 1948 (v neskoršom období postupne ustupuje do pozadia) bol spor medzi dvoma vysokopostavenými a názorovo vyhranenými osobnosťami odboru – minimálne od roku 1946 existoval silný antagonizmus medzi Matejom Bélom a Teodorom Balážom, ktorý bol, ako inak, spôsobený najmä bojom o moc. Obaja súperili si tak vytvorili okolo seba skupiny svojich prívržencov, ktoré sa vzájomne napádali a ohovárali. Za Bélom stáli najmä Šimon Čermák, Juraj Glázer, Adolf Předák, Viliam Zábajník a iní, Balážovo krídlo tvorili napríklad Andrej Velgos, Michal Šolc, Dezider Baľa či Michal Mísál.²¹⁹ Spor vyvrcholil krátko po februárovom prevrate a dokonca ho muselo riešiť vedenie KSS (viac v 4. kapitole).²²⁰

Za symptomatické v tejto súvislosti pritom možno považovať, že šéf odboru pplk. Viktorín nemal sympatie ani jednej zo skupín²²¹

218 Pokorný ďalej pokračuje v opise toho, čo bolo ďalšou príčinou demoralizácie medzi zamestnancami: „Při tom se mezi zaměstnanci tvrdí, že vedoucí si vyplácejí ke svým skvělým gázím ještě měsíčně K 3.000.– výkonnostního přídávku.“ A ÚPN, f. A2/1, inv. j. 12, Úřední záznam o výsledku cesty na Slovensko ve dnech 9.-14.XII.1946.

219 ABS, H-536/10, zápis o výpovedi Jozefa Kovalčíka.

220 Iróniou dejín však ostáva, že ani jednej skupine sa nakoniec nepodarilo ovládnuť bezpečnosť na Slovensku a časť členov týchto skupín skončila už začiatkom 50. rokov 20. storočia za mrežami pre „vážne“ obvinenia tej doby: Baláž ako buržoázny nacionalista a Běl ako sionista. Dokonca boli odsúdení v jednom „buržoázno – nacionalisticko – sionistickom“ procese. Zakladateľské obdobie komunizmu v ČSR nepochybné vie prekvapiť paradoxmi.

221 Podľa istého hanopisu z roku 1945, v ktorom autor popisuje situáciu v NB v Žiline: „P. mjr. Viktorín vozí vo svojom aute Nemca Neubertha, býv. zamest-

a všeobecne bol hodnotený ako človek nie príliš schopný.²²² Obe skupiny sa však, minimálne kým bol v kresle povereníka Mikuláš Ferjenčík, zasadzovali o to, aby ostal na svojom poste. Existovali totiž reálne obavy, že by dôležitý post šéfa odboru mohol pripadnúť priaznivcovi Demokratickej strany, resp. osobe, ktorá by zmenila existujúci stav smerom k obmedzeniu dominancie komunistov v spravodajských a štátnobezpečnostných zložkách.

Pritom je paradoxné, že spory medzi Bélom a Balážom mali jeden zo svojich vrcholov práve počas ťaženia proti Demokratickej strane (samotní príslušníci to nazývali „likvidovanie tzv. slovenského sprisahania“). V tom čase ich gro spočívalo v tom, že Bél, ako zástupca veliteľa na Balážovom oddelení, ašpiroval na miesto svojho nadriadeného. Dokonca Balážovi navrhoval, aby prebral miesto vedúceho ofenzívy po Andrejovi Velgosovi. Animizity sa výrazne prejavili počas „horúcej“ jesene 1947, kedy bol Baláž poverený vedením tejto akcie a Bél bol opäť len jeho zástupcom. Toto postavenie mu zjavne nekonvenovalo a vytváral teda vlastné vyšetrovacie skupiny a snažil sa, aby len jeho ľudia vyšetrovali dôležitých zaistencov. Bél a jeho ľudia pritom vypočúvali s mimoriadnou brutalitou, od čoho si sľubovali rýchlejšie a lepšie výsledky. Baláž sa samozrejme takéto konanie, ktoré do istej miery znamenalo ohrozenie jeho autority, snažil eliminovať, pričom čoskoro sa obaja muži pohádali a „*Tehdy nadal Baláž BELLOVI a ČERMÁKOVI do bandy židovské.*“²²³ V spore sa v tomto období

nanca Žilinskej súkenky a to po svojich služobných cestách. Takto je tento Nemeц zasvätený do všetkých i dôverných záležitostí NB. Bol zachytený dopis, v ktorom p. Neubert, inak veľmi aktívny člen Deutsche Partei v Žiline, píše svojim rodičom (...) aby sa o neho nestarali, že on má „,tady vlyvné přátele, že žije na falešné papíry u majora Viktorína.“ SNA, f. ÚV KSS, GT 1945 – 51, šk. č. 2165, inv. j. GT-348/1, Pomery v NB 1, NB 2 a milície v Žiline.

- 222 Viktorínov zástupca Viktor Sedmík to neskôr zhodnotil: „... bezpečnostní práci vůbec nerozuměl. Vzhledem k tomu, že já jsem ovládal buržoázní způsoby bezpečnostní práce mnohem lépe než on, počal jsem VIKTORÍNA brzo po odborné stránce převyšovat a od poloviny roku 1947 jsem prakticky výkon státněbezpečnostní služby řídil sám, ale při tom jsem mu o všem referoval a zásadní věci jsme řešili společně.“ ABS, H-536/14, zápis o výpovedi Viktora Sedmíka zo dňa 7. 5. 1952.
- 223 ABS, H-536/8, zápis o výpovedi Miroslava Vomáčku zo dňa 15. 1. 1952. Vomáčka ešte dodal, že Bél, Čermák a novinár Juraj Špitzer v tom čase tiež odvedli man-

presadil Baláž, Běl prestal byť jeho zástupcom a začal pracovať na tlačovom oddelení. Na toto oddelenie sa v niektorých prípadoch prekladalo za trest. Bélovi však priťažila – zrejme najviac – aj iná vec: podľa Čermáka totiž istý Bělov podriadený spísal jeho menom sťažnosť na pomery na ÚV KSS a zaslal ju do Prahy Rudolfovi Slánskému. Ten dal vec vybaviť Širokému, ktorý to potom Bélovi vytýkal²²⁴ a zrejme aj spočítal. Možno aj toto pomohlo dotvoriť úzku naviazanosť Baláža na šéfa slovenských komunistov.

Baláž si svoj prím v tejto dôležitej úlohe a kontakty so stránickými špičkami úzkostlivo strážil. Keď sa napríklad dozvedel, že Ľudovít Benada ako vedúci bezpečnostného oddelenia ÚV KSS žiadal od Floriána Čambála poznatky z vyšetrovania zaistených funkcionárov DS, reagoval okamžite: „*Při jedné příležitosti, když šel Čambál informovati Benadu o dosavadním výsledku šetření se o tomto Baláž dověděl a proto poslal ihned 2 orgány za Čambálem na ÚV-KSS s tím, aby okamžite tohoto i s materiály přivedli do úřadu. V důsledku toho byl Čambál odveden přímo z kanceláře Benady na úřad, kde byl z toho velký výstup a Baláž dokonce chtěl nechat Čambála zatknout. V souvislosti s tímto se Baláž vyjádřil o stranických orgánech v tom smyslu, že tito nepotřebují býti o věci informováni, že on již příslušných činitelů informuje.*“²²⁵

Osobné vlastnosti a nevráživosti pracovníkov vystupovali na povrch aj počas kľúčových momentov. Keď v roku 1947 začala príprava na ofenzívu komunistov proti DS,²²⁶ zvolal dňa 24. 4. 1947 Husák ako predseda Zboru povereníkov poradu s vedením VII. odboru Povereníctva vnútra, na ktorej sa zúčastnili Viktorín, Sedmík, Baláž a Běl. Na nej Husák určil konkrétne úlohy, ktoré mala Štátna bezpečnosť vykonať v záujme usvedčenia DS z „... *nadbiehania hlinkovským*

želku jedného zo zaistených v tejto skupine, opili ju a následne sa s ňou vyspali. Pre toto konanie ich dokonca vyšetrovali.

224 *Tamže*, ZV-113, podzväzok Čermák, Správa, 13. 6. 1952 (ide o správu z hlásenia agenta na cele).

225 *Tamže*, podsvazek 26, Zápis o výpovedi sepsaný dnešního dne u zdejšího velitelství s Bělem Matějem, 17. 8. 1951.

226 Slovenskí komunisti dostali od predsedníctva ÚV KSČ za úlohu rozvinúť proti DS „širokú ofenzívu“ na zasadaní predsedníctva ÚV KSČ dňa 2. 12. 1946. NA ČR, f. 02, Sv. 1, a. j. 55, Zápis č. 55.

*elementom a z nepriateľského postoja proti ČSR.*²²⁷ Husák na tomto stretnutí dal veliteľom Štátnej bezpečnosti za úlohu vypracovať zvláštnu správu pre predsedu vlády Klementa Gottwalda. S touto správou mal o 10. hodine predpoludním nasledujúceho dňa Husák odletieť do Prahy na zasadnutie NF. Išlo zrejme o správu o činnosti DS od oslobodenia, ktorú predložili slovenskí komunisti na zasadnutí Národného frontu 11. júna 1947, v ktorej DS otvorene obviňovali zo spojenia s „ľudáckym podzemím“ a žiadali okamžitý zásah proti tejto strane.²²⁸ Jej hlavnými autormi boli Běl a Baláž. Správu však nestihli odovzdať načas. Podľa Béla to zapríčinil Baláž tak, že pre prípravu pohostenia pri príležitosti svojich narodenín prikázal písárkam na istý čas prerušiť písanie správy a poslal ich umývať poháre. Neskôr presunul svoju časť práce Bélovi.²²⁹

Vzdelávanie

Považujem za potrebné sa tiež pristaviť pri vzdelávaní zamestnancov bezpečnostného aparátu ľudovodemokratického Československa. Značnú časť pracovníkov bezpečnostného aparátu na Slovensku v skúmanom období tvorili ľudia, ktorí mali s takouto prácou malé alebo žiadne skúsenosti. Tento fakt nútil vedúcich predstaviteľov spravodajských a štátnobezpečnostných zložiek k čo najrýchlejšiemu otvoreniu výcvikových a výukových kurzov.

O tom, ako takéto odborné vzdelávanie vyzeralo, môže poukázať politicko–spravodajský kurz, ktorý usporiadal VI. odbor Povereníctva vnútra v dňoch 12. – 22. decembra 1946 pre svojich zamestnancov, aj pre zamestnancov odbočiek. Konkrétny rozvrh pozostával z viacerých predmetov, pričom sa zdá, že predmety boli okrem teórie zamerané aj na praktické ukážky. V každom prípade však pre zaujímavosť uvediem názvy jednotlivých predmetov. V stredu 12. decembra 1946 po otvorení kurzu (8.00 – 10.00 h) nasledoval predmet

227 ABS, personálny spis T. Baláža, nedatované udanie paginované ako strana 100.

228 LETZ, Robert: Príprava a realizácia tzv. protištátneho sprisahania na Slovensku v roku 1947. Historický zborník, 2/2004, s. 110.

229 ABS, H-536/10, zápis o výpovedi Mateja Béla zo dňa 10. 9. 1952.

„Organizácia politického spravodajstva, Výnos č. 2.300/1945 (viedol Viktor Sedmík, 10.00 – 12.00), poobede nasledovali predmety „Ochrana slobody osobnej a domovej, zákon č. 293 Zb. z. a n.“ (por. Bleščák, 14.00 – 15.00) a „Sabotáž a boj proti sabotáži“ (Vojtech Chriaštel, 15.00 – 17.00). Štvrtok ráno otvoril škpt. Korenko predmetom „Spolupráca orgánov VI. odboru a NB v ofenzívnom spravodajstve“ (8.00–10.00) a po ňom Viliam Hasprun prednášal o služobnom tajomstve. Poobedňajší blok (14.00 – 17.00) viedol Pavol Keseg a bol venovaný výskumu a využitiu techniky v spravodajskej službe. 14. december otvoril Viktor Sedmík predmetom s názvom „Agentúrna a dôvernícka sieť“ a druhá časť doobedia bola venovaná priemyselnej, obchodnej a hospodárskej špionáži a protišpionáži, o čom poslucháčov poučil npor. Dubovský z OBZ. Celý trojhodinový poobedný blok bol vyhradený npor. Chriaštelovi a jeho výkladu o hraniciach z pohľadu spravodajskej služby. V sobotu ráno sa účastníci kurzu dozvedeli od prof. Irmlera o využití zahraničnej a domácej tlače z pohľadu spravodajskej služby a redaktor Plávka zo Spravodajskej agentúry Slovenska (Zpravodajská agentúra Slovenska – ZAS) sa venoval nepriateľskej propagande a vlastnej protipropagande. Poobede nasledovali dve hodiny o tom, ako správne robiť osobné a domové prehliadky u osoby, ktorá je podozrivá z vyzvedačstva, a počas záverečnej hodiny kurzu sa frekventanti pod dohľadom Andreja Velgosa zaoberali teoretickou prípravou na výsluchy. V nedeľu mali frekventanti voľno a pondelok 18. decembra otvoril Velgos všeobecnou prednáškou o špionáži, po ňom sa Keseg venoval fotografii v spravodajskej službe. Poobede prednášal opäť Hasprun o obrannej službe na štátnych a verejných úradoch, po ňom nasledoval Velgos s praktickými ukázkami vedenia výsluchov. Nasledujúci deň sa začal výkladom por. Dovinu z OBZ o spojárstve, rádiotelegrafii a odpočúvacej službe v spravodajstve. Po ňom nasledoval ďalší príslušník OBZ npor. Potocký, ktorý sa zameril na spoluprácu OBZ a NB v obrannom spravodajstve. Poobede nasledovala dvojhodinovka komisára Velgosa o praktických prípadoch špionáže a deň uzatváral Bleščák hodinou o kontrole dokladov. V stredu 19. 12. 1945 sa pred poslucháčov postavil šéf VI. odboru Rudolf Viktorín a oboznámil ich s novým poslaním Národnej bezpečnosti a po ňom

Dubovský informoval o roli žien v spravodajskej službe. Poobedňajší trojhodinový blok bol zrejme opäť praktický – vrchný strážmajster Pavol Keseg sa venoval spôsobom utajovania a syntetickým atramentom. Nasledujúci deň sa frekventanti venovali obrannému spravodajstvu (špkt. Bukva z OBZ) a následne spôsobom šifrovania pod dozorom eléva Matulaya. Poobede o ľudovom súdnictve prednášal Dr. Záthurecký z Povereníctva spravodlivosti a po ňom nasledovala hodinovka s Dr. Úradníčkom, ktorý sa venoval pracovným táborom. V piatok 21. decembra sa frekventanti dozvedeli, ako postupovať pri styku s vlastnými a cudzími zbehmi,²³⁰ ako aj o kancelárskom poriadku (obe vrch. strážm. Husovský). Poobede nasledovali dva predmety V. Sedmíka „Predkladanie správ politicko–spravodajského rázu“ a „Situačné správy“. Posledný deň zahájil Potocký prednáškou o zákone na ochranu republiky, potom nasledovalo už len oficiálne ukončenie kurzu a poobedňajšia exkurzia.²³¹

Výpovednú hodnotu má aj záznam, ktorý vznikol krátko po päť týždňov trvajúcom kurze v Prahe, na ktorom sa zúčastnili okrem pracovníkov českých ZOB-II aj zamestnanci odboru Z na Povereníctve vnútra. V zázname, ktorý vznikol po skončení kurzu sa konštatuje, že väčšine pracovníkov chýba dôkladnejšie všeobecné vzdelanie. Na druhej strane všetci frekventanti úspešne zložili záverenné skúšky,²³² „súdruhovia“ zo Slovenska mali známkový priemer 2- (stupnica: 1 = najlepší výsledok, 5 = najhorší výsledok). Po návrate do práce ako najhodnotnejšie („prednesené jasne a presvedčivo v zmysle socializmu“²³³) hodnotili prednášky Š. Plačka (História politického spravodajstva), B. Pokorného (Organizácia politického spravodajstva), V. Sedmíka (Maďarsko), Dr. Schmiedbergera (Politické spravodajstvo západných veľmocí), Dr. Tomana (Ofenzívne spravodajstvo), J. Vese-

230 Ako postupovať pri výsluchoch zbehov určovali smernice VI. odboru Povereníctva vnútra z 2. januára 1946 č. j. 2200/VI-II/2-1946, ktorá obsahovala aj vzorový dotazník s otázkami pre zbeha. ABS, f. S/2, šk. č. 292, Zbehovia cudzích armád výsluch – smernice.

231 *Tamže*, 310-36-2, rozbor prednášok III. politicko – zpravodajského kurzu, poriadané u tunajšieho odboru v dňoch 12. až 22. decembra 1945.

232 ABS, 310-36-4, záznam, 19. 11. 1946.

233 *Tamže*, Zpravodajský kurz – posudok, č.j. 20697-Z-II/46., 18. 12. 1946.

lého (Dvojročnica) a Dr. Wehleho (Nemecko).²³⁴ Kriticky sa frekventanti zo Slovenska vyjadrovali o prednáškach mjr. Kuracinu (Pomer Čechov a Slovákov), ktorý bol podľa nich „politicky slabý“, zlé ohlasy boli aj k prednáškam o mieste Československa v celosvetovom hospodárstve a k prednáške o sabotáži. Frekventanti sa tiež vyjadrovali, že by privítali prednášky o spoločenskom správaní, zaobchádzaní so zbraňami, fotografovaní, šoférovaní, ale aj o medzinárodnej situácii či venovať viac času teórii budovania dôverníckej siete.

Pre zaujímavosť spomenieme ešte aj iný celoštátny pripravovaný kurz, ktorý sa mal členiť na šesť základných okruhov a to: politika, politické spravodajstvo a jeho organizácia (prednášali J. Veselý a Š. Plaček); časť vnútorne–obranú, kde sa mali poslucháči dozvedieť nielen o vnútornom spravodajstve a obrannom spravodajstve (Müller, Stehlík, Plaček, Schmiedberger), ale aj o agentúre (Pokorný), a to vrátane praktických prípadov z náboru spolupracovníkov (Řípa). Zaujímavé je, že dôležitú kapitolu tejto časti tvorili prednášky zamerané na politický katolicizmus a činnosť Vatikánu, pričom jeden z okruhov, ktorý mal v rámci tejto prednášky zaznieť, sa venoval priamo spravodajskej činnosti Vatikánu – tú mal vykonávať klérus, rády aj laici.²³⁵ Vatikán a katolícku cirkev vôbec vnímali ako medzinárodnú spravodajskú organizáciu, ktorej zameranie voči ČSR nebolo priateľské. Do tejto časti tiež patrili prednášky o sabotážach, propagande a obrannom hospodárskom spravodajstve. Tretí okruh sa podľa citovaného plánu mal zaoberať zahraničnou obranou, konkrétne Nemecku, Rakúsku (Wehle), Maďarsku (Kysucký resp. Sedmík) a Poľsku (Dr. Vavřík). Do tohto okruhu sa zaraďoval aj fašizmus, federalistické snahy v Európe a reemigrácia. Ďalší okruh sa mal volať Časť všeobecná a venoval sa ústave a relevantnej časti legislatívy, ale mal príslušníkom politickej polície poskytnúť aj základné znalosti z kriminalistiky. Do tejto časti vtesnali pôvodcovia návrhu aj tešínsky problém, ilegálne tlačoviny, verejnú správu, česko-slovenský pomer, politickú situáciu na Slovensku (T. Baláz), cestovné pasy (K. Palát), cenzúru či retribúciu (O. Hora). Predposledná časť bola zameraná na techniku a praktické zručnosti, kde sa účastníci mali dozvedieť relevantné poznatky

234 *Tamže*.

235 *Tamže*, 310-38-2, Plán školení.

z rádiotechniky, fotografovania (vrátane mikrofotografií), telekomunikácie, chémie a spektroskopie. Okrem toho sa v tejto časti zaoberali evidenciami a šifrovaním, učili sa správne písať hlásenia, manipulovať so spismi či vypočúvať. Okrem toho mali absolvovať exkurziu do rozhlasu, tlačiarne a kriminálnej ústredne a tiež vykonať strelby, „suchý“ autokurz a získať základy spoločenskej výchovy. Posledný šiesty okruh sa venoval styku s inými zložkami či úradmi, v prvom rade so štátnou bezpečnosťou, ale aj kriminálkou, uniformovanou NB a OBZ.²³⁶

Spolupráca s inými úradmi

Na tomto mieste je vhodné spoň stručne opísať, ako prebiehala spolupráca VI. (VII.) odboru Povereníctva vnútra s inými relevantnými úradmi. Pokúsim sa aspoň na malom priestore načrtnúť, ako takáto spolupráca vyzerala. Spravodajsko–bezpečnostný odbor Povereníctva vnútra z pochopiteľných dôvodov najviac spolupracoval so zložkami Zboru národnej bezpečnosti. V rámci pôsobnosti odboru museli jeho pokyny, nariadenia či dožiadania vykonávať všetky veliteľstvá a útvary ZNB, ako aj inšpektoráty, oddelenia finančnej stráže, colné úrady a v neposlednom rade okresné a miestne národné výbory či správne komisie. Všetky menované úrady (až na národné výbory a správne komisie) boli taktiež povinné z hľadiska vyšších štátnych záujmov so VII. odborom či OŠB úzko spolupracovať a účinne im pomáhať.²³⁷ Môžeme teda konštatovať, že vo veciach spravodajských a štátnej bezpečnosti boli VII. odboru PV podriadené všetky ostatné relevantné úrady.

V praxi išlo zväčša o podávanie správ. V tejto súvislosti sa vyžadovalo, aby boli stručné a jasné, ale najmä, aby bol indentifikovateľný zdroj informácie a čas. Podávané správy sa okrem toho mali klasifikovať podľa nasledovnej stupnice: 1) preverená, 2) nepreverená ale vieryhodná, 3) nepreverená ale pravdepodobná s odôvodnením, prečo

236 *Tamže*.

237 *Tamže*, 310-20-13, Smernice o politicko-zpravodajskej službe – vydanie. Č. j. 25-VII-Š/1947, 1. 1. 1947.

sa dá usudzovať jej pravdepodobnosť. Nepravdepodobné správy mali byť hlásené len v dôležitých prípadoch.

Udalosti, o ktorých mali útvary ZNB informovať VII. odbor, boli normatívne vymenované. Išlo teda o 1) demonštrácie, štrajky, výtržnosti, 2) ilegálne tlačivá, nápisy a heslá, 3) priebeh udalostí pred, pri a po voľbách, 4) vyzvedačstvo, 5) rozširovanie nepravdivých správ a poburovanie ľudu, 6) porušenie dôležitých telekomunikačných spojov, 7) nešťastia väčšieho rozsahu, 8) pohraničné incidenty, 9) zatknutie cudzích vojakov či cudzích verejných orgánov, 10) objavenie sa ozbrojených tlúp, 11) násilné útoky na verejných činiteľov, 12) zrážky s vojskom, 13) zákroky ozbrojenej moci strelnou zbraňou, 14) vyvesovanie cudzej zástavy (ak to malo nepriateľský úmysel) a 15) všetko čo spôsobilo vo verejnosti rozruch.²³⁸ V podobnom duchu boli definované aj udalosti, o ktorých mali podávať informácie pohraničné stanice NB a Finančná stráž.

Dôležitou však bola aj spolupráca s ďalšími zložkami, zrejme najviac však s vojenskými spravodajskými útvarmi, konkrétne s útvarmi 2. oddelenia štábu (ofenzíva)²³⁹ a 5. oddelenia – Obranným spravodajstvom (OBZ). Vojenská spravodajská služba mala v náplni práce výlučne výzvednú činnosť a v rámci toho mala nárok si vyžiadať podporu a spoluprácu VI. (resp. VII.) odboru v „...rozsahu pre výzvednú službu potrebnú.“²⁴⁰ Uľahčenie tejto spolupráce sledovalo aj prideľovanie styčných dôstojníkov k úradom politického spravodajstva.

V praxi sa však oveľa širšia spolupráca rozvinula medzi Obranným spravodajstvom (OBZ), resp. jeho regionálnymi útvarmi na Slovensku a VI. odborom PV. Medzi úlohy tejto inštitúcie patrilo okrem iného aj pátranie po pracovníkoch či konfidentoch zvláštnych služieb predchádzajúcich režimov (Abwehr, gestapo, Kemelmáríto, OSTE, PO HG, Rongyos Gárda a i.), ale tiež pátranie, odhaľovanie a potieranie špiónážnych a revanšistických organizácií (Wehrwolf), obrana armády proti špiónáži a „reakčným vplyvom“, ale aj ochrana štátnych

238 *Tamže*, Smernice o politicko-zpravodajskej službe – vydanie. Č. j. 25-VII-Š/1947, 1. 1. 1947.

239 Na Slovensku konkrétne Veliteľstvo 4. oblasti – 2. oddelenie.

240 ABS, 310-20-3, Poverenie pre veci vnútorné VI. odbor, spolupráca s 2. odd. štábu a OBZ a ich pôsobnosť, č. j. 2830/VI-II/2-1945, 4. 12. 1945.

hraníc či prevýchova československej armády. VI. odbor PV, ale aj stanice NB či Finančnej stráže teda mali uvedeným vojenským útvarom vychádzať pri plnení ich úloh maximálne v ústrety.²⁴¹ Spoluprácu medzi Povereníctvom vnútra a OBZ definovali už smernice, ktoré vydala Hlavná správa OBZ už 13. augusta 1945.²⁴² Podľa nich sa kompetencie jednotlivých spravodajských úradov nedali striktne oddeliť, ale výhradne OBZ malo v kompetencii ochranu armády zvnútra, kým ochranu štátu a armády „zvonku“ mali zabezpečovať na Slovensku v spolupráci s Povereníctvom vnútra. Vydané smernice, ktoré už reagovali na nedorozumenia medzi československými spravodajskými zložkami, okrem toho prikazovali dôstojníkom OBZ nadviazať kontakt s Povereníctvom vnútra. Lepší kontakt mal zabezpečiť styčný dôstojník, ktorého k Povereníctvu mala prideliť Oblastná správa OBZ v Bratislave. Styčným dôstojníkom medzi OBZ 4. vojenskej oblasti a Povereníctvom vnútra bol mjr. Bukva.²⁴³ Spolupráca medzi OBZ a VI. odborom spočívala najmä vo výmene poznatkov, pričom si navzájom odovzdávali informácie o vojenských, resp. civilných osobách, ktorých mená boli spomenuté v rámci konkrétnych činností – či už vyšetrovania, alebo získavania poznatkov z iných prameňov. Viacerým konkrétnym prípadom spolupráce sa venujem v kapitole o odhaľovaní ilegálnych skupín.

Spolupráca s Maďarskom

V skúmanom období nadviazal VI., resp. VII. odbor v oblasti svojej pôsobnosti spoluprácu s obdobnými zložkami v Sovietskom zväze, Poľsku a Maďarsku. O spolupráci so ZSSR sa mi však neporadilo nájsť relevantné dokumenty a môžem teda len predpokladať, že existovala najmä smerom od jednotlivých pracovníkov k Sovietom,

241 ABS, 310-20-3, Povereníctvo pre veci vnútorné VI. odbor, spolupráca s 2. odd. štábu a OBZ a ich pôsobnosť, č. j. 2830/VI-II/2-1945, 4. 12. 1945.

242 SNA, f. PV-bezp., šk. 483, Styk orgánů OBZ s orgány min. vnitra – směrnice, 13. 8. 1945, č. j. 3674-VI./Org./Taj.zprav.45. Za poskytnutie dokumentu ďakujem M. Šmigelovi.

243 ABS, H-536/8, zápis o výpovedi Šimona Čermáka zo dňa 19. 12. 1951.

pričom ako sprostredkovateľ tu zrejme pôsobil generálny konzulát ZSSR v Bratislave. Na ňom nepochybne pracovali aj ľudia so spravodajským poslaním. O takejto spolupráci však nemusíme pochybovať ani bez priamych dôkazov – nakoniec je známe, že všetci komunisti boli primárne verní Moskve a slovenskí v tom neboli žiadnou výnimkou. Ani o konkrétnej spolupráci s Poľskom neexistuje z daného obdobia podstatnejší objem relevantných materiálov. Zdá sa, že prebiehala skôr v niektorých praktických oblastiach (boj proti banderovcom či zločineckým bandám v pohraničí), intenzívnejší styk zrejme prebiehal na celoštátnej úrovni.

Niektoré konkrétnejšie informácie sa zachovali len ohľadom spolupráce s kolegami z Maďarska. Pritom nadviazanie spolupráce s Maďarskom v spravodajskej oblasti bolo z pohľadu dovtedajšej činnosti Povereníctva vnútra obratom o 180 stupňov. Do roku 1947 totiž spravodajská činnosť na VI. odbore venovala Maďarsku približne 80 % svojej pozornosti. Maďari mali podľa vtedajších hodnotení kvalitnú spravodajskú službu, špionáž mala vykonávať hlavne armáda. Podľa šéfa II. sekcie Sedmíka však výzvedná služba Povereníctva v tom čase nebola na dostatočnej úrovni, chýbal najmä školený personál, zaostávala tiež znalosť cudzích jazykov. Z pohľadu spravodajskej obrany sa ako najkomplikovanejšie vnímali pomery na našej južnej hranici: *„Najhoršie pomery po stránke spravodajskej obrany sú na území južného Slovenska a vôbec na celom území, ktoré bolo okupované Maďarmi. Na tomto území nachádzajú veľmi dobré podmienky všetky výzvedné a diverzné skupiny v účinnej pomoci u miestneho obyvateľstva maďarskej národnosti. Činnosť týchto skupín okrem spravodajskej činnosti prejavovala sa aj v letákových akciách namierených proti ČSR a Slovákom, vo výtržnostiach menšieho rázu – prestrelke kolonistov – Slovákov a iné sabotážne akcie, ďalej vo vyvážaní majetku a cenností bez povolenia do Maďarska.“*²⁴⁴ Hľadanie cesty k lepšej ochrane slovensko–maďarských, ale aj slovensko–poľských hraníc pred prenikaním špiónov a banderovcov, ale aj pašerákov (u ktorých sa však – zrejme vcelku oprávnené – predpokladalo, že si môžu spravodajstvom prílepšovať) bolo aj predmetom porady pracovníkov Ministerstva vnútra, HV NB, Povereníctva financií, Povereníctva vnút-

244 SNA, f. PV-sekr., šk. č. 3.

ra, armády, Štátnej bezpečnosti a prednostov pohraničných Odbočiek štátnej bezpečnosti (OŠB). Dr. Lyko, zástupca Povereníctva financií poukázal na zlé podmienky, s ktorými sa musí Finančná stráž vyrovnávať, a to najmä na severe Slovenska. Okrem toho pripomenul, že financi majú v kompetencii len colnú ochranu hraníc a zlepšeniu spolupráce s pohraničnými stanicami NB bráni najmä nedostatok peňazí na vybudovanie telefonických spojení – na tento účel rozpočet financie neposkytol. Na úseku ochrany hraníc však zlyhávala aj Národná bezpečnosť, pričom poklesky príslušníkov zboru plk. Júny vysvetľoval mimoriadne slabým finančným ohodnotením zamestnancov bezpečnosti. Na porade sa dohodlo opätovne zakázať okresným národným výborom (ONV) a okresným správnym komisiám (OSK) vydávať priepustky na malý pohraničný styk bez súhlasu NB. Na základe žiadosti mjr. Sedmíka mali stanice NB dodávať pašerákov VII. odboru, ktorý ich mal následne umiestňovať do pracovných táborov. Hovorilo sa tiež o nepokojoch na slovensko-maďarskom pohraničí, pričom podľa poznatkov prednostom OŠB mali byť tieto sčasti provokované maďarskými úradmi. Tieto oblasti boli tiež sužované neustálymi krádežami dobytky, ktoré údajne mali byť maďarskými úradmi podporované. Na záver sa zúčastnení na Sedmíkov návrh dohodli o potrebe každomesačných porád predstaviteľov relevantných úradov v pohraničí, kde by koordinovali svoju činnosť. Mali sa ich zúčastňovať prednosta OŠB, obranný dôstojník NB, okresní velitelia NB z pohraničia, dôstojník OBZ a príslušný inšpektor FS.²⁴⁵ Tejto problematike sa venovala zvýšená pozornosť v podstate až do komunistického prevratu v Maďarsku v roku 1947, aj keď ani tento fakt neukončil operácie bezpečnostných služieb oboch krajín proti sebe či procesy s chytenými vyzvedacími úplne a najmä nie okamžite.

V archívnych dokumentoch nachádzame aj iné prípady činnosti, zameranej proti aktivitám maďarského ofenzívneho spravodajstva. Podľa pracovníkov Povereníctva vnútra išlo najmä o vojenskú rozvedku. Tak napríklad z januára 1947 sa zachovala správa o tom, že Maďari využívajú na spravodajské úlohy agentky, vybavené špeciálne upravenými kabelkami: *„Podľa získanej správy maďarské ofenzívne spravodajské odd., t. č. na Nádor ulici číslo 9, nechalo údajne pre svo-*

245 *Tamže*, f. PV-sekr., šk. č. 5, Úradný záznam, 18. 1. 1947.

*je agentky v poslednom čase zhotoviť špeciálne dámske ručné kabelky, ako i poltopánky na prenášanie správ zo zahraničia. Tieto dámske kabelky sú farby hnedej alebo čiernej, vo veľkosti asi 40x30 cm, majú dvojité dno, ktoré je veľmi odborne zhotovené a ťažko spozorovateľné. Rukoväť na taškách je z dutého kovu a je obtiahnutá kožou tej samej farby ako je kabelka. Poltopánky sú kožené v rôznych farbách, sú veľmi pekného vzhľadu, opäťok je dutý a jeho spodnú časť kryje guma, ktorá má závitky a dá sa odkrútiť. Kabelky i poltopánky sú zhotovené v oddelení ofenzívneho spravodajstva v Budapešti za prísneho dozoru tamojších orgánov. Agentkám sa tieto veci zapožičiavajú a po splnení úkolu a návrate musia ich ihneď odovzdať.*²⁴⁶ V spomínaných úkrytoch mali agentky prevážať písomné správy a bezpečnosť mala celej veci venovať zvýšenú pozornosť. Hlavne z toho dôvodu, že v čase tohto hlásenia sa žiadnu podobnú agentku nepodarilo zaistiť.

Môže sa teda zdať zvláštne, že jednou z prvých krajín, s ktorou Československo nadviazalo úzku spoluprácu v spravodajskej oblasti, bolo po Sovietskom zväze a Poľsku práve Maďarsko. Prekvapujúce to však až tak veľmi nie je – nakoniec maďarským komunistom sa už v roku 1947 podarilo uchopiť v štáte absolútnu moc a u československých komunistov v našom bezpečnostnom aparáte mali plné sympatie. Obe, môžeme povedať, komunistické tajné služby však našli spoločnú reč a nadviazali spoluprácu aj napriek stále prebiehávajúcemu vyst'ahovávaníu Maďarov zo Slovenska po internacionálnej linke. Nebránil tomu ani fakt, že až do roku 1947 bolo Maďarsko (a najmä jeho výzvedné aktivity zamerané proti ČSR) vnímané aj na Povereníctve vnútra ako jeden z najúhlavnejších nepriateľ'ov.

Po tom, ako sa maďarským komunistom v roku 1947 podarilo získať moc do svojich rúk, sa však situácia diametrálne zmenila. Spravodajské súperenie medzi pracovníkmi Povereníctva resp. Ministerstva vnútra a pracovníkmi maďarskej bezpečnostnej služby skončilo. V Prahe sa uskutočnilo stretnutie medzi predstaviteľmi československých a maďarských bezpečnostných zložiek. Maďarskú stranu zastupovali plk. Ernő Szücs a ďalší dvaja dôstojníci, československé

246 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 14, Maďarská ofenzívna spravodajská služba v Budapešti – spôsob vybavovania agentiek – posielanie za hranice, č. j. 16.318/VII-2B/1947 zo dňa 3. 1. 1947.

MV zastupovali Dr. Zdeněk Toman, František Janda, Jindřich Veselý a ďalší. Slovenské Povereníctvo vnútra zastupoval Viktor Sedmík. Účelom porady bolo uzavretie dohody o spolupráci medzi spravodajskými a bezpečnostnými zložkami oboch štátov. Stretnutie zrejme dopadlo úspešne, podľa Sedmíka sa na nej zúčastnení dohodli na tom, že okamžite zastavia akúkoľvek ofenzívnu činnosť proti druhej krajine, nadviažu úzku spoluprácu a nadviažu rádiotelegrafické spojenie. Okrem toho sa cez hraničný priechod Rusovce – Rajka mala uskutočňovať výmena správ prostredníctvom kuriérov, čo zabezpečoval Sedmík a Balážova sekretárka Hana Faťarová, ktorá ovládala maďarčinu. Sedmík sa súčasne stal pre príslušníkov maďarskej bezpečnosti kontaktnou osobou. Československá strana okrem toho sľúbila pomôcť v niektorých technických otázkach.²⁴⁷ Na druhý deň ešte nasledovala obhliadka Piešťan a slávnostná večera a Maďari sa vrátili domov.

Ani podobné dohody však neukončili špiónážne aktivity oboch krajín, resp. určite nie hneď a minimálne sa vyšetrovali ešte niektoré rozbehnuté prípady. Jedným z nich bol prípad Ľudovíta Táčika, Rozálie Galambosiovej a Ladislava Vargu. Táčik a Galambosiová sa mali podľa rozsudku spolčiť s maďarským vyzvedačom a podporučíkom maďarskej štátnej bezpečnosti Eduardom Válentom, ktorý mal za úlohu na Slovensku vybudovať spravodajskú sieť.²⁴⁸ Varga o prípade vedel a neoznámil to úradom. Maďarská bezpečnosť Válenta formálne zatkla a ten z väzby „utiekol“ do ČSR, pričom ho mal vyslať prednosta oddelenia Štátnej bezpečnosti v Miškovci László Hantos. Po prechode hraníc ho zatkla stanica NB v Tornali, odkiaľ ho eskortovali na OŠB Rožňava. Nasledovalo takmer mesačné vyšetrovanie na VII. odbore Povereníctva vnútra. Od tohto momentu začína prípad skôr pripomínať bizarnú operetu, ktorá sa pochopiteľne pre viacerých zainteresovaných skončila až príliš prozaicky – väzením. Nakoľko išlo o komunistu a navyše kamaráta prednostu lučeneckej OŠB npor. Viktora Majdu, dostal Válent azyl. Mal sa zdržiavať v rajóne tohto úradu a pre lučeneckú OŠB dokonca vykonávať „menšie spravodajské úlohy“ – sledovanie miestnych Maďarov. Začal tiež budovať vlast-

247 ABS, ZV-113, podsvazek 25, Zápis o výpovedi sepsaný dnešným dňom na zdejším veliteľstvi s obvineným Sedmíkem Viktorom, 6. 5. 1952.

248 ŠA BA, f. Krajský súd v Bratislave (KS BA), Tk 3002/47, Rozsudok.

nú spravodajskú sieť, do ktorej okrem Táčika stihol zapojiť len svoju konkubínu Rózu Galambosiovú. Tá dostala od pracovníka OŠB v Lučenci za úlohu preniesť pár vecí do Maďarska pre istú pani Ružinskú a túto cestu Válent využil tak, že Galambosiová sa spamäti naučila list od neho a v Miškoveci ho prerozprávala Hantosovi. Neskôr začal Hantos s Válentom komunikovať prostredníctvom spojky – istého Gustiho Kováča, ktorý však pracoval ako agent pre lučeneckú OŠB. Pre dovtvorenie operetného rámca už len dodajme, že identifikačným znakom Váleнта a jeho agentov bol malý biely psík Lili. Žiada sa už len dodať epilóg – Táčika súd odsúdil na päť a Galambosiovú na šesť rokov väzenia, Varga dostal osem mesiacov za neoznámenie a Valent sa zrejme stihol vrátiť do Maďarska a súdu sa vyhol.

Spravodajské aktivity proti Maďarsku, ktoré bolo v rokoch 1945 – 1946 vnímané v tejto oblasti ako jeden z najväčších protivníkov, priťažili Viktorínovi a ďalším začiatkom 50. rokov minulého storočia počas procesu Oskar Valášek (pôvodne Weiss) a spol., keď sa vnímali ako prejav slovenského buržoázneho nacionalizmu.

Unifikácia

Krátko po skončení 2. svetovej vojny boli bezpečnostné zložky na Slovensku relatívne samostatné. Existovala samozrejme istá podriadenosť centrálnemu ministerstvu vnútra v Prahe, Povereníctvo však disponovalo rozsiahlymi právomocami. Tento stav vyplýval z predchádzajúceho historického vývoja a zo skutočnosti, že Slovenská národná rada a Zbor povereníkov disponovali na území Slovenska takými kompetenciami, ktoré umožňovali formovať štátnu správu (teda aj políciu) podľa vlastných predstáv. Nazdávam sa, že tu existovala väčšia podriadenosť po straníckej linke (prostredníctvom KSS), ako po linke štátnej. Ale aj v tomto prípade to neplatilo úplne, viacerí slovenskí pracovníci bezpečnosti niesli s neľúbosťou mentorovanie svojich českých kolegov a považovali sa za rovnako kompetentných spravodajcov a rovnako dobrých komunistov. Aj napriek ideologickej blízkosti medzi najdôležitejšími pracovníkmi politického spravodajstva a štátnej bezpečnosti na celoštátnej a slovenskej úrovni však

na Ministerstve vnútra existovali už od roku 1945 silné centralizačné tendencie,²⁴⁹ ktoré vyvrcholili krátko po voľbách v roku 1946, keď sa predstavitelia komunistickej strany obávali reálne hroziacej straty vplyvu na VI. odbore Povereníctva vnútra.

Kompetentné miesta v Prahe však tento stav relatívnej samostatnosti spravodajských zložiek na Slovensku považovali za nevyhovujúci, a preto už od roku 1945 existovala silná tendencia centralizovať spravodajské, ale aj štátno-bezpečnostné zložky. Nazdávam sa, že v prípade spravodajských zložiek je takáto snaha v podstate pochopiteľná. V počiatočnom období fungovania nového bezpečnostného zboru, ale aj obnoveného Československa, existovalo mnoho nejasností. A to nielen v bezpečnosti samotnej, ale aj v ďalšom vývoji štátu. Dôležitou sa v tomto období stala prvá pražská dohoda, uzavretá 1. júla 1945, ktorá vymedzila postavenie Slovenskej národnej rady a Zboru povereníkov. Pravdepodobne v súvislosti s ňou vznikol aj prvý pokus o akúsi federalizáciu bezpečnostných zložiek. Návrh pravdepodobne vypracovali pracovníci Oddelenia pre Slovákov Komisie pre vnútornú bezpečnosť Národnej bezpečnosti v Česku. Cieľom návrhu bolo zriadenie Slovenského oddelenia pri Spravodajskom odbore Ministerstva vnútra v Prahe a naopak zriadenie Českého oddelenia pri vtedajšom III. odbore PV v Bratislave. Podľa tohto nerealizovaného návrhu mali byť prednosta a úradníci plánovaného oddelenia pri MV menovaní Povereníctvom vnútra. Ich úlohou malo byť vedenie spravodajskej služby o veciach, ktoré sa týkali Slovákov. Oddelenie malo mať podriadené dve odbočky – pri Zemskom odbore bezpečnostnom pri Zemskom národnom výbore v Prahe a Brne. Výkonných orgánov mal obom odbočkám pridelovať podľa potreby III. odbor PV. Oddelenie malo súčasne pôsobiť ako spojka medzi III. odborom PV a Spravodajským odborom MV.²⁵⁰ Obdobne malo fungovať aj plánované České oddelenie. Svoj zámer autor (resp. autori) vysvetlili v dôvodovej správe. Podľa nej sa opierali o prvú pražskú dohodu, taktiež mali na zreteli odlišný vývoj

249 KAPLAN, Karel: Nebezpečná bezpečnosť. Státní bezpečnost 1948 – 1956. Brno 1999, s. 23.

250 SNA, f. PV-bezp., šk. č. 442, inv. č. 2876, prípis Komise pro vnitřní národní bezpečnost v Čechách Oddelenie pre Slovákov, č. j. 147/45 zo dňa 23. 8. 1945, príloha.

v oboch častiach republiky v predchádzajúcom období a tiež fakt, že kým v Česku existovali štyri politické strany, na Slovensku len dve. Preto podľa autora: „*Táto rôzna politická platforma vyžaduje pre obe časti štátu osobitnú spravodajskú službu nielen na vlastnom úseku pôsobnosti, ale i v druhej časti štátu. Pre Slovensko je to zvlášť dôležité, lebo sídlo zákonodárneho zboru celoštátneho bude Praha. Ale i pre Čechy a Moravu je zriadenie Českého oddelenia práve tak dôležité; rok 1938 nám skýta jasný obraz podryvania štátu v jednej časti republiky. Zriadením Slovenského oddelenia, poľažne Českého oddelenia nie je myslené utvorenie spravodajskej služby v spravodajskej službe, ale zriadenie špeciálneho spravodajského oddelenia v rámci celkovej spravodajskej služby. Zriadenie Slovenského oddelenia poľažne Českého oddelenia neprieči sa ani zásade a požiadavku SNR, že nemá byť prevádzaná centralizácia a zároveň sa zriadením týchto oddelení dáva možnosť zvládnuť problémy celoštátneho charakteru v spravodajskej službe.*“²⁵¹ Na záver autor (autori) dodáva, že zriadenie takýchto inštitútov by podľa jeho názoru umožnilo obom národom Československa získavať priame správy o verejnej mienke a politickom zmýšľaní druhého národa a tým spôsobom obchádzať trecie plochy. Návrh sa, ako sme už spomínali, nerealizoval. O jeho osude informuje stručná rukopisná poznámka v samotnom návrhu: „*V dôsledku pražských porád s p. min. Nosekom o zriadení ústrednej verejnej bezpečnosti pri Min. vnútra bezpredmetné!*“²⁵²

Unifikácia uvedených zložiek začala po 1. pražskej dohode nabobúdať reálne kontúry. Začiatkom júla 1945 sa uskutočnilo v Bratislave stretnutie o niektorých nevyjasnených kompetenčných otázkach vnútornej správy. Obe strany sa dohodli na niekoľkých základných bodoch: „*A/ Za jednotné a celoštátne otázky bezpečnosti považujeme zahranične obrannú spravodajskú službu. V ostatných otázkach vnútornej bezpečnosti rozhoduje v zemiach českých Ministerstvo vnútra v Prahe a na Slovensku Povereníctvo SNR pre veci vnútorné. B/ Pre koordináciu činnosti v jednotlivých oddeleniach politické-*

251 SNA, f. PV-bezp., šk. č. 442, inv. č. 2876, prípis Komise pro vnitřní národní bezpečnost v Čechách Oddelenie pre Slovákov, č. j. 147/45 zo dňa 23. 8. 1945, príloha.

252 *Tamže.*

ho spravodajstva u Ministerstva vnútra v Prahe a u Povereníctva SNR pre veci vnútorné v Bratislave vypracujú sa spoločne za účasti zástupcov ministerstva vnútra a Povereníctva SNR pre veci vnútorné smernice a predpisy. Za týmto účelom vyšle Povereníctvo SNR pre veci vnútorné v čo najkratšom čase svojich zástupcov do Prahy. (...) E/ Aby sa kvalitne zlepšil aparát odborných síl, pracujúcich na poli spravodajskom, budú zriadené spoločné odborné kurzy. Počet a mená účastníkov týchto kurzov, usporiadaných či už doma, alebo v zahraničí, má byť dohodnutý medzi ministerstvom vnútra a povereníctvom SNR pre veci vnútorné. F/ Povereníctvo SNR pre veci vnútorné bude posieľať svoj pátrací obežník Ministerstvu vnútra v Prahe, ktoré zase svoj pátrací obežník bude posieľať Povereníctvu SNR pre veci vnútorné na ďalšie opatrenie. Pátrací obežník pre osoby, ktoré sú t. č. v zahraničí a ktoré stíha ministerstvo vnútra, poť. Povereníctvo SNR pre veci vnútorné bude vydávaný jednotne Ministerstvom vnútra v Prahe. G/ Legitimácie pre príslušníkov politicko-spravodajskej služby na Slovensku ako i v zemiach českých budú jednotného typu. Povereníctvo SNR pre veci vnútorné a Ministerstvo vnútra v Prahe sa o texte a forme dohodnú. H/ Všetko ostatné, čo spadá do rámca vnútornej bezpečnosti a politického spravodajstva a čo nie je uvedené v tomto dojednaní, uskutočňuje a prevádza v zemiach českých ministerstvo vnútra a na Slovensku Povereníctvo pre veci vnútorné. CH/ Bolo dojednané, že prednostom obranného oddelenia pre zahraničné spravodajstvo má byť Slováč.²⁵³

Ďalšie konkrétne kroky k zjednoteniu spravodajských zložiek (ale ešte nie zložiek štátnej bezpečnosti) sa uskutočnili ešte koncom roku 1945. Na porade u šéfa politického spravodajstva gen. Josefa Bartíka vznikla dohoda, že študijné oddelenie pri odbore politického spravodajstva v Prahe vypracuje návrh na jednotnú organizáciu politického spravodajstva a na rozdelenie pôsobnosti jednotlivých ústrední

253 SNA, f. PV-sekr., šk. č. 1, inv. Č. 28, Zápisnica pri príležitosti Vseslovanckého zjazdu, konaného v dňoch 4. – 5. júla 1945 v Bratislave, zišli sa zástupcovia Čechov a Slovákov, aby v bratskej zhode pojednali o niektorých otázkach z odboru všeobecnej vnútornej správy, ktoré vznikli pri prevádzaní dohody Československej vlády s Predsedníctvom SNR o nútropolitických problémoch.

a zložiek. Tento návrh sa mal následne prerokovať na zasadnutí s pracovníkmi zo Slovenska.²⁵⁴

Najdôležitejším medzníkom snáh o zjednotenie spravodajských aparátov sa ale stalo až obdobie po prijatí tzv. 3. pražskej dohody v lete 1946, ktorou sa výraznou mierou okresali kompetencie Slovenskej národnej rady, povereníctiev a ďalších úradov na Slovensku. V súvislosti s 3. pražskou dohodou prišlo k zásadnému obmedzeniu samostatnosti VI. odboru PV. K takémuto kroku však zrejme prispel aj tlak samotných komunistov v bezpečnosti, ktorí si po prehratých voľbách prestali byť istí udržaním svojich pozícií na Povereníctve a iniciatívne Ferjenčíka presviedčali o potrebe väčšej podriadenosti Ministerstvu vnútra. Už 5. septembra 1946 povereník vnútra Mikuláš Ferjenčík uzavrel s Ministerstvom vnútra dohodu, podľa ktorej mala byť štruktúra Povereníctva vnútra, pokiaľ to bude možné, prispôbena ministerstvu. Okrem toho sa mal nadviazať kontakt medzi jednotlivými úrovňami riadenia oboch úradov.²⁵⁵ Minister so svojimi blízkymi spolupracovníkmi neskôr začali pracovať na praktickom prepájaní: *„K otázce, jak přitáhnout k užší spolupráci Slovensko, zpravodajskou ústřednu, za účelem sjednocení a přísné centralisace zpravodajské služby v celé republice, bylo rozhodnuto následující: 2/ a/ zasláti VI. odboru Povereníctva vnitra v Bratislavě přípis podepsaný ministrem, jehož text byl schválen a v němž se žádá na základě usnesení vlády ze dne 27. června 1946, aby VI. odbor Povereníctva vnitra podával pravidelně zprávy o všech zpravodajských věcech. b/ Rozhodnuto poslati několik prověřených Čechů do VI. odboru v Bratislavě za účelem instruktážním. Jako první budou, počínaje dnem 1. října t.r. poslání ss. Hošek a Pixa z pražského ZOBu vedle tam již dličího Dra Kadlece. Současne bude vyžádán pro ZA z Bratislavy jeden úředník, Slovák, za účelem zavedení dotyku. V tomto směru bude sledována zásada reciprocity, při čemž bude přihlíženo k tomu, aby Slováci, převzatí do Prahy, byli pokud možno naprosto spolehliví. c/ Soudruh Veselý byl pověřen, aby během 14 dnů vypracoval zásadní organizační schéma, jehož vedoucí myšlenkou bude přebudování VI. odboru podle vzoru*

254 ABS, 310-20-3, Rozdelenie pôsobnosti a organizácie ÚPZ – zaslanie, č. j. 2-kab./1946, 31. 12. 1945.

255 LETZ, Robert: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 117.

*naší organisace v historických zemích. Úmyslem je vytvořiti ze VI. odboru něco, co by se podobalo dnešním stávajícím ZOBům-II. V Praze a zemské úřadovně Stb. v Praze [rukou dopísané:] dohromady. Tento organizační návrh bude pak ministerstvem vnitra při nejbližší příležitosti předložen povereníku k vyjádření se žádosti o souhlas.*²⁵⁶

Zrejme aj v súvislosti s uvedeným rozhodnutím odletela začiatkom októbra do Bratislavy delegácia odboru Z Ministerstva vnútra v zložení Bedřich Pokorný, Jindřich Veselý a Zdeněk Lukeš. Okrem účasti na porade bolo dôležité stretnutie s povereníkom vnútra gen. Mikulášom Ferjenčíkom, ktorý na tomto rokovaní súhlasil s organizačnou unifikáciou spravodajskej služby v Česku a na Slovensku. Ferjenčík tiež prisľúbil podporovať organizačné snahy delegácie a vyhlásil, že to považuje za samozrejmé a nutné. Ako veľmi si Ferjenčík takýmto nadbiehaním sám pod sebou pilil konár, azda ani nemusíme dodávať.²⁵⁷ Po tomto stretnutí nasledovala Pokorného prednáška o zásadách budovania agentúrnej siete a práce s ňou. V súvislosti s nasledujúcou prednáškou o ľudovom súdnictve sú zaujímavé niektoré postrehy, ktoré Lukeš v zázname o ceste uviedol. Nadchla ho úroveň právnej vedy na Slovensku: „*Při tom je však zajímavé, že na Slovensku, kde dosud platí mnoho maďarských zákonů, je právní věda modernější než u nás. Také po osvobození vydalo Slovensko některé právní normy, které by byly velmi žádoucí i pro naše poměry, ale jejich vydání by zde naráželo na ustrnulé názory našich právníků. Na př. na Slovensku bylo vydáno nař. č. 105/45 S. nar. Slov. nár. rady, kde v § 2 je umožněno, aby osoby štitící se práce a nespolehlivé byly dány do pracovních táborů. O tom roshoduje zvláštní komise na základě trestního oznámení. Pobyt v táboře je možno stanovit až na*

256 ABS, 310-22-2, Záznam o poradě, konané dne 16. září večer v bytě s. Noska, které se zúčastnili: ss. Nosek, Kopřiva, Hršel, Pokorný, Toman, Plaček, Šváb, Veselý.

257 Pochopit' Ferjenčíkovo konanie skutočne nie je jednoduché. Thurzo vo svojej obsiahlej výpovedi z marca 1948 napríklad opisoval jeden večierok (pri príležitosti povyšovania slovenských generálov), kde sa diskutovalo o politike – samozrejme z pohľadu Demokratickej strany. Thurzo sa tam prítomného povereníka Ferjenčíka pýtal, či môže chodiť na takéto večierky, „...*načo Ferjenčík odpovedal, že takisto ako u nich, tak aj jeho sleduje VII. odbor a že on vie, že pplk. Viktorín mu bude zajtra referovať, kde on včera bol.*“ Tamže, 310-61-22, Výpoveď Dr. Thurzo dňa 22. marca 1948.

dva roky.²⁵⁸ Povedané inými slovami nadchol sa zväčšením možnosti štátu zasahovať do práv občanov. Táto porada teda umožnila funkcionárom odboru Z ministerstva nielen spoznať situáciu a niektoré slovenské špecifiká, ale získali aj prehľad o organizácii Povereníctva vnútra. Dôležitý tiež bol fakt, že na porade sa zúčastnili aj vedúci OBR z celého Slovenska, a teda si delegácia odniesla pohľad aj na regióny. V októbri na MV padlo rozhodnutie, ktoré malo zabezpečiť nemožnosť prípadného samostatného konania povereníka vnútra, keď si Ministerstvo vyhradilo riadenie spravodajskej služby, kým poverenictvo malo na starosti len zabezpečovať jej riadny chod.²⁵⁹

Motorom zmien na Slovensku sa v tomto období stali zmeny na pražskom MV, pričom zmeny na Povereníctve vnútra ich odzrkadľovali. Dňa 2. decembra 1946 vznikol na Pražskom MV VII. odbor a jeho súčasťou sa stalo aj tzv. slovenské oddelenie (VII-SL). Vedúcim tohto oddelenia sa stal Bedřich Pokorný.²⁶⁰ To, spolu s faktom, že sa dovtedy do istej miery nezávislé služby v Česku a na Slovensku mali k sebe priblížiť a unifikovať, bolo nepochybne dôvodom jeho častých ciest na Slovensko. Slovenskí pracovníci bezpečnosti sa však snažili svoje kompetencie a relatívnu samostatnosť udržať. Ich odhodlanie ponechať si čo najširšie kompetencie pritom spočívali nielen v osobnej samolúbosti úradníka, ktorý sa nerád vzdáva časti svojich právomocí. Komunistickí pracovníci slovenskej bezpečnosti sami seba považovali za dostatočne kompetentných vysporiadať sa s „reakciou“ ako ich českí spolustraníci a mentorovanie kolegov z Čiech zrejme vnímali ako ponižujúce. Mnohí z komunistov boli okrem toho hnaní ešte aj mladíckym radikalizmom a fanatizmom a zdieľali silné presvedčenie o vlastnej schopnosti a predestinácii pričiniť sa o vybudovanie komunistickej spoločnosti. Nakoniec už niekde tu ležia zárodoky budúcich obvinení zo slovenské-

258 ABS, 310-29-1, Zápis o návšteve delegace min. vnitra, odboru Z na Slovensku ve dnech 7. – 9. X. 1946.

259 PEŠEK, J.: Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948), s. 203.

260 ŽÁČEK, Pavel: V – 101. Agent, ze kterého se dalo žít. In: MEDVECKÝ, Matej: Posledné a prvé slobodné (?) voľby na Slovensku 1946, 1990. Bratislava 2006, s. 103 – 104. K Pokornému pozri tiež: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: Bedřich Pokorný – vzestup a pád. In: Sborník AMV ČR, č. 2/2004, s. 233 – 280.

ho buržoázneho nacionalizmu či sionizmu. Všetci členovia neskoršej skupiny Oskar Valášek a spol. (s výnimkou samotného Valáška) boli členmi bezpečnosti minimálne od roku 1945, pričom väčšina z nich zastávala v bezpečnostnom aparáte na Slovensku dôležité pozície. Napríklad Viktor Sedmík sa ešte v roku 1945, na základe Husákových inštrukcií, počas porád v Prahe snažil o zachovanie vrchného veliteľstva ZNB na Slovensku. Podobne aj neskôr pri rokovaniach s českými kolegami sa predstavitelia VI. odboru PV snažili o zachovanie oddelenia ofenzívneho spravodajstva na Povereníctve vnútra, minimálne vo vzťahu k Rakúsku. Toto sa aj skutočne podarilo zachovať s tým, že Bratislava je Rakúsku skutočne blízko, a že sa tam zdržuje veľa slovenských emigrantov.²⁶¹ Uvedený stav sa udržal zrejme až do roku 1950.²⁶²

Ale vráťme sa späť k unifikácii – Pokorný v súvislosti so svojou funkciou zrejme dostal úlohu aj dozerať na slovenských kolegov a informovať o dianí na Slovensku svojich nadriadených na Ministerstve vnútra. Preto ešte v prvej polovici decembra 1946 odcestoval do Bratislavy, aby sa osobne presvedčil o tunajšej situácii, zoznámil sa s ľuďmi a podobne. V zázname, kde popisoval výsledky svojho skúmania, nachádzame viacero zaujímavých informácií, napríklad charakteristiku podľa jeho názoru najdôležitejších pracovníkov, resp. takých, ktorých pracovný prínos pre odbor považoval za najväčší: *„Zpravodajsky nejschopnejší je vrch. komisář Velgos, který zpracovává materiál zahraniční, Maďarsko a Polsko. Dal jsem mu znovu směrnicí, aby se vůči Polsku omezil na obrannou práci a soustředil všechny síly proti Maďarsku. Stěžuje si na nedostatek prostředků pro agenty. Poněvadž pracuje výzvědně velmi úspěšně, navrhuji, povolití mu z paušálu MV větší částku na agenturní výdaje pro výzvědnou práci. Rozpracovává*

261 ABS, H-536/14, zápis o výpovedi Viktora Sedmíka zo dňa 7. 5. 1952.

262 V súvislosti s Rakúskom uvediem ešte jednu zaujímavú epizódu z roku 1945. Baláz a istý kpt. Štern (môže ísť o Mikuláša Horského, ktorý sa volal pôvodným menom Stern) mali vtedy údajne vykonať cestu do Rakúska, kde mali za úlohu pátrať po vojnových zločincoch. Tu vraj narazili na stopu maďarského zlatého pokladu, ktorý z Maďarska odviezli koncom vojny Nemci. Snažili sa ho získať, ale dostali sa pri tom do konfliktu s francúzskymi okupačnými úradmi, dokonca ich zadržali. *Tamže*, ZV-113, podsvazek 26, Zápis o výpovedi sepsaný dnešního dne u zdejšího velitelství s Bělem Matějem, 17. 8. 1951.

se dobre i proti Rakousku.“²⁶³ Ďalšou osobou, ktorej činnosť si Pokorný všimol lepšie, bol mjr. Viktor Sedmík, jedna z najdôležitejších postáv zo začiatkov Štátnej bezpečnosti. Praha však o ňom dostala výrazne menej priaznivé hodnotenie ako o Velgosovi: „...velmi schopný koncipista a organizátor, na zpravodajství nestačí, poněvadž nemá praxe, ač mu nechýbí schopnosti. Dosud kladl těžiško práce do akcí státně bezpečnostního rázu, a to většinou post festum.“²⁶⁴ Pokorný si podrobnejšie všimol ešte dvoch pracovníkov, Mateja Béla a Teodora Baláža, oboch hodnotil ako uvedomelých a dobrých pracovníkov, vhodných pre bezpečnostný aparát: „Bél, velmi schopný a agilný pracovník státní bezpečnosti, poctivý a plný dobré vůle a snahy dosáhnouti ve stát. bezpečnostní práci slušné úrovně. Na něm vlastně spočíval celý výkon stát. bezpečnostní služby. Sám je izraelita, záhodno mu proto vzít židovské věci, ponevadž je nedělá. Mjr. Baláž, nejpoctivější člen odboru Z, partyzán a ruský parašutista, velmi snaživý, ale poněvadž nevidí hned konkrétní výsledky práce, někdy citový a náladový. Povede polit. oddělení skupiny obran. zpravodajství. Schopný, pilný, snaživý.“²⁶⁵ Pokorný na záver zhodnotil, že na Odbore Z ako aj na OBR pracujú „slušní a charakterovo vyhranení ľudia“, až na „osobné averzie medzi vedúcimi“. Konštatoval však, že väčšina pracovníkov (pokiaľ nepracovali v polícii už predtým) sú amatéri (vrátane

263 Nechýbalo však povestné ale: „Vrch. kom. Velgos je však jako příslušník bývalé slovenské Ústředny státnej bezpečnosti podceňován a většina příslušníků odboru Z se k němu chová odmítavě. Je to na škodu věci. Je to vskutku jediný velmi schopný zprav. orgán.“ A ÚPN, f. A2/1, inv. j. 12, Úřední záznam o výsledku cesty na Slovensko ve dnech 9.-14.XII.1946. To sa samozrejme prejavilo v hodnotení jeho kolegov (najmä komunistov): „Štefan [správne Andrej, pozn. M. M.] Velgos, pracoval za „Slov. štátu“ na ÚŠB. Jeho přesné zarádenie nepoznám. Viem však z rozhovoru s Fedorom Balážom, že jeho počas zatknutia vypočúval Velgos. Ešte si robil Baláž srandu, ako prešiel Velgosovi cez rozum. Tento istý Velgos vidol po roku 1945 na sprav. oddelení Pov. vnútra oddelenie ofenzívneho spravodajstva, ktoré sa hlavne však zaoberalo „Mindsentího reakciou v Maďarsku“ a okrem toho Rakúskom. O výsledkoch tohto oddelenia sa vôbec nedá hovoriť. [podčiarknuté v origináli, pozn. M. M.]“ NA ČR, f. ÚV KSČ, nezaraďené spisy, MV, poznatky k prípadu I. Sucký, napísal Šimon Čermák.

264 A ÚPN, f. A2/1, inv. j. 12, Úřední záznam o výsledku cesty na Slovensko ve dnech 9.-14.XII.1946.

265 Tamže.

vedúcich) a nutne potrebujú školenie, pretože inak by išlo o nie príliš užitočný úrad. Okrem toho mal podľa jeho návrhu byť aparát na Slovensku bezpodmienečne rozšírený najmä o ľudí, ktorí vedia jednať so spolupracovníkmi. V dobe jeho návštevy mal svojou úrovňou zodpovedať skôr vyšetrovacím komisiám ONV v Česku. Navyše, časť úradov na vtedajší odbor Z nazerala ako na prechodnú inštitúciu. Pokorný na záver upozorňuje, že samotný úrad bude nutne potrebovať veľa pozornosti (myslené z MV) a bude nutná unifikácia spravodajských a štátnobezpečnostných aparátov v Česku a na Slovensku.²⁶⁶

Podľa zachovaných náčrtkov pôsobenia spravodajských sietí²⁶⁷ sa zdá, že na Slovensku tiež mali fungovať Oblastné spravodajské odbočky (OZO), ktoré mali podliehať VI. odboru PV. O ich činnosti som však nenašiel doklady a išlo len o neuskutočnený návrh, vypracovaný v súvislosti s plánovanou unifikáciu spravodajských zložiek v Československu. Je však pravdepodobné, že v rámci zjednocovania sa na Slovensku zaviedli formy spravodajskej práce, ktoré existovali v rámci v Česku pôsobiacich Zemských odborov bezpečnosti (napr. rozdelenie na politické, obranné a hospodárske spravodajstvo).

Uvedená Pokorného návšteva na Slovensku však nebola posledná. Prišiel sem z poverenia prednostu VII. odboru MV plk. Františka Jandu opäť už na začiatku roku 1947. Išlo zjavne o študijnú cestu väčšieho rozsahu – navštívil VII. odbor v Bratislave a niekoľko vybraných OBR. Už 4. januára 1947 (druhý deň po príjazde) absolvoval medzirezortnú poradu, týkajúcu sa pracovného nasadenia Maďarov v Česku.²⁶⁸ Večer mal Pokorný stretnutie s mjr. Sedmíkom, s ktorým rokoval o budúcom programe práce odboru. Pritom však: „*Mjr. Sedmík mňa upozornil, že Viktorín o mňa navykládal po návratu z Prahy, že prý jsem o příslušnících celého jeho aparátu řekl, že jsou to idioti a kreteni. Musil jsem použít vši své výmluvnosti, abych toto krivé obvinění*

266 *Tamže*.

267 *Tamže*, 310-4-1, Vnitřní struktura celostátního zpravodajství (B).

268 Žiadal pritom, aby do Čiech neboli pracovne nasadení: 1) žiadny príslušník bývalej maďarskej armády, žandárstva a polície, žiadny Maďar, ktorý bol stíhaný podľa zákona na ochranu republiky, žiadne „asociálne živly“ („cikáni, tuláci a pod“) a žiadny „zločinec z povolání“. A ÚPN, f. A2/1, inv. j. 12, Slovenská cesta dne 3. – 11. I. 1947.

vyvrátil a presvedčil Sedmíka o pravdivém znění mé slovenské zprávy. Ztotožnil se téměř úplně s mými vývody a vidí chyby tak, jak je vidím já. Nepovažuje však dnes za účelné, aby Viktorín opouštěl své místo, poněvadž by na jeho místo přišel demokrat, který by určite zlomil politickou linii zpravodajství a vnutil mu linii zcela opačnou. V tom jsem s ním souhlasil i já. Uznává nutnost ryze spravodajské práce na Slovensku a přesune v tomto roce těžiště z činnosti státně bezpečnostní na zpravodajskou jak v oboru, tak na OBR, jež budou nyní veřejnými úřady a ponесou název OSB – oblastní státní bezpečnost. Orgány zpravodajské zůstanou utajeny dále a budou pracovat konspirativně. Otevřenou otázkou zůstává, kde vzít lidi.²⁶⁹ Na druhý deň sa Pokorný stretol so šéfom slovenskej Štátnej bezpečnosti Jozefom Ilčíkom. Našli spoločnú reč a Ilčík plne súhlasil s predstavami MV o prebudovaní bezpečnosti na Slovensku. 6. januára navštívil Andreja Velgosa, kde našiel nie práve ideálny stav: „Zjištěno, že vlastně na celém Slovensku pracuje v zahraničním zpravodajství pouze ústředí (asi 15 osob) v Lučenci s jedním exponentem. Toto oddělení získává velmi mnoho a slušných zpráv hlavně z Maďarska, zprávy však pro nedostatek kvalifikovaného personálu leží měsíc i déle, než se dostanou do Prahy.“²⁷⁰ Dňa 7. januára Pokorný ešte navštívil Baláža, ktorého upozornil, že do Prahy neposiela takmer žiadne správy, pričom by ich mal zasieľať denne. Nasledovala zdvorilostná návšteva u povereníka Ferjenčíka a rokovanie s Jozefom Lietavcom, ktorý prejavil záujem odísť do Prahy pracovať do spravodajských zložiek. Pokorný potom odcestoval do Trenčína na tamojšiu OBR.²⁷¹ Našiel tu neutešené pomery, keď podľa jeho hlásenia tunajšie OBR nemá pokladne, karty agentov a tajné správy boli uložené v ľahkoprístupných stoloch a aj samotný personál bol podľa jeho hodnotenia slabý. Ešte v ten deň odcestoval aj do Žiliny, kde tamojší OBR trpel mimoriadne veľkým nedostatkom peňazí, dokonca v tom čase už tri mesiace nemal ani na platenie prenájmu za úradné miestnosti. Kancelárie boli dokonca vybavené požičaným

269 A ÚPN, f. A2/1, inv. j. 12, Slovenská cesta dne 3. – 11. I. 1947.

270 *Tamže*.

271 Ešte predtým však: „7. I. jsem odjel do Trenčína, kde jsem navštívil a získal důvěrníka HU-I, který podal zprávu o pobytě vyslance Tiso na Slovensku“ Bohužiaľ nie je jasné, o koho ide. *Tamže*.

nábytkom. Nasledujúci deň Pokorný uskutočnil návštevu OBR v Martine, ktorý aj pri pomerne veľkom regióne nemal žiadne služobné vozidlo. Pracovníci napriek tomu nemali žiadne sťažnosti. Potom navštívil OBR v Banskej Bystrici, kde sa veliteľ (por. Mišeje) sťažoval najmä na nevráživosť medzi OBR a NB, ktoré si navzájom vytýkali straníckosť. „*Stěžuje si dále na por. SNB Rolka, který absolvoval zprav. kurz u HV SNB v Praze a je oblst. zprav. důstojníkem SNB v B. Bystrici. Rolko je nepřítel SSSR a nenávidí a štvě na komunisty. Ačkoliv na to přednosta OBR již několikrát upozornil a dodal materiál VII. odboru, nebyla zjednána náprava.*“²⁷² Najlepšie v hodnotení dopadol OBR v Lučenci, kde veliteľ npor. Majda (pôvodným povoláním krajčír, do ZNB sa dostal ako partizán), mal pre spravodajstvo istý „prirodzený talent“. Toto OBR malo podľa Pokorného na rozdiel od ostatných aj väčšie úspechy, a to aj napriek ťažším podmienkam: „*Přednosta poukazuje na to, že pátračka NB, která provádí kriminální pátrání má 2 auta a jezdí vyšetřovat krádež vepře až na konec oblasti, ale na státní bezpečnost a zpravodajství není vozidla.*“²⁷³ Pokorný na záver zhrnul, že navštívené OBR do toho času nemali žiadne správy od agentúrneho aparátu, ktorý vlastne len začínali budovať. Pomery sa podľa jeho názoru dali zlepšiť v priebehu niekoľkých mesiacov. Pritom spravodajské a štátnobezpečnostné zložky na Slovensku sa vôbec nepodobali na ich obdoby v Česku. Jeho návrhy ďalej pokračovali: „*Je nutné, aby byla v co nejkratší době posílena, podle povahy rozdělena na složku zpravodajskou a na složku státně bezpečnostní. To je možné pouze tím, že HVSNB v Bratislavě by pro tento účel uvolnilo z každého okresu po jednom schopném příslušníku SNB, kteří by posílili OBR a stali se složkou státně bezpečnostní.*“²⁷⁴ Ďalším krokom k zlepšeniu výkonnosti malo byť vysielanie všetkých bývalých partizánov z OBR do škôl ZNB, mali absolvovať kriminalistický kurz a nakoniec by mali absolvovať spravodajské kurzy v Bratislave a v Prahe. K situácii v centre (t. j. na VII. odbore) Pokorný zopakoval, že celý úrad stál len na niekoľkých ľuďoch: „*Toto moje tvrzení prokazuje skutečnost, že když je těchto několik řídicích orgánů zaneprázdněno plně nějakým případem,*

272 *Tamže.*

273 *Tamže.*

274 *Tamže.*

nebo když z nich někdo onemocní, zastaví se automaticky celý stroj nebo celé oddělení a Praha nedostane jediné zprávy.²⁷⁵ Na záver Pokorný ešte upozorňoval na odlišnosť Štátnej bezpečnosti v Česku a na Slovensku. Kým v Česku chrbticu ŠtB tvorili väčšinou príslušníci bývalej kriminálnej či správnej polície a tiež (prvorepublikovej) štátnej bezpečnosti, na Slovensku ju tvorili najmä bývalí žandári. V Česku teda v ŠtB pracovali do značnej miery aj právnicki a aktuárski úradníci, kým na Slovensku sú žandárski dôstojníci zväčša mladí ľudia bez škôl, často bývalí strážmajstri, povýšení za Slovenskej republiky. Po tejto návšteve Sedmík nariadil vykonávať (už spomínané) kontroly (vtedy už) OŠB po celom Slovensku (pozri podkapitulu o kontrolách OŠB).

Tým však Pokorného „dohľad“ nad slovenskou ŠtB nekončil. Na Slovensku bol aj v dňoch 10. až 18. februára 1947. Počas prvého dňa jeho pobytu sa stretol so Sedmíkom, ktorý ho oboznámil s výsledkami kontrol Odbočiek štátnej bezpečnosti. Tá bola: „...nemožná a neudržateľná. Sám [Sedmík, pozn. M. M.] zjistil, že někde měli od 1. ledna t. r. jen několik zpráv na jednoho řídicího orgána, celkem za 6 neděl 3 – 5 zpráv nevalné ceny. Síť informátorů a důvěrníků jsou buď pouze na papíře neboli kvalitně téměř bezcenné.“²⁷⁶ Podľa Sedmíka to bolo spôsobené zanedbaním spravodajstva a väčším dôrazom na štátnu bezpečnosť. Sedmík k Pokorného spokojnosti navrhol niekoľko konkrétnych opatrení, ktoré mali túto situáciu zlepšiť: a) vyradiť k štátnej bezpečnosti či ZNB takých ľudí, ktorí sa nehodili pre spravodajstvo, b) vybudovať urýchlene ŠtB pre výkon z príslušníkov NB, c) vyškoliť vedúcich OŠB, d) vybaviť spravodajcov materiálne (peniaze a technické prostriedky). Pokorný to prijal s uspokojením už aj preto, že jeho hlásenie z decembra 1946 vyvolalo proti nemu na Povereníctve vnútra veľkú averziu, „ač mi nešlo o nic, než o rychlé zjednání nápravy, ponevadž jinak mnoho z činnosti nejnižších orgánů státní bezpečnosti na Slovensku poškozuje jenom prestíž a vážnost úřadu i strany. Nedopouštějí se ani tak přehmatů ze zlé vůle jako z jistého osobního a politického primitivismu zaměřeného až příliš citově a – nevěcně.“²⁷⁷ Súčasne Sedmík skonštatoval, že prehliadky vykoná-

275 Tamže.

276 Tamže, Zpráva o slovenské cestě ve dnech 10. – 18. II. 1947.

277 Tamže.

vali aj Baláž, Ilčík a ďalší, vždy však s veľmi podobným výsledkom. Pokorný následne dôkladnejšie inštruoval Velgosa a Baláža a tiež uskutočnil prednášku o hospodárskom obrannom spravodajstve.²⁷⁸ Večer 11. februára sa ešte stretol s mjr. Srostlíkom, ktorého minister vnútra Václav Nosek vyslal na Slovensko ako styčného dôstojníka k HV ZNB. Srostlík sa postavažoval, že je obratne odstavovaný od informácií a akejkolvek činnosti a na veliteľstve ZNB v Bratislave by ho radšej videli v role reprezentatívnej figúrky. Pokorný ho pri tejto príležitosti vyzval, aby pracoval pre neho a dal mu už aj konkrétne úlohy. Srostlík mu následne prisľúbil vybudovanie siete agentov medzi bývalými legionármi, na Slovensku usadenými Čechmi, ako aj príslušníkmi ZNB. O tom, že Pokorný počas svojich návštev skutočne nezaháľal, svedčí aj skutočnosť, že sa mu aj pri tejto návšteve podarilo zverbovať ďalších agentov.²⁷⁹ Nasledovali ďalšie prehliadky OŠB, prvá sa uskutočnila v Ružomberku. Podľa Pokorného zistení tam dokonca pracoval 21-ročný chlapec, ktorý neabsolvoval ani vojenskú službu (pričom to bolo jednou z podmienok vstupu do ZNB). Teda „*Bývalé sídlo Andreje Hlinky a hlavné ohnisko ľudáctví obsazeno slabě a nemáme od tud téměř zpráv.*“²⁸⁰ V OŠB Poprad situácia tiež nebola ružová. Slabý personál nepodal za jeden a pol mesiaca ani jednu správu a na službu v Tatrách, ktoré už vtedy boli strediskom turizmu a zimných športov, sa pracovníci podľa Pokorného názoru vôbec nehodili: „*Tam musí přijíti lidé vybroušeného společenského chování, sportovci a dobří spo-*

278 „*Zpravodajství hospodářské (...) jehož úkolem je sbíratí všechny zprávy, jež umožní účelně čelití všem pletichám proti znárodnění, všem snahám o zmaření nebo zpomalení dvouletého plánu nebo vůbec o poškozování československého národního hospodářství či o rozvrat pracovní morálky, jakož i zejména proti všem pokusům o přímou či nepřímou hospodářskou sabotáž nebo hospodářské vyzvědačství.*“ ABS, 310-1-5, Zatímní směrnice pro činnost oblastních zpravodajských odboček a poboček, č. j. VII.-237/taj.1947, 8. 1. 1947.

279 Okrem už spomínaného Srostlíka aj ďalšieho: „*Dne 12. II. t. r. získán pro budování síti representant krycí jméno „HOZA“: Žil 18 let na Slovensku, má nejširší styky, spolužák Letrichův. Obchodní cestující s celoroční jízdenkou na drahách na Slovensku. Maturant, velmi inteligentní. Musí však být ještě vyškolen a dostati konkrétní úkoly. Provedu příležitostně v březnu. Pro krátkost času nebylo možno nyní provést.*“ A ÚPN, f. A2/1, inv. j. 12, Zpráva o slovenské cestě ve dnech 10. – 18. II. 1947.

280 *Tamže.*

lečníci, poněvadž tam má letos přijíti na rekreaci na 8000 Angličanů a Američanů. Příslušníci OŠtB jsou prostí až primitivní venkované, velmi špatně oblečení, kteří by ve světáckém prostředí velkohotelů nemohli vůbec nic dělat a neovládají cizí jazyky.²⁸¹ Pritom je zřejmé, že všetky OŠB sa zväčša sústreďovali na tzv. štátnobezpečnostnú prácu a nie spravodajstvo. Po odchode z Tatier pricestoval Pokorný so svojimi sprievodcami na OŠB Prešov, kde však našli prázdny úrad – všetci zamestnanci boli služobne preč.²⁸² Ani situácia v Košiciach nebola ideálna, na ofenzívnom spravodajstve tu pracovali dvaja bývalí strážmajstri prvorepublikového Policajného riaditeľstva. Obaja tak síce mali skúsenosti, ale najmä s protišpionážnou prácou. Okrem toho sa zameriavali skôr na informácie o armáde a navyše nemali k dispozícii žiadne dopravné prostriedky a minimum peňazí. Horšia situácia bola v Rožňave, ktorú Pokorný s bratislavskými sprievodcami navštívili 14. februára 1947. Prednosta sa v tom čase nachádzal na kurze a úrad tak viedol jeho zástupca „býv. strojní zámečník, který nemá pro stát. bezpečnostní ani zpravodajskou službu nejmenších předpokladů.“²⁸³ Podobná situácia panovala aj na OŠB v Rimavskej Sobote. Inak dopadla už predtým lepšie hodnotená OŠB v Lučenci.

V záverečnom zhodnotení ešte poukázal na fakt, že VII. odbor neintimoval veľa výnosov pražského MV, ktoré malo v danej veci žiadať nápravu. Súčasne Pokorný považoval za značný úspech fakt, že jeho kritika sa nestretla s negatívnou odozvou, t. j. že väčšina vedúcich pracovníkov odboru a skupín uznala oprávnenosť jeho záverov a uskutočňujú pravidelné kontroly OŠB, pričom sa snažia nedostatky odstraňovať. Na Slovensku bolo podľa jeho názoru slabé rozdelenie štátnobezpečnostnej služby a spravodajstva, pričom pri skorej výmene pracovníkov by sa zlepšenie mohlo ukázať až na jeseň.²⁸⁴

Ani všetky už spomínané udalosti však nepriniesli úplné zjednotenie spravodajských a štátnobezpečnostných zložiek v Českosloven-

281 *Tamže.*

282 Šéfom tunajšej odbočky bol Ladislav Horňák, ktorý zameriaval úrad najmä na boj proti ukrajinským nacionalistom. Jeho akciou bol napríklad prienik agentky Evy Kapišovskej do Kláštora baziliánov.

283 A ÚPN, f. A2/1, inv. j. 12, Zpráva o slovenské cestě ve dnech 10. – 18. II. 1947.

284 *Tamže.*

sku. Ešte v marci 1947 žiadala Zemská úradovňa štátnej bezpečnosti v Prahe svojím prípisom č. 297/47 taj.-III. o informáciu o organizácii a dislokácii bezpečnostných a najmä štátnobezpečnostných úradov na Slovensku. Zo zachovaného prípisu MV sa teda dozvedáme aktuálny stav krátko pred prijatím zákona o ZNB. Podľa citovaného dokumentu bol VII. odbor PV riadiacim úradom spravodajskej a štátnobezpečnostnej služby na Slovensku a jeho kompetencie sa zhodovali s kompetenciami VII. odboru ministerstva vnútra. Okrem toho v tomto období na Slovensku pôsobilo 19 OŠB. Jindřich Veselý, v mene MV, v uvedenom prípise ešte dodal, že styk s bezpečnostnými úradmi na Slovensku sa teda mal spravidla uskutočňovať cez VII. odbor Povereníctva (v spravodajských a štátnobezpečnostných veciach zásadne), v urgentných prípadoch priamo na regionálnych útvaroch.²⁸⁵

Ďalšia zmena stavu nastala po prijatí zákona o ZNB v roku 1947. Prijatím tohto zákona a v praxi už spomenutým zlúčením spravodajských a štátnobezpečnostných aparátov sa unifikácia v podstate zavŕšila. Aj napriek uvedenému však ostávali ešte v rukách povereníka Ferjenčíka niektoré významné kompetencie, ktorých sa on nepochybne aj pod zdrvujúcim tlakom propagandy o tzv. protištátnom sprisahaní vzdával. V rámci záberu tejto práce však za vrchol centralizácie považujeme prípravné práce na vytvorení III. odboru PV. Pritom dôležitým medznikom tohto procesu nebol len už spomínaný Viktorínov návrh, ale najmä porada medzi ministrom vnútra Václavom Nosekom, povereníkom Mikulášom Ferjenčíkom a odborovým radcom J. Veselým, ktorá sa na pôde MV uskutočnila 3. januára 1948. Zúčastnení na nej prerokovali najnaliehavejšie otázky, pričom sa dohodli na nasledovných veciach: a) Povereníctvo vnútra sa organizačne prispôsobí Ministerstvu vnútra a vznikne jednotný odbor pre bezpečnosť (III.). Prednostom tohto odboru sa na základe uvedenej dohody mal stať bývalý prokurátor Národného súdu pplk. Dr. Anton Rašla²⁸⁶

285 ABS, 310-20-12, Organizace státně – bezpečnostní služby na Slovensku, č. j. VII-11031/taj., 14. 4. 1947.

286 K tomu, avšak s chybným datovaním do roku 1946 vypovedal František Hlavatý: „Pokud si pamatují po příchodu s. Širokého se spočátku vedl rozhovor o běžných událostech v žertovném stylu. Po té někdo z přítomných, pravděpodobně Baláž nebo Bel nanesl, že přednosta III. odboru Povereníctva vnitř je nespolehlivý a neschopný a proto, že by měl být z této funkce zproštěn. Všichni přítom-

(tu treba zdôrazniť, že A. Rašla bol v roku 1945 kratší čas prednostom 2. (spravodajského) oddelenia Hlavného štábu Ministerstva národnej obrany, a teda mal so spravodajskou prácou skúsenosti) a za jeho zástupcu mal byť menovaný dovtedajší prednosta VII. odboru Viktorín.²⁸⁷ Dohodol sa kompromis týkajúci sa stiahnutia českého pohraničného pluku zo Slovenska, keď jeho 500 členov malo byť stiahnutých do Čiech (Ferjenčík požadoval stiahnuť všetko) a zvyšných 1000 mužov ostalo na Slovensku, kde mali byť využití k zosilneniu ochrany hraníc, najmä slovensko-poľských, proti banderovcom. O ich ďalšom osude sa malo rozhodnúť v máji 1948. Ferjenčík tiež oznámil, že Zemské veliteľstvo NB v Bratislave už buduje pohraničné stanice NB (o sile 1 + 6). Tieto útvary však na rozdiel od Čiech boli podriadené oblastným veliteľstvám NB, a teda neboli riadené centrálné (ako tomu bolo v západnej časti republiky). Dohodlo sa teda, že veliteľstvo útvaru 9600 dojedná s plk. Júnym jednotnú organizáciu pohraničných útvarov, pričom tieto sa mali držať niekoľkých zásad: „...a/ *prísna centralizace*, b/ *vysoká politická kvalifikace*, c/ *asimilace českého pluku SNB a sloven. pohran. útvarů*, d/ *příprava k pozdějšímu převzetí ochrany pohraničí spolu s finanční stráží*.“²⁸⁸ Na porade tiež Ferjenčík súhlasil, že v spolupráci s Hlavnou správou osvetly ZNB vznikne pri Zemskom veliteľstve ZNB v Bratislave menšia skupinka schopných osôb, ktoré by zabezpečili využívanie rozhlasu pre propagáciu bezpečnostných zložiek.²⁸⁹ Zúčastnení sa na porade okrem toho dohodli na tom, že vo veci „slovenského sprisahania“ sa musí čím skôr uskutočniť súd, Povereníctvo malo vydať obdobnú brožúru, ako vydalo

ní zastávali stejné stanovisko a žádali, aby na místo přednosty byl dán spolehlivý a dobrý soudruh. Do této funkce byl navrhován pplk. Dr. Rašla, k čemuž se s. Široký vyjádřil, že Rašla je schopný, avšak stojí zde problém, zda bude Svobodou uvolněn.“ ABS, H-536/9, Zápis o výpovědi sepsaný u zdejšího velitelství s obviněným Hlavatým Františkem, 27. 6. 1952.

- 287 Ako vidieť z vyššie uvedeného toto sa neuskutočnilo a prednostom odboru ostal Viktorín.
- 288 ABS, 310-20-4, Úřední záznam o poradě mezi ministrem vnitra, povereníkom vnitra a o. r. Veselým, která se konala dne 3. ledna 1948 dopoledne v ministerstvu vnitra.
- 289 *Tamže*, Úřední záznam o poradě mezi ministrem vnitra, povereníkom vnitra a o. r. Veselým, která se konala dne 3. ledna 1948 dopoledne v ministerstvu vnitra.

celoštátne MV. Povereník tiež „dostal za úlohu“ odpovedať na „útoky“ proti VII. odboru PV na najbližšom zasadnutí Ústavodarného národného zhromaždenia. Na tej istej schôdzi mal povereník predstaviť návrh „preventívnych opatrení proti ľudáctvu na Slovensku“. Tieto opatrenia mali obsahovať nasledujúce body: „1/ a/ *Ve věci slovenské emigrace: vyžádati si nejvýznačnější slov. emigranty jako válečné zločince, b/ nejvýznačnější z nich zbaviti státního občanství, c/ zkonfiskovat jejich majetek* 2/ *Odstraniti několik biskupů, resp. významných činitelů slovenského duchovenstva. 3/ Zbaviti volebního práva významné činitele ľudáctva, zejména funkcionáře HG, HSLŠ, HM v počtu ca. 15–20.000 osob. 4/ povýšení zasloužilých pracovníků VII. odboru bude jak p. povereníkom, tak p. ministrem vnitra urychleně provedeno.*“²⁹⁰

Unifikácia bezpečnostných zborov sa teda do značnej miery uskutočnila až v marci 1948, už síce bez povoleného, ale predsa len nie komunistického povereníka Ferjenčíka, ktorý sa krátko po februárovom prevrate svojej funkcie vzdal a emigroval do zahraničia. Do Prahy pricestovalo v podstate vedenie bezpečnostného aparátu na Slovensku, nový povereník Daniel Okáli, za Štátnu bezpečnosť a spravodajstvo Viktorín, Ilčík a Sedmík, uniformovanú a kriminálnu políciu zastupovali František Lipka a Jozef Vražda. Na porade predstaviteľov ministerstva a Povereníctva vnútra dňa 4. marca 1948 minister Nosek zdôraznil potrebu v čo najkratšom čase presadiť jednotnú organizáciu ZNB a prísnu centralizáciu.²⁹¹ Následne prebehli porady, ktoré sa už zameriavali na jednotlivé okruhy. Z nášho pohľadu bola dôležitá porada vedúcich spravodajskej a štátnobezpečnostnej služby. Slovenské Povereníctvo vnútra na nej reprezentovali Sedmík a Ilčík, MV Veselý, Hora, Milén, Černý a Hříbek. Uznesenie z porady nadväzuje na predchádzajúce tendencie, keď sa zúčastnení dohodli na nutnosti unifikovať spravodajský aj štátnobezpečnostný aparát, nutnosť personálneho posilnenia oboch zložiek²⁹², nutnosť zosťrenia boja proti hospodárskej

290 *Tamže*, Príloha k záznamu o poradě mezi ministrem vnitra, povereníkom vnitra a o. r. Veselým, která se konala dne 3. ledna 1948 dopoledne v ministerstvu vnitra.

291 *Tamže*, 310-29-5, Porada se zástupci pověřenectva vnitra dne 4. 3. 1948.

292 Podľa Veselého bolo potrebné personálne aparát zdvojnásobiť, čo malo znamenať okamžité pribratie 250 „preverených spoľahlivých partizánov a inteligentných robotníkov“.

reakcii, nutnosť rýchlo, ale premyslene verbovať nových agentov (podľa Veselého sa bolo treba zamerať na stredné funkcionárske kádre DS, Strany slobody a HSLS) a nakoniec sa uzniesli rýchlo dobudovať technický aparát.²⁹³

Definitívna unifikácia štátnobezpečnostného aparátu v Česku a na Slovensku sa však uskutočnila až k 1. januáru 1949, vznikli Krajské veliteľstvá Štátnej bezpečnosti, usporiadané podľa nového administratívno-správneho členenia Československa.²⁹⁴

293 *Tamže*, Porada vedoucích zpravodajské služby a štátně-bezpečnostní služby z historických zemí i ze Slovenska, konaná dne 4. března 1948 v kanceláři p. o. r. J. Veselého.

294 KAPLAN, K.: *Nebezpečná bezpečnosť*, s. 24. O postupných krokoch smerujúcich k unifikácii po februári 1948 pozri aj: PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*, s. 34 – 42.

Agentúra

Dôležitým prostriedkom práce polície a spravodajských služieb boli vždy jej spolupracovníci. V skúmanom období (samozrejme nielen vtedy) sa existencia a kvalita agentúrnej siete považovala za jednu z kľúčových podmienok úspešnej práce. Spolupracovníci sa delili na dve základné kategórie – agentov a dôverníkov, za tretiu kategóriu by sa dal považovať prechodný stav počas preverovania začínajúceho spolupracovníka. Čo sa týka evidencie spolupracovníkov, spočiatku sa pokračovalo v praxi, ktorá sa uplatňovala aj v predchádzajúcich obdobiach. Existovali ich zoznamy, nevedeli sa však k nim zvláštne zložky (spisové obaly). Ich správy sa zakladali do spisov a ak boli spisy vybašené, išli spolu s nimi ad acta. Zmena zrejme prišla až po tom, ako VI. odbor vydal výnos 6886/46 z 1. 12. 1946. Tento dokument sa autorovi bohužiaľ nepodarilo nájsť, takže nie je jasné, aké zmeny priniesol.

Zachovali sa však pokyny z neskoršieho obdobia. Podľa Smerníc pre orgány politického spravodajstva boli agenti definovaní ako osoby, ktoré podávajú správy za finančnú protihodnotu. Pri práci s nimi boli pracovníci nabádaní k opatrnosti a preverovaniu správ, ich využívanie sa však odporúčalo aj napriek negatívnemu postojú obyvateľstva. Všeobecne sa odporúčalo nových agentov poveriť najprv menšími úlohami a až po osvedčení sa väčšími. Smernice tiež spomínajú využívanie agentov – provokatérov, pričom ich činnosť bola označená za zavrhnúťhodnú a pred súdom neobhájiteľnú. Pri práci s agentami sa tiež upozorňovalo na nutnosť konšpirácie.

Na druhej strane za dôverníkov kvalifikovali smernice také osoby, ktoré s políciou spolupracovali dobrovoľne a bez nároku na finančný honorár – jednoducho „...z *vlastněneckého* cítění jako svou občanskou a mravní povinností.“²⁹⁵ Aj tieto osoby mohli pochádzať zo všetkých vrstiev spoločnosti, pričom za mimoriadne hodnotných boli považovaní zamestnanci verejných ustanovizní (priemysel, národohospodárstvo, financie, doprava atď.). Odporúčalo sa tiež získavať dôverníkov spomedzi zamestnancov colných úradov a pohraničnej stráže, vlakového personálu, pracovníkov pôšt, hotelov, kaviarní či krčiem, šoférov ako aj „živností, ktoré majú styk s publikom“.

295 ABS, 310-34-5, Smernice pro orgány politického zpravodajství.

na pozornosť sa mala venovať sieti dôverníkov v pohraničných oblastiach, ale aj oblastiach, ktoré obývali väčšie skupiny ľudí iných (myslené zrejme neslovanských) národností. Zvýšená pozornosť sa mala tiež venovať miestam, kde sa nachádzala väčšina príslušníkov zakázaných pravicových strán.²⁹⁶ Zaujímavé pritom je, že podľa citovaných smerníc mali dôverníci svoje správy podávať ústne, písomne len vo výnimočných prípadoch.

Vedenie VII. odboru vydalo koncom roku 1947 samostatné smernice o spravodajských spolupracovníkoch. V nich sa konštatovalo, že úspešné plnenie spravodajských úloh je závislé aj od rozsiahlej, spoľahlivej, citlivej a výkonnej spravodajskej siete, ktorá by mala siahať do všetkých dôležitejších miest a vrstiev obyvateľstva.

Každý spolupracovník sa mal po zverbovaní preverovať minimálne po dobu 6 až 12 mesiacov (v závislosti od kvality prinášaných informácií), pričom až do preverenia sa mal takýto človek označovať ako informátor. Len preverený spolupracovník bol následne označovaný ako dôverník, agenti, podobne ako podľa smerníc citovaných vyššie, boli spolupracovníci, ktorí za správy dostávali (zväčša) finančnú odmenu.²⁹⁷ Smernice ďalej konštatovali, že „*Všetkých spravodajských spolupracovníkov nazývame v spravodajstve tzv. spravodajskými orgánmi výkonnými a orgánov, ktorí ich činnosť riadia, a to priamo, nazývame spravodajskými orgánmi riadiacimi nižšími. Orgány, ktoré spravodajskú činnosť usmerňujú a kontrolujú, nazývame spravodajskými orgánmi riadiacimi vyššími.*“²⁹⁸ Spolupracovníci sa museli samozrejme preverovať. Už pri získaní typu na možného spolupracovníka si potenciálny riadiaci orgán mal vyžiadať od vecne príslušnej stanice ZNB správu o mravnej, štátnej a politickej spoľahlivosti danej osoby (z konšpiračných dôvodov sa to malo robiť vždy v „balíku“ s niekoľkými ďalšími osobami). Pracovník sa následne mal obrátiť aj na VII. odbor PV, kde dotyčnú osobu vylustrovali v centrálnej evidencii a len ak sa ani pri tomto úradnom úkone nenašli žiadne nedostatky, mohlo sa prikróčiť k verbovaniu. Každý druh spolupracovníkov sa pritom evidoval na osobnitnom hárku, t. j. osobitne boli evidovaní

296 *Tamže.*

297 ABS, f. S/2. Šk. č. 292, Smernice o spravodajských spolupracovníkoch.

298 *Tamže.*

informátori, dôverníci aj agenti. Pritom spôsob vedenia evidencie bol vcelku zaujímavý. Na samostatnom liste, označenom veľkým tlačovým písmenom A, bol zapísaný zoznam spolupracovníkov jedného druhu – zoznam však nemal žiadne vysvetlenie a nebol tu uvedený ani dôvod spísania zoznamu. Jednoducho v kolonkách boli uvedené meno a priezvisko osoby, bydlisko, ulica, číslo domu a dátum a miesto narodenia danej osoby. Na druhom samostatnom liste (B) sa vypracúval zoznam spolupracovníkov zo zoznamu „A“, pričom ani na tomto zozname nebol účel jeho spísania uvedený. Tu malo byť uvedené zamestnanie spolupracovníka, jeho krycia značka, krycie číslo, krycia adresa, na ktorú posielal svoje správy a poznámka (napr. aké jazyky spolupracovník ovláda). Krycia značka sa mala podľa smerníc vyberať napríklad podľa záľub, povahy spolupracovníka a pod., ale tak, aby ho to neprezrádzalo. Krycie číslo pozostávalo z viacerých znakov. V smerniciach bolo ako príklad uvedené krycie číslo IN-D/K-16. Z neho čiastka IN znamenala, že ide o náhodného informátora, D prezrádzala, že ide o osobu zo Slovenska, K bolo prvým písmenom jeho krycieho mena a napokon 16 bolo ľubovoľné číslo pridelené spolupracovníkovi, pod ktorým ho viedli v evidencii.²⁹⁹ Pritom jednotlivé OŠB mali pridelené číselné rozhranie: OŠB Banská Bystrica 1 – 1000, OŠB Bratislava 1001 – 2000, OŠB Humenné 2001 – 3000, OŠB Komárno 3001 – 4000, OŠB Košice 4001 – 5000, OŠB Levice 5001 – 6000, OŠB Levoča 6001 – 7000, OŠB Lučenec 7001 – 8000, OŠB Michalovce 8001 – 9000, OŠB Nitra 9001 – 10000, OŠB Poprad 10001 – 11000, OŠB Prešov 11001 – 12000, OŠB Rimavská Sobota 12001 – 13000, OŠB Rožňava 13001 – 14000, OŠB Ružomberok 14001 – 15000, OŠB Trenčín 15001 – 16000, OŠB Trnava 16001 – 17000, OŠB Turčiansky Svätý Martin 17001 – 18000 a napokon OŠB Žilina 18001 – 19000. Pritom každá tisícika sa na jednotlivých OŠB delila tak, že prvých 250 čísel mali k dispozícii referenti pre obranné spravodajstvo, druhých 250 čísel referenti pre hospodárske spravodajstvo, ďalšia stovka čísel sa rezervovala pre politické spravodajstvo a napokon 400 zvyšných išlo pre zahraničnú obranu.

Je samozrejmé, že oba spomínané zoznamy (A aj B) nesmeli byť uložené spolu a mali byť držané pod zámkom. Pritom pracovníci

299 *Tamže*.

nemali o svojich spolupracovníkoch informovať ani kolegov. Zoznamy spolupracovníkov však nemali viesť prednostovia OŠB, ale len samotní pracovníci, ktorí s nimi prichádzali do kontaktu.

Okrem toho sa evidovali aj spolupracovníci, s ktorými bola spolupráca ukončená. K tomu mohlo prísť, ak sa zistilo, že spolupracovník má „mravné nedostatky“ – provokatéri či podvodníci, ktorí prinášajú nepravdivé správy, ale aj osoby, ktoré počas jedného roka nepodali ani jednu správu, aj keď boli pravidelne (asi v dvojmesačných intervaloch) urgovaní. Pracovníci bezpečnosti si okrem toho mali na každého spolupracovníka zriadiť samostatný obal, do ktorého potom ukladali získané správy.

Ako sme už spomínali, na VII. odbore Povereníctva vnútra sa viedla Ústredná evidencia dôverníkov a agentov, podvodníkov a provokatérov ako aj spolupracovníkov, s ktorými bola ukončená spolupráca. Jednotliví pracovníci z regiónov mali pritom do Bratislavy zasielať o svojich spolupracovníkoch všetky informácie, na základe ktorých mohli potom pripravovať ich hodnotenia.

Citované smernice okrem toho žiadali, aby každý pracovník v priebehu jedného roku získal najmenej 15 – 20 spoľahlivých dôverníkov a mal aspoň 60 – 80 pravidelných informátorov.³⁰⁰

Všetky správy a informácie sa mali roztrieďovať do evidencie osobnej a vecnej. Evidovali sa predovšetkým osoby usvedčené či podozrivé z protištátnej činnosti, dôverníci všetkých druhov, spravodajskí podvodníci, československí občania väznení v zahraničí z politických dôvodov, dezertéri, vojaci, nachádzajúci sa v ČSR, osoby podozrivé z vyzvedačstva či sabotáže, kolaboranti ako aj bývalí politickí väzni, osoby, ktoré boli niečím význačné, cudzinci, hľadané osoby, funkcionári rozpustených strán a iné. Vo vecnej evidencii mali byť zaznamenané dislokácie armády a ZNB, úradné zborníky, vestníky a výnosy, tlačoviny, tlačové agentúry, propagačná literatúra a informačné elaboráty o ČSR, dôležité podniky, spolky a organizácie, politické akcie, väznice, detektívne a informačné kancelárie, súkromné kluby a herne, adresáre, podozrivé adresy, inzeráty, všetky vysielačie stanice, poznávacie značky dopravných prostriedkov, súkromné komunikačné linky a chovatelia poštových holubov, zistené metódy práce zahraničných spravodajských

300 *Tamže.*

služieb a iné. Takéto rozdelenie platilo aj podľa smerníc vydaných v roku 1948, ktoré však definovali aj jednu novinku – konšpiratívny byt. Ten smernice definovali ako miesto, kde mimo úradnej pôdy prichádzalo k styku riadiaceho orgána s dôverníkom, pri ňom má spravidla dochádzať k podávaniu ústnych či odovzdávaniu písomných správ, pričom takto získaný materiál tam nikdy nesmel ostávať cez noc, ale pracovník mal povinnosť ho uložiť na inom, bezpečnom mieste.³⁰¹

Ani uvedené smernice, ktoré definovali jednotlivé kategórie, však nezabránili tomu, aby vznikali rôzne nezrovnalosti. Je samozrejmé, že prax prináša rôzne prípady či okolnosti, na ktoré nemôžu žiadne smernice pamätať, okrem toho sa však stretávame s tým, že zamestnanci sa snažili zlepšovať štatistiku svojej agentúry, keď napr. aj príležitostných informátorov klasifikovali ako regulárnych spolupracovníkov. Na túto situáciu reagovala začiatkom apríla 1948 pomôcka „O názvech zpravodajských spolupracovníkú“ s výzvou na kontrolu evidencie spolupracovníkov a upozornením, aby jednotlivé OŠB očakávali „centralizovanú inventúru“ agentúrnej siete. Agentúrna sieť bolo teda súhrnné označenie pre všetky typy a druhy spravodajských spolupracovníkov. Spolupracovníci (termín agent sa odporúčalo nepoužívať preto, že toto slovo sa už v tom čase vnímalo pejoratívne) sa delili na tri základné kategórie: 1) dôverníci a iní prvotriedni agenti, 2) dôverníci – kandidáti a iní agenti – kandidáti a 3) stáli informátori. Najvyšším typom bol teda dôverník (v evidencii vedený pod skratkou „A“), ktorý si bol svojej spolupráce vedomý, bol aj formálne viazaný (písomne alebo ústne), overený, stály a spoľahlivý. Dôverník mal tiež pracovať z vnútorného presvedčenia; ani to však nevyklúčovalo možnosť jeho odmeňovania. Ak u takejto osoby prevažovali materiálne dôvody nad ideovými, mal byť v evidencii vedený pod skratkou „AP“,³⁰² príslušníci ho však mali vychovávať tak, aby u neho postupne

301 *Tamže*, 310-34-7, Zatimní směrnice pro politické zpravodajství, 1948.

302 „Značka A byla volena jako první příměno v alfabete, aby vyjádřila nejspolehlivější druh agentúrního spolupracovníka, t. j. pevně vázaného důvěrníka, jenž se osvědčil. (...) Značka AP byla volena proto, aby písmenem P /profesionál, prospěchář, peníze, pohnutky/ bylo upozorněno, že sice jde o prvotřídního agentúrního spolupracovníka kategorie A, že však nesplňuje předpoklad proto, aby právem býti nazýván důvěrníkem.“ ABS, 310-34-13, O názvech spravodajských spolupracovníkú.

prevládli ideologické dôvody spolupráce. Dôverník – kandidát (AK) bol vedomý a formálne viazaný spolupracovník, ktorý sa však ešte naplno neosvedčil. Takisto ako v predchádzajúcom prípade, ak jeho spolupráca s políciou bola založená na báze materiálnych výhod, mal byť označovaný ako agent – kandidát (AKP). Pokiaľ spolupracovník nebol formálne viazaný, išlo o stáleho informátora (SI, SIP pre ľudí motivovaných primárne odmenami) – od takéhoto človeka bezpečnosť dostávala pravidelné a v podstate spoľahlivé správy. Príležitostní či náhodní a neviazaní informátori sa za súčasť agentúrnej siete nemali považovať. Zaujímavé je, že niektorí osvedčení dôverníci mohli za určitých okolností prebrať úlohy riadiaceho orgánu a sami viesť sieť spolupracovníkov, a citovaná pomôcka dokonca pripúšťala, aby takýto človek dostával za svoju činnosť riadny plat. Takýto človek bol označovaný skratkou „AA“.³⁰³

Najhodnotnejšími spolupracovníkmi však zvyčajne bývajú ľudia, ktorí spolupracujú z presvedčenia, že robia dobrú vec. V skúmanom období existovalo pomerne veľa takýchto ľudí, išlo často o členov komunistickej strany, ktorí však podávali aj informácie pre bezpečnostné zložky. Ako príklad môžeme uviesť komunistu Ernesta Otta, pracovníka Povereníctva školstva, ktorý bol spolupracovníkom nielen Štátnej bezpečnosti (Matej Běl), ale aj OBZ (Štefan Gál).³⁰⁴ Otto okrem toho dával šéfovi politického spravodajstva Balážovi typy na spolupracovníkov, ktorých chceli vyslať do zahraničia, a tiež pomáhal v zaobstarávaní krycích dokumentov pre týchto ľudí.³⁰⁵ Pritom však: *„Pokud je mi známo a pokud se pamatuji, tak Ernest OTTO vázaným spolupracovníkem stb nebyl, neb to nebylo zapotřebí, neb se jednalo o člena KSS, který nám vždy vycházel vstříc a v našich požadavkech nám vždy vyhovoal.“*³⁰⁶ Podobným prípadom bola napríklad aj svojrázna postava slovenskej spisovateľskej obce Katarína Lazarová, kto-

303 *Tamže*. O vývoji kategórií spolupracovníkov v rokoch 1947 – 1989 pozri: ŽÁČEK, Pavel: „Ostrá zbraň“ Štátnej bezpečnosti. Spolupracovníci politickej polície v smerniciach pre agentúrno-operatívnu prácu, 1947 – 1989. In: Pamäť národa, úvodné číslo, 2004, s. 4 – 27.

304 ABS, A8-105-111.

305 *Tamže*, Protokol o výpovedi Teodora Baláža zo dňa 1. 9. 1954.

306 *Tamže*.

rá začiatok svojej spolupráce pri výsluchu začiatkom 50. rokov minulého storočia opisala nasledovne: „*Další naše setkání bylo v dubnu neb v květnu 1946, kdy mně navštívil [Teodor Baláž, pozn. M. M.] v mém bytě v doprovodu Vlasy BUNČÁKOVÉ a to mně vyzval, abych spolupracovala s bezpečností, ale to jsem jeho návrh odmítla. Krátce po volbách jsem BALÁŽE sama zavolala, že souhlasím s jeho návrhem o spolupráci s bezpečností.*“³⁰⁷ Takáto „kamarátska“ prax (Otto napríklad spolupracoval aj so svojím kamarátom z mladosti Františkom Hagarom, ktorý v tom čase pracoval v ŠtB) však zaniká po uskutočnení prevratu v roku 1948, keď sa postupne agenda ŠtB „oficializovala“ a napríklad aj na Otta vypracovali už štandardný návrh na viazanie v písomnej podobe.

Existovali aj iné prípady, napríklad podľa už citovanej Pokorného správy to však v úvodnom období nebolo vôbec jednoduché. Úrad nebudoval agentúrne siete (dôverníkov, informátorov a agentov). Podľa jeho názoru bola celá agentúra viac–menej len na papieri a nepodáva takmer žiadne správy. Medzi spolupracovníkmi však nechýbali ani kurióznnejšie prípady, či vyslovené zneužívanie služobného postavenia pre súkromné účely. Tak napríklad Juraj Glázer mal istú „spolupracovníčku“, s ktorou sa stretával v konšpiratívnom byte na Krížnej ulici. Táto žena, pracovníčka časopisu Tribúna, mu pritom žiadne poznatky nedávala – mali spolu pomer. Podobnú „spolupracovníčku“ mal údajne aj v Piešťanoch.³⁰⁸

Práca s agentúrou v skúmanom období prinášala aj iné úskalia. Stávali sa prípady, keď napríklad v slovensko–maďarskom pohraničí pracovali na OBR (resp. OŠB) ľudia, ktorí neovládali maďarčinu a pod. Občas nájdeme aj sťažnosti na „slabý intelekt“ niektorých pracovníkov regionálnych útvarov. Pritom je zaujímavé, že VI. odbor, ktorý mal pôsobiť ako istým spôsobom „centrála“, ničím podobným v skutočnosti nebol. VI. odbor bol totiž ešte v roku 1946 prvoinštančný úrad, ako obyčajná žandárska stanica, pôsobnosť však mal celosloven-

307 ABS, ZV-113, podsvazek 26, Zápis o výpovedi, sepsaný na zdejším velitelství se svědkem: Lazarová Katarína, 15. 5. 1952. V rámci tejto výpovede Lazarová tiež spomenula, že ju neskôr zverbovali aj Běl s Čermákom, ktorým podávala informácie aj v prípade Bugár – Kempný a ďalších (napr. akcia MONACO). Pozri: JABLONICKÝ, Jozef: Podoby násilia. Bratislava 2000, s. 195 – 220.

308 ABS, H-536/8, zápis o výpovedi Šimona Čermáka zo dňa 8. 4. 1952.

skú. Ak sa totiž objavila nejaká protištátna činnosť, pracovníci odboru tam odcestovali a riešili to sami, resp. čiastočne v spolupráci s OBR. A to aj napriek tomu, že OBR bývali vybavené spojovacími prostriedkami (rádio, d'alekopis, telefón). A v neposlednom rade aj v tejto oblasti sa prejavila už spomínaná nevýhoda (čiastočného) budovania bezpečnostného zboru na zelenej lúke – noví pracovníci v spravodajskej službe prinášali staré úskalia. V prvom rade neskúsení pracovníci nevedeli pracovať s agentúrou: „*Stali sa prípady, že došlé správy získané z agentúrnych prameňov boli falošné, provokatívne a pod. Nariaďujem Vám, aby ste pri výbere osôb dôverníkov, informátorov a agentov venovali náležitú a zvýšenú pozornosť, tieto bedlive pozorovali, s kým sa stýkajú, či nemajú styk s cudzím spravodajstvom alebo aktívnymi osobami fašistických prvkov na Slovensku (býv. HG, HM, HSLŠ, FS, DP a pod.)*“³⁰⁹ Pracovníci bezpečnosti mali teda dôkladne preveriť každého potenciálneho spolupracovníka a taktiež tých, ktorí spolupracovali už v čase vydania uvedeného rozkazu. V prípade, ak by sa predsa len referent rozhodol využiť „služby“ „...osoby z radov bývalých fašistov, Nemcov alebo Maďarov...“³¹⁰, mal o tom dotýčný pracovník podať oznámenie na VI. odbor PV. Tu takéhoto spolupracovníka zaradili do evidencie s poznámkou „opat. – pre zvlášť. účely“. O neskúsenosti pracovníkov aparátu svedčí množstvo zachovaných dokumentov: „*V poslednej dobe boli podriadenými sprav. orgánmi dodané veľmi závažné správy. Keď boli spravodajsky zhodnocované, ukázalo sa, že sú buď nepravdivé, alebo tak veľmi prehnané /:miesto 10.000 demonštrantov udávajú počet 40.000:/, že ich využitie bolo pre politické spravodajstvo blamážou a ostudou. Takýto novinový spôsob dodávania správ, ktorý sleduje moment bombastickej senzačnosti a nie úradnej nestrannosti a vecnosti, je neprístupný*“³¹¹ Problémom teda neboli len konfidenti, ale aj samotní príslušníci. A to do značnej miery asi aj v tom, že nevedeli napríklad presne ohodnotiť serióznosť zdroja informácie (pritom to samozrejme nemusel byť len spolupracovník).

309 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 3, organizácia politického obranného spravodajstva – budovanie dôv. siete, č. j. 1720/VI-II/2-1945 zo dňa 12. 12. 1945.

310 *Tamže*.

311 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 8, kvalifikácia správ, č. j. 10710/VI-II/5-1946 zo dňa 23. 7. 1946.

Stávalo sa, že si napríklad po vyt'ažení spolupracovníka neoverovali zdroj jeho informácií a pod. Preto vedenie VI. odboru trvalo na tom, aby spolu so správou centrálu informovali aj o pôvode informácie a toto malo byť na správe aj jasne vyznačené. Každá správa mala teda obsahovať aj zdroj, t. j. či je získaná z písomného originálu, alebo odpisu, či z priameho rozhovoru s aktérom zo správy, alebo z druhých či tretích úst. Či išlo o správu šírenú v rámci šepkanej propagandy, či ju informátor zachytil len náhodou pri rozhovore okoloidúcich chodcov či spolucestujúcich, prípadne sa o tom dozvedel z novín, rozhlasu a pod.

Za spomenutie stojí ešte jeden netradičnejší aspekt práce s agentúrou – v čase všeobecného nedostatku po skončení vojny finančné odmeňovanie spolupracovníkov prestalo byť atraktívne. Na reálnej hodnote získali niektoré nedostatkové tovary. Napríklad v novembri 1945 na Povereníctve pristúpili k tomu, že začali konfidentov vyplácať cigaretami, v tomto konkrétnom prípade rumunskými.³¹² S normalizáciou povojnových pomerov sa to však samozrejme menilo a spolupracovníkov začali vyplácať v peniazoch. V roku 1946 dostali pracovníci právo disponovať so svojim osobným spravodajským paušalom. Referenti mali k dispozícii po 1000 korún na mesiac a prednostovia oddelení a šéfovia OBR po 1500 korún mesačne. Táto suma bola síce schválená až v máji, avšak so spätnou platnosťou od 1. apríla 1946.³¹³ Zaujímavé je, že na potvrdenkách, ktoré dávali konfidentovi, sa nemusel nachádzať jeho podpis, ale stačil podpis pracovníka, ktorý peniaze vyplatil.³¹⁴ Ako zaujímavosť môžeme uviesť, že spravodajskí pracovníci Povereníctva vnútra museli práve v januári a februári 1948 riešiť pomerne kuriózný problém - nedostatok peňazí v tzv. čiernom fonde – išlo o peniaze na spravodajskú činnosť, určené do značnej miery na vyplácanie konfidentov. Počas predchádzajúceho polroku bol spravodajský paušál súčasťou rozpočtu v kapitole „Platy stálych a prideľovaných zamestnancov“, odkiaľ tieto finančné prostriedky poukazovali

312 *Tamže*, šk. č. 3, Cigarety pre zprav. Účely – rozoslanie, č. j. 8721/II/1-1945 zo dňa 14. 11. 1945.

313 *Tamže*, šk. č. 6, Spravodajský paušál – priznanie, č. j. 2502/VI-46 zo dňa 23. 5. 1946.

314 ABS, 310-29-1, Zápisnica napísaná na porade v dňoch 4. – 6. marca 1946.

VII. odboru Povereníctva. Učtáreň odmietla sumu vyše 330 000 korún preplatiť: *„Dokial' nebude riešená organizácia spravodajskej služby u Povereníctva vnútra a dokial' za súhlasu Ministerstva vnútra nebudú príslušné náklady na spravodajskú službu blokované na ťarchu prikázaných úverov daných k dispozícii Zemskému veliteľstvu Národnej bezpečnosti v Bratislave, nebude môcť tunajšie Povereníctvo výdavky týkajúce sa spravodajskej služby uskutočňovať.“*³¹⁵ Tento problém do istej miery nepochybne súvisí so zmenami v ZNB, ktoré sa udiali na základe zákona o ZNB z roku 1947.

315 SNA, f. PV-bezp, šk. č. 503, , Zpravodajský paušál na mes. január a február 1948, č. j. 26 dôv.-VII/26-1948 zo dňa 29. 1. 1948. Pre zaujímavosť uvádzame spravodajské paušály, ktoré mal VII. odbor PV k dispozícii v roku 1947: máj 1947 – 299.800 Kčs (466 zamestnancov), jún 317.600 (475 zamestnancov), júl 321.800 (490 zamestnancov), august 297.700 (502 zamestnancov), september 175.700 (213 zamestnancov), október 147.900 (214 zamestnancov) a december 1947 vo výške 164.700 na 225 zamestnancov). Iné zachované údaje som zatiaľ nenašiel.

Ilegálne skupiny a ich konštruovanie bezpečnosťou

VI., resp. VII. odbor PV mal v priebehu skúmaných troch rokov niekoľko zásadných úloh. Z nich z pohľadu historického najzaujímavejšou témou bol boj proti ilegálnym skupinám a ich konštruovanie. Táto činnosť mala tiež najväčší dosah na politické dejiny, pričom v niektorých momentoch nimi doslova hýbala. Udalosti, ktoré sa pokúsím vykresliť na nasledujúcich stranách, mali obrovský dopad na vtedajšiu spoločnosť a jej klímu, pričom postupne akcelerovali vývoj k dramatickej jeseni roku 1947, ktorá doslova zatriasla politickou scénou nielen na Slovensku, ale v celoštátnom meradle. Pri spracúvaní tejto časti som vychádzal najmä z analýzy úradných dokumentov, ktoré som sa snažil porovnávať so spomienkami účastníkov. V nasledujúcom texte podávam vlastnú interpretáciu udalostí a motivácií účastníkov popisovaných dejov. Som presvedčený, že historik sa pri svojom výskume musí pokúsiť podať svoj vlastný pohľad na predmet diania aj v prípade, ak sa pohybuje na bahnatej pôde policajných a súdnych zápisníc. Na nasledujúcich stranách som sa pokúsil priblížiť vlastnú interpretáciu faktov nielen o postupe pracovníkov VI. (VII.) odboru proti ilegálnym skupinám, ale aj popis samotných ilegálnych skupín. Nazdávam sa, že aj v tejto oblasti existuje v slovenskej historiografii pomerne dosť mýtov, ktoré sú založené najmä na nekritickej preberaní údajov zo zvodiek a analýz polície. Bezpečnosť podľa môjho názoru účelovo zveličovala činnosť takýchto jednotlivcov a skupín. Podávaním tendenčných správ sa snažili vytvárať atmosféru ohrozenia vtedajšieho politického systému a vlastnej dôležitosti pri jeho ochrane. Táto tendencia nakoniec vyvrcholila tzv. slovenským sprisaháním a značným mocenským oslabením Demokratickej strany, a teda de facto aj zmenou pomerov na Slovensku.

Angažovaných emigrantov považovali na Povereníctve vnútra za svojich najväznejších nepriateľov. Slovami Teodora Baláža preto, „... *lebo títo sa dajú prepožičať cudzej spravodajskej službe proti našim záujmom. Poukázal na to, že títo nebudú nikdy zaujímať voči nám kladný postoj, a preto sú pre nás po stránke spravodajskej najnebez-*

pečnejšou zložkou.³¹⁶ Balážova analýza, ktorú predniesol na porade začiatkom októbra 1946, však už jednoznačne pomenúvala aj iného nepriateľa. Domáce ilegálne hnutie, podľa Baláža posilnené nedôslednosťou slovenských úradov a politiky, preniklo do politických kruhov, do SNR a do vlády. To už bol zdvihnutý prst smerom k Demokratickej strane. Je smutné, že povereník Ferjenčík takéto pohľadky považoval za normálne a v reakcii na Balážov referát len poukázal na nutnosť orientácie na Sovietsky zväz – teda orientácie, pre ktorú už o dva roky odišiel do emigrácie. Balážove vývody ešte v ten deň doplnil jeho najväčší sok na odbore – Matej Bél. Poukázal na to, že ilegálne hnutie sa legalizovalo. Bél ďalej ostro zaútočil proti cirkvi, keď vo svojej prednáške tvrdil, že „*Masový základ tohto hnutia (rozumej ilegálneho, pozn. M. M.) je katolícka cirkev, ktorá vytvorila pod svojou základňou antibolševický boj, kde sa sústreďujú všetky protištátne sily.*“³¹⁷ Teda už v októbri 1946 boli jasne pomenovaní nepriatelia, z ktorých bezpečnosť v roku 1947 vykonštruovala protištátne sprisahanie – emigrácia, demokrati a katolícka cirkev.

Pritom by som si však dovolil tvrdiť, že najnebezpečnejšou protištátnou skupinou, ktorá sa snažila zničiť vtedajšie politické zriadenie boli samotní pracovníci VI. (VII.) odboru Povereníctva vnútra, resp. komunistická strana ako taká, pričom tento cieľ sa im v roku 1948 aj skutočne podarilo dosiahnuť. Dosvedčujú to aj stretnutia (o ktorých bude ešte reč), na ktorých sa reálne uvažovalo o vytváraní ilegálnych štruktúr či skladísk zbraní – teda skutkov, ktoré boli často predmetom trestných oznámení, spracovaných na odbore (či už sa to zakladalo na pravde alebo nie). Preto som považoval za prirodzené, že som na koniec tejto kapitoly zaradil aj časť, ktorá sa venuje práve schôdzkam a plánom komunistov zo VI. odboru.

Skutočnosť, že spravodajský a štátnobezpečnostný aparát už od začiatku ovládali sympatizanci či členovia komunistickej strany, mala niekoľko dôsledkov, ktoré v podstate ovplyňovali činnosť bezpečnosti po celé obdobie rokov 1945 – 1948. Zrejme základným problé-

316 ABS, 310-29-1, Zápisnica napísaná na porade prednostov sekcií, oddelení samostatných referátov VI. odboru Pov. vnútra a prednostov OBR v dňoch 7. – 9. októbra 1946.

317 *Tamže.*

mom bolo vlastné vnímanie vtedajšej reality týmito ľuďmi. Nakoľko v prípade pracovníkov VI., resp. VII. odboru Povereníctva vnútra išlo zväčša o pomerne mladých ľudí, silne indoktrinovaných komunistickou ideológiou a rozdelením sveta na reakciu a pokrokové sily, zrejme nemôže prekvapiť radikalizmus, s akým pristupovali k svojej práci. Dovolím si tvrdiť, že značná časť pracovníkov odboru sama seba vnímala ako dôležitú súčasť boja komunistickej strany proti „reakcii“. V zmysle tohto presvedčenia následne aj konali.

V tejto súvislosti sa dá zísť ešte trochu ďalej. Som presvedčený, že práve v predchádzajúcom odseku načrtnutá reflexia značnej časti pracovníkov VI., resp. VII. odboru PV (ale uvedomujem si prítomnosť aj iných faktorov) spôsobila, že sa značná časť úsilia týchto ľudí zamerala na odhaľovanie, ale tiež konštruovanie rôznych „ľudáckych“ sprisahání, ktoré vyvrcholili na jeseň 1947 kauzou Kempný – Bugár. K tomu prispievali ešte dva dôležité faktory: minimálne skúsenosti so spravodajstvom a mladícky radikalizmus mnohých pracovníkov bezpečnosti. Myslím si, že viacerí pracovníci, ktorí napríklad krátko (maximálne niekoľko mesiacov) vykonávali funkciu spravodajcu pri partizánskej jednotke a prípadne po vojne absolvovali spravodajský kurz, mali dojem, že (dovolím si to povedať trochu odľahčene) sú už skúsení spravodajcovia, schopní bojovať proti snád' aj špionáži v globálnom merítku. Druhým determinujúcim faktorom bola skutočnosť, že sa na územiach okupovaných západnými spojencami začali vytvárať prvé organizácie ľudáckej emigrácie, ktorí hľadali kontakty s domovom. Zámerom bolo tiež zbierať informácie, ktoré by im umožnili získať si priazeň (a najmä finančnú podporu) jednotlivých okupačných mocností. Aj v tomto prípade však išlo zväčša o spravodajsky neskúsených ľudí. Nazdávam sa, že absolvovanie kratších kurzov v rámci Hlinkovej mládeže či pôsobenie ako hlások HM z málokoho urobilo spravodajského experta. Teda na oboch stranách stáli nie príliš skúsení ľudia, ktorí však chceli vidieť výsledky svojho pôsobenia okamžite alebo maximálne v krátkom čase. O čo boli menšie ich skúsenosti, o to väčšia bola ideologizácia tohto zápasu a tiež je potrebné si uvedomiť fakt, že vlastná neskúsenosť v ich očiach umocňovala dojem z protivníka. Teda za každým zatknutým sa hľadali rôzne celoslovenské siete a zahraničné spojenia, fantázia pracovníkov VI. (VII.) odboru

konštruovala obrovské konšpirácie. V ich prípade ešte navyše platí, že výsledky svojej práce okamžite prispôbovali politickým pomerom a najmä finálnemu cieľu – totálnemu uchopeniu moci komunistickou stranou.

Spôsob, akým videli dobovú realitu na Slovensku komunisti z bezpečnosti, môže ilustrovať referát Jána Kubača na už spomínanej porade z marca 1946: *„Na Slovensku rozlišujeme reakciu politickú vo vnútrozemí a reakciu zahraničnú. Toto sústreďuje všetkých organizátorov býv. politických fašistických strán. Uvádza (Kubač, pozn. M. M.), že mladá inteligencia už v lete minulého roka sa stretávala a diskurovala o rôznych veciach protištátnych a skúšala na vlastnú päsť ilegálnu činnosť. Politickým cieľom takýchto skupín je samostatný Slovenský štát pod vedením Dr. Jozefa Tisu. Vydávali už aj smernice o partizánskom napadnutí ZSSR západnými mocnosťami. Na túto propagandu použili vierovyznania. Do tejto reakcie zasahovali najmä kat. kňazi. Vo veciach očisty verejného života sa ešte riadne nezakročovalo.“*³¹⁸

Skutočnosť však bola oveľa komplikovanejšia. Na Slovensku existovala istá nespokojnosť s existujúcim stavom a režimom. Na jednej strane nespokojní boli pochopiteľne prívrženci ľudáckeho režimu, nacionalisti či ľudia nesúhlasiaci s daným riešením štátoprávnej otázky. Nespokojná bola aj veľká časť katolíkov, ale aj ľudia, ktorí neuverili dobovej propagande, vykresľujúcej Sovietsky zväz v pozitívnych farbách, či takí, ktorí nepovažovali ľudovodemokratickú „demokraciu“ za poskytujúcu dostatočnú slobodu. A medzi všetkými uvedenými postojmi existovali ešte aj rôzne názorové odtiene.

Ďalším faktorom, ktorý zohral dôležitú úlohu v popisovaných udalostiach, bola ľudácka emigrácia. Túto vlnu vystaňovalectva zo Slovenska podmienil asi najvýraznejšie koniec 2. svetovej vojny. Slovensko vtedy opustilo približne 6 000 ľudí, najmä predstaviteľov ľudáckeho režimu a jeho výkonných zložiek (vláda či štátni úradníci), ale aj vojaci, členovia paramilitantných jednotiek (Hlinkova garda, Hlinkova mládež), či viacerí poprední predstavitelia kultúry

318 ABS, 310-29-1, Zápisnica napísaná na porade v dňoch 4. – 6. marca 1946. Kubač ďalej pokračoval: *„Treba zakročovať aj u ľudí židovského vierovyznania, nakoľko aj títo v minulosti slúžili fašistickým záujmom.“*

a v neposlednom rade aj ľudia, ktorí sa jednoducho obávali príchodu Červenej armády, a samozrejme ich rodinní príslušníci. Z tejto pomerne nehomogénnej skupiny sa v priebehu niekoľkých mesiacov po skončení vojny časť dobrovoľne vrátila domov, niektorých ľudí si Československo vyžiadalo pre súdne procesy ako vojnových zločincov.³¹⁹ Časť z týchto utečencov však ostala v zahraničí a po získaní aspoň minimálneho zázemia sa začali snažiť o presadzovanie svojich zámerov. V podstate sa začali profilovať dve najdôležitejšie skupiny – jedna na čele s bývalým veliteľom Hlinkovej gardy a neskôr slovenským vyslancom pri Svätej stolici Karolom Sidorom a bývalým generálnym tajomníkom HSĽS a slovenským chargé d'affaires vo Švajčiarsku Dr. Jozefom Kirschbaumom a druhá, ktorú viedol bývalý slovenský minister zahraničných vecí a vnútra a neskôr na nemeckú žiadosť z politiky odstavený Dr. Ferdinand Ďurčanský. Sidor bol spočiatku nerozhodný a verejne sa neangažoval aj preto, že azyl vo Vatikáne vylučoval politické aktivity. Istý čas dokonca zvažoval možnosť návratu na Slovensko. Postupne sa aj s Kirschbaumom začali starať viac o pomoc pre utečencov. Zrejme si uvedomoval aj to, že západné veľmoci nemajú prílišný záujem o politikov, ktorí sa skompromitovali spoluprácou s Hitlerovým Nemeckom.³²⁰ Spoliehal sa preto viac na krajanské skupiny (najmä amerických Slovákov) a tiež na čas – nadržával sa totiž, že predstavitelia USA a ďalších štátov postupne zistia nemožnosť dohovoru s Moskvou.³²¹

Naopak, Ďurčanský už veľmi skoro začal vyvíjať aj aktivitu smerom na Slovensko. Už v januári 1946 založil Slovenský akčný výbor (ďalej SAV) – organizáciu, ktorá mala združovať slovenských utečencov či zahraničných Slovákov a ktorá sa mala podľa jeho názoru stať akýmsi zástupcom, oprávneným hovoriť aj v mene Slovákov na Slovensku. Ďurčanského hlavným cieľom bolo faktické obnovenie Slovenskej republiky, podľa jeho názoru Slovenská republika z rokov

319 Tu treba povedať, že niekedy sa tieto žiadosti aj zneužívali (prevažne komunistami v bezpečnostnom aparáte), čo malo za následok, že západné mocnosti postupom času začali odmietať vydávať žiadaných ľudí.

320 Pritom v jeho prípade splupráca s Nemcami v podstate skončila skôr, ako sa mohla rozvinúť, to však neplatí o mnohých iných emigrantoch z roku 1945.

321 BARNOVSKÝ, M.: Na ceste k monopolu moci, s. 174.

1939 – 1945 z právneho hľadiska nezanikla. Pričom očakával skoré vypuknutie vojny medzi Sovietskym zväzom a demokratickými mocnosťami. Od tejto vojny si sľuboval nielen porážku komunizmu, ale aj zánik Československa. Jadro tejto organizácie tvorili Ďurčanský (predseda), filozof a ideológ Štefan Polakovič (generálny tajomník), básnik Rudolf Dilong a Ďurčanského brat Ján. S nimi blízko spolupracoval aj bývalý šéf zaist'ovacieho tábora v Ilave Pavol Krchňák,³²² ktorý sa však o krátky čas s Ďurčanským rozhádal. Jednou z hlavných činností skupiny bolo vypracúvanie memoránd, ktoré mali víťazné mocnosti presvedčiť o potrebe obnovenia slovenského štátu, ktorý by sa síce zaradil medzi porazené štáty osi, ale nestal by sa súčasťou Československa. Okrem toho však Ďurčanský pri svojej činnosti potreboval informácie z domova, ako aj informovať Slovensko o svojich aktivitách. Kuriéri SAV teda prekračovali hranice a snažili sa zaangažovať do svojej činnosti ľudí po celom Slovensku. Po kuriéroch, či dokonca aj poštou, Ďurčanský posielal rôzne odkazy, menovania do funkcií a rozkazy, ktoré zväčša v krátkom čase priviedli k adresátom aj pracovníkov Štátnej bezpečnosti. Motivácia tohto nezodpovedného konania, ktoré navyše nahrávalo teóriám komunistov o rôznych spriahaneckých a špiónážnych sieťach, nie je celkom jasná. Podľa R. Letza sa Ďurčanský takto snažil o „černovský scenár“ – teda v podstate obetoval ľudí brutalite bezpečnostného aparátu a následne sa usiloval o zmedzinárodnenie „slovenskej otázky“, aby tak mohol ukázať i na obeť prinášané za jeho koncepciu.

Kratší čas v zahraničí pôsobila aj tretia skupina, Slovenský revolučný odboj (ďalej SRO). Táto skupina vznikla na základoch bývalého spravodajského oddelenia Hlinkovej mládeže a viedli ju bývalý šéf 2. oddelenia HM Dr. Ladislav Jankovič, bývalý šéfredaktor denníka Slováč Jozef Paučo, bývalý predseda Zväzu vysokoškolského študentstva a tajomník na generálnom sekretariáte HSLS Jozef Mikula či bývalý šéf vojenskej spravodajskej služby slovenskej armády Alexander Matúš. Táto skupina sa venovala najmä spravodajskej činnosti, vnútorne nebola príliš jednotná. Tieto skupiny teda stáli na druhej strane pomyselné frontovej línie oproti bratislavskému VII. odboru Povereníctva vnútra. Poslednou spomenutiahodnou osobnosťou bol

322 LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 132.

bývalý novinár Peter Prídavok, ktorý pôsobil v Londýne už od konca 30. rokov 20. storočia. Prídavok, zrejme inšpirovaný myšlienkami bývalého československého premiéra Milana Hodžu, hlásal, že Slováci by mali mať vlastný štát v rámci demokratickej a federalizovanej strednej Európy.³²³ Vplyv a aktivity Prídavka však môžeme považovať za marginálne.

V tomto kontexte je dôležitá ešte jedna otázka. Ide o prepojenie protagonistov popisovaných aktivít s ľudáckym režimom. Po svojom sa s nimi vyrovnávajú (či nevyrovnávajú) samotní účastníci udalostí, ktoré popisujem v tejto kapitole. Porovnať sa dajú napríklad pamäti Jozefa Vicena a Viliama Mihaloviča, nakoľko obaja napísali spomienky. Vicen, ktorý po svojom únose z Viedne v roku 1957 a prepustení z väzenia o 11 rokov neskôr žil až do smrti na Slovensku a zrejme sa na ňom odzrkadlila aj interakcia s inými názorovými prúdmi, sa touto otázkou vo svojich pamätiach zaoberá a podáva zrozumiteľné vysvetlenie, s ktorým samozrejme čitateľ nemusí súhlasiť, ale v každom prípade ho treba akceptovať ako jeho uhol pohľadu. Podľa neho sa teda jeho spolupracovníci v povojnovom období chceli angažovať za politikov, ktorých poznali a ktorým dôverovali.³²⁴ Nakoľko išlo často o angažovaných členov štruktúr Hlinkovej mládeže, je zrejme, že dôverovali v prvom rade politikom aktívnym v dobe Slovenskej republiky 1939 – 1945. Na druhej strane Viliam Mihalovič, ktorý od svojho prepustenia z väzenia v roku 1947 žil v zahraničí a veľkú časť svojho života prežil v Spojených štátoch amerických a v kontakte s konzervatívnou časťou tamojšej slovenskej komunity, a taktiež s niektorými prominentmi ľudáckeho režimu (napríklad so známym radikálom a bývalým ministrom obrany Štefanom Haššíkom), sa nad takouto otázkou ani nepozastavil. Jeho, z pohľadu predkladanej práce, veľmi zaujímavé spomienky³²⁵ a postrehy sa teda bohužiaľ nevymykajú zjednodušenej schéme typu „v roku 1945 museli zo Slovenska odísť tí najlepší, jediní správni a legitímni predstavitelia Slovákov“, ktorú

323 BARNOVSKÝ, M.: Na ceste k monopolu moci, s. 177.

324 VICEN, Jozef: Vo víroch rokov 1938 – 1988. Bratislava 1999, s. 308 – 309.

325 MIHALOVIČ, Viliam, P.: Oživené spomienky. Bratislava 2003. V tomto prípade však nejde o spomienky písané Mihalovičom, ale o spomienky napísané na základe jeho správania.

od roku 1945 okolo seba vytvárali bývalí predstavitelia ľudáckeho režimu.

Keďže ide o vážny problém, považujem za potrebné objasniť aj svoj názor. Nazdávam sa, že naviazanosť na režim z rokov 1938 – 1945 ostáva škvrnou na všetkých popisovaných aktivitách, ktoré inak boli zamerané často hlavne proti cieľom komunistov. Pritom však nechcem moralizovať a ani zďaleka posudzovať všetky osoby podľa jednej šablóny. Na tomto mieste chcem podať všeobecný, zhrňujúci pohľad na túto otázku. Som si samozrejme vedomý, že všeobecné zhodnotenia prinášajú aj nežiadúce zjednodušenia, a že je treba pristupovať k osobám individuálne. To sa budem snažiť v ďalšom texte. Všeobecne sa však nazdávam, že kým u jednej skupiny (najmä bývalí funkcionári režimu) malo spomínané naviazanie na ľudácky režim aj silný osobný rozmer, u iných boli dôležité niektoré do roku 1945 propagované idey (národný štát, nacionalizmus, katolicizmus, ale aj obava z komunizmu a i.) či osoby, ako symboly ideálov, ktorým verili. Podceňiť nemožno ani niekoľkoročné pôsobenie propagandy – počas existencie Slovenskej republiky 1939 – 1945 jej predstavitelia poukazovali na vlastné zásluhy o slovenskú štátnosť a politika štátu, resp. minimálne niektorých štátnych úradov uvedomele propagovala militantný nacionalizmus, často napríklad poukazovaním na rôzne reálne či vymyslené nespravodlivosti a bojom s rôznymi nepriateľmi Slovákov – či už skutočnými alebo fiktívnymi (ide tu samozrejme o „Čechoslovákov“, Židov, Maďarov, ale menej otvorene aj Nemcov a i.). Skrátka, keď sa obnovenie Československa stalo jedným z vojnových cieľov Spojencov, nacionalizmus sa stal jednou z najdôležitejších zbraní propagandy ľudáckeho režimu. Rovnako dôležitou a efektívnou zbraňou dobovej propagandy sa stalo poukazovanie na nebezpečenstvo komunizmu, pričom vplyv propagandy umocňovali pravdivé vedomosti o zlých pomeroch v ZSSR, zločiny páchané Červenou armádou v priebehu bojov či odvliekanie civilistov po skončení vojny. V konečnom dôsledku povojnový režim v Československu mal od prvorepublikového ideálu demokracie, ktorý si väčšina ľudí pamätala, dosť ďaleko. Je teda pochopiteľné, že časť obyvateľstva skutočne vnímala komunistov, prípadne aj povojnový režim na Slovensku ako hrozbu pre slobodu – a môžeme povedať, že oprávnene. Preto určite nechcem všetkých há-

dzať do jedného vreca a nálepkovať ich za sympatizantov ľudáckeho režimu – to by bolo nekorektné. Myslím, že väčšina ilegálnych skupín, ktorými sa budem v tejto kapitole zaoberať, boli tvorené množstvom povahovo či názorovo odlišných ľudí, ktorí sa navyše aj v priebehu plynutia popisovaných dejov menili. Mnohí boli mladí a nemali ešte vykryštalizovaný pohľad na svet, ešte len hľadali svoju cestu životom. A napokon mnohých bezpečnosť do skupín zaradila účelovo, napr. pre neoznámenie trestného činu. Preto meno väčšiny ľudí z popisovaných procesov sa na stránky tejto knihy ani nedostalo. Nie je to prejavom neúcty k nim, skôr praktické opatrenie, ktoré má zabezpečiť lepšiu zrozumiteľnosť popisovaných udalostí. A napokon aj z tých, ktorí sa angažovali, mnohí sa stali „protištátnymi živlami“ v podstate na základe konania polície. Často sa stretávame s motívom zakladania strany pre katolíkov – nepochybujem o tom, že si títo ľudia predstavovali, že sa režim zmení – a aj tu mnohí počítali skôr s návratom k pluralitnej demokracii ako k režimu Hlinkovej slovenskej ľudovej (štáto)strany. A aj to skôr s evolučnou cestou, ako s nejakým násilným zvratom pomerov. Aj keď sa v niektorých prípadoch objavili aj takéto predstavy.

Štefan Chalmovský a spol.

Vráťme sa však do roku 1945. Už v novembri toho roku sa na viacerých miestach na Slovensku šírili rôzne letáky. Najviac letákov bolo rozhadzovaných v Ružomberku a okolí a súviseli s vydaním bývalého prezidenta Slovenskej republiky Dr. Jozefa Tisa do Československa. Pracovníci Obranného bezpečnostného referátu v Ružomberku v súvislosti s rozširovaním letákov zatkli viacero osôb, pričom za organizátorov akcie označili rímskokatolíckeho kaplána Jozefa Debnára, bývalého úradníka mestského úradu Vladimíra Hatiara a Zoltána Lacka. Debnár na vlastnej koži spoznal tvrdosť bezpečnostných orgánov.³²⁶ O krátky čas skončil za mrežami aj profesor Ján

326 PETRANSKÝ, Ivan A.: Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945 – 1946. Nitra 2001, s. 229. Rôzne ukrutnosti, ktoré sa diali počas vyšetrovaní v Ružomberku opisuje napr. POVÁŽSKY, Anton: Bez dôkazov. Bratislava 1997, s. 9 – 11.

Kršák, ktorého bezpečnosť označovala za vedúceho v Žiline.³²⁷ Jeho zatknutie bolo zrejme náhodné a umožnené svojvôľou: „*Zo Žiliny do Ružomberka 24. novembra 1945 pricestoval stredoškolský profesor Ján Kršák, ktorý predtým učil na ružomberskom gymnáziu a bol známy ako prívrženec ľudáckeho režimu. Vo večerných hodinách 25. novembra sedel v kaviarni kultúrneho domu. V tej istej kaviarni sa zdržoval aj Štefan Gronský (pôvodne Walter Gross), účastník odboja a SNP, po vojne tajomník miestnej odbočky Zväzu slovenských partizánov v Ružomberku. Gronský dobre poznal Kršáka a skrslo v ňom podozrenie, že má v aktovke ilegálne písomnosti. Pristúpil ku Kršákovi a urobil „partizánsku“ akciu. Vzal mu aktovku, otvoril ju a skutočne v nej našiel letáky, ktoré boli rozširované.*“³²⁸ U Kršáka sa okrem letákov našiel aj prieklep memoranda, kde sa požadovalo vytvorenie tretej strany na Slovensku, ktorá by zastupovala záujmy katolíkov. Podľa citovanej správy z porady pracovníkov VI. odboru boli na čele tejto ilegality zväčša rímskokatolícki kňazi a učitelia. Zatykania však v regióne vyvolali živú odozvu: „*Na základe zaistenia prof. Kršáka, zasadlo vedenie národného výboru v Ružomberku a uznieslo sa požiadať Slovenskú národnú radu o zaujatie stanoviska, ako má byť proti reakcii zakročené, nakoľko je pravdepodobné, že v prípade zákroku bude musieť byť zaistené snád' až 50% rím. kat. duchovenstva, k čomu iste cudzina zaujme určitý postoj.*“³²⁹ Dodajme, že letáky, ktoré u Kršáka našiel Gronský, dostal tento od Antona Považského. Považský už krátko po skončení vojny nostalgicky spomínal na ľudácky režim a v kruhu svojich známych (Hatiar, Kršák, kaplán Peter Galan a ďalší) vytvoril istú neformálnu skupinu, pričom sa rozhodli vydať letáky, ktorými by vyjadrili svoj nesúhlas s povojnovým režimom. V prvom napríklad

327 ABS, f. S/2, šk. č. 292, Zápisnica napísaná na porade dňa 27. 11. 1945, ktorá sa konala na VI. odbore za prítomnosti prednostu I. sekcie Ilčíka, prednostu I/1 oddel. Kubača, prednostu II. sekcie škpt. Sedmíka, prednostu II/1 oddel. Sečanského a za II/1 oddel. Hagara, za oblastný bezpeč. referát v Ružomberku Spišiaka.

328 JABLONICKÝ, Jozef: Podoby násilia, s. 32.

329 ABS, f. S/2, šk. č. 292, Zápisnica napísaná na porade dňa 27. 11. 1945, ktorá sa konala na VI. odbore za prítomnosti prednostu I. sekcie Ilčíka, prednostu I/1 oddel. Kubača, prednostu II. sekcie škpt. Sedmíka, prednostu II/1 oddel. Sečanského a za II/1 oddel. Hagara, za oblastný bezpeč. referát v Ružomberku Spišiaka.

žiadali o zavedenie demokracie amerického typu. Okrem toho chceli letákmi vyvolať demonštrácie, na ktorých by sa žiadalo prepustenie Jozefa Tisu. Povážsky hľadal kontakty na podobne zmýšľajúcich ľudí, pričom o krátky čas nadviazal kontakt s Jozefom Bačkorom, s ktorým sa dohodol na koordinácii postupov. Prostredníctvom svojich známych Mudrončíka a Antona Andreánskeho sa napojil aj na neformálnu skupinu Štefana Chalmovského a od neho dostal aj smernice, ktoré ešte spomeniem.³³⁰ Touto linkou zrejme postupne prišlo aj k ďalším odhaleniam.

Po zatýkaniach na Liptove teda pracovníci Povereníctva vnútra začali vyšetrovanie a zaistovanie aj v iných regiónoch Slovenska. Príslušníkom bezpečnosti sa okrem toho podarilo zverbovať za dôverníka človeka, ktorý plnil úlohu spojky s inými mestami – Nitrou, Žilinou a Trnavou. Podľa tvrdení tohto človeka (dokument ho bohužiaľ nemenuje) sa centrum tejto protištátnej organizácie malo nachádzať v Nitre, kde sa uskutočňovali v reštaurácii Lefler v priebehu októbra 1945 schôdzky.

To už sa však situácia vyvíjala smerom k odhaleniu a dokonštruovaniu jedného z najväčších prípadov roku 1945, ktorý vošiel do dejín pod označením Štefan Chalmovský a spol.. Tomuto prípadu sa už vo svojich prácach venovalo viacero historikov,³³¹ ale aj napriek tomu, že ide o tému čiastočne spracovanú, dovoľm si podať na vec svoj vlastný pohľad a uviesť niektoré otázky na pravú mieru.

Ako som už naznačil, pátravé oko VI. odboru Povereníctva vnútra sa snažilo monitorovať a vypátrať autorov letákov a prípadne ich aktivity zasadiť do kontextu boja proti „ľudáckemu podzemiu“, o ktorom boli presvedčení, že musí existovať (čo aj čiastoč-

330 POVÁŽSKÝ, Anton: Bez dôkazov, s. 23 – 24.

331 Spomedzi historikov prípad vo svojich prácach opísali napr. BARNOVSKÝ, M.: Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. Bratislava 1993, s. 184 – 187; JABLONICKÝ, J.: Podoby násillia. Bratislava 2000, s. 32 – 35, 44 – 51; LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite. Bratislava 1994, s. 136 – 137; LETZ, R.: Odkaz živým. Prípad Albert Púčík a spol.. Bratislava 2007, s. 34 – 55, VARINSKÝ, V.: Jozef Vicen a Biela légia. Banská Bystrica 2003, s. 25 – 33.

ne bola pravda).³³² O odhalení, ktoré bolo pomerne bizarné, sa teda v internej správe píše: „*Pričinením našich spravodajských orgánov pri vyšetrowaní osôb, ktoré používali protištátne výroky v jednej bratislavskej vinárni, zistilo sa zhodou okolností, že vyšetrowanci pochádzajú z okresu topolčianskeho. Idúc po tejto stope podarilo sa našemu zvláštnemu spravodajcovi vyslaného do Topolčian por. Barošovi zistiť na mieste existenciu jednej tajnej organizácie, ktorá mala mať spojenie s bielymi partizánmi a bielou gardou v okolitých horách.*“³³³ Táto tajná organizácia podľa citovanej správy síce bola ešte len v počiatkoch svojej existencie, ale už sa začínala rozvetvovať do priľahlých obcí, a preto OBZ v Nitre, OBR v Nitre a pracovníci VI. odboru PV prišli k jej likvidácii. Jej vedúcim bol podľa názoru bezpečnosti utečenec z väzby OLS v Zlatých Moravciach Anton Kšínant, ktorý sa mal v horách zdržovať s dvoma „majormi HG“ a udržovať spojenie s „bielymi tlupami“, pričom: „*Podľa nepreverených údajov veliteľom týchto jednotiek má byť bývalý minister Haššík.*“³³⁴ Hlavným organizátorom skupiny v okolí Topolčian mal byť Dr. Šte-

332 Ako členov skupín vnímali samotní pracovníci VI. odboru Povereníctva vnútra ukazuje nasledujúci obsiahlejší citát zo súhrnnej správy odhalených protištátnych organizácií. Išlo v prvom rade o odchovancov HSEŠ, HG a HM, ktorí nesúhlasili s povojnovou situáciou v Československu. Zaujímavá a so značným nepochopením hodnotila bezpečnosť aj ich ciele: „*Politickým cieľom týchto skupín bol, podľa dôkladného zistenia, samostatný Slovenský štát pod vedením Dr. J. Tisu – alebo mlhavé predstavy o nejakom federatívnom spolku s Čechmi, či inými partnermi, zase pod vedením Dr. J. Tisu. Tieto kombinácie boli živé skutočnosťou, že Dr. J. Tiso a jeho bývalá vláda nachádzala sa ešte v cudzine na slobode a že čulé spojenie medzi touto býv. vládou a naším podzemím rozširovalo túto koncepciu ako dosahiteľnú možnosť, ktorú vraj podporujú západné mocnosti. Napätia a nezrovnalosti v medzinárodnej politike a podľa ich odhadu pravdepodobnosť konfliktu medzi záp. mocnosťami a ZSSR, podporovali tiež tieto kombinácie natoľko, že rátajúc s týmto konfliktom, vydávali smernice pre tento prípad o ozbrojenom partizánskom zásahu na strane záp. mocností proti ZSSR.*“ A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Súhrnná správa o odhalených, sledovaných a existujúcich protištátnych organizáciách.

333 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Predbežný prehľad o odhalených protištátnych organizáciách.

334 *Tamže.*

fan Chalmovský – na rozdiel od fám o Haššíkovi to zodpovedalo pravde.

Skupina Štefana Chalmovského (predtým Szatmáry) existovala aj v skutočnosti. Vznikla takpovediac na troskách spravodajských aktivít zaniknutej Hlinkovej mládeže. Bývalý absolvent Vyššej vodcovskej školy Hlinkovej mládeže (HM) a pracovník Spravodajského oddelenia Hlavného veliteľstva HM Štefan Chalmovský a niekoľko jeho priateľov cítili v povojnovej situácii veľký tlak, keďže v novinách sa objavovali články o absolventoch vodcovskej školy HM, ktorú označovali ako „hniezdo fašizmu“. Viacerí z nich spoznali aj osobné problémy, napr. pri štúdiu a pod.. Taktiež nesúhlasili s reštrikčnou cirkevnou politikou, zameranou najmä proti katolíckej cirkvi, pričom tento motív si uvedomovali aj policajti a snažili sa túto skutočnosť účelovo dezinterpretovať: „*Prvé vystúpenie týchto ilegálnych skupín časove sa zhoduje s prvým organizovaným vystúpením katolíckeho duchovenstva proti zásadám nášeho vládneho programu, vo veci poštátneho školstva. Je nesporne zistené, že čelní organizátori niektorých ilegálnych skupín /Bačkor, Franko, Húšťava atď./ boli aktívne zapojení do tejto akcie katolíckych kruhov.*“³³⁵ Nezanedbateľným momentom je tiež nostalgia za zaniknutou Slovenskou republikou. Veľká časť aktérov popisovaných udalostí bola vďaka angažovaniu sa v HM pomerne silno ovplyvnená ľudáckou ideológiou. Ako istý citový faktor by som nepodceňoval ani to, že emocionálne vypätie predstaviteľov ľudáckeho režimu, intelektuálov s ním spriaznených či ďalších ľudí, ktorí ho vnímali pozitívne, pôsobilo koncom vojny s blížiacim sa zánikom tohto štátu a režimu (ale aj spočiatku entuziastické pôsobenie emigrácie) takpovediac motivačne ešte aj istý čas po skončení vojny a obnovení Československa.

Chalmovský, ktorý koncom 2. svetovej vojny zo Slovenska emigroval, sa krátko po skončení konfliktu vrátil domov a hľadal ďalšie uplatnenie (podľa inej verzie, ktorá vysvitá z výsluchov Rudolfa Komanderu, sa pôvodne vrátil s poslaním získať informácie pre slovenskú vládu). Spočiatku (v lete 1945) išlo v podstate len o spoloč-

335 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Súhrnná správa o odhalených, sledovaných a existujúcich protištátnych organizáciách.

čenské stretnutia kamarátov, ktorí o situácii zvyčajne diskutovali pri partii šnapsa.³³⁶ Ich názory na budúcnosť boli podľa môjho názoru ešte neurčité, väčšina z nich ešte len hľadala cestu, po ktorej by kráčali životom. Napríklad jeden z členov Chalmovského skupiny, neskôr popravený Albert Púčík, si v tom čase dokonca podal prihlášku do Komunistickej strany Slovenska: „...jednak z presvedčenia, jednak preto, aby som kryl svoju minulosť.“³³⁷ Chalmovského skupina však bola z ideologickej stránky ovplyvnená ľudáckou ideológiou a pracovalo sa „... pod firmou bývalej HSLS...“³³⁸ Až o niekoľko rokov neskôr a v emigrácii si snáď Chalmovský svoj omyl uvedomil. Predstavitelia HSLS totiž nepochybne niesli zodpovednosť za zločiny, ktorých sa nimi kontrolovaný štát dopustil. Chalmovský až po odchode do exilu v roku 1947 pochopil, že viesť boj proti komunizmu pod zástavou bývalej vládnej štátostrany jednoducho nemôže pôsobiť dôveryhodne: „A nezabúdaj, že na väčšine našich politických reprezentantov v emigrácii i na jednotlivých skupinách leží biľag spolupráce s Nemcami, respektíve pečať vojnových zločincov.“³³⁹

Skupinka však postupne prešla od kartových rečí k činom. Na porade, ktorá sa uskutočnila 15. augusta 1945, sa Chalmovský, bratia Jozef a Augustín Hubovci,³⁴⁰ Bruno Bezák a Ladislav Kočan dohodli,

336 A ÚPN f. Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Správa Štátnej bezpečnosti Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/12, Zápisnica o výpovedi Štefana Chalmovského zo dňa 20. 2. 1946.

337 Citované podľa: LETZ, R.: Odkaz živým, s. 34.

338 *Tamže*, s. 44.

339 Citované podľa: *Tamže*, s. 77.

340 V tomto prípade si neodpustím uviesť jednu kuriozitu: podľa tvrdenia Šimona Čermáka sa totiž u Hubovcov koncom vojny ukrýval neskorší vysokopostavený príslušník ŠtB Jozef Ilčík, v tom čase hľadaný gestapom pre pomoc pri úteku Viliama Širokého: „Viem z rozhovoru Ilčíka, že tento sa tesne pred oslobodením skrýval v Topolčanoch u istej vdovy „Hubová-jej“, zamestnaním trafikantka. Jej dvaja synovia boli za Slov. štátu vysokoškooláci a aktívni funkcionári HM. Jedná sa o Jozefa a Gustava Hubu. Obaja boli v r. 1946 – 1947 realizovaní pre aktívnu účasť na protištátnej ľudáckej činnosti. Zúčastnil som sa vyšetrovania. Jedného dňa sa prišiel Ilčík informovať, ako stojí prípad Hubovcov, že u neho je ich matka a oroduje za synov. Pamätám sa, že im bol povolený balik a myslím, že i návšteva počas vyšetrovacej väzby. V 1954 som sa stretol v Leopoldove s Gustavom Hubom, ktorý bol medzitým znovu odsúdený na 15 rokov pre zradu na Slov. nár.

že treba pristúpiť ku konkrétnym činom.³⁴¹ Chalmovský s Púčíkom a Augustom Hubom začali teda vytvárať organizáciu, ktorá mala okrem politických cieľov v prípade možnosti aj získavať informácie, ktoré mohli byť pre ľudácky exil prínosné. Chalmovský v tom čase už vedel o Vicenovom zaistení NKVD a fakticky sa rozhodol prebrať jeho funkciu hlavy Slovenskej tajnej ochrany. Táto spravodajská stránka ich činnosti bola motivovaná zrejme návštevami spojok z Rakúska (Paňko, Štubňa). Príchod kuriérov pôsobil motivačne, ale celkove nejakú prílišnú pomoc nepredstavovali. Informácie chcel okrem iných zdrojov získavať od úradníčky ZAS-u Márie Buzkovej. Táto činnosť však ostávala v úzadí, zrejme najmä preto, že Chalmovský a ani nikto iný z jeho okruhu nemal priame spojenie do zahraničia a na nepravideľné príchody spojok, ktoré sa primárne venovali pašovaniu nedostatkových tovarov, sa nedalo príliš spoliehať.

Druhým mobilizačným momentom pri aktivizovaní Chalmovského skupiny sa stal kontakt s bývalým okresným tajomníkom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, zástupcom bývalého veliteľa Pohotovostného oddielu Hlinkovej gardy (PO HG) v Zlatých Moravciach a v neposlednom rade bývalým spolužiakom Antonom Kšinantom. Kšinant sa v tom čase ukrýval pred retribučným súdnym procesom, ktorý mu hrozil pre organizovanie protipartizánskych akcií a zásahov proti osobám podozrivým z odboja. Kšinant Chalmovského kontaktoval prostredníctvom svojho kamaráta z detsva Jána Reisenauera a išlo mu najmä o získanie novín.³⁴² S Chalmovským našli spoločnú reč a na ďalších stretnutiach dotvorili z Chalmovského skupiny ilegálnu

povstani. Je závažné to, že obaja Hubovci, ačkoľvek obaja pracovali ako sprav. HM, že u týchto sa mohol Ilčík skrývať. Taktiež za zmienku stojí ten fakt, že Jozef Huba bol pred odpykaním trestu prepustený.“ Národný archív Praha (Česká republika), f. Ústredný výbor Komunistickej strany Československa, nezaradené spisy, Ministerstvo vnútra, dokument bez názvu (ide o rukopisné poznámky Šimona Čermáka ohľadom jeho vedomostí o Imrichovi Suckom). Pre zaujímavosť dodávam, že to bol práve Augustín Huba, ktorý mal byť ešte počas SNP spojkom medzi Tomislavom Kolakovičom a Ladislavom Jankovičom.

341 LETZ, R.: Odkaz živým, s. 36.

342 A ÚPN f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/16, Zápisnica napísaná dňa 1. februára 1946 na Povereníctve pre vnútro VI. odbor v Bratislave. Vypočúvaný je: Reisenauer Ján.

organizáciu sympatizantov zakázanej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, pričom sa zrejme spoliehali na predpokladanú silnú podporu obyvateľstva. Kšinant sa do celej veci zapojil s veľkou vervou. Chalmovský vo svojej výpovedi priznal, že v podstate do septembra 1945 bola celá ich činnosť skôr v rovine debát a teórií, bez nejakých praktických krokov.³⁴³ Kšinant Chalmovského presvedčil, aby založili HSLS najprv v okrese Zlaté Moravce a postupne sa táto organizácia mala rozrastať do ďalších regiónov.³⁴⁴ Zrejme aj pre ľahšie rozširovanie organizácie pripravili Chalmovský s Púčikom a za spolupráce s Antonom Tunegom „vydávanie“ novín „Slovák“, bývalého tlačového orgánu zakázanej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (vyšli spolu 2 čísla). S nápadom prišiel Kšinant, pričom do prác a najmä rozmnožovania a rozširovania sa aktívne zaangažovali Púčik, Tunega a Milan Jánošík.³⁴⁵

Spoločne pripravili viacero dokumentov, ktoré nám umožňujú nahliadnuť do ich zámerov. Dôležitým dokumentom boli organizačné smernice, podľa ktorých plánovali svoju skupinu organizovať. V nich, podpísané boli „Generálnym sekretariátom HSLS“, svojich prívržencov žiadali, aby sa v každej obci vybudovala dôvernická sieť, ktorá by mala pozostávať prevažne z mladých ľudí so silným nacionálnym cítením. Tieto dôvernické bunky mali potom organizovať všetky zložky života, udržiavať centrálny program a plniť prípadné rozkazy vedenia. Z každej bunky mal mať kontakt na inú bunku len jeden človek. Ten mal byť aj vedúcim bunky a mal sa tiež starať o propagandu, využívať slabosti štátnej správy a politických strán (KSS aj DS), pričom sa mal snažiť o ich verejnú diskreditáciu. Niektoré body týchto smerníc však vyznievajú skutočne bizarné: „*Po dedinách, kde je predsa voľnejší politický život a kde hneď nehrozí politická perzekúcia, nemusíme sa tak*

343 *Tamže*, S-100/12, Zápisnica napísaná dňa 20. februára 1946 Na povereníctve vnútra VI. odbor. Vypočúvaný je: Dr. Chalmovský Štefan.

344 LETZ, R.: Odkaz živým, s. 36 – 37.

345 Pritom Chalmovský mal s vydávaním letákov už skúsenosti, 14. marca 1944 (výročie vzniku Slovenského štátu) sa podieľal na organizácii protimaďarskej demonštrácie vysokoškolákov, kde žiadali navrátenie odstúpených území a reciprocity. Chalmovský pred tým pripravil vytlačenie ôsmich druhov letákov s protimaďarským a protižidovským obsahom. A ÚPN f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/12, Hlásenie, 16. 3. 1944.

*obávať organizovania a môžeme do tejto práce pribrať i inteligenciu, ktorá nám zaiste môže preukázať veľmi platné služby.*³⁴⁶ Vedúci buniek si mali tiež všímať neprajníkov, ktorí sa angažovali „za komunizmus a za čechoslovakizmus“. Jeden z členov bunky sa mal tiež venovať spravodajstvu, pričom takýchto ľudí mali školiť okresní spravodajskí referenti. Ich činnosť mala byť viac centralizovaná. Bunky mali podľa Chalmovského predstáv vytvárať obvody, pričom na ich čele mal stáť inteligent a ten mal dozeráť na jednotlivé bunky, ako aj informovať o verejnej mienke nadriadených. „Ďalej by sa starali i o výber súcich osôb pri uskutočnení nášho programu, na prebratie moci. Tým by sme sa totiž vyvarovali chyby z roku 1938, že z neznalosti schopnosti našich ľudí boli sme nútení pribrať i našich neprajníkov pod titulom „odborníctva“, a títo nám narobili mnoho morálnych a politických škôd.“³⁴⁷ Okresné vedenie tejto organizácie mali tvoriť okrem predsedu aj spravodajský referent, organizačný referent, propagačný referent a finančný referent. V tejto súvislosti je nepochybne potrebné pristať sa pri úlohách spravodajského referenta: „1./ Zisťuje, ktoré osoby demokraticky zmýšľajúce, alebo členovia HSLŠ, alebo jej zložiek, boli z Vašej obce, mesta, podnikov odstránené, zaistené, postavené pred ľudový súd, odsúdené /prečo/, z čoho boli obvinené, kto ich udal, kto svedčil proti nim, kto ich súdil, kto bol prísediacom, žalobcom, obhajcom, ktoré osoby boli pozbavené miest alebo ináč prenasledované. U všetkých osôb je potrebné zistiť mená, adresy a všetko, čo sa u nich zistiť dá, najmä po stránke mravnej a občianskej zachovalosti. 2./ Zisťuje osoby, ktoré sa pričínili o prevzatie moci KSS, a ktoré páchali zverstvá na statočných Slovákoch /dôkazy, najmä dnes sa to dá, keď mnohí pod veci pokladajú za zásluhy a chvália sa, prípadne chcú si ich skapitalizovať/. a/ Členov ilegálneho hnutia KS, ako boli organizovaní, aké mali heslá, ako mali vybudovaný styk medzi sebou a zo zahraničia, b/ Členov revolučných NV za povstania, po ňom a tesne po vojne, c/ Terajších členov MNV, ONV, najmä tých najzúrivejších, d/ Príslušníkov nár. milície, uniformovanej a neuniformovanej /tajných udavačov a špiclov/, e/ Nových členov NB, najmä členov 2. oddel. /politického/.

346 SNA, f. ÚV KSS, GT 1945 – 53, šk. č. 2165, inv. j. GT-348/11, Organizácia (odpis) K č. 11024-1B/taj.zprav. 45.

347 Tamže.

*Ich činnosť treba sledovať. f/ Vedúcich funkcionárov partizánskych organizácií, SPROVU a pod ustanovizní, ktoré sú pod vplyvom komunistov. g/ Funkcionárov KSS /SSM/ jej zložiek, závod. výborov, najmä tých, čo boli školení v ZSSR. 3./ Zisťuje osoby, ktoré sa z osôb v bode 2./ uvedených dajú získať pre spoluprácu s nami. 4./ Zisťuje v armáde, NB osoby nášmu hnutiu nepriateľské /ich hodnosti, funkcie, rozmiestnenie, či sú obľúbené alebo nie/. Najmä ktoré z nich boli na výcviku, alebo dlhší čas v Rusku, alebo sú, resp. boli v ruských vojenských či policajných zboroch. 5./ Pozoruje a registruje činnosť Židov.“³⁴⁸ Títo referenti sa okrem toho mali snažiť organizovať spravodajcov z celého okresu, získavať konfidentov, odpočúvať rozhlas, infiltrovať sa do KSS či DS a mnoho ďalších úloh. Musím však konštatovať, že tak ako pri väčšine slovenských protikomunistických skupín tej doby sa nepodarilo ani tu pretrhnúť ideologickú naviazanosť na ľudácky režim, čo je zrejme aj z citovaného textu. Táto naviazanosť musela nutne už vtedy hnutie diskreditovať a v podstate aj dodnes zaťažuje konto tejto iniciatívy. Túto návaznosť potvrdzujú aj uvádzané smernice, podpísané „Generálnym sekretariátom HSLS“. Na druhej strane v programe prezentoval Chalmovský svoje postoje pomerne mierne a hlásil sa v prvom rade k demokracii ako aj boju proti komunizmu a zrejme si aj uvedomoval limity ľudáckeho režimu: „*Nášmu národu, hoci žil v samostatnom Slovenskom štáte, hrozilo v prípade nemeckého víťazstva strašné nebezpečie – smrť v mori novopohanského nacizmu. Teraz po víťazstve nad Nemeckom hrozí mu však takisto strašné nebezpečie, ak nie aj strašnejšie zotročenie bolševickým komunizmom, jeho ideológie, svetonázorovými metódami.* ...“³⁴⁹ Ako hlavné ciele označil boj proti komunizmu, udržanie kresťanského svetonázoru a jeho uplatnenie sa v živote verejnom i súkromnom, zavedenie sociálneho poriadku na Slovensku, nastolenie demokracie podľa zásad Pia XII. z roku 1944 a obnovenie Slovenského štátu, či už v rámci federalizovanej ČSR alebo v rámci stredoeurópskej federácie.³⁵⁰*

348 *Tamže.*

349 SNA, f. ÚV KSS, GT 1945 – 53, šk. č. 2165, inv. j. GT-348/11, odpis programu, Ministerstvo národnej obrany, Hlavná správa OBZ, zo dňa 8. 12. 1945 k č. j. 11024-IB/taj. zprav. 45.

350 *Tamže.*

Po prvý raz tu tiež nachádzame motív, ktorý v nasledujúcich 10 rokoch Štátna bezpečnosť s obľubou využívala pri konštruovaní ilegálnych skupín – že členovia skupiny čakali na vypuknutie vojny medzi Spojenými štátmi americkými a Sovietskym zväzom, pričom plánovali pri vhodnej príležitosti pridať sa k americkej armáde. Zrejme pre tento prípad sa začali aj ozbrojovať – Tunega od Jozefa Lexmanna kúpil spolu štyri samopaly a muníciu.³⁵¹ Išlo o zbrane, ktoré Lexmann našiel v lese, kde ostali po prechode frontu.³⁵² Zbrane však plánovali použiť zrejme až v prípade konfliktu medzi veľmocami, o nejakých samostatných bojových akciách sa neuvažovalo. V tejto súvislosti sa v radoch neustále sa rozrastajúcej skupiny šírili aj povesti o akýchsi bielych (t. j. protikomunistických) partizánoch na východe Slovenska – išlo zrejme o značne prekrútené informácie o jednom z banderovských vpádov.³⁵³

Keďže, ako som už uviedol, nemali funkčné spojenie so zahraničím, Kšinant sa pokúsil zohnať vysielачku, ale pre chýbajúce súčiastky sa ju nepodarilo sfunkčniť. Pritom je zaujímavé, že aj napriek tomu, že na Slovensko prostredníctvom osôb, ktoré sa vracali, prenikali správy o zlých pomeroch v emigrácii. Chalmovského osobne vyhladal Vladimír Štubňa, ktorého za Chalmovským poslal v zahraničí pôsobiaci Ladislav Jankovič, a ktorý mal za úlohu prieniesť správy zo Slovenska. Štubňa však na Slovensko repatrioval a nemienil sa vrátiť do emigrácie. Od neho sa Chalmovský dozvedel o zlých materiálnych pomeroch v emigrácii, ako aj o vznikajúcich a postupne sa vyhrocujúcich osobných konfliktoch a medziľudských sporoch. Štubňa Chalmovského požiadal o vypracovanie prehľadu politickej situácie na Slovensku, ktorý si žiadal Ferdinand Ďurčanský, resp. L. Jankovič, pričom tento na základe novín vypracoval

351 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, S-100, Dr. Chalmovský a spol. – trestné oznámenie, 15. 2. 1946.

352 *Tamže*, S-100/11, Zápisnica spísaná na Povereníctve pre veci vnútorné, VI. odbor dňa 15. januára 1946 za prítomnosti vyšetrojúcej komisie. Vypočúvaný je ako obvinený Jozef Lexmann.

353 O tom pozri viac: ŠMIGEL, Michal: The UPA in the Light of Slovak and Czecho documents (1945 – 1948). Book 1. The UPA Raids in the Army and State Security Documents of Czechoslovakia (1945 – 1946). Toronto – Lvov 2010.

Kšinant.³⁵⁴ Štubňa si však pre dokument neprišiel, a tak ho Chalmovský odovzdal Vicenovi, ktorý prisľúbil doručenie Ďurčanskému. Peniaze na svoju činnosť (najmä tlačenie letákov) získavali väčšinou darmi, ale aj predajom krížikov a podobne. Svoje aktivity sa snažili šíriť prostredníctvom svojich známych, ktorí mali vytvárať bunky v iných regiónoch, napríklad už spomínané spojenie Andreánskeho na Ružomberok, ale údajne udržoval spojenie aj s Bratislavou. V Ružomberku okrem toho mala existovať aj nezávislá skupina s vlastnou sieťou a „silnou účasťou duchovných“.³⁵⁵

Tofko realita, na tomto mieste prichádzame k vykonštruovaným súčastiach skupiny, ktoré pracovníci VI. odboru Povereníctva vnútra a predstavitelia komunistickej strany využívali vyslovene na propagandistické účely a tvrdenia o existencii ozbrojeného ľudáckeho podzemia. Súčasne s Chalmovského skupinou vznikala totiž aj akási ilegálna Hlinkova mládež, ktorú zorganizovali Ján Macko, Teodor Lukočka, Štefan Krajčík a ďalší. Títo ľudia podľa názoru bezpečnosti slúžili Chalmovskému ako spojky do okolitých obcí. Macko sa skutočne inšpiroval Chalmovským, od ktorého dostal jeden exemplár „Slováka“. V podstate však nič nevykonali, Macko len u seba mal leták a pomohol Chalmovskému na krátky čas požičať od svojho učiteľa Streichera (ktorý sa však o účele využitia dozvedel až dodatočne) cyklostyl, na ktorom vytlačili druhé číslo Slováka. Už v tomto prípade sa stretávame s účelovou snahou spájania cirkvi s protištátnymi skupinami, ktorej príkladom môže byť „skupina Bojná“, ktorá podľa polície: *„Pozostávala hlavne z mladistvých s pravidelnými ilegálnymi schôdzkami, pečiatkou tajnej HM „Slovenská junač“. Podľa inštrukcií z Topoľčian pod pravdepodobným riadením rehoľníkov z kláštora z Bojnej a so zistenou pomocou rehoľníka Bernarda z toho istého kláštora. Táto organizácia hľadala a našla spojenie s odtrhnutými súčiastkami bielej gardy so zámerom podporovať bielu gardu potravinami a zbraňami. K tomuto účelu zadovážili rôzne traskaviny, granáty a strelivo,*

354 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, S-100/12, Zápisnica napísaná dňa 20. februára 1946 na Povereníctve vnútra VI. odbor. Vypočúvaný je: Dr. Chalmovský Štefan.

355 *Tamže*, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Súhrnná správa o odhalených, sledovaných a existujúcich protištátnych skupinách.

ktoré bolo zaistené. Súčasne samostatne vydávali letáky aj plagáty. Obec Bojná bola odberateľom a tým aj zásobovateľom bielych partizánov.³⁵⁶ Podľa o niekoľko mesiacov mladšej správy sa už niektorým členom tejto skupiny, inšpirovanej Chalmovským, no samostatnej, pripisoval reálny odchod do hôr a pokusy o nadviazanie kontaktov s banderovcami.³⁵⁷ Už aj porovnanie policajného protokolu s citovaným hlásením však vyvoláva značné pochybnosti. Vo svojej výpovedi z konca januára 1946 to potvrdil jeden z „hlavných organizátorov“ tejto skupiny Štefan Krajčík. Išlo o skupinu mladých skautov (vekovo okolo 16 rokov), ktorí udržiavali kontakt s Kláštorom Školských bratov. Na výlete stretli klerika Antona Domina, ktorý ich vyzval, aby boli dobrí katolíci.³⁵⁸ V tehelni si potom začali organizovať schôdzky a založili „tajnú HM“ – Krajčík totiž dostal od svojho známeho pečiatku Hlinkovej mládeže. Je možné, že sa na schôdzkach debatovalo aj o zbraniach, podľa môjho názoru však išlo skôr o dobrodružstvo spojené s pomerne ľahkou možnosťou získania zbraní, ktoré tu ostali následkom prechodu frontu – skrátka dôležitejšiu úlohu ako nejaké protištátne presvedčenie tu zohrala romantická túžba po dobrodružstve, ktorá bola a je u tínedžerov úplne normálna. Teda túžba po úspechu a odhalení „ľudáckeho podzemia“ viedla políciu k vykonštruovaniu „partizánov“ zo skupiny neplnoletých chlapcov!

Ešte absurdnejšia je ďalšia konštrukcia polície. V súvislosti s touto „podskupinkou“ sa objavili aj „hmatateľní“ bieli partizáni³⁵⁹ František Pista a Štefan Kucek. Kucek ani Pista však v skutočnosti žiadnymi „bielymi partizánmi“ ani majormi HG neboli – spoločne utiekli z väze-

356 *Tamže*, Predbežný prehľad o odhalených protištátnych organizáciách.

357 *Tamže*, Hlavný zväzok, Illegálne protištátne hnutie na Slovensku.

358 *Tamže*, a. č. S-100/19, Zápisnica napísaná dňa 29. januára 1946 na Povereníctve vnútra VI. odbor I. sekcia za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Štefan Krajčík. Krajčíkova výpoveď, zrejme ovplyvnená vyšetrovateľom, mala na Domina vrhnúť zlé svetlo, samotný Domin však vo svojom protokole vypovedal, že rozprávali o bežných veciach, samozrejme vrátane politiky. *Tamže*, a. č. S-100/26, Zápisnica napísaná dňa 23. februára 1946 na Povereníctve vnútra VI. odbor I. sekcia, za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Anton Domin.

359 V tejto súvislosti však prišli pracovníkom bezpečnosti mimoriadne vhod tvrdenia niektorých krajanských periodík v USA (napr. *Ľudový denník*), kde sa tiež spomínala existencia bielych partizánov na Slovensku.

nia (odsúdení za zradu na povstaní), ukrývali sa a zbrane, ktorými disponovali, používali hlavne na pytliačenie,³⁶⁰ ako o tom vypovedal otec jedného z „partizánov: „*Keď môj syn prišiel z väzenia domov, [pýtal som sa ho, doplnil M. M.] či je prepustený, alebo čo urobil, keď prišiel domov. Odpovedal mi, aby som sa o to nestaral. Poznávam, že som so synom nenažíval v priateľstve, nechcel pracovať, lumpačil a vôbec viedol nezriadený život. Môj syn spolu s Kucekom si zariadili život teraz tak, že začali pytliačiť, predávali mäso a za peniaze tak získané si kupovali po gazdoch potravné články...*“³⁶¹ O Kucekovej úlohe v legende o bielych partizánoch v predbežnom zápise z výsluchu ďalší z mladých skautov, Jozef Hromada mladší, povedal: „...*prišiel nejaký Štefan Kucek, vystatoval sa, že je kpt. od bielej gardy, mal pištoľ a vystatoval sa, že nejakého partizána zabil (...)* Milan Lukačovič vyšiel so mnou (...) *predtým Kucekovi povedal, že aj on bol partizán (...)* Kucek vraví *servus partizán, pod' si so mnou vypiť, nechcel ísť (...)* potom zavolať na mňa *stoj, pôjdete mi ukázať, kde je žandárska stanica. My sme šli a on tam búchal, že ich odzbrojí. Veľa opitý nebol, mal vypité, ale vedel, čo vraví. Na stanici mu neotvorili, išiel naspäť do krčmy, kde bol Pišta Bazík [správne Bazil Pista], bol veľa napitý, chceli, aby sme ich vyviedli za dedinu. Kucek po ceste hovoril, že je kpt. Bielej gardy a že on tu preveruje a koho preverí, ten môže ísť k Bielej garde. Má asi 40 alebo 50 vojakov, že aby sme zbierali muníciu a zbrane a aby sme to dali jemu, že nám za to zaplatí. Tiež spomínal nejakého baróna šarfitského³⁶², že tento podporuje a financuje, nemusíme sa báť.*“³⁶³ Podobne

360 A to ani zďaleka neboli jedinými, ktorí si chodili do lesov takýmto spôsobom vylepšovať svoj jedálny lístok, po vojne, keď nebolo problémom nájsť po lesoch pušku či samopal a bol všeobecný nedostatok, bolo pytliačstvo pomerne rozšíreným javom.

361 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/32, Zápisnica napísaná dňa 24. januára 1946 vo väznici Krajského súdu v Bratislave za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Bazil Pista.

362 František Pista bol horárskym praktikantom na panstve Antona Leonhárdyho v Šarfii (dnes Blatné).

363 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/23, Hromada mladší. Dodajme, že Hromada, zrejme najaktívnejší člen, ešte aj zhotovil plagát, v ktorom vyzýval počúvať akési prejavy Konštantína Čulena z Londýna.

si to, aj napriek množstvu vypitého alkoholu, pamätal aj Bazil Pista: „Asi tri týždne pred mojím zatknutím šiel som do Bojnej obstarat' si rôzne veci. Vošiel som do hostinca „Bútora“, kde prišiel za mnou aj Kucek. Spolu sme pili, až som ostal úplne v bezvedomí ležať. Domov som prišiel až ráno na druhý deň. Na druhý alebo tretí deň po tejto udalosti mi Kucek hovoril, že sa tiež opil a že sa bojňanským chlapcom predstavil ako veliteľ bielej gardy.“³⁶⁴ Na upresnenie ešte doplním, že v ich spoločnosti videl ešte bývalého dôstojníckeho zástupcu HG Júliusa Pilného a o niekoľko dní ich videl, ako znášajú z hory zastreleného jeleňa, ulovenie ktorého oslávili pitím alkoholu a strelbou do vzduchu. Teda takéto činy sa stávali podkladmi pre fámy o bielych gardistoch. Samotný Hromada, ktorého k návštevám k Pistovcom motivovala náklonnosť k jednému z tamojších dievčat, sa okrem toho chcel pred svojimi kamarátmi „pochlapit“ svojimi kontaktmi s bielymi partizánmi a rozprával im, že ich je v horách asi 3000, že im Američania zhadzujú muníciu, a podobné nezmysly.³⁶⁵ Takéto rozprávky teda motivovali chlapcov na prahu dospelosti k tomu, že vyzbierali pár granátov a trošku výbušnín a na základe toho pracovníci VI. odboru vytvorili jednotku bielych partizánov a skupinu ich podporovateľov, a to aj napriek tomu, že vedeli, aká je skutočná pravda. V tejto súvislosti sa ešte žiada dodať jedna podstatná vec – keď sa bezpečnosť chválila ich zaistovaním a hovorilo sa a písalo sa o nich v novinách, objavili sa skutočne prípady, že niektoré letáky boli podpísané „bielymi partizánmi“. Nazdávam sa však, že žiadna významnejšia partizánska skupina na Slovensku nepôsobila, zo strany VI. odboru išlo o zdôrazňovanie významu svojej práce a zo strany autorov letákov zrejme len o vytváranie dojmu. Teda utečenci z väzenia a pytlaci a k tomu skupina mladistvých, ktorých zrejme viac ako snaha rozvrátiť režim motivoval pocit dobrodružstva a snád' aj možnosti získať za nájdené zbrane peniaze, to bol „materiál“, z ktorého sa pracovníkom Povereníctva vnútra podarilo vykonštruovať Biele gardy. Bezpečnosť si tak vlast-

364 *Tamže*, a. č. S-100/32, Zápisnica napísaná dňa 24. januára 1946 vo väznici Krajského súdu v Bratislave za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Bazil Pista.

365 *Tamže*, a. č. S-100/24, Zápisnica napísaná dňa 28. januára 1946 na Povereníctve vnútra VI. odbor I. sekcia za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Milan Šandrik.

ne po prvý raz vyskúšala aj to, ako sa dajú konštruovať neexistujúce skupiny. Názov Biele gardy – narážka na Hlinkove gardy je pomerne zjavná – mal dodať patričný efekt. Pritom výpovede zaistených o Bielych gardách boli často doslova vymláténé: „*V tom prikročil ku mne por. Baroš a bez akéhokoľvek oslovenia resp. otázky dal mi dve zaucha a dvakrát ma kopol do holennej kosti pravej nohy. Keď som sa proti tomuto spôsobu vyšetrovania ohradil, por. Baroš udeřil ma päšťou do brady, odišiel z miestnosti von, do ktorej sa vrátil za niekoľko vterín so žilou v ruke. Po návrate por. Baroša začal ma tento vypočúvať na moju ilegálnu činnosť v súvislosti s Bielou gardou a iným ilegálnym hnutím. Keďže som žiadnu ilegálnu činnosť v súvislosti s Bielou gardou ani inými organizáciami nevyvíjal a ani o ich jestvovaní som nič nevedel, nemohol som sa por. Barošovi priznať k veciam, z ktorých ma podozrieval. Na to por. Baroš zviazal mi retiazkami ruky, chytil ma za vlasy, povalil na zem dolu tvárou a bil ma žilou po celom tele, čo trvalo asi od desiatej asi do 00.15 hod. dňa 4. decembra asi s polhodinovou prestávkou. V dôsledku tohto bitia priznal som sa k nejakej tej ilegálnej činnosti, čo však pravdou nebolo a priznanie som učinil len preto, aby som sa ušetril od ďalšieho bitia.*“³⁶⁶

Odhalenie Chalmovského skupiny a následná vlna zatýkania prišli krátko pred stretnutím „hláv“ ľudáckej ilegality na Slovensku, Chalmovského, organizátora bratislavskej skupiny Jozefa Bačkora (viď nižšie) a plánovaného šéfa Slovenskej tajnej ochrany, v podstate neexistujúcej spravodajskej siete, ktorá mala v prospech slovenskej vlády pôsobiť na Slovensku po jeho obsadení Červenou armádou Jozefa Vicena. Takáto koordinačná porada sa mala skutočne uskutočniť, pre odhalenie Chalmovského sa však nekonala. Bezpečnosť sa o Vicena teda zaujímala už v tomto čase (polovica decembra 1945) a jeho organizáciu považovala za čisto spravodajskú, prípadne za štáb ilegality na Slovensku. Bačkorovi sa pripisovala obsiahla letáková akcia s celoslovenskou pôsobnosťou. Teda podľa bezpečnosti sa práve v decembri mal uskutočniť akýsi zlučovací zjazd ilegálnych skupín, na ktorom sa dohodli pri stretnutí v Topolčanoch Vicen, Chalmovský, Kšinant a Bačkor. Toto stretnutie sa malo uskutočniť buď u farára An-

366 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Zápisnica s Jozefom Bebiakom, 28. 2. 1946.

dreja Stacha v Optimáli, alebo na chate v pohorí Tríbeč.³⁶⁷ V skutočnosti bola táto dohoda len akousi „dohodou o budúcej dohode“ (pozri podkapitulu o skupine J. Bačkora).

Skupina Chalmovského však v podobe, v akej existovala, zrejme príliš vážnu hrozbu pre povojnový režim nepredstavovala. Na jej aktivitách bol asi najnebezpečnejší otvorený antikomunizmus a skutočnosť, že vo svojom programe pripodobnili nacizmus a komunizmus. Toto v súčasnosti už všeobecne akceptované porovnanie brutálnosti oboch režimov sa v tom čase ešte málokto odvážil vysloviť tak otvorene.

Zaujímavé je, a to platí nielen pre Chalmovského skupinu, že sa v ilegálnych skupinách angažovalo veľké množstvo bývalých funkcionárov Hlinkovej mládeže. K tejto skutočnosti nepochybne prispela nielen silná indoktrinácia niektorých z nich ideológiou ľudáckeho režimu, ale aj propaganda a aktívne diskriminačné opatrenia novej štátnej moci, umocnené okrem iného skutočnosťou, že bývalé Hlavné veliteľstvo Hlinkovej mládeže neevakuovalo podstatnú časť svojho archívu,³⁶⁸ ktorý sa tak dostal do rúk pracovníkov bezpečnosti ľudovodemokratického Československa. Táto skutočnosť teda umožnila ich ľahkú identifikáciu, čo pre dotknutého mohlo znamenať zníženie možnosti sebarealizácie, predčasné ukončenie štúdia, problémy so zamestnaním a podobne.

Koncom novembra 1945 teda bezpečnosť skupinu „realizovala“ a väčšina zúčastnených skončila za mrežami policajných ciel. Štefana Chalmovského a ďalších pozatýkala skupina pod vedením Jozefa Ilčíka. Na prípade konkrétne pracovali Matej Běl, Šimon Čermák, Rudolf Jánošík, Ján Kubač, Juraj Glázer a Karol Baroš.³⁶⁹

Odhalenie Chalmovského skupiny však nebolo spôsobené len činnosťou pracovníkov Povereníctva vnútra, dôležitú úlohu v tom

367 *Tamže*, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Súhrnná správa o odhalených, sledovaných a existujúcich protištátnych skupinách.

368 LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 137.

369 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, zápis o výpovedi Karola Baroša zo dňa 22. 12. 1950. Baroš vo svojej výpovedi uvádza Ladislava Čermáka, ide však o Šimona Čermáka a takisto nespomína svoje meno v rámci tejto skupiny. Napriek tomu je zrejmé, že bol. Kópie spisu inšpekcie MV sú uložené v Archíve bezpečnostných složek pod signatúrou A7-88.

zohrávalo aj Obranné spravodajstvo. V prípade bolo zaangažované miestne príslušné veliteľstvo OBZ v Nitre, konkrétne jednotka pod velením budúceho popredného komunistického politika a člena Ústredného výboru KSCĽ (vtedy ešte len) kapitána Viliama Šalgoviča. O tom, ako vnímali a interpretovali odhalenie skupiny, svedčí aj hlásenie, ktoré išlo z Hlavnej správy OBZ členom vlády a prezidentovi. Toto hlásenie podľa môjho názoru vyjadruje aj pohľad pracovníkov Ústredne politického spravodajstva, a preto ho bližšie popíšem. Už začiatok bol vcelku bombastický: *„Naše orgány odhalili za spolupráce s príslušníkmi ÚPZ – Bratislava v dňoch 26. – 29/11 1945 ilegálne organizácie HSLS, HM a Bielych partizánov. Bolo zistené, že ilegálne organizácie sú zatiaľ v počiatočnom štádiu, ale majú byť organizované na širokých základoch.“*³⁷⁰ Podľa hlásenia mali Chalmovský a Kšinant vydať smernice, kde uvádzali spôsoby, ako bojovať proti vtedajšiemu režimu, ale aj ako používať rôzne technické prostriedky, traskaviny, falošné doklady, vysielачky, neviditeľný atrament a podobne. Okrem toho hlásenie členom vlády oznamuje, že *„...bol vydaný dodatok k organizačným smerniciam. Tu menovaní autori vytyčujú si za cieľ „Podľa vývinu medzinárodnej politickej situácie obnovenie samostatného demokratického štátu, či už v rámci federatívnej ČSR, alebo v rámci nejakého federatívneho Zväzu stredoeurópskych národov.“* Ďalej líčia, *ako slovenský národ vraj musí zozbierať svoje materiálne a morálne sily a v príhodný čas zasadiť komunizmu rozhodujúci úder. K tomuto programu HSLS vydávajú v 8. bodoch smernice.“*³⁷¹ Chalmovský okrem toho vypracoval aj prehľad politickej situácie na Slovensku, pričom jeden exemplár poslal prostredníctvom Jozefa Vicena Ďurčan-skému. *„V tomto prehľade sa veľmi útočí na terajší režim a niektoré správy poukazujú na dosť dobrú spravodajskú službu.“*³⁷² Podľa citovaného hlásenia sa však mali na Slovensku nachádzať aj ozbrojené skupiny partizánov, ktoré mali podľa OBZ operovať na juhozápadnom Slovensku pod názvami „Bieli partizáni“, „Biela Garda“ či „Čierny trojuholník“. Takáto jednotka sa mala vraj nachádzať v pohorí Tríbeč

370 SNA, f. ÚV KSS, GT 1945 – 51, šk. č. 2165, inv. j. GT-348/11, Odhalenie tajnej organizácie HSLS, HM a Bielych partizánov na Slovensku, 9. 12. 1945.

371 *Tamže.*

372 *Tamže.*

nad obcou Ludanice, ale aj v okrese Piešťany a Nové Mesto nad Váhom. Dvoh „bielych partizánov“ sa vraj OBZ aj skutočne podarilo zadržať (ide o F. Pistu a Š. Kuceka). Tieto skupiny mali byť v spojení s ilegálnym hnutím v Bojnej v okrese Topoľčany, kde sa im podarilo zadržať aj zbrane (pištoľ, náboje do pušky, ručné granáty a i.). Táto organizácia zas mala byť napojená priamo na Chalmovského. Takto teda bolo možné interpretovať vyššie popísané fakty. Pracovníci bezpečnostného aparátu však vo svojich predstavách rozvíjali teórie o obšiahlom ľudáckom podzemí a množstve bielych partizánov v horách, ktorí mali spolu s katolíckou cirkvou pripravovať rozhodný úder proti ľudovodemokratickému zriadeniu a celistvosti Československa. V súhrnnej správe o odhalených skupinách sa v súvislosti s Chalmovského skupinou konštatuje, že Kšinant spolu s Chalmovským a Vicenom budujú ilegálnu HSLS s vlastnou obrannou spravodajskou službou.³⁷³ Predstavitelia emigrácie z roku 1945, ktorí sa už v tom čase začínali v Rakúsku, Nemecku a Taliansku aktivizovať, však o Chalmovského aktivitách nevedeli. Prvé informácie o ich činnosti a o vydávaní ilegálneho Slováka do zahraničia priniesol až kuriér František Paňko, ktorý zo Slovenska priniesol už spomínaný politický prehľad, ako aj ukážky tlačovín a letákov.³⁷⁴ Pritom však v zahraničí nebola s Paňkovou činnosťou úplná spokojnosť: „*Nehovorieval [Paňko, pozn. M. M.] nikdy o tom, kde chodil, donášal obyčajne správy, kde koho zavréli. Spomínam si, keď som roku 1946 mal ísť na Slovensko, mal som sa snažiť zistiť cesty, po ktorých chodil Paňko, keďže z jeho činnosti sme*

373 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Súhrnná správa o odhalených, sledovaných a existujúcich protištátnych skupinách. V tejto súvislosti si neodpustím malé porovnanie s komunistickou ilegaliťou na Slovensku z čias 2. svetovej vojny, ktorá sa tiež neustále (a rovnako neúspešne) snažila vybudovať si akúsi obranu proti činnosti polície. Nazdávam sa, že aj činnosť viacerých predstaviteľov bezpečnostného aparátu v ilegalite počas Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945, najmä však v rokoch 1944 – 1945, ovplyvnila nazeranie pracovníkov bezpečnosti na ilegálne skupiny v tesne povojnovom období. Komunisti v ilegalite sa totiž neustále snažili o pokrytie či podchytenie celého Slovenska (resp. relevantných tried obyvateľstva), urobiť svoju činnosť masovou a podľa môjho názoru také isté správanie (čiastočne oprávnené) očakávali aj od priaznivcov či bývalých členov HSES.

374 *Tamže*, a. č. S-280/1, Zápisnica napísaná dňa 29. augusta 1947 na Ministerstve vnútra v Prahe za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera.

*mohli mať dojem, že buď on nekonal svoje povinnosti riadne, alebo domáci boli lajdáci. (...) On keď prišiel zo Slovenska, doniesol nejaké veci, mal potom svoje záujmy vlastné.*³⁷⁵ Dodajme, že pod „vlastnými záujmami“ je myslené pašovanie v Rakúsku nedostatkových tovarov, ktorým si Paňko privyrábal.

Na záver ešte dodajme, že v rámci policajnej akcie po odhale- ní skupiny boli pozatýkané desiatky ľudí, pričom prednosta I. sekcie PV okrem hlavnej skupiny, kde podal trestné oznámenie na 33 ľudí, zasielal na štátne zastupiteľstvá ešte niekoľko dodatkov, ale aj samo- statných trestných oznámení. Väčšinu z nich žalovali najmä pre ší- renie letákov či kontakty s niekým z hlavnej skupiny. V rámci nich mal trestnému pokračovaniu čeliť aj neskorší agent Povereníctva vnútra Bohuslav Slávik, ktorý udržoval styky s kuriérom emigrácie Františkom Paňkom, ale jeho meno padlo až v súvislosti s vyšetro- vaním „centra“ v Červenom kríži vo februári – marci 1946. Tamojšia pracovníčka vydala z vlastnej iniciatívy Jozefovi Vicenovi legitimá- ciu a tiež patrila do okruhu širiteľov ilegálneho „Slováka“. Ešte pred zatknutím sa Slávik, ktorý používal krycie meno „Čvirik“, pochválil dôverníkovi VI. odboru svojimi obsiahlymi stykmi a tým, že potre- buje kúpiť akumulátory na vysielaciu.³⁷⁶ Prvostupňový súd ho odsú- dil na sedem mesiacov väzenia.³⁷⁷ Slávika bezpečnosť využívala na provokovanie a následné odhaľovanie buniek ľudáckeho podzemia a neskôr ho vyslali do zahraničia, pričom išlo zrejme o nie príliš úspešného agenta, o ktorom sa čoskoro rozkríкло, že je spolupracovní- kom bezpečnosti.³⁷⁸

Posledným dôležitým momentom, ktorý je potrebné si v súvis- losti s prípadom Chalmovský všimnúť, je skutočnosť, že už v tomto prípade sa po prvý raz objavuje účelové spájanie „ilegálov“ s pred-

375 *Tamže*, a. č. S-280/1, Zápisnica napísaná dňa 29. augusta 1947 na Ministerstve vnútra v Prahe za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera.

376 ABS, 300-28-2, Časopis Slovák – ilegální vydávání, 5. 3. 1946. Meno agenta sa mi zistiť nepodarilo, ale v dokumente sa píše, že bol v spojení s ďalšou ilegálnou skupinou, Svätopluškovou gardou.

377 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, S-100, Hlavný zväzok, Odpis oznámenia Štátneho zastupiteľstva v Bratislave Povereníctvu vnútra, VI. odboru, č. j. Št 2437/46/46, 13. 12. 1947.

378 ABS, ZV-113, podzväzok Čermák, Správa, 5. 12. 1951.

staviteľmi Demokratickej strany. Takýmto spojivom na DS sa stal zadržaný farár z Nádaša pri Trnave, ktorý sa vo svojom vyjadrení z 2. marca 1946 priznal k rozširovaniu ilegálneho „Slováka“. Uviedol však aj to, že vo svojom okolí vyzýval nevoliť bielymi lístkami a aktívne sa zapojiť do politického diania. Vďaka osobnej známosti s poslancom za DS Vidom sa dostal do kontaktu aj so šéfom tejto strany Dr. Jozefom Lettrichom, s ktorými rokoval o možnosti zaktivizovania seba, ako aj ďalších kňazov a katolíckych aktivistov, ktorí neboli zaťažení minulosťou a boli by ochotní pracovať v rámci či v prospech Demokratickej strany. Po tomto vysvetlení prichádzame k pointe záznamu: *„K odčineniu svojej viny, ktorú plne uznávam, som ochotný pokračovať vo vydávaní ilegálneho „Slováka“ na doterajších základoch, t. j. organizačných ilegálnych základoch a spojoch mne známych. Samozrejme som tiež ochotný obsahove usmerňovať ilegálneho „Slováka“ podľa smerníc a nariadení orgánov NB, t. j. články umiestňovať len po predbežnom schválení orgánov NB. Touto prácou a týmto spôsobom chcem tajne a nenápadne ovplyvňovať ilegálne podzemie v štátotvornom duchu. Samozrejme, že podrobnosti tohto ujednanja by mali zostať úplne zatajené, aby som jednak ja nebol kompromitovaný a aby žiadaný účel bol dosiahnutý.“*³⁷⁹ Otázka ďalšej spolupráce nie je známa, dodajme, že ilegálny Slovák už ďalej nevychádzal.

Väčšinu pozatýkaných však ešte v roku 1946 po krátkom čase prepustili z väzenia a aj v súdnom procese z roku 1946 padli len nízke, niekoľkomesačné tresty. Na Chalmovského, Púčika a A. Hubu podal VI. odbor po prepustení z väzenia trestné oznámenie v zmysle retribučnej normy a v januári 1947 dostali všetci traja výmer Poverenictva vnútra na 6-mesačné zaradenie do pracovného tábora v Ústí nad Oravou.³⁸⁰ Pre kompletnosť informácie dodajme, že niektoré procesy sa doriešili až začiatkom 50. rokov 20. storočia na pôde Štátneho súdu a rozsudky už zodpovedali „socialistickým zásadám“ v justícii.

379 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100/54, Vyjadrenie pána Ondreja Ďuriša, miestneho r. k. farára v Nádaši pri Trnave, učinené na Poverenictve vnútra VI. odbor I. sekcia, dňa 2. marca 1946.

380 LETZ, R.: Odkaz živým, s. 51 – 52.

Zabitie Tibora Benkoviča

Jedným zo zatknutých v rámci Chalmovského skupiny bol aj Tibor Benkovič,³⁸¹ ktorého pracovníci bezpečnosti zadržali v Topoľčiankach. Tomuto prípadu budem venovať väčšiu pozornosť preto, že Benkovič je zrejme prvou obeťou policajnej brutality v podaní už komunistickej Štátnej bezpečnosti – vtedy ešte VI. odboru Povereníctva vnútra. Tento tragický prípad počas vyšetrovania umučeného mladého muža okrem toho vyvolal aj odozvu na politickej scéne, pretriasal sa v SNR a mal aj mnoho ďalších zaujímavých okolností. Prípad som podrobne popísal v štúdiu, ktorá vyšla v časopise Pamäť národa v roku 2009.³⁸² V predkladanej publikácii som do prípadu pridal niektoré informácie, ktoré som pri koncipovaní pôvodného textu nemal k dispozícii. Okrem toho si od uverejnenia celého prípadu aj v monografii sľubujem to, že sa o tomto tragickom prípade dozvie viac ľudí, ako sa o ňom dozvedelo zo štúdie v časopise.

Zatknutie opísal Benkovičov otec Michal nasledovne: *„Dňa 4. decembra 1945 okolo 12. hod. prišlo do môjho dvora jedno nákladné auto, ktoré priviezlo jedného vojenského kapitána z topoľčianskej posádky, strážm. Cmeru zo stanice NB Topoľčany, dvoch civilistov, z ktorých jeden bol oslovovaný ako poručík a 5 alebo 6 vojakov. Pri príchode spomenutých osôb oslovil ma strážm. Cmaro, že prišli pre môjho syna Tibora. Vojenský kapitán ma vyzval, aby som s ním išiel do môjho bytu. Ako sme do bytu odchádzali, spozoroval som, že môjho syna zadržali spomenutí 2 civilisti, ktorí so synom vošli zároveň s nami do bytu, ale do inej izby. Potom mňa zadržali v izbe a kapitán aj s ostatnými išli do izby, kde bol zadržaný môj syn Tibor. Asi za 10 min. prišiel ku mne spomenutý kapitán a 2 civilisti so strážm. Cmerom³⁸³ a kapitán mi povedal, že sa môj syn ku všetkému priznal a že*

381 Prípad Tibora Benkoviča nie je úplne neznámy. Spomedzi historikov ho stručne popísal napr. Róbert Letz: LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 112. Vo svojich prácach ho však spomínajú aj iní, napr. Imrich Kružliak a ďalší.

382 Porovnaj: MEDVECKÝ, Matej: Prvá obeť Štátnej bezpečnosti. Pamäť národa, roč. V, č. 1, 2009, s. 59 – 71.

383 Zatykania sa na rozkaz pracovníkov ÚPZ zúčastnili traja príslušníci zo stanice NB v Topoľčanoch: Dominik Cmero, Ján Záborský a Jozef Čamaj.

ja viem, kde sú schované vojenské zbrane. Na to som odpovedal, že aby prehládali môj byt, že ja o žiadnych zbraniach neviem a že som presvedčený, že môj syn žiadne zbrane okrem piatich loveckých zbraní, na ktoré má povolenie, žiadne zbrane nemá. Po tom som znovu prehlásil, aby v mojom dome a tak isto aj v mojom mlyne vykonali prehliadku. Na to strážm. Cmero prehlásil, že mňa veľmi dobre pozná, ako človeka veľmi prísneho a že z toho nadobudol presvedčenia, že by som ja nedovolil môjmu synovi, aby tento ukrýval v mojich staviskách akúkoľvek vojenskú zbraň. V dôsledku toho, aspoň ako ja usudzujem, nebolo prikrôčené k vykonaniu domovej prehliadky v mojom byte. Po slovách strážm. Cmeru bol do izby, kde som sa ja zdržoval privedený môj syn, ktorého z prítomných niekto vyzval, aby sa obliekol, že pôjde s nimi. Na túto výzvu sa môj syn ustrojil a so spomenutými pánmi dňa 4. decembra odišiel.³⁸⁴ Krátko po Benkovičovom zatknutí začal pracovník VI. odboru PV poručík Karol Baroš s jeho výsluchom. Počas vypočúvania zaistenca surovo zbil reťazou.³⁸⁵ Výsluchy skončili okolo

384 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 6, Benkovič Tibor – vyšetrenie, č. j. 9 dôv./46 Tr, 2. 3. 1946.

385 Ako vyzeral výsluch v podaní Karola Baroša, popísal vo svojej výpovedi Arpád Streicher: „Po príchode do miestnosti posadil som sa na stoličku a prítomní páni začali ma vyšetrovať z činu, z ktorého som bol podozrievaný. Keďže som sa viným necítil, ba správne povedané o žiadnej svojej vine som nevedel, nemohol som sa k ničomu priznať. Nato priblížil sa ku mne vtedy ešte neznámy, ale ako som sa pozdejšie dozvedel por. Baroš, a začal ma biť po tvári oboma rukami. Okrem toho som bol uderený kutáčom cez koleno a na chrbát a jeden raz som bol udere- ný pištoľou po temeni hlavy. Údermi po tvári som bol tak zranený, že som krvá- cal z úst a boli mi poškodené zuby tak, že mi už dva vypadli. Tento výsluch trval asi pol hodiny a potom som bol odvedený späť do miestnosti, v ktorej som pred- tým bol. Hneď na to odvedli do susednej miestnosti kolegu Bebiaka, ktorý tam bol, ako som sa to od neho pozdejšie dozvedel, bitý por. Barošom, lebo som počul bolestné výkriky kolegu Bebiaka. Po skončení výsluchu s kolegom Bebiakom bol som znovu odvedený do miestnosti, kde sa výsluch vykonával. Tam bol prítom- ný por. Baroš a ešte dvaja civilisti a okrem toho dvaja vojaci. Keďže som sa ne- chcel priznať k vine mne kladenej, začal ma por. Baroš biť rukou a žilou po chrb- te a pozdejšie, keď mi zviazal nohy retiazkami, okrem Baroša bili ma i dvaja mne neznámi vojaci, jeden a pol cm hrubými a asi 80 cm dlhými palicami. Celý tento druhý výsluch trval asi pol hodiny. Svoju výpoveď dopĺňujem, že ma Baroš asi 4, lebo 5 ráz uderil reťazou po chrbte. Mimo popísaného násilia viacej som ja bitý nebol.“ A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Zápisnica napísaná s Arpádom Streicherom, 28. 2. 1946.

19. hodiny.³⁸⁶ Udalosti, ktoré nasledovali, opísal vo svojej výpovedi Jozef Bebiak, ktorý bol jedným zo zadržaných: „... *Podľa môjho postrehu Benkovič bol v agónii, mal roztrhnutú košeľu, na prsiach zašpinený, tvár zakrvavená a podľa kaluže vedľa jeho hlavy viem celkom určite, že tento zvracal. Videl som tiež modriny na jeho prsiach. Tam prítomných vojakov požiadal som, aby Benkovičovi poskytli pomoc a dali mu napit' vína, ktoré som videl v sklenke na stole. Na moju žiadosť ujali sa Benkoviča dvaja vojaci a jeden príslušník NB a aj niektorí zo zadržaných, ktorí Benkoviča zdvihli zo zeme, pokúšali sa ho priviesť k vedomiu trením a potriasaním, čo sa im aj podarilo, že Benkovič sa precitnul natoľko, že nám i odpovedal. Benkoviča sme hneď uložili do postele v susednej miestnosti a prikryli ho prikryvkami. Ja sám som prišiel k nemu a oslovil som ho: „Tibor, čo sa Vám stalo.“ Benkovič mi odpovedal: „Ved' vidíte, už mi je lepšie“.³⁸⁷ Benkovič v priebehu noci následkom zranení, spôsobených bitkou, podľahol. Bebiaka okolo 3. hodiny ráno zobudil ďalší zo zadržaných Vladimír Mišovič, ktorý mu oznámil, že Benkovič je mŕtvy. Bebiak sa teda pobral za ním a podľa jeho výpovede nejavil Benkovič známky života, jeho telo však bolo ešte stále teplé. Požiadal teda prítomného vojaka, aby povolali lekársku pomoc. Vojak zobudil vedľa spiacich príslušníkov zo stanice NB Topoľčany so správou, že jeden zo zaistencov umiera. Tí zobudili svojho nadriadeného, veliteľa stanice poručika Tomkoviča, ktorý rozhodol o tom, že treba informovať členov VI. odboru. Po ich príchode Baroš okolo 5. hodiny ráno rozkázal všetkým zadržaným nastúpiť do vojenského nákladného auta, aby ich previezli. Bebiak o tom s približne ročným odstupom vypovedal: „*V aute posadil som sa hneď za kapotu, do ľavého rohu, priestoru určeného pre náklad a nohy som si položil na balík, ktorý bol vedľa kapoty na plošine pre náklad. Týmto autom šli sme do Nitry. Keď sme sa k Nitre približovali, začalo sa rozodnievať a vtedy som si lepšie všimol balíku. Obal balíku**

386 V citovanom trestnom oznámení všetci pracovníci stanice NB Topoľčany vypovedali, že nevedia, či členovia ÚPZ bili zaistencov. Napriek tomu predpokladám, že vedeli, zrejme to zapreli z obavy pred postihom zo strany ÚPZ, resp. VI. odboru Povereníctva vnútra.

387 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Zápisnica s Jozefom Bebiakom zo dňa 28. 2. 1946. Táto zápisnica zrejme vecne popisuje stav, bola spísaná na Krajskom súde v Bratislave, mimo moci pracovníkov VI. odboru.

*bol nemecká striekaná celta a videl som z neho vyčnievať dve bosé ľudské nohy, hore päťami. Čo v balíku, resp. čia mŕtvola bola v balíku zabalená, to udať neviem, lebo obsah balíku som nevidel. Keďže ale viem o tom, že Benkovič na stanici NB v Topolčanoch zomrel a náš náhly odchod z Topolčian pripisujem jedine smrti Benkoviča, som presvedčený, že v balíku bola mŕtvola Benkoviča.*³⁸⁸

Keď v roku 1950 Baroša vypočúvala aj k tomuto prípadu ŠtB, snažil sa svoje konanie ospravedlniť. Brutalitu počas výsluchu vysvetľoval nasledovne: „Pri vyšetrovaní zaistených (...) označili títo Tibora Benkoviča ako bývalého člena POHG, ktorý pred príchodom ČA ukryl zbrane POHG Topolčany, pomáhal k úteku zaistených v zaisťovacom tábore Nitrianska Streda, konkrétne pomohol k úteku nejakým SS-manom, bol spojkou „Bielej Gardy“ v horách na Tríbeči a v jeho poľovníckej chate mal sa schádzať štáb „Bielej Gardy“, kam privádzal Benkovič členov „Bielej gardy“ z Topolčian.“³⁸⁹ Teda aj s odstupom piatich rokov sa Baroš obhájoval klamstvami o bielych partizánoch, ktoré pracovníci VI. odboru PV a OBZ pospľietali v roku 1945. Baroš tvrdil, že sa chcel za každú cenu dozvedieť miesto, kde sa mali ukrývať zbrane bývalého Pohotovostného oddielu. Benkovič údajne po konfrontácii priznal, že má doma ukryté štyri pušky, ktoré však u neho samozrejme nenašli. Priznanie ale zjavne nemalo veľkú cenu: „Podotýkam, že Benkovič po konfrontácii so zaistencami z Topolčian vzhľadom na okolnosti bol mnou drasticky vypočúvaný použijúc pri bitke zvieracích retiazok, nakoľko som po ruke žiaden iný predmet nemal. Tento spôsob vypočúvania som použil preto, nakoľko bolo nebezpečie so zmeškania, že akonáhle sa Benkovič k svojim činom neprizná, bude celý ďalší priebeh likvidovania „Bielej gardy“ sťažený.“³⁹⁰ Prítom, ako som už spomínal vyššie, žiadni „bieli partizáni“ v tom čase na Slovensku neboli a išlo čisto o konštrukt. To samozrejme Barošovi nebránilo vo vytváraní skupiny, najmä pomocou násilia. Na základe vynútených výpovedí pokračovala Barošova skupina v zatýkaní a vynucovaní ďalších výpovedí, t. j. v konštrukcii Bielej gardy, aj 4. decembra, kedy sa odohral osudný výsluch Tibora Benkoviča.

388 *Tamže*, Zápisnica s Jozefom Bebiakom zo dňa 28. 2. 1946.

389 *Tamže*, Zápis o výpovedi Karola Baroša zo dňa 22. 12. 1950.

390 *Tamže*.

Aby seba vykreslil ako v celej veci takmer nevinného, Baroš tiež tvrdil, že Benkovič sa počas výsluchu spoluzadržnému Otovi Botkovi vyhráždal, že ho po prepustení zastrelí, lebo ich zradil. To malo podľa jeho verzie rozzúriť prítomného por. Sodomu a ďalšieho príslušníka bezpečnosti (ktorého však údajne podľa mena nepoznal) natoľko, že Benkoviča sotili na zem a začali po ňom skákať a kopat' ho. Baroš pri opise udalostí z roku 1945 ešte cynicky dodal, že keď odchádzal zo stanice ZNB, Benkovič vyzeral zdravo a následky bitky na ňom údajne neboli príliš vidieť. Tvrdenie, že na niekom nie je vidieť následky bitky reľazou, azda ani nepotrebuje komentár. Podľa Barošovej verzie ho až v noci prišli zobudiť vojaci, že zaistený Tibor Benkovič umiera. Aby sa o tomto zabití nikto nedozvedel, previezli telo pod rúškom tmy do Nitry, „... kde som ihneď vyhľadal lekára, ktorý bol členom KSS...“.³⁹¹ Lekár už mohol len konštatovať smrť. Baroš teda navštívil prokurátora a požiadal ho, aby dal Benkovičovo telo v tajnosti previezť do márnice. Následne informoval aj Šalgoviča a odcestoval do Bratislavy, kde podal o veci hlásenie prednostovi odboru pplk. Rudolfovi Viktorínovi a tiež šéfovi I. sekcie VI. odboru Povereníctva vnútra a Viktorínovmu zástupcovi mjr. Viktorovi Sedmíkovi.

Tragiku celej záležitosti dokresľuje, že o osude Tibora Benkoviča jeho najbližší príbuzní veľa nevedeli. Benkovičov otec Michal sa vydal 6. decembra syna hľadať do Nitry, kde však nič konkrétne nezistil. O dva dni neskôr odcestoval do Bratislavy, kde taktiež nepochodil. Neskôr na základe fám odcestoval do Ilavy, aby si v tamjšej väznici overil, či jeho syn nie je uväznený práve tam. Preto sa 20. decembra 1945 vybral so svojím advokátom do Bratislavy, priamo na VI. odbor Povereníctva vnútra, ktorý v tom čase sídlil v administratívnej budove pri Dunaji. Tu sa podľa vlastnej výpovede stretol s istým majorom, pravdepodobne ide o Mateja Béla. Ten sa mal vyjadriť, že o ničom nevie a návštevníkov odkázal na svojho podriadeného. Tento nemenovaný štábny kapitán obom mužom telefonicky zariadil stretnutie s ďalším príslušníkom polície v budove Policajného riaditeľstva. Tu, len štyri dni pred vianočnými sviatkami, sa konečne dozvedel trpkú pravdu – jeho syn je mŕtvy a už ho aj pochovali na cintoríne v Nitre.³⁹²

391 *Tamže.*

392 *Tamže*, Zápisnica spísaná s Michalom Benkovičom , 5. 2. 1945.

Michal Benkovič potom začiatkom januára 1946, podľa vlastného tvrdenia, aby rodine nepokazil Vianoce a Nový rok, odcestoval do Nitry, kde sa informoval o okolnostiach smrti svojho syna. Dňa 5. januára nechal s povolením Okresného národného výboru v Nitre syna exhumovať a previezť do Nitrianskej Stredy, kde ho pochovali.³⁹³

Tibor Benkovič tak pravdepodobne má smutné prvenstvo, keď ho bezpečnosť ako obeť svojej brutality pochovala (v tomto konkrétnom prípade ešte len takmer) tajne: „*BENKOVÍČ bol bez účasti verejnosti a bez vedomia svojej rodiny pochovaný na Párovskom cintoríne v Nitre. Až 5. 1. 1946 bola na žiadosť rodičov a so súhlasom Štátneho zastupiteľstva v Nitre prevedená jeho exhumácia, mŕtvola prevezená do Nitrianskej Stredy, kde sa uskutočnil pohrebný obrad.*“³⁹⁴

Vyšetrovanie a zatýkania však pokračovali ďalej, ako by sa nič nestalo. Pracovníci bezpečnosti pokračovali v konštruovaní rozsiahleho „ľudáckeho podzemia“, pričom tento rozmer sa stával v práci príslušníkov VI. odboru Povereníctva vnútra čím ďalej tým viac dôležitejším. Vyšetrovanie Chalmovského sa spojilo s pohonom na Tomislava Kolakoviča³⁹⁵ a s ďalšími aktuálnymi kauzami. Baroš podľa svojej výpovede pokračoval naďalej v zatýkaní „protištátnych živlov“. Zabitie zaisteného sa však v tom čase ešte nedalo tajiť príliš dlho.

Vec sa už čoskoro stala verejným tajomstvom. O krátky čas dostala vojenská prokuratúra v Bratislave anonymné udanie, že istý dôstojník z bezpečnostného odboru PV zmlátil pri výsluchu istého zaisteného reťazou tak, že vypočúvaný na následky bitky zomrel. Prokurátor škpt. Ján Hák zistil, že skutok mal vykonať por. Karol Baroš. V rámci vyšetrovania, ktoré prebiehalo začiatkom februára 1946 Baroš tvrdil, že Benkovič sa mohol otráviť jedom,³⁹⁶ pričom nepochy-

393 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 6, Benkovič Tibor – vyšetrenie, č. j. 9 dôv./46 Tr, 2. 3. 1946.

394 ABS, H-536/8, zápis o výpovedi Šimona Čermáka zo dňa 2. 4. 1952.

395 Viac pozri: JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia, s. 31 – 52.

396 Baroš v zázname zo 4. februára udalosti opísal nasledovne: „*Naraz asi o 1/2 5. hod. som bol zobudený jedným príslušníkom NB a bolo mi oznámené, že zaistenec Tibor Benkovič zomrel. Okamžite som vstal, aby som zistil, čo sa vlastne stalo. Nakoľko som mal podozrenie, že Tibor Benkovič, o ktorom som vedel, že stál v úzkom spojení so skupinou bielych partizánov na Trábeči, vo svojej tiesnivej situácii použil jedu, aby sa vyhol zodpovednosti, po prípade prezradenia dôleži-*

bujeme o tom, že toto vyjadrenie mu len malo pomôcť zamaskovať zločin: „Pozoruhodné je, že v tomto zmysle bol vyhotovený i pitevný posudok, čo vyvoláva podozrenie, že BAROŠ primäl lekárov, k také-
muto záveru. Pitvu prevádzali MUDr. [Juraj] KOMÁR, súdny lekár
a MUDr. [Vojtech] OROVAN, lekár NB.³⁹⁷ Posudok po vykonaní pitvy

tých informácií o uvedenej skupine, nariadil som okamžité prevezenie mŕtvoly do Nitry, kde sa nachádza Krajský súd a kde mala byť prevedená lekárska prehliadka a súdna pitva.“ ABS, A7-88, Vyjadrenie vo veci vyšetrovania odhalených ilegálnych protištatných organizácií a skupín „bielych partizánov“ v Topoľčanoch a okolí, 4. 2. 1946.

- 397 O účasti Dr. Orovana sa zachovalo nasledovné: „...MUDr. Orován, ako lekár oblasťného veliteľstva NB I. v Bratislave, dostal 5. decembra 1945 písomný rozkaz od svojho nadriadeného šéfa zdravotnej služby na Hlavnom veliteľstve NB v Bratislave Dr. Hilára, v ktorom mu nariadili, aby odcestoval okamžite do Nitry a urobil tam všetky policajnozdravotné opatrenia u mŕtvoly, uloženej na márnici na cintoríne v Nitre. Okrem toho sa týmto rozkazom Dr. Orovanovi nariadilo, aby zistil príčinu smrti Tibora Benkoviča a výsledok opatrení hlásil šéfovi zdravotnej služby u HVNB Dr. Hilárovi. Dr. Orován vyplnil rozkaz a odcestoval do Nitry, kde nevykonal hneď zdravotnopolícijnú pitvu, ale odobral sa k štátnemu mestskému lekárovi v Nitre Dr. Komárovi, v obvode ktorého mŕtvola bola. Keďže Dr. Komár nemohol vonkajšou obhliadkou mŕtvoly Tibora Benkoviča zistiť príčinu jeho smrti, vykonal zdravotnopolícijnú pitvu. Pri tejto pitve sa zistili krvné podliatiny na mŕtvoľe a padlo podozrenie, že smrť Tibora Benkoviča nastala zavinením inej osoby. Po tomto sa Dr. Komár, Dr. Orován i s vyšetrojúcimi orgánmi odobrili na Štátne zastupiteľstvo v Nitre, kde prípad oznámili prokurátorovi Dr. Valentovi, ktorý nariadil vykonať na mŕtvoľe súdnu pitvu, čím poveril Dr. Komára a Dr. Orovana v prítomnosti vyšetrojúceho sudcu Krajského súdu v Nitre. Protokol o vykonanej súdnej pitve odovzdali Štátnemu zastupiteľstvu v Nitre. Vonkajšiu obhliadku mŕtvoly a zdravotnopolícijnú pitvu vykonal Dr. Komár ako príslušný mestský lekár. Súdnu pitvu potom vykonali Dr. Komár, Dr. Orován a vyšetrojúci sudca. Postup vo všetkých troch prípadoch zodpovedá zákonným predpisom. Z toho vysvitá aj to, že Dr. Orován zdravotnopolícijnú pitvu nevykonal, nepridržiaval sa rozkazu šéfkára HVNB Dr. Hilára, ale konal v zmysle platných predpisov a prípad hlásil príslušnému mestskému lekárovi i štátnemu zastupiteľstvu. Preto nemôže padať naňho tieň podozrenia, že by bol spolupáchatelom tohto trestného činu, alebo že by ho kryl. No zaujímalo by ma, na základe akých predpisov a pohnútok vyslal Dr. Orovana do Nitry šéf zdravotnej služby HVNB Dr. Hilár, ďalej aké opatrenia urobil na odhalenie tohto zločinu po prijatí hlásenia od Dr. Orovana a či proti Dr. Orovanovi disciplinárne zakročil pre nesprávne vykonanie rozkazu? Je veľmi zaujímavé, že pán Dr. Hilár ako šéfkár Hlavného veliteľstva NB, teda úradného orgánu, mieša sa do kompetencie súdov a politických úradov, a to ešte k tomu v úplne cudzom okrese. Vítal by som túto veľkú aktivitu, ale keby smerovala na ulahčenie vystopova-

*znel tak, že príčina smrti nebola zistená, ale vzhľadom na podozrenie z otravy neznámym jedom boli odoslané časti vnútornosti na chemické vyšetrenie.*³⁹⁸ Pitvy sa zúčastnil aj vyšetrojúci sudca Krajského súdu v Banskej Bystrici Dr. Eugen Dubík.

Oficiálne sa vedenie Povereníctva tvárilo, ako by sa nič nestalo a až po aktivite súdnych orgánov povereník vnútra Július Viktor vydal 1. februára 1946 písomný príkaz na prešetrenie prípadu,³⁹⁹ ktoré vykonali npor. Michal Šolc a vrch. strážm. Pavol Misál. Obaja navštívili napr. vedúceho Štátneho zastupiteľstva v Nitre Dr. Štefana Valenta, ktorý mal prehlásiť, že „... sa nedozvedel, resp. že mu neboli oznámené také okolnosti, ktoré by nasvedčovali, že na úmrtí Tibora Benkoviča by niesol niekto vinu. Ba naopak, nadobudol presvedčenie, že išlo o samovraždu, spáchanú jedom. V dôsledku toho štátne zastupiteľstvo v Nitre nezahájilo trestné pokračovanie proti páchatelovi, a to už aj preto, že mu nik ako za páchatel'a označený nebol.“⁴⁰⁰ Počas šetrenia vypočuli aj otca obete Michala Benkoviča, ktorý po skončení výsluchu: „...dôverným spôsobom informoval vyšetrojúcich, že jeho syn Tibor zomrel preto, lebo bol počas vyšetrovania tak zbitý,

nia a odkrytia zločinov a na spravodlivé trestanie zločincov-páchatel'ov.“ Listy: Škpt. Július Kukliš: Trestajte spolupáchatel'ov. In: Nové prúdy, roč. 3, č. 19, 17. 8. 1947, s. 410.

398 ABS, A7-88, nedatovaný dokument s nadpisom: BAROŠ, Karol (Ján Karol Breza), nar. 3. 6. 1917 v Lietavskej Lúčke. Počas výsluchu v 50. rokoch 20. storočia už Baroš tvrdil, že Benkovič zomrel na to, že mu praskla v pľúcach vlásočnica. Podľa pitevnej správy zo 6. decembra 1945 boli na mŕtvoľe badateľné „intenzívnejšie tmavomodré škvrny“, na chrbte dokonca „v rozsahu veľkej mužskej ruky“. Pri pitve však podľa tohto protokolu príčina smrti zistená nebola. SNA, f. PV-sprav., šk. č. 6, Odpis zápisnice o pitve, Nt XII 74/45/3.

399 „Dozvedel som sa, že Vaše orgány dňa 4. decembra 1945 v N. Strede zatkli Tibora Benkoviča a odviezli ho na žandársku stanicu do Topolčian. Dňa 5. decembra 1945 bol menovaný v Nitre pochovaný na cintoríne, kde ho dal jeho otec dňa 12. I. 1945 exhumovať s povolením Štátneho zastupiteľstva v Nitre. Dľa všetkého sa zdá, že sa Vaše orgány dopustili trestného činu. Nasvedčuje tomu aj to, že peniaze, hodinky a dokumenty zabavené u Tibora Benkoviča neboli jeho otcovi vrátené. Žiadam Vás o podanie správy obratom, ako sa celá vec prihodila a najmä kto nesie na úmrtí Tibora Benkoviča vinu.“ ABS, A7-88, Tibor Benkovič – vyšetrenie, 1. 2. 1946, č. j. 966/76-46. sekr.

400 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Karol Baroš, por. – trestné oznámenie, č. j. 9 dôv./46-Tr, 2. 2. 1946. Baroš totiž Valentovi oznámil, že sa Benkovič otrávil.

že bitke podľahol. Na vyzvanie vyšetrojúcich, aby udal svedkov, resp. okolnosti, ktoré by svedčili, že na usmrtení Tibora Benkoviča majú vinu zamestnanci VI. odboru, resp. orgáni NB, Benkovič odpovedal, že svedkov predbežne neudá, lebo že svedkovia by teraz odopreli vypovedať z obavy pred pomstou zo strany orgánov VI. odboru, resp. NB.⁴⁰¹ V rámci tohto šetrenia pitevná komisia zaslala Benkovičove vnútorné orgány na vyšetrenie na súdne lekárstvo do Bratislavy, čím sa mala potvrdiť, alebo vyvrátiť Barošova verzia samovraždy jedom. Na záver vyšetrovateľa navrhol podať na Baroša trestné oznámenie: „... *Nakolko vo verejnosti sa povára, že na úmrtí Tibora Benkoviča majú vinu zamestnanci VI. odboru a verejnosť v dôsledku toho hovorí o príslušníkoch VI. odboru tak, ako o príslušníkov býv. ÚŠB a Gestapa, navrhujem, aby na por. Baroša bolo ihneď podané predbežné trestné oznámenie vojenskému súdu I. stolice v Bratislave. Podanie predbežného trestného oznámenia považujem za nutné jednak preto, že vyšetrovanie prípadu bude pravdepodobne zdĺhavé, čím by sa oneskorilo podanie trestného oznámenia a tým vyvolal dojem, že VI. odbor má v úmysle kryť prípadného páchatela a jednak preto, že sa javí akési podozrenie, že niektorý zo zamestnancov zo VI. odboru nesie vinu na úmrtí Tibora Benkoviča. Okrem toho navrhujem, aby por. Baroš bol ihneď zo služieb VI. odboru prepustený, lebo menovanému je pripísaná vina na úmrtí Tibora Benkoviča.*“⁴⁰² Tak sa aj stalo a správu v tomto duchu predložil ešte 2. februára 1946 prednosta VI. odboru Viktorín povereníkovi Viktorymu.

Ďalšie šetrenie stále viac dokazovalo, že Benkovič zomrel na následky poranení, ktoré utrpel počas bitky, podľa Baroša nie však jeho, ale tej, ktorej sa podľa jeho tvrdenia mali dopustiť Sodoma s neznámym príslušníkom. Ide samozrejme o Barošov výmysel. O jeho zodpovednosti za smrť Tibora Benkoviča nebolo pochybností ani v roku 1946, nepochybovali o tom ani jeho kolegovia.⁴⁰³ Baroš bol aj

401 *Tamže.*

402 *Tamže.*

403 Tak napríklad, keď koncom roku 1951 počas prípravy procesu Oskar Valášek a spol. konfrontovali s Barošom Šimona Čermáka, ten po skončení výsluchu svojmu spoluväzňovi a agentovi na cele povedal, že ho konfrontovali s vrahom. ABS, ZV-113, podzväzok Čermák, Zpráva 13. 12. 1951.

na základe hore uvedených návrhov vyšetrovateľov prípadu „... dňom 12. II. 1946 prepustený zo služieb SNB. (...) Prepustený bol preto, lebo v čase od 3. do 6. decembra 1945 v Topolčanoch na stanici v úmysle, aby na vyšetrovancovi Tiborovi Benkovičovi vynútil priznanie, tohoto reťazou zbil a inak stýral, takže mu počas vyšetrovania zomrel.“⁴⁰⁴

Vec sa teda nepodarilo utuľtať. Povereníctvo vnútra skutočne pristúpilo k podaniu trestného oznámenie na Karola Baroša, ktoré pracovníci VI. odboru vypracovali⁴⁰⁵ 10. februára 1946: „Podľa doterajšieho výsledku stopovania je poručík Baroš podozrivý, že zadržaného Benkoviča a spol., vyšetroval nedovoleným spôsobom. V dôsledku toho som na por. Baroša podal predbežné trestné oznámenie vojenskému súdu I. stolice v Bratislave.“⁴⁰⁶ Podľa tohto oznámenia však vinníkovi poľahčovalo to, že „...bol počas býv. Slovenského štátu nekompromisným protifašistickým bojovníkom, a to v ilegálnom hnutí a v partizánskych jednotkách, za čo sa mu dostalo uznania tým, že obdržal partizánske vyznamenanie ZSSR, čs. medailu Za chrabrosť a Rád Slovenského národného povstania II. stupňa.“⁴⁰⁷ Členstvo v HSEŠ sa nespomínalo. Vojenský prokurátor v Bratislave vydal na Baroša zatykač pre zločiny zneužitia služobnej moci, zabitia a zbehnutia 9. marca 1946. Previnilec však medzitým opustil Slovensko. Pre zaujímavosť ešte dodávame, že 17. marca 1946 Povereníctvo vnútra trestné oznámenie rozšírilo aj o výtržnosti, ktorých sa mal dopustiť počas pobytu v hoteli Carlton, kde býval na prelome rokov 1945 a 1946 (pričom od januára do 6. marca za ubytovanie a ani jedlo neplatil). Barošovi sa tiež kládlo za vinu bitie ďalších zaistených (napr. Arpád Steicher, Jozef Bebiak) a 22. januára 1947 vojenský prokurátor mjr. just. Gabriel Gabula rozšíril vyhladávacie pokračovanie proti Barošovi aj pre podozrenie zo spáchania prečinu a zločinu podvodu, ktorého sa

404 *Tamže*, personálny spis Karola Baroša, Breza, npor. SNB, podozrivé chovanie, 8. 5. 1950. Baroš si totiž neskôr zmenil priezvisko na Breza.

405 V tomto prípade je zaujímavé, že trestné oznámenie nesie dátum 10. február 1946, sprievodný list je však datovaný 2. marcom 1946. Že sa oznámenie na prokuratúru dostalo až v marci, by mohol naznačovať aj dátum vydania zatykača vojenským prokurátorom.

406 SNA, f. PV-sprav., šk. č. 6, Benkovič Tibor – vyšetrovanie, č. j. 9 dôv./46 Tr, 2. 3. 1946.

407 *Tamže*.

mal dopustiť v septembri a októbri 1945, keď v Trebišove vylákal od strážmajstra Štefana Božanského takmer 7000 korún.⁴⁰⁸

Skutočnosť, že začiatkom januára 1946 sa o prípade dozvedela vojenská prokuratúra a začala konať, mohla byť pravdepodobne aj dôvodom, prečo sa urýchlene uskutočnilo aj vyšetrovanie na Povereníctve vnútra. Vojenský prokurátor Ján Hák totiž o prípade informoval svojho kolegu Antona Rašlu, ktorý zas upozornil Teodora Baláža a Rudolfa Viktorína.⁴⁰⁹ Tieto informácie však neurýchlili len vyšetrovanie, ale aj zahladzovanie stôp. Podobne o tom v roku 1950 vypovedal aj Baroš: „*Po mojom príchode hlásil som sa u Beela [správne Béla, pozn. M. M.] a pplk. Viktorína, ktorí mi oznámili, že pred nedávnom tu, resp. u nich bol pplk. Rašla, ktorý im oznámil, že stoj čo stoj musím byť vyslaný do zahraničia, nakoľko je nebezpečie môjho zatknutia. Běl mi v kancelárii oznámil, že pôjdem k OZNE⁴¹⁰ do Juhoslávie a že príslušný pas /cestovný/ mi bude v krátkom čase vydaný.*“⁴¹¹ Baroš sa o pas do Juhoslávie uchádzal ako zamestnanec firmy Motýľ v Bratislave a vydanie pasu doporučovalo Povereníctvo priemyslu a obchodu prípisom zo dňa 3. marca 1946. Pred odchodom Baroš ešte dostal 10. 000 korún na potrebné výdavky a od šéfredaktora časopisu *Partizán* Karola Študenca⁴¹² legitimáciu zahraničného dopisovateľa

408 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Baroš Karol, por. NB – rozšírenie vyhlf. Pokračovania, O-1095/1946-II, 22. 1. 1947.

409 RAŠLA, A.: Spomienky spoza mreží. Banská Bystrica 1998, s. 67.

410 OZNA (Organ Zaštite Naroda) – obdoba Štátnej bezpečnosti v bývalej Juhoslávii, vznikla v roku 1944.

411 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, zápis o výpovedi Karola Baroša zo dňa 22. 12. 1950.

412 Karol Študenec k tejto záležitosti neskôr uviedol: „*Asi v mesiaci apríli alebo v máji [stretnutie sa muselo odohrať vo februári resp. začiatkom marca, pozn. M. M.] 1946 prišiel za mnou do redakcie Partizána Jožo Hagara ešte s jedným mužom, ktorý sa volal Karol Baroš a bol zamestnancom Povereníctva vnútra, odboru Štátnej bezpečnosti. Pri tejto návšteve mi Jožo Hagara povedal, že Baroš je veľmi dobrý komunista a že je na neho vydaný zatykač pre istý politický delikt proti reakcii a že je mu nutné dopomôcť za hranice. Pri tom mi povedal, že o tomto má vedomosť taktiež jeho brat Fero. Medzi rečou mi povedal, že je bezpodmienečne nutné a najvýhodnejšie, aby sme menovaného prepravili do Juhoslávie. Nevie, z akých príčin a ako prišiel Jožo Hagara na túto myšlienku, že Baroša máme prepraviť do Juhoslávie. Ďalej mi povedal, že je potrebné, aby som pre Baroša vystavil legitimáciu korešpondenta časopisu „Partizán“, aby keď príde*

tohto periodika.⁴¹³ Podobne, aj šéf VI. odboru Rudolf Viktorín ho „vyzbrojil“ odporúčaním, podľa Barošovej výpovede vlastnoručne podpísaným a s pečiatkou Povereníctva vnútra a ďalšími 7 000 korunami. Okrem toho dostal od šéfa závodnej organizácie komunistickej strany por. Gejzu Kršáka pre juhoslovanských súdruhov aj doporučenie od KSS.⁴¹⁴ Zodpovedný úradník na Povereníctve vnútra však s vydaním pasu nesúhlasil. Úspešné a urýchlené vydanie cestovného pasu preto musel vybaviť vtedajší šéf III. odboru PV Jozef Lietavec, ktorý 4. marca 1946 osobne na tlačivo dopísal slovo „vydat“.⁴¹⁵ Takto vyba-vený Baroš 7. marca 1946 cez Budapešť odcestoval do Juhoslávie. Po tejto príprave a „uprataní“ previnilca sa teda mohlo začať s Barošovým stíhaním za spáchaný zločin.

Medzitým sa prípad tiež „preriešil“ na celoúradovej schôdzi KSS. Niektorí zúčastnení navrhovali, aby Baroša vylúčili z KSS a odovzdali súdu, proti tomu sa postavil Barošov nadriadený Matej Běl, ktorému sa skutočne podarilo veľkú časť zúčastnených komunistov presvedčiť o tom, aby sa proti Barošovi „po stránickej linke“ nezakročovalo.⁴¹⁶ Baroša však po jeho odchode z ČSR z KSS formálne vylúčili.

do Juhoslávie, mal sa čím legitimovať. Hovoril mi taktiež to, aby som pre Baroša vyzdvihol nejaké peniaze a tieto odovzdal Barošovi. Ja som to tak aj urobil hneď a vyzdvihol som z pokladne na moje konto asi 15-20.000 Kčs, ktoré som hneď vyplatil Barošovi.“ ABS, H-536/7, Zápisnica o výpovedi Karola Študenca zo dňa 6. 3. 1950.

413 A ÚPN, A7, inv. j. 18, zápis o výpovedi Karola Baroša zo dňa 22. 12. 1950.

414 „... nabídl jsem mu, že mu opatřím prostřednictvím mého známého z koncentračního tábora Frant. MÜLLERA, který v té době byl jako tajemník na místním sekretariátě KSS potvrzení o tom, že je řádným členem KSS, aby byl v Jugoslávii přijat, jako člen strany.“ ABS, H-536/14, Zápis o výpovedi Gejzu Kršáka (Weissa) zo dňa 10. 3. 1952. Kršák udržoval kontakty na Ota Krajňáka a Ludovíta Benadu. Známosť s Krajňákom bola, podobne ako v mnohých iných prípadoch, ešte z čias komunistickej ilegality. Kršák, ako dobrovoľník zo španielskej občianskej vojny, mal tiež osobnú známosť s ďalšími významnými predstaviteľmi bezpečnostného aparátu (Josef Pavel, Valeš, Závodský a i.), či strany (Ladislav Holdoš). ABS, ZV-113, Valášek, podsvazek 1, Zápis o výpovedi sepsaný s obvineným Valáškom Oskarem, 10. 8. 1951.

415 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, úradný záznam z 12. 8. 1947.

416 ABS, H-536/8, Zápis o výpovedi Miroslava Vomáčku zo dňa 15. 1. 1952.

Pomalé úradné konanie, ktoré malo smerovať k Barošovmu po-trestaniu, bolo úspešne bojkotované pracovníkmi Povereníctva vnútra. Aby sa zabránilo skutočnému škandálu, ktorý by v prípade súdu s Barošom hrozil, snažil sa šéf VI. odboru pplk. Viktorín docieliť, aby sa do vybavovania celej veci „nezamiešal“ žiaden iný úrad. Pri náhodnom stretnutí na Štrbskom Plese dokonca presvedčil štátneho tajomníka Ministerstva zahraničných vecí Vladimíra Clementisa, že on a jeho podriadení celú vec vybaví. Clementis súhlasil a v tomto zmysle aj plánoval informovať československého veľvyslanca v Záhrebe. Súčasne však žiadal, aby bol o výsledku „vybavovania“ informovaný.⁴¹⁷ Tým si v podstate (aj keď zrejme nevedomky) nad celou vecou uymyl ruky. Viktorínovi sa skutočne podarilo dosiahnuť to, že jediným úradom, ktorý vo veci vydania Baroša z juhoslovanskými úradmi komunikoval, bolo Povereníctvo vnútra, teda práve ten úrad, ktorého funkcionári stíhaného sami do Juhoslávie vyslali. Zainteresovaní pracovníci VII. odboru vyšetrowanie bojkotovali aj inak. Napríklad sa odmietli zúčastniť výsluchu pred vojenským súdom. Keď prednosta Vojenského súdu v Bratislave mjr. just. Karol Hochel predvolal ako svedkov v Barošovej veci pplk. Rudolfa Viktorína, mjr. Viktora Sedmíka, mjr. Teodora Baláža a tajomníka Mateja Béla na 18. novembra 1947 v doobedňajších hodinách na výsluch, nedočkal sa. Ani jeden z nich pred vojenským súdom o veci (a ani ďalších, ktoré sa Barošovi kládli za vinu) nevypovedal s odôvodnením, že všetci predvolaní „... sú t. č. veľmi zaneprázdnení a viazaní vyšetrowaním rozsiahlej protištátnej organizácie, takže je nepravdepodobné, aby sa mohli zúčastniť u Vás výsluchu. Preto láskave vezmite túto okolnosť na vedomie a event. určite nový termín predvolania na dobu neskoršie.“⁴¹⁸ Treba dodať, že uvedené vyšetrowanie bolo ťažením proti Demokratickej strane, ktoré v tom čase viedli pracovníci VII. odboru pod dohľadom a podľa inštrukcií predsedu Zboru povereníkov Dr. Gustáva Husáka, ktorému podliehali po straníckej linke.⁴¹⁹ Povereník vnútra gen. Mi-

417 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Úradný záznam z 18. 5. 1946.

418 *Tamže*, Baroš, Karol, por. NB a spol., trestné pokračovanie, č. j. 299 Dôv. VII-D-1947, 29. 9. 1947.

419 PEŠEK, J.: Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948), s. 199.

kuláš Ferjenčík tiež o mesiac neskôr odmietol vyhovieť žiadosti Vojenského súdu I. stolice, aby zbavil svojich podriadených povinnosti zachovať mlčanlivosť, „... keďže toto by bolo na škodu verejným záujmom.“⁴²⁰ Môžeme teda len konštatovať, že s takýmto prístupom sa eliminovala akákoľvek šanca na spravodlivé potrestanie zbytočnej smrti Tibora Benkoviča.

O to, že sa prípad spolitizoval, sa pričínili jeden z mála členov Demokratickej strany v bezpečnostnom aparáte Július Kukliš.⁴²¹ Ten, ako člen SNR, Benkovičov prípad prvý raz spomenul na pléne Slovenskej národnej rady dňa 29. novembra 1946, podrobnejšie sa k nemu vyjadril na zasadnutí koncom júna 1947. Celý prípad popísal v rozprave o bezpečnostných pomeroch na Slovensku pred plénom SNR. Vo svojom vystúpení dokonca tvrdil, že Baroš ešte po vydaní zatykača chodieval do budovy Povereníctva vnútra a dokonca ho jeho predstavení služobne odoslali na raziu do Topoľčian, kde sa údajne „opil a robil v meste výtržnosti.“⁴²²

Celá záležitosť vtedy dostala politický rozmer v momente, keď sa DS snažila dokázať, že bezpečnostné zložky sú pod vplyvom komunistov a používajú nezákonné metódy. Bolo to už v čase, keď maši-

420 A ÚPN, f. A7, Baroš, Karol, býv. por. NB trestné pokračovanie, č. j. 717/47-sekr., 30. 10. 1947.

421 Samotného Kukliša dňa 25. novembra 1948 Štátny súd odsúdil pre jeho angažovanie sa v DS, vytvorenie spravodajského oddelenia na generálnom sekretariáte DS (údajne na pokyn Fedora Hodžu a malo ísť o oddelenie I/2) a pre poskytnutie niektorých informácií o pomeroch na VII. odbore PV (klasifikované ako zločin vojenskej zrady) na šesť rokov ťažkého žalára. Žalovali ho pre vojenskú zradu. ABS, personálny spis Júliusa Kukliša, Rozsudok Štátneho súdu, č. j. Or III-4/48. Zaujímavé na tomto súdnom procese je aj to, že Kukliša žalovali aj preto, že zverejnil články o zlých pomeroch v bezpečnosti. Prítom aj komunisti v bezpečnostnom aparáte písavali, resp. poskytovali materiál na články, napr. už spomínaný Matej Běl: „Poznamenávam, že v redakcii „Partizána“ som bol predtým asi štyrikrát, kam som bol poslaný Beelom [správne Bélom, pozn. M. M.] s článkami o sprisahaní Chalmovského a spol.“ A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Zápis o výpovedi Karola Baroša zo dňa 22. 12. 1950.

422 *Tamže*, úradný záznam z 12. 8. 1947. Článok rovnakého znenia Kukliš uverejnil v časopise Nové prúdy. KUKLIŠ, Július: Trestajte páchatel'ov! Nové prúdy, roč. 3, č. 17, 1947, s. 337 – 338. Je pravdepodobné, že citovaný úradný záznam je odpisom Kuklišovho článku. Prejav je dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1946snr/stenprot/009schuz/s009003.htm> (prístup 12. 12. 2009)

néria slovenských pracovníkov bezpečnosti začínala „ľudácke podzemie“ konštruovať priamo v rámci štruktúr DS.

Išlo o vážnu vec a medializácia prípadu mala za následok zvýšenie nervozity medzi zainteresovanými príslušníkmi bezpečnosti. Navyše, na samotnom VI. odbore Povereníctva vnútra existovali dve silné frakcie, ktoré medzi sebou neustále súperili o moc a neprestajne proti sebe intrigovali. Na čele jednej bol Teodor Baláž a druhú viedol Matej Běl. Napäté vzťahy medzi funkcionármi bezpečnosti na Slovensku sa po zverejnení a medializovaní Benkovičovho prípadu ešte zhoršili. Baláž pritom prešiel „do útoku“ proti Bélovi, ktorý bol Barošovým nadriadeným. Sťažoval sa na Béla snáď každému, kto niečo znamenal, okrem iného aj spomínanému Antonovi Rašlovi: „*Som presvedčený, že Běl mu pomohol s útekom.*“ – *hovoril podráždene. - „Jemu sa vidia takéto metódy. Vždy Baroša chválil ako najefektívnejšieho pracovníka pri odhaľovaní protištátnej činnosti. Jemu nikdy nezáležalo na tom, ako získa priznanie, hlavne, aby bolo. Iste sa bál, že Baroš pri procese bude vypovedať o tom, že on takéto metódy schvaľoval.*“⁴²³ Matej Běl bol skutočne Barošovým ochrancom a celý prípad vnímal len ako „nástrahy reakcie“ aj neskôr: „*Je známy prípad por. Baroša, ktorý musel ujsť pre nástrahy reakcie do zahraničia. Poručík Baroš mohol mať ako človek rôzne chyby, jedno mu však treba objektívne priznať, že bol súdruhom, žil, dýchal a konal len pre stranu, a že bol príkladne oddaný našej veci. Keď reakcia cestou Kukliša a vojenského prokurátora začala prípad okolo poručíka Baroša rozoberať, urobili sme potrebné protiopatrenia. Do veci boli zainteresovaní, poťažne celou akciou reakcie boli ohrození prednostovia, tiež aj ja. Až dotiaľ sa mjr. Baláž o túto záležitosť nestaral. Postupne však bol Kuklišom do veci zatiahnutý aj mjr. Baláž a bolo nebezpečie, že bude na neho podané tiež trestné oznámenie pre napomáhanie poručíkovi Barošovi.*“⁴²⁴ Matej Běl bol počas Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 prenasledovaný pre svoje aktivity v komunistickej ilegálite a najmä z dôvodu platnej rasovej legislatívy. Tvrdosť, ktorú prejavoval voči zaisteným, ktorých považoval za

423 RAŠLA, A.: Spomienky spoza mreží, s. 67 – 68.

424 SNA, f. ÚV KSS, Komisia straníckej kontroly (KSK) ÚV KSC na Slovensku, O činnosti majora Baláža (napísal Matej Běl, 18. 3. 1948).

Ľudákov, teda pramenila zrejme práve z traumatizujúcich skúseností z tohto obdobia – veľkú časť jeho najbližších príbuzných nacisti po-vraždili v koncentračnom tábore Osvienčim.⁴²⁵ Ani takéto tragédie by však nemali ospravedlňovať páchanie násilia na väzňoch či vynucovanie nepravdivých priznaní.

Zainteresovaní pracovníci sa začali obávať následkov, ktoré by nestranné vyšetrowanie prinieslo – muselo by totiž poukázať na zneužívanie moci pracovníkmi ŠtB a nepochybne by vrhlo tiež aj na komunistickú stranu. Všetci spomínaní príslušníci bezpečnosti boli totiž členmi či sympatizantmi práve tejto strany. Napätie na Povereníctve eskalovalo natoľko, že Baláž chcel zatknúť Béla a spolu s ním aj jeho pravú ruku, Šimona Čermáka. Tomu to dokonca aj dopredu oznámil. Čermáka správa o možnom zaistení prekvapila a: „... vysvetlil som s. Balážovi, že to by bolo nespravodlivé a nezmyselné, pretože jak s. Bel tak aj ja sme s prípadom s. Baroša nemali absolútne nič spoločného, iba ak to, že sme sa na schôdzi základnej organizácie Strany pri VII. odb. Povereníctva vnútra postavili na obhajobu s. Baroša, s ktorým sa nenakladalo po jeho nešťastí tak, ako by si to bol zaslúžil taký člen Strany ako s. Baroš. Baláž na túto vec odpovedal tým spôsobom, že prokurátor môže trestné pokračovanie zastaviť len vtedy, keby bolo známe, že s. Baroš je mŕtvy. Vysvetľoval mi, že je možné zariadiť týmto spôsobom, že by som zcestoval do Viedne, kde sú na dennom poriadku zabitia a vraždy a že by nevzbudilo podozrenie, kedy s. Baroša našli jedného dňa odstreleného niekde vo Viedni.“⁴²⁶ Čermák, ktorému dal Baláž za úlohu vec vyriešiť, sa následne šiel poradiť s Bélom, ktorý takéto riešenie rezolútne odmietol s tým, že sa na vraždu neprepožičia. Podľa Čermáka sa Baláž k takémuto riešeniu inšpiroval rozhovorom s Antonom Rašlom. Zrejme od neho, ako od právnik a prokurátora, zisťoval, aké sú možnosti zastavenia konania. Evidentne ich veľa nebolo.

„Náhodná“ smrť Baroša sa teda nekonala, naopak Běl, ako bývalý Barošov nadriadený, sa neustále zasadzoval o jeho návrat do služieb bezpečnosti. Treba povedať, že sa mu to neskôr za veľmi zvláštnych okolností, aj skutočne podarilo.

425 ABS, personálny spis Mateja Béla.

426 SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KSC, Správa kádrovej komisii (napísal Matúš Čermák, zo dňa 16. 3. 1948).

Na mieste by bolo predstaviť aj Karola Baroša a aspoň čiastočne priblížiť pestré osudy tohto surového pracovníka Povereníctva vnútra. Zaujímavé je, že prevracanie kabátov pre neho asi nebolo ničím nezvyčajným: „Začiatkom roku 1939, t. j. po utvorení tzv. Slovenského štátu, bol som organizovaný v HSLŠ, odkiaľ som sa síce až do vypuknutia Slov. nár. povstania nevyhlásil, avšak neplatil som ani žiadne členské príspevky (...) Po oslobodení hneď v máji 1945 vstúpil som do KSS, kde som organizovaný doposiaľ, avšak po mojom odchode do Juhoslávie prestal som platiť príspevky, ktoré neplatím ani doposiaľ ...“ V súvislosti s jeho členstvom v HSLŠ je nepochybne pozoruhodné, že krátko po skončení vojny začal v Banskej Bystrici spolupracovať s NKVD. Neskôr sa stal okresným veliteľom NB 2. odd. v Trebišove.⁴²⁷ Aj v tomto období Baroš priťahoval problémy, už v októbri 1945 ho chcel poľný prokurátor 10. pešej divízie vyšetrovať „V trestnej veci proti neznámemu páchatelovi pre zločin zneužitia služobnej moci a zločin verejného násillia bezprávnym obmedzovaním osobnej slobody spáchaného väznením npor. del. Sedmáka...“⁴²⁸ Taktiež jeho hodnosť poručíka bola len partizánska, aj keď on neskôr nepravdivo tvrdil, že ho povýšil podplukovník Jozef Tlach. Ten to rozhodne poprel.⁴²⁹ V Národnej bezpečnosti mu však napriek tomu hodnosť uznali. To nakoniec nebolo v tom čase ničím nezvyčajným.⁴³⁰ Počas pôsobenia v Trebišove sa tiež, ako som už spomínal vyššie, zrejme dopustil aj ďalších trestných činov.

V Barošovom prípade ide nepochybne o bezškrupulózneho človeka, ktorý vlastnú škvrnu z minulosti (členstvo v HSLŠ) maskoval agilnosťou a brutalitou v boji s „protištátnymi živlami“. Nakoniec, o ľuď, ktorí sa správali podobne, nebola v tom čase núdza. Počas krátkeho pobytu v Bratislave pokračoval v ľahkovážnom živote –

427 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Zápis o výpovedi Karola Baroša zo dňa 22. 12. 1950.

428 *Tamže*, NP. – väznenie npor. del. Sedmáka – dožiadanie, 30. 10. 1945.

429 *Tamže*, Protokol spísaný s Jozefom Tlachom, 11. 10. 1945.

430 „Na návrh bývalého VI. odboru Povereníctva vnútra prijalo sa veľa príslušníkov v dôstojníckych hodnostiach, alebo hneď po prijatí ich povýšili do týchto hodností bez toho, žeby boli mali hocaké teoretické alebo praktické vedomosti o službe v NB.“ KUKLIŠ, Július: O VII. odbore Povereníctva vnútra. In: Nové prúdy, roč. 3, č. 19, 1947, s. 406.

dopustil sa výtržností, zväčša pod vplyvom alkoholu. Vyhrážal sa hotelovému personálu alebo v istom podniku dokonca fyzicky zaútočil na vrátnika.

Baroš sa teda pred spravodlivosťou ukrýval od jari 1946 v Juhoslávii a približne v novembri 1946 odcestoval do Viedne. Jeho odchod z Juhoslávie však nebol celkom dobrovoľný, do Viedne ho zrejme opäť „upratali“. Zachoval sa totiž úradný záznam z apríla 1946, podľa ktorého aj tam robil problémy: „*V Juhoslávii je istý por. Baroš, ktorý pred juhoslávskymi úradmi rozširuje, že bol do Juhoslávie poslaný s poslaním, že má pracovať za pripojenie ČSR k SSSR, prípadne za odtrhnutie Slovenska od Čiech a pripojenie Slovenska k SSSR a že spravodajsky pracuje pre VI. odbor, odvoláva sa na meno pplk. Viktória a mjr. Sedmíka. Ďalej hovorí, že má rozkazy v Juhoslávii sledovať zamestnancov čsl. vyslanectva a podávať o nich správy, nakoľko týmto ľuďom sa tuná neverí.*“⁴³¹ Navyše, Baroš po odchode z Juhoslávie zanechal v hoteli, kde býval, dlh vyše 60.000 dinárov, ktorý potom majitelia vymáhali od Povereníctva vnútra. Vyrovnanie tejto pohľadávky vybavil Sedmík s pomocou pracovníka juhoslovanského konzulátu v Bratislave Šefika Keviča, ktorý ako predstaviteľ spriateľnej Juhoslávie v Bratislave, udržiaval s komunistami na Povereníctve vnútra mimoriadne dobré kontakty.

Vo Viedni už Baroš fungoval ako spolupracovník slovenskej bezpečnosti a mal plniť aj konkrétne úlohy. Za spoluprácu mu jeho bývalí kolegovia dodávali šatstvo, potraviny a zrejme aj peniaze. Okrem toho z času na čas aj navštívil Bratislavu, bol v kontakte s Matejom Bélom, Jozefom Večerom a inými.⁴³² Dokonca verboval agentov, podľa vlastnej výpovede získal pre spoluprácu Jána Ambroviča (bývalý

431 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Úradný záznam zo dňa 17. 4. 1946.

432 „*Někdy před Vánoci 1946 zavolal si mě BELL [správne Běl, pozn. M. M.] do své kanceláře a sdělil mi, že BAROŠ je u něho v bytě a je nutno ho odvést do Vídně. Dal mi jako můj představený příkaz, že ještě toho večera přijedu společně s býv. npor. VEČEROU k němu do bytu a odvezeme BAROŠE do Vídně. Visum do Rakouska že pro nás opatří. Když jsem se v určenou hodinu společně s VEČEROU do bytu BELLA dostavil, byli v bytě přítomni kromě BELLOVY rodiny také ČERMÁK a BAROŠ.*“ ABS, H-536/14, zápis o výpovedi Gejzu Kršáka (Weissa) zo dňa 10. 3. 1952. Kršák s Večerom následne Baroša odviezli späť do Viedne.

pracovník bratislavského mestského archívu), bývalého príslušníka SS Egon Heima.⁴³³ Jeho správy sa však často nezakladali na pravde. Vo Viedni taktiež veľmi skoro začal kooperovať s NKVD. Na Slovensko sa vrátil až v roku 1949,⁴³⁴ po návrate velil pod falošným menom Karol Breza akcii T-43 v Bratislave (išlo o „vyčistenie veľkých miest od reakcie“).⁴³⁵ Vedúci predstavitelia Povereníctva vnútra však nakoniec Baroša „upratali“ do Vysokých Tatier, kde pracoval ako kultúrny referent v liečebnom dome hotelu Grand – Praha. Ani tu sa nevyhol výtržnostiam a podľa šetrenia Okresného oddelenia ŠtB Vysoké Tatry niekoľkokrát pod vplyvom alkoholu vynadal viacerým osobám do reakcionárov či kolaborantov.⁴³⁶ Nakoniec skončil za mrežami aj on – až na samom konci roku 1950.

Na záver môžeme len dodať, že smrť Tibora Benkoviča sa „nepodarilo“ vyšetriť až do roku 1948. Po komunistickom prevrate z februára 1948 sa vo vyšetrovaní už nepokračovalo a vinník, v tomto prípade Karol Baroš, nebol za svoj zločin potrestaný. Vtedajšie špičky ŠtB na Slovensku – Viktorín, Baláž, Sedmík aj Běl – uvedený zločin, podobne ako aj neskoršie Barošove výstrednosti, kryli. Je jasné, že v prípade odhalenia Barošových činov by sa za ne museli zodpovedať aj oni sami. Štátna prokuratúra, oddelenie v Bratislave, trestné konanie proti Barošovi 17. januára 1950 čiastočne zastavila, čiastočne odstúpila vojenskému prokurátorovi.⁴³⁷

Na zločin sa však úplne nezabudlo. Bizarné na celej situácii je to, že Barošovo konanie sa nakoniec dočkalo komplexnejšieho vyšetrenia, dokonca v prítomnosti obvineného, až v tom najneuveriteľnejšom čase – v období najväčších skrivodlivostí v komunistickom Československu, t. j. začiatkom 50. rokov 20. storočia. Je fascinujúce, že už v roku 1950 pri prešetrovaní celej záležitosti vyšetrovatel' ŠtB Barošove aktivity z konca roku 1945 zhodnotil úplne presne: „*Provo-*

433 Zrejme si takto vylepšoval svoje zásluhy, o Egonovi Heimovi pozri vyššie.

434 Návrat sprostredkoval na príkaz Viktora Sedmíka vtedajší príslušník ŠtB a neskorší politik a stranícky funkcionár František Mišeje. ABS, H-536/14, Výpis zo správy Františka Mišejeho, 30. 4. 1953.

435 A ÚPN, f. A7, inv. j. 18, Úradný záznam zo dňa 17. 4. 1946.

436 *Tamže*, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, S-6485,

437 *Tamže*, č. j. Pst III 455/49-3, 17. 1. 1950.

*káciami tu vykonštruoval akúsi ilegálnu organizáciu, ktorá mala mať názov „Biela garda“.*⁴³⁸

Najpravdepodobnejšou príčinou otvoreného pomenovania udalosti spred piatich rokov bola zrejme skutočnosť, že na vyšetrovačkách Štátnej bezpečnosti skončili sami lovci z konca 40. rokov – Viktorín, Baláž a ďalší ako „slovenskí buržoázni nacionalisti“, Bél, Čermák a iní ako „sionisti“. Vyšetrovatelia ŠtB svojich bývalých kolegov síce vypočúvali najmä pre neexistujúcu „trestnú“ činnosť, občas im však prišli vhod aj skutočné zločiny obvinených.

Uvedený prípad je smutnou ilustráciou toho, že násilie aj toho najhrubšieho zrna patrilo k bežným pracovným metódam Štátnej bezpečnosti, resp. predchodcov tejto inštitúcie, už od prvopočiatkov. To sa stalo trvalou súčasťou jej práce. Aj uvedený príklad azda bude slúžiť ako výstraha a hádam už žiadna podobná organizácia nebude existovať. Zbytočnú smrť Tibora Benkoviča navyše zvyrazňuje ešte jedna skutočnosť. Justícia v období ľudovej demokracie (1945 – 1948) nebola ešte ani zďaleka pod komunistickým vplyvom. Naopak, sme svedkami rozporov medzi bezpečnosťou a súdmi, keď podľa môjho názoru ešte značná časť sudcov omietala plniť rôzne politické objednávky komunistickej strany.

Michal Štefula a spol.

Vráťme sa späť do roku 1945. V lete a na jeseň tohto roku sa letáky objavili aj na Záhorí, kde sa pri ich výrobe a rozhadzovaní angažovalo zopár študentov. Mala to na svedomí organizácia, zložená z niekoľkých mladých ľudí a ich organizátorom bol Michal Štefula. Štefula sa dva alebo tri mesiace po oslobodení rozhodol založiť ilegálnu organizáciu, pričom toto konanie bolo spôsobené jeho frustráciou novými pomermi: *„Po oslobodení Československej republiky môj prednosta z neznámych mne príčin začal mňa prenasledovať a bez všetkého z jedného dňa na druhý dal mi výpoveď, ačkoľvek vôbec nebol som politicky zaťažovaný a vedel som, že on má viac za sebou*

438 *Tamže*, nedatovaný dokument s nadpisom „BAROŠ, Karol (Ján Karol Breza), nar. 3. 6. 1917 v Lietavskej Lúčke“.

*z politiky Slovenského štátu ako ja. K tomu sa pridružili ešte prenasledovanie mojej rodiny, zatknutie môjho otca a prenasledovanie ďalších príbuzných, vyhodenie z bytu atď.*⁴³⁹ Cítil v sebe chuť sa angažovať, ale keď poslal články do Pravdy a Času, neuvěřili mu ich a redakcie mu ani neodpovedali.⁴⁴⁰ Nevyšiel mu ani pokus o založenie vlastných novín.

Zmenu prinieslo stretnutie s Mojmírom Jakubcom. Obaja mladíci sa stretávali a debatovali o pomeroch a o potrebe založiť tretiu stranu – najprv ilegálnu, ktorá by sa časom pretvorila v legálnu politickú stranu. Jakubec Štefulovi naznačil, že sa už angažuje, ale robil okolo toho veľké tajnosti. Štefula sa neskôr dozvedel mená členov tejto skupiny a tiež to, že sa chceli ozbrojovať a v prípade konfliktu veľmocí chceli bojovať v tle sovietskej armády. Vznik ilegálnej organizácie na súde popísal takto: *„Celá ilegálna organizácia zakladala sa najmä v tom, že založiť tretiu stranu ilegálne, do tej doby pracovať za tým účelom, kým sa to legálne nepovolí. Dostal som sa však medzi takých ľudí, ktorí mali ešte horúcu hlavu z ideí propagovaných za Slovenského štátu, taký bol Jozef Holeš, ktorý myslím, že už zomrel. Jozef Holeš, ten bol ešte za Slovenského štátu u POHG, tam dostal teroristický výcvik, inak bol úplne podradný človek, bez predbežného vzdelania. Chcel riešiť všetko radikálne, nerozumne a túžil po samostatnom Slovensku. Práve ja som bol ten, ktorý som mu hovoril, že tie časy už prešli, že musíme pracovať rozumne v tom smere, že by sme mohli napraviť život slovenského národa v Československej republike.*⁴⁴¹ Spočiatku mal dojem, že majú morálnu aj

439 ŠA BA, f. KS BA, Tk. 2172/1946, Zápisnica, spísaná dňa 21. októbra 1946 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Michalovi Štefulovi a spol. pre protištátnu činnosť. (...) Na nižeuvedené otázky odpovedá predvedený takto: 1. Krstné meno a priezvisko: Michal Štefula. Dodajme, že Štefulov otec bol podľa bezpečnosti zaistený ako bývalý gardista.

440 ŠA BA, f. Krajský súd Bratislava, Tk 2172/1946, Zápisnica napísaná dňa 19. septembra 1946 na Povereníctve vnútra, VI. odbor v Bratislave. Vypočúvaný je Michal Štefula.

441 *Tamže*, Zápisnica, spísaná dňa 21. októbra 1946 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Michalovi Štefulovi a spol. pre protištátnu činnosť. (...) Na nižeuvedené otázky odpovedá predvedený takto: 1. Krstné meno a priezvisko: Michal Štefula.

finančnú podporu aj zo Slovenska, aj zo zahraničia. „*Postupom času som však zistil, že táto vec je malicherná. Je síce pravda, že členovia tejto skupiny zbrane zbierali a zahrabúvali, že tam mali dokonca i výbušniny, že niektorí jednotlivci boli aj školenými sabotážnikmi a záškodníkmi, ako npr. František Matlovič. Zistil som však, že táto organizácia je vedená ľuďmi neschopnými, bez hlbšieho ideového základu, ktorí sami presne nevedeli, čo chcú a budú podnikat'. Zo začiatku som bol obyčajným členom tejto organ., ktorý nič vážneho v tejto organiz. nepodnikal. Túto organizáciu, nakoľko bola bez mena, som nazval „ŠTIS“ t. j. Štatistická [správne Štátistická, t.j. jej cieľom nebolo zbierať štatistické údaje, ale bojovať za samostatný štát, pozn. M. M.] ilegálna tajná služba. Vedúcim tejto zo začiatku bol Jozef Holeš – a síce až do tej doby, pokiaľ som ja tejto nedal meno. Holeš pozdejšie onemocnel na tbc a nemoc bola uňho už vo veľmi vysokom štádiu a musel byť odvezený na liečenie do Tatier. Holeš bol úradníkom v RSP v Bratislave. Po odchode Holeša som sa vedúcim ŠTIS-u stal ja. Do vedenia tejto organizácie patrili: Kazimír Engelman, Mojmir Jakubec, čiastočne i Somík Rudolf a vodcom tejto skupiny som bol ja. Snažil som sa zaviesť v tejto skupine nie autoritatívny režim, ale akési demokratické vedenie, pričom som všetky svoje návrhy, resp. rozkazy dával k schváleniu členom vedenia.*“⁴⁴² Podľa Štefulu bolo ich cieľom vybudovať v každej obci bunky, ktoré by spojkami komunikovali s vyššími organizačnými celkami. Štruktúru malo tvoriť vedenie, oblasť, okres a najnižšou zložkou mala byť miestna úroveň. Najprv chceli podchytiť Malacky a potom expandovať ďalej. K ideologickej orientácii samotnej organizácie môžeme opäť odcitovať samotného Štefulu: „... Medzi svojimi členmi a vôbec vo svojej činnosti vždy som bol tej zásady a hlásal som tú zásadu, že Slovenský štát mal veľmi mnoho kladných stránok voči slovenskému národu. Tvrďím aj dnes, že slovenský národ bez Slovenského štátu by nebol na tej úrovni kultúry, kde stojí dnes. Zarmútilo mňa to, že v novínach v roku 1945 na jeseň všetko sa odsúdilo, čo pochádzalo zo býv. Slovenského štátu, zarmútilo mňa ďalej to, že boli vydávané zákony so spätnou platnosťou. Tvrdil som svojim členom stále, že Dr. Jo-

442 ŠA BA, f. KS BA, Tk 2172/1946, Zápisnica napísaná dňa 19. septembra 1946 na Poverníctve vnútra, VI. odbor v Bratislave. Vypočúvaný je Michal Štefula.

zef Tiso a jeho vláda podľa medzinárodného práva nemôžu byť vydané Československej republike. Môže byť aj to, že som im tvrdil, že v tomto smere mám informácie priamo zo zahraničia a priznávam sa, že som zastával pred členmi organizácie nielen Dr. Jozefa Tisu, ale aj členov jeho vlády v tom zmysle, že oni urobili aj mnoho dobrého pre slovenský národ, poukazoval som na to, že keď my, slovenská mládež, sme nemuseli narukovať a zhnúť na vojne, môžeme to poďakovať len býv. členom a funkcionárom Slovenského štátu. Pričom musím podotknúť, že nezastával som každého a bez výnimky a odsudzoval som aj sám hriechy jednotlivých funkcionárov spáchaných na slovenskom národe. Preto keď spojenecké armády Dr. Jozefa Tisu a členov jeho vlády vydali bezpečnostným úradom v Československej republike, celá moja teória o tom hlásaná spraskla a musel som niečo urobiť, aby som zotrel debakel, ktorý som utrpel privezením vlády na Slovensko. Preto som sa rozhodol konkrétne vydať leták, ktorý má číslo „4“ a je pripojený v originále ku spisom. Materiál letáku som zhromaždil a vybral z knihy Ďurčanského: „Pohľad na slovenskú politickú minulosť.“ Báseň na letáku: „Ešte nie je koniec všetkých dní“ som napísal ja sám.“⁴⁴³ Ďalšie aktivity zastavilo zatýkanie, Štefula sa však o hroziacom nebezpečenstve dozvedel a rozhodol sa ujsť do Rakúska. Iní členovia „Šits“ mali menej šťastia. Mojír Jakubec skončil vo väzení a pri výsluchu uviedol, že je súčasťou celoslovenskej ilegálnej siete „Šits“ a že očakávajú konflikt medzi ZSSR a západnými spojencami. V prípade jeho vypuknutia chceli jej členovia bojovať ako partizáni v tyle Červenej armády. Podľa správy sa Štefula vďaka tomu, že o zatýkaní bol zverejnený článok v deníku Čas, o nebezpečenstve dozvedel a utiekol do Rakúska – pritom podľa Štefulu ho varovali, a teda tvrdenie bezpečnosti je pochybné a zrejme aj účelové.

Súbežne sa zatýkalo aj v Bratislave, kde jeden zo zadržaných, študent práva Korecký, vypovedal, že organizácia sa volá „VESNA“ (skratka pre Veliteľstvo slovenských nacionalistov), ktorá mala stáť

443 *Tamže*, Zápisnica, spísaná dňa 21. októbra 1946 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Michalovi Štefulovi a spol. pre protištátnu činnosť. (...) Na nižšieuvedené otázky odpovedá predvedený takto: 1. Krstné meno a priezvisko: Michal Štefula.

za letákovou akciou z leta 1945. Táto organizácia sa údajne členila na dva smery – Jakubec a študenti chceli prispieť k obnoveniu Slovenského štátu, kým druhá časť, pod vedením Holeša, sa mala riadiť inštrukciami, ktoré dostali od nemeckých školiteľov zo spravodajsko – diverzného kurzu v Sekuliach.⁴⁴⁴ Teda na základe takýchto tvrdení sa domnievam, že ani tu nešlo o nejakú jednotnú organizovanú skupinu, ale o viacero nezávislých skupiniek, ktorých primárnou činnosťou bolo vydávanie a rozhadzovanie letákov, a ktoré boli poprepájané rôznymi osobnými známosťami. U mnohých z nich ideologické nadviazanie na ľudácky režim podmieňovalo aj to, že ich prejavy boli nositeľmi tradičného antisemitského kliše typu „medzinárodný žid – pijavica“, „žid s jeho terajším posluhovačom“ a podobne, pričom takéto vyjadrenia nepochybne ukazujú na istú obmedzenosť pisateľov letákov.⁴⁴⁵ Podobné vyjadrenia, žiaľ, nachádzame na značnom množstve letákov z tohto obdobia. Tieto letáky vydávala skupina, ktorej jadro tvorili typografi Alojz Štefák a Anton Jančovič, pričom okrem spomenutého Slováka vydali aj letáky s názvami Križiak, Hlas mladých, Vesna a Tisovec.⁴⁴⁶ Skrátka, zatýkania v súvislosti s rozhadzovaním letákov prebehli od Malaciek až po Prešov. Pracovníci VI. odboru si dobre uvedomovali, že čo sa týka ilegality, nejde o jednu veľkú celoslovenskú akciu, ale o niekoľko menších. Okrem toho: *„Doteraz sa nepodarilo konkrétne zistiť, že by rím. kat. duchovenstvo bolo priamo zapojené do týchto letákových akcií a ilegálneho hnutia, hoci mnohé okolnosti nasvedčujú tomu (...) Tomu nasvedčuje tiež prípad stávky študentstva v Levoči, ktorí sa domáhali, aby boli späť dané do tried križe a riaditeľa Kňazovického ako atheistu chceli von zo školy.“*⁴⁴⁷ V roku 1946 polícia pozatýkala ďalšie dve skupiny. Prvou bola organizácia VESNA (opäť)

444 ŠA BA, f. KS BA, Tk. 2172/46, Zápisnica spísaná dňa 20. mája 1947 u Krajského súdu v Bratislave o hlavnom pojednávaní, konanom v trestnej veci proti Františkovi Petrášovi a spol. pre § 320/40.

445 Uvedené príklady sú z letáku „Slovák“, ktorý je podpísaný Generálom Svätobojom.

446 LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 138.

447 ABS, f. S/2, šk. č. 292, Zápisnica napísaná na porade dňa 27. 11. 1945, ktorá sa konala na VI. odbore za prítomnosti prednostu I. sekcie Ilčíka, prednostu I/1 oddel. Kubača, prednostu II. sekcie škpt. Sedmíka, prednostu II/1 oddel. Sečanského a za II/1 oddel. Hagara, za oblastný bezpeč. referát v Ružomberku Spišiaka.

so sídlom v Nitre, kde v súvislosti s prípadom zatkli dvanásť ľudí.⁴⁴⁸ V roku 1945 vznikla na východnom Slovensku ilegálna organizácia „Vesna – 2. oblasť východ“, ktorej členovia, zrejme inšpirovaní okrem iného aj novinovými článkami o „Vesne“ z roku 1945, vydávali letáky. Išlo zväčša o mladých ľudí vo veku 17 – 24 rokov, často bývalých členov Hlinkovej mládeže, ktorí rojčili o celoslovenskom podzemnom hnutí. Celá činnosť spočívala v podstate len vo vytváraní a rozširovaní letákov.⁴⁴⁹ Vedúcim bol podľa zistení pracovníkov VI. odboru PV Michal Kačmar, pričom „... *inspirátori a návodci všetkých týchto protistátnych podniků byli tito římskokatolíční duchovní: Štefan Onderko, Ján Zbojovský a Štefan Dolovač.*“⁴⁵⁰ Bezpečnosť skupinu zlikvidovala v pomerne krátkom čase.

Ale späť k Štefulovi – podarilo sa mu z Devínskej Novej Vsi prejsť do Wolfsthalu a odtiaľ vlakom do Schwechatu. Vo Viedni žil skromne, študoval, učil sa nemčinu a angažoval sa v spolku Tatran, ktorý združoval slovenských študentov vo Viedni a bol oficiálne uznávaný aj československým vyslanectvom. Dozvedel sa o slovenskej kolónii v Kláštore tešiteľov na Rennweg 63. Tam sa zoznámil aj s prof. Jánom Loydlom⁴⁵¹, ktorý ho zoznámil s Františkom Petrášom a mnohými inými emigrantmi, napr. s Rudolfom Komanderom, bývalým osobným tajomníkom Alexandra Macha Hugom Höferom, Viliamom Mihalovičom a inými. Štefula chcel okrem iného vo Viedni pokračovať vo vysokoškolskom štúdiu.

Z pohľadu ďalších udalostí je dôležitý kontakt s Petrášom. Spomínam ho najmä preto, lebo na prípade tohto človeka sa dá celkom presne ukázať, akým spôsobom pracovníci bezpečnosti konštruovali svoje hlásenia o odhalených „sprisahaniach“. Podľa správy bezpečnosti Štefula vo Viedni spolu s Rudolfom Komanderom a Jánom Loydlom pokračoval v organizovaní spravodajskej činnosti, keď napríklad prostredníctvom svojho kuriéra Františka Petráša získaval nevyplnené doklady či pečiatky, ktoré mali slúžiť pre potreby SAV

448 LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 139.

449 Výpovede zaistených členov tejto skupiny sa nachádzajú v ABS, 305-202-6.

450 *Tamže*, Informace pro pana ministra, 8. 11. 1946.

451 Loydla mali ako bývalého kaplána Andreja Hlinku všetci vo veľkej úcte.

a SRO.⁴⁵² Polícii sa však podarilo Petráša pri jednej z jeho ciest zatknúť. Realitou je, že Petráš prechádzal hranice ako pašerák a nie ako akási ilegálna spojka. V povojnovom Rakúsku totiž panovala oveľa väčšia bieda ako na Slovensku, a preto pašovanie vyslovene prekvitalo. Petráš v Bratislave nakupoval najmä cukor a cigarety, čo boli v chudobou sužovanej Viedni, kde sa dokonca stávali prípady, že ľudia umreli na podvýživu, veľmi cenené komodity.⁴⁵³ Čo sa týka vojenských dokladov, vysvetlenie je pomerne jednoduché – Petráš získal dva alebo tri opečiatkované dovolenkové lístky od Jozefa Petrikoviča, po tom, ako si spolu vypili. Na základe nich mal Petráš zľavu na železničné lístky. O žiadnej ilegálnej skupine PO HG však nebola reč.⁴⁵⁴ Podobne to bolo aj s plnením úlohy spojky pre Štefulu: „*Petráš sa s týmto (pašerákom Dernešom, pozn. M. M.) dohodol, pravdepodobne o najľahšom prechádzaní hraníc a ja som potom Petráša požiadal, aby zo Slovenska doniesol veci, ktoré som ja tam zanechal /šaty – šatstvo/. Pri každom z týchto prechodov mal Petráš preniesť mimo už menovaných vecí určité množstvo potravín. Petráš síce niekoľkokrát prechádzal, ale nikdy nič nepriniesol /šatstvo/, ale naopak okrádal nás, kde mohol.*“⁴⁵⁵

Do Bratislavy začiatkom roku 1946 s politickými úlohami zrejme chodieval najmä František Paňko, ale aj u neho nešlo len o plnenie úloh predstaviteľov ľudáckeho exilu, ale aj o prílepšovanie si pašovaním či prenášaním odkazov príbuzným na Slovensko. Československo–rakúska hranica nebola v tom čase oplotená a ani ktovieako kvalitne strážená a prechádzať sa dalo pomerne bez rizika. Častokrát ľudia chodili aj

452 „*V dopise, ktorý písal Petrikovič Františkovi Petrášovi, boli nevyplnené vojenské preukazy, priepustky, ktoré mal Petráš po svojom návrate do Viedne odovzdať Michalovi Štefulovi pre členov ileg. org. v zahraničí, aby si takýmto spôsobom mohli zadovážiť cestovné pasy.*“ ŠA BA, f. KS BA, Tk. 2172/1946, Rudolf Kačeriak a spol. Odpoveď k čís. Tk XIII.2172/46. Č. j. 1021-VII-XIV-D/47, 28. januára 1947.

453 Zbierka R. Letza, Rozhovor R. Letza s M. Štefulom, 16. 4. 1994. Za poskytnutie nahrávky ďakujem R. Letzovi.

454 ŠA BA, f. KS BA, Tk. 2172/1946, Rudolf Kačeriak a spol. Odpoveď k čís. Tk XIII.2172/46. Č. j. 1021-VII-XIV-D/47, 28. januára 1947, Opis. Protokol spisovaný dnešného dňa s voj. Petrikovič Jozefom. Bratislava, 20. januára 1947.

455 *Tamže*, Zápisnica napísaná dňa 19. septembra 1946 na Poverníctve vnútra, VI. odbor v Bratislave. Vypočúvaný je Michal Štefula.

legálne, vo Viedni pracovala československá repatriačná komisia, ktorá spočiatku bez prílišných problémov vydávala doklady na prekročenie hraníc späť do ČSR. Vo Viedni žila ešte z čias habsburskej monarchie silná slovenská komunita, ale aj mnoho iných Slovákov sa tu zdržovalo úplne legálne. Jedným z nich bol aj Rudolf Kačeriak, rehoľník z kláštora Milosrdných bratov. Ten chodieval na Slovensko vcelku pravidelne a zbieral almužny na opravu kláštora, ktorý poškodili na konci vojny bomby. Zo Slovenska prinášal okrem iného aj potraviny, pretože robotníci v Rakúsku neboli ochotní pracovať len za mzdu, ale vyžadovali aj stravu. Kačeriak na Slovensko prenášal listy, ale aj časopis Slobodné Slovensko, ktorý vydával Jozef Paučo v Bavorsku. Okrem toho prinášal zo Slovenska aktuálne správy, ktoré potom v Slobodnom Slovensku uverejňovali.⁴⁵⁶ Či však išlo o nejakú reálnu a vedomú podvratnú činnosť ťažko posúdiť a podľa môjho názoru to tak nie je. Kačeriakova výpoveď pred vyšetrovajúcim sudcom pôsobí vcelku dôveryhodne: *„Koncom mája 1946 náhodou som zašiel do izby pátra Vojtecha, kde bol prítomný nejaký mladík Viliam Michalovič. Pri tejto príležitosti prišlo do reči, že ja niekedy cestujem na Slovensko. Viliam Michalovič hneď to využil a dal mi dva dopisy adresované na kapitána Navrátila, aby som tieto dopisy v Bratislave odovzdal kapitánovi Navrátilovi. Dopisy boli zalepené. Kto ich písal, čo bolo v nich, to ja neviem. Súčasne odkázal Michalovič kapitánovi Navrátilovi, že za nejaký čas aj on príde za ním do Bratislavy. Pri tejto príležitosti mi odovzdal asi 4 výtlačky „Slobodného Slovenska“. Viem, že tieto výtlačky vypadali tak, ako noviny, ale ani na to sa teraz nepamätám, či boli litografované, alebo tlačené a tieto som ja neprečítal, a podľa povrchu a podľa čísel vypadali, že boli stejného čísla. Nakoľko som jednoduchý človek, ja som to „Slobodné Slovensko“ ani neprečítal ... (...)K mojej obhajobe dodávam ešte toľko, že som ja nevedel, že činím protištátnu činnosť proti Československej republike a nie je pravdou, že by mňa bol niekto zvedol k protištátnej činnosti. Jednoducho som si myslel, že keď doručujem dopisy, urobím láskavosť ľuďom.“⁴⁵⁷*

456 MIHALOVIČ, Viliam P.: Oživené spomienky. Bratislava 2003, s. 39.

457 ŠA BA, f. KS BA, Tk. 2172/46, Zápisnica, spísaná dňa 16. októbra 1946 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Michalovi Štefulovi a spol. pre §2 ods. 1. Z. č. 320/40 Slov. zák. (...) Na nižšievedené otázky odpovedá predvedený takto: I. Krstné meno a priezvisko: Rudolf Kačeriak.

Koncom roku 1945, na jar a začiatkom leta 1946 prebiehali intenzívne kontakty medzi jednotlivými skupinami emigrantov v Bavorsku, Taliansku a na viacerých miestach Rakúska. Všetci ešte dúfali v možnosť skorého návratu na Slovensko, ale rodili sa aj prvé plány, mnohých totiž frustrovala nečinnosť. Ale najmä panovalo presvedčenie o skorej zmene pomerov a nikto nechcel ostať bez zásluh. Skupina bývalých spravodajcov HV Hlinkovej mládeže na čele s Ladislavom Jankovičom zvažovala svoje možnosti. Už sa vedelo o Chalmovského zatknutí a uvažovali, čo podniknúť ďalej. Počas vianočných sviatkov tu z Jankovičovej iniciatívy vznikol Slovenský revolučný odboj. Okrem Jankoviča sa tu zaangažovali aj Rudolf Komandera, Viliam Mihalovič⁴⁵⁸ a iní. V apríli 1946 začali pod vedením Jozefa Pauča vychádzať noviny Slobodné Slovensko, ktoré sa šírili najmä prostredníctvom kuriérov. Jedným z nich bol aj Mihalovič, ktorého úlohou bolo prenášať balíky s novinami z Bavorska do Viedne. Vo Viedni sa Mihalovič zoznámil aj s Petrášom a Štefulom, s ktorým sa aj spriatelil. Mihalovič tu zoznámil Komanderu s Kačeriakom, ktorého požiadal, aby odniesol niekoľko výtlačkov Slobodného Slovenska a zväzok listov úradníkovi Sedliackej banky Teofilovi Malovcovi. Kontakt na neho zrejme pochádzal od Františka Paňku. Malovec, člen miestnej organizácie KSS v Malužiciach a Paňkov spolužiak z Obchodnej akadémie v Humennom, mal rozposlať listy emigrantov ďalej ich rodinným príslušníkom a známym – pritom podľa jeho výpovede nešlo len o rodinnú korešpondenciu: „*V každej jednej obálke boli smernice*

458 Svoju činnosť pre spravodajské oddelenie HV HM popísal nasledovne: Až do februára 1945 sa neangažoval, vtedy ho Dominik Kvietok zo spravodajského oddelenia HV HM požiadal o spoluprácu. Ich práca mala spočívať v tom, že sa po SNP všemožne usilovali udržať Slovenský štát. Kvietok mu dal za úlohu zistiť, či sa v EVUS-e (Mihalovič tam pracoval) nenachádzajú nejakí židia alebo či tam po nich niečo neostalo. Židia tam žiadni neboli, ale ostali tam po nich veci (obliečenie), ktoré potom Kvietok nechal zobrať. Za prácu pre spravodajské oddelenie dostal Mihalovič zaplatené až v Rakúsku od Alojza Maceka. Asi týždeň pred evakuáciou dostal aj legitimáciu, ktorú mu zhabali pri zatknutí 10. 8. 1946. ŠA BA, f. KS BA, Tk. 2172/46, Zápisnica, napísaná na Povereníctve vnútra, VI. odbor v Bratislave, dňa 17. aug. 1946 za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Mihalovič Viliam. Ako zaujímavosť uvediem, že Mihalovič bol v tom čase zasnúbený s dcérou známeho ľudáckeho publicistu Konštantína Čulena. Mihalovičov otec bol vysokým funkcionárom Hlinkovej gardy v Žiline.

ilegálneho hnutia zo zahraničia pod abreviatúrou SRO /Slovenský revolučný odboj/ i s poverovacími listinami pre túto podkonnú činnosť na Slovensku a s podpisom predsedu ilegálneho zahraničného odboja Dr. Ferdinanda Ďurčanského.⁴⁵⁹ K nejakému zapojeniu sa do ilegálnych sietí však nedošlo: „Keď som tieto veci prečítal, išiel som do druhej izby za mojím bratom kaplánom Františkom Malovcom a ukázal som mu ich. Môj brat si tieto veci prečítal a opýtal sa ma, odkiaľ to mám. Odpovedal som mu, že mi to doniesol istý farár a že mi to poslal môj priateľ Fero Paňko zo zahraničia s tým rozkazom, že si preto ku mne príde pí Komanderová z Lipt. Sv. Mikuláša. Môj brat mi po prečítaní tohto ilegálneho protištátneho materiálu povedal, aby som s týmito ľuďmi si dal pokoj, že je to veľmi nebezpečná vec. Pred mojimi očami tento ilegálny materiál dotrhal a na druhý deň ráno spálil.“⁴⁶⁰

Pracovníci VI. odboru Povereníctva vnútra im však postupne prišli na stopu. Pri razii na vysokoškolskom internáte Svoradov našli výtlačky Slobodného Slovenska. Kľúčovou udalosťou však bolo zatknutie brata Viktora – Rudolfa Kačeriaka na rakúsko–slovenskom hraničnom priechode 30. júla 1946. Na Kačeriaka, ktorý na Slovensko chodil na falošnú priepustku, upozornil Povereníctvo vnútra prostredníctvom MZV Úrad zmocnenca pre ochranu záujmov československých príslušníkov v Rakúsku: „Kačerjak, jak bylo zdejšímu úřadu z věrohodných pramenů sděleno, obstarával spojení ilegální skupině slovenských uprchlíků a studentskému spolku ve Vídni „Tatran“ s ilegální skupinou Slováků na území ČSR /Bratislava, Malacky a t.d./, pašoval illeg. časopisy, přenášel od svých spolupracovníků ze Slovenska fotokopie důvěrných zpráv a protokolů sepsaných s členy býv. slovenské vlády a konečně pašoval větší obnosy starých slovenských bankovek, které v Bratislavě vyměnil za Kčs [koruny československé, pozn. M.M.] a propašoval do Rakouska.“⁴⁶¹ Pri jednej z „obchodných“ ciest sa pracovníkom bezpečnosti podarilo zadržať aj Františka Petráša.

459 ŠA BA, f. KS BA, Tk 2172/46, Zápisnica spísaná na Povereníctve vnútra VI. odbor, dňa 28. septembra 1946 v prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Teofil Malovec.

460 *Tamže.*

461 NA ČR, 315-24-8, Slováci a slov. emigrace v Rakousku, – ilegální činnost, č. j. 180/46. Dův, 5. 9. 1946.

Zatknutie Kačeriaka a Petráša a ich výpovede sa tak stali kľúčovými pre ďalšie udalosti. Okrem toho pracovníci VI. odboru PV už vedeli, aká spoločnosť sa v kláštore na Rennweg 63 pohybuje a že bratia z Kláštora tešiteľov sú nápomocní aj politicky aktívnym utečencom z roku 1945.

V júli 1946 sa rozhodol odcestovať na Slovensko aj Mihalovič, pričom do Bratislavy pricestoval na legálnu priepustku. Po príchode sa ubytoval u svojho bratranca Róberta Navrátila, ktorý pracoval na technickom oddelení VI. odboru PV. S ďalším bratrancom Eduardom Navrátilom, ktorý bol vojakom, predebatovali rodinné veci, ale rozprávali sa aj o situácii na Slovensku či diani v Rakúsku. A práve do bytu R. Navrátila si po neho prišla aj polícia. Na základe prvých výpovedí zaistených sa dozvedeli aj o Štefulovom pobyte, ktorý vo Viedni pracoval ako tajomník spolku slovenských vysokoškolákov Tatra. Po dohovore so sovietskymi okupačnými úradmi odcestovali do Viedne traja pracovníci bezpečnosti (Šimon Čermák, Ján Kriško, Juraj Glázer) a Štefulu tam zatkli a priviedli späť do Bratislavy.⁴⁶² V podstate sa tak uskutočnil prvý únos zo zahraničia v dejinách Štátnej bezpečnosti. Neprekážalo im ani to, že bol v neutrálnom 1. obvode Viedne. Štefula cestu späť zdramatizoval tým, že sa vrhol na volant a šofér mal chvíľu problém udržať auto na ceste bez nehody.⁴⁶³ Tento nezákonný postup pracovníci VI. odboru zamaskovali tak, že do oficiálnej Správy o zadržaní a zatknutí uviedli, že Štefula bol zadržaný 26. augusta 1946 o 22.30 v Bratislave. V dokumentoch pro domo však nebolo treba brať ohľad: „... vyslali sme svojich referentov do Viedne, ktorým sa podarilo previesť cez hranice známeho organizátora sabotážnej protištátnej organizácie, vysokoškoláka Michala Štefulu.“⁴⁶⁴ Ten bol považovaný za vedúceho „viedenskej centrály“, ktorá však existovala skôr v hlavách pracovníkov VI. odboru ako v realite. V skutočnosti išlo skôr o spojenia na základe osobných známostí a iných faktorov ako o nejakú centrálu.

462 *Tamže*, f. ÚV KSČ, nezariadené spisy, MV, nenadpisovaný dokument (vyjadrenie Š. Čermáka k prípadu Sucký).

463 Zbierka R. Letza, Rozhovor R. Letza s M. Štefulom, 16. 4. 1994. Za poskytnutie nahrávky ďakujem R. Letzovi.

464 JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia, s. 58.

Povereníctvo vnútra podalo na celú skupinu trestné oznámenie v zmysle zákona 320/1940 Slovenského zákonníka pre zosnovanie ilegálnej, fašistickej a protištátnej organizácie na Slovensku a v Rakúsku, pričom ich cieľom malo byť odstránenie ľudovodemokratického režimu, vyslobodenie bývalej slovenskej vlády, t. j. „Dr. Tisu a spol.“ a nastolenie fašistického režimu na Slovensku. Táto šablóna bola na VI. odbore Povereníctva vnútra mimoriadne populárna, využívala sa aj v iných prípadoch. S istou dávkou odľahčenia môžeme povedať, že podobné obvinenia dominovali v pomyselnej „hitparáde“ obvinení Štátnej bezpečnosti ešte aj minimálne celé 50. roky minulého storočia (aj keď oslobodenie slovenskej vlády na čele s Jozefom Tisom už pochopiteľne nebolo aktuálne).

V každom prípade je z postupu pracovníkov VI. odboru v prípade M. Štefula a spol. snaha o vytváranie spojení pomaly sa aktivizujúceho ľudáckeho exilu s v podstate neexistujúcim podzemím na Slovensku. O tom, ako sa takéto skupiny kreovali na policajných vyšetrovačkách podáva obraz už jedno z pojednávaní v tomto prípade. Hlavné pojednávanie Krajského súdu v Bratislave z 20. mája 1947 totiž museli odročiť pre vážne zdravotné problémy obžalovaných – Mihalovič trpel na zápal ucha a následkom vyšetrovania ohluchol na pravé ucho. Vo svojich spomienkach popísal vyšetrovanie nasledovne: „*Pri vypočúvaní mi niekedy ponúkli cigaretu. Len čo som si z nej potiahol, agent mi ju vytrhol z rúk a začal mi ňou páliť nohy. Ako špecialitu pri vypočúvaní používali nečakaný úder odzadu. Pri jednom z nich som dostal taký úder do ucha, že mi praskol bubienok, a odvtedy na pravé ucho nepočujem. Kladivko v uchu mi prirástlo k stene a nerv bol natolko porušený, že mi dlho hučalo v hlave, ako keby vedľa mňa pískala lokomotíva.*“⁴⁶⁵ Štefula trpel na zápal vnútornej blany a aj predsa súdu musel konštatovať, že vyzerá zoslabnuto. Okrem toho ho veľmi zbil aj Kriško, následkom čoho mal do smrti zdeformovaný nos, ale aj ďalšie následky.⁴⁶⁶ Následky vyšetrovania boli v tomto prípade také, že ho nakoniec museli prepustiť do domáceho

465 MIHALOVIČ, Viliam P.: Oživené spomienky, s. 43 – 44.

466 Zbierka R. Letza, Rozhovor R. Letza s M. Štefulom, 16. 4. 1994. Za poskytnutie nahrávky ďakujem R. Letzovi.

liečenia.⁴⁶⁷ Ochota pomôcť známemu, bezohľadnosť kuriérov z exilu a ich snaha využívať pre svoju činnosť príbuzných a známych, ale v prvom rade policajná brutalita sa v tomto prípade najviac podopiera na bratoch Malovovcoch. Teofil Malovec spáchal podľa oficiálnej verzie v cele samovraždu (podľa R. Letza mohol byť zabitý⁴⁶⁸) a jeho brata Františka museli prepustiť z väzby a hospitalizovať na psychiatrii.⁴⁶⁹

Je pochopiteľné, že Krajský súd v Bratislave nakoniec vyniesol koncom augusta 1947 pomerne mierne rozsudky: Petráša odsúdili na jeden rok, Mihalovič dostal jedenásť a Štefula štrnásť mesiacov väzenia. Rudolfa Kačeriaka spod obvinení oslobodili. V tejto súvislosti uvediem ešte jednu zaujímavosť – pracovníci VII. odboru mimoriadne ostro kritizovali rozsudky súdov. Podľa policajnej logiky nielenže mali sudy vymeriavať prísne tresty, ale nemali brať do úvahy ani výhrady súdených k policajným zápisniciam. Väčšina pracovníkov bezpečnosti to totiž vnímala tak, že na bitie sa môže vyhovárať každý, teda aj ten, ktorého nebili, a preto by nemal podobné argumenty súd vôbec akceptovať. Skutočnosť, že obvinení majú právo sa sťažovať na násilie počas výsluchov, jednoducho vnímali ako veľkú nespravodlivosť.

Jozef Bačkor a spol.

V rovnakej dobe, teda na prelome rokov 1945 a 1946, sa bezpečnosti podarilo odhaliť aj skupinku, ktorú okolo seba utvoril futbalista ŠK Bratislava Jozef Bačkor. Išlo zväčša o vysokoškolákov z bratislavského internátu Svoradov. Ako svoj cieľ proklamovali vytvorenie strany, ktorá mala zastupovať slovenských katolíkov (kresťansko-sociálna strana). Bačkor, spolu s Jurajom Húšťavom a Viktorom Frankom sa

467 ŠA BA, f. KS BA, Tk. 2172/46, Zápisnica spísaná dňa 20. mája 1947 u Krajského súdu v Bratislave o hlavnom pojednávaní, konanom v trestnej veci proti Františkovi Petrášovi a spol. pre § 320/40.

468 LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 138.

469 ŠA BA, f. KS BA, Tk. 2172/46, Poverenie vnútra, Malovec František a spol., odovzdanie do väzby Štátneho zastupiteľstva. Č.j. 16551-VI-II/1-C-2-1946, 10. 10. 1946.

v septembri 1945 stretli s Jozefom Vicenom, ktorý im sľúbil pri svojej ceste do zahraničia zistiť bližšie informácie o pobyte a aktivitách slovenskej vlády. Vicen bol „vedúcim“ už spomínanej Slovenskej tajnej ochrany,⁴⁷⁰ organizácie, ktorá mala získavať informácie pre slovenskú vládu v exile.⁴⁷¹ Vicen spočiatku (po prepustení zo sovietskeho zajatia a návrate na Slovensko) počítal s obnovením STO, podľa vlastných spomienok ho však ľudia, s ktorými počítal, prijímali nanajvýš vlažne a nebolo veľa chuti sa angažovať: „*Dobrovoľníci, ktorí so mnou mali spolupracovať, reagovali rozpačito. Každý mi kládol otázku, či vôbec jestvuje slovenská exilová vláda, pre ktorú by sme mali pracovať. Nevedel som dať odpoveď a považoval som si za povinnosť, osobne sa o situácii presvedčiť.*“⁴⁷² Vicen teda odcestoval do Nemecka, kde však príliš nepochodil – prezident Tiso aj vláda boli internovaní americkou armádou. Po návrate domov sa Vicen navyše dozvedel, že ich Američania vydali,⁴⁷³ a teda jeho činnosť či aktivity STO v podstate stratili opodstatnenie. Bačkorovi sa medzitým pri jednej debata na internáte Svoradov dostali do rúk smernice pre prácu, ktoré vypracovali Chalmovský s Kšinantom, a ktoré Bačkor považoval za inšpirujúce. Takéto schôdzky nemávali nejaký konšpiratívny charakter, skôr išlo o stretnutia známych, kde sa zväčša diskutovalo o páľčivých otázkach tej doby. Naznačovali by to aj správy bezpečnosti, ktoré ich síce štylizujú ako protištátné, ale kde sa konštatuje, že na schôdzke bol prednesený referát o tretej strane (zastupujúcej katolíkov): „*Poznamenávame, že v referátoch o tretej strane boli spomenuté nasledovné osoby: ako hlavní organizátori a iniciátori týchto snáh: Skupina Pra-*

470 K fungovaniu tejto organizácie pozri: LETZ, R.: Odkaz živým, s. 24 – 30.

471 Od Vicena si veľa sľuboval aj jeho bývalý nadriadený Dr. Ladislav Jankovič, ktorý sa od neho snažil aj žiadať plnenie niektorých konkrétnych úloh. Rudolf Komandera, ktorý poznal situáciu v zahraničí, po svojom zatknutí na margo Vicenovej roly na Slovensku vyšetrovateľom objasnil, že ho nijako neriadili, pretože Vicen bol príliš samostatný. Preto od neho žiadali niektoré veci písomne, ale Vicen údajne ani neodpovedal („*Často sľúbil, ale nedodal!*“). A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/1, Zápisnica napísaná dňa 29. augusta 1947 na Ministerstve vnútra v Prahe za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera.

472 VICEN, J.: Vo víroch rokov, s. 305.

473 *Tamže*, s. 306.

ha: Dr. Šrobár, Dr. Slávik, Dr. Brežný. Skupina Tománek, menovaný už v marci tohoto roku pred prechodom frontu uvažoval a vyjednával o možnosti utvorenia tretej strany, kde v rámci demokracie mala byť využitá možnosť politického prejavu. Menovaný mimo memoranda podaného na p. prezidenta, ktoré podal spoločne s Jurigom, Filom, Ševčíkom a Ing. Blahom, vydal tajný obežník na všetky fary, dekanáty na Slovensku, v ktorom podal správu o svojich snahách a smerнице pre duchovenstvo. Tománek má byť údajne v spojení s nár. soc. [myslené národní socialisti, pozn. M. M.] Skupina Kružliak, údajne spojený s českými lidákmi. Skupina Böhm, Harčár, býv. predstaviteľa Slovenskej národnej jednoty v Maďarsku. Skupina Čarnogurský – Čavojský. V týchto kombináciách vynorilo sa aj meno Dr. Kempného, poslanca za DS.⁴⁷⁴ V tejto súvislosti sa tiež objavili medzi zúčastnenými študentmi špekulácie o tom, že predsedom novej strany katolíkov by sa mal stať Kornel Filo, či dokonca o spojení skupiny okolo Čarnogurského s Gustávom Husákom, za ktorým chceli vyslať delegáciu a prerokovať možnosti zapojenia sa do strany slovenských katolíkov.⁴⁷⁵ Aj tento fakt naznačuje, že tu prvoplánovo nešlo o zámer budovať nejakú organizáciu zameranú na zvrhnutie režimu, ale že prvotné plány boli iné.

Situáciu však zamiešal Vicen, ktorý po návrate do Bratislavy ocestoval spolu s Bačkorom za Chalmovským. Tu sa radili, čo robiť v novej situácii. Chalmovský ich informoval o výbušnej situácii v Topoľčanoch, ukázal im svoje noviny „Slovák“ a debatovali o založení tretej strany. Chalmovský chcel pokračovať v línii HSLS, Bačkor mal iné predstavy „...je predsa nemožné, aby sme pracovali pod firmou bývalej HSLS a že my si program vypracujeme sami vzhľadom na terajšie pomery“⁴⁷⁶ t.j. na snahu o založenie tretej politickej strany, ktorá by reprezentovala slovenských katolíkov. Nakoniec sa však dohodli na spojení svojich organizácií a nutnosti bližšej

474 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Dodatok k predbežnej správe o odhalených protištátnych organizáciách.

475 *Tamže*, Súhrnná správa o odhalených, sledovaných a existujúcich protištátnych skupinách.

476 *Tamže*, a. č. S-100/1, Zápisnica, napísaná dňa 11. januára 1946 na Povereníctve pre veci vnútorné VI/1 odbor s Jozefom Bačkorom.

spolupráce,⁴⁷⁷ avšak bola to skôr akási „dohoda o budúcej dohode“, neurčili si totiž žiadny konkrétny termín ani miesto. Chalmovský tiež Bačkorovi nič nepovedal o svojej organizácii. Podľa Bačkorovej výpovede sa Vicen s Chalmovským radili ešte chvíľu bez neho, z ich rozhovoru začul len meno Ladislava Jankoviča, a teda je zrejmé, že predmetom ich debaty boli spojenia s emigráciou či možnosti spravodajsko–informačnej činnosti. Zdá sa však, že ani samotní protagonisti nemali jasno, čo ďalej. Kým Chalmovský chcel pokračovať v propagačnej činnosti, Vicen naopak zvažoval dokončenie štúdia v Česku, keďže v Bratislave mu hrozilo nepripustenie k štátnym skúškam. Na tejto schôdzke zrejme dostal od Chalmovského už spomínaný 9-stranový prehľad politickej situácie na Slovensku, ktorý mal odoslať do zahraničia.

Bačkor sa okrem toho stýkal s Dr. Kalesným a Dr. Kostkom, ktorí spolu s ďalšími osobami (Krušpán, Ján Dráč, Danák, Franko, Húšťava) zorganizovali u Saleziánov v Ružinove koncom novembra 1945 akúsi zakladajúcu schôdzku budúcej tretej strany – Slovenského kresťanského hnutia. Zúčastnení debatovali o možnostiach politickej strany pre slovenských katolíkov, rozšírení vplyvu českých strán na Slovensku a ďalších aktuálnych politických otázkach. Krušpán informoval o aktivitách Pavla Čarnogurského smerom k založeniu tretej politickej strany, proti Čarnogurskému (ako bývalému poslancovi Slovenského snemu) sa však objavili výhrady a ostatní z jeho skupiny (Kružliak, Böhm a Harčár) im neboli príliš známi. Táto schôdzka však mala čisto politický obsah a nešlo o žiadne protištátne či konšpiratívne stretnutie.

Bačkor so svojimi priateľmi zo Svoradova však koncom roku 1945 prešli od reči k činom. Pod vplyvom stiesnenej atmosféry, ktorú v nich spôsobilo vydanie Jozefa Tisu a vlády do ČSR, pripravili Juraj Húšťava s Danákom letáky so silne protičeským obsahom, v ktorom vyjadrili nespokojnosť s vydaním slovenského ex-prezidenta do ČSR a rozbili výklad, kde bola umiestnená politikova fotografia s putami na rukách. Začali zháňať spoľahlivé osoby po celom Slovensku. V dôsledku prechodu od diskusií o zastúpení katolíkov v politike

477 *Tamže*, S-100, Hlavný zväzok, Jozef Bačkor a spol. – trestné oznámenie, 5. 2. 1946.

k rozhadzovaniu letákov či výtržníctvu však väčšina zúčastnených už o krátky čas skončila v policajných celách, Bačkor ešte 30. decembra 1945. Okrem nadviazania kontaktu s Chalmovským však bolo zrejme najzávažnejším protištátnym činom tejto skupiny rozbitie výkladu, v ktorom bola umiestnená fotografia Tisa s putami na rukách. Aj tu však nachádzame osteň namierený proti katolíckej cirkvi – bezpečnosť v súhrnnej správe nezabudla pripomenúť, že: „... *Viktor Franko a Juraj Hušťava, aktívni funkcionári spolku Sv. Vincenta, vedúci funkcionári katolíckej akcie, mali už v júli 1945 schôdzku s arcibiskupom Kmeľkom a neskoršie boli aktívne zapojení do známej podpisovej akcie kat. cirkvi proti poštátneiu školstva. Franko už v lete minulého roku odcestoval do Čiech, kde sa snažil nadviazať spojenie s tamojším katolíckym študentstvom, cieľom spoločnej akcie proti dnešnému režimu. Toto sa mu však nepodarilo. Bačkor ešte pred oslobodením našej vlasti mal obširne rozhovory s farárom Tománekom o spôsobe a možnostiach politickej práce v duchu Hlinkovských zásad v obnovennej ČSR.*“⁴⁷⁸ Tejto skupine sa tiež pripisovala tzv. krížiková akcia.

V súvislosti so zatknutím Chalmovského a Bačkorovej skupiny sa však situácia začala komplikovať – polícia upriamila svoju pozornosť na chorvátskeho kňaza Tomislava Kolakoviča a spoločenstvo jeho priaznivcov a študentov „Rodinu“.⁴⁷⁹ Kolakovič v roku 1943 okolo seba zoskupil viacerých mladých katolíckych intelektuálov, pričom sa diskutovalo o náboženských aj politických otázkach. Medzi nimi sa stretnutí zúčastnili napríklad aj Chalmovský či Jozef Vicen, obaja funkcionári Hlinkovej mládeže. Po tom, ako pracovníci bezpečnosti zatkli Chalmovského a začali pátrať aj po Vicenovi, Kolakovič aj s Rodinou im prišli vhod pri túžbe odhaliť rozsiahlu protištátnu skupinu, najlepšie so zahraničným spojením, v ktorej by boli aj ľudia spojení s ľudáckym režimom. „Vhodným“ materiálom sa tu stali najmä Chalmovského výpovede, od ktorých sa pracovníci bezpečnosti takpovediac „odrazili“. Bezpečnosť však za svojho najväčšieho nepriateľa

478 *Tamže*, Hlavný zväzok, Súhrnná správa o odhalených, sledovaných a existujúcich protištátnych skupinách.

479 Nakoľko sa o Rodine už toho popísalo dosť a ani to nie je témou tejto práce, nebudem tejto organizácii venovať viac pozornosti, ako je nutné. Pozri napr. MIKLOŠKO, František: *Nebudete ich môcť rozvrátiť*. Bratislava 1991, JABLONICKÝ, Jozef: *Podoby násilia*, s. 9 – 52.

považovala Kolakovičovú skupinu: „*Posledné asi najzávažnejšie odhalenie, ktoré sme priebehom nášeho vyšetrovania zistili, je jasná stopa a odhalenie čiastky rozsiahlej činnosti menovaného.* [Kolakoviča, pozn. M. M.]. (...) Založil už v roku 1943 na Slovensku ilegálne buňky v radoch vysokoškolákov a popredných katolíckych osobností, ktorí už vtedy pripravovali sa na prehru Nemecka a zariaďovali sa na ilegálnu činnosť v obnovennej Československej republike, s ostrým protibolševickým, protiruským a protipokrokovým zameraním. Záhadná osoba Dr. Kolakoviča, ktorý sa sám zúčastnil povstania, mal najlepšie styky s Hlavným partizánskym štáбом, bol v roku 1944 v Moskve, má veľmi dobré styky s ministrom Hálom, s olomouckým arcibiskupom a vysokým duchovenstvom, ktorý na druhej strane založil a vedie i dnes ilegálnu organizáciu s tajnými kryciami menami, ktorý prevádza veľmi závažnú a obširnú spravodajskú službu, ktorý stojí v priamom spojení s Vatikánom, má najužších spolupracovníkov ako je Vicen, ktorý zase organizuje HSLS, stojí v spojení s bielymi partizánmi a skupinou, táto záhadná osoba je dnes predmetom nášeho najenergickejšieho vyšetrovania a stopovania.“⁴⁸⁰ Keďže sa celý prípad už vyšetroval viac v Prahe, a pretože je už v literatúre pomerne podrobne rozanalyzovaný, nebudem sa ním bližšie zaoberať. Pre zaujímavosť len dodám, že riešenie slovenských bezpečnostných orgánov a ich českých kolegov sa od seba pomerne líšilo, pričom na Ministerstve vnútra existovali aj návrhy na jeho zverbovanie a jeho „kontrolu“ v Ríme či inde.⁴⁸¹

V tejto súvislosti by som sa však ešte na chvíľu pristavil pri tom, ako situáciu vnímali samotní komunisti. Ich predstavy o nebezpečnosti ilegality zrejme vcelku dobre vykresľuje hlásenie o istom vyšetrovaní v Nitre: „*Poverenictvo vnútra VI. odbor zistil rozširovanie letákov protištátnych vo väčšom merítku v Michalovciach. Po tejto stope šli a zistili, že stredisko, odkiaľ sú vydávané, je v Nitre a v tejto súvislosti zaistili dve osobnosti, ktoré pri ďalšom vyšetrovaní vypovedali nasledovné veci, že v tunajšom kláštore je ukryté značné množstvo zbraní, že sa tam pripravuje povstanie a údajne i účasť posádky nitrianskej*

480 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Súhrnná správa o odhalených, sledovaných a existujúcich protištátnych skupinách.

481 ABS, 304-34-1, Prípad dra Bohdana Chudoby, 9. 4. 1946.

*majú zaistenú. Ďalej povstanie malo započat' 1. decembra atentátom na Gottwalda a Širokého a ešte niektorých predstaviteľov vlády. V súvisi s týmto boli vydávané členom ilegálnych skupín rozkazy, ktoré mali byť ihneď po prečítaní spálené. Behom vyšetrovania sieť zúčastnených viedla k dvom mníchom. Títo boli zaistení, pri prehliadke uvedeného kláštora v Nitre, zbrane a letáky však v tom kláštore nenašli. Vyšetrovanie ďalej sa nedostalo, nakoľko obaja mnísi mlčia a nechcú nič vypovedať. Priznávajú len tolko, že sa zúčastnili jednej schôdze kňazov pred voľbami, na ktorej bol aj podpredseda vlády Ursíny a kde bola uzatvorená dohoda medzi katolíkmí a demokratmi. Tam sa vraj prejednávala otázka Tisu a Ursíny vraj zastával toto stanovisko. Tiso vraj súdený bude, ale najviacej mu vraj môže byť vymeraný trest 10 rokov.*⁴⁸²

Podľa už viac ráz citovanej súhrnnej správy o odhalených ilegálnych skupinách na Slovensku, ktorá zrejme pochádza z januára 1946, tak na Slovensku okrem už spomínaných mali začiatkom roku 1946 existovať dve aktívne zoskupenia: čisto spravodajská skupina Jozefa Vicena a skupina prof. Dr. Kolakoviča. V prípade Vicena teda správa konštatovala, že túto skupinu sa nepodarilo odhaliť, a že je zrejme čisto spravodajská. Vicen mal podľa správy fungovať ako spojka do zahraničia a zabezpečovať spojenie medzi „...štabom na Slovensku a Ďurčanským a Rímom.“⁴⁸³ To ale tiež nezodpovedalo skutočnosti. Začiatkom roku ešte bezpečnosť vykonala zásah proti Červenému krížu, pričom podnetom k tomu boli letáky, ktoré sa objavili v januári a februári 1946. Vyšetrovaním sa zistilo spojenie s kanceláriou Červeného kríža preto, že práve Červený kríž poskytol hlavnému organizátorovi letákov možnosť cesty do Nemecka. Zodpovedná za to bola úradníčka Červeného kríža, ktorá okrem toho vo svojej kancelárii prepisovala články určené pre ilegálneho „Slováka“⁴⁸⁴.

482 SNA, f. ÚV KSS, GT, šk. č. 2165, inv. j. GT-348/1, Správa z Nitry, 22. 11. 1946.

483 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Súhrnná správa o odhalených, sledovaných a existujúcich protištátnych skupinách.

484 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-100, Hlavný zväzok, Ilegálne protištátne hnutie na Slovensku.

Juraj Racík a spol.

Ďalšie zoskupenie, ktoré pracovníci VI. odboru zlikvidovali, vošlo do dejín ako skupina Ing. Juraja Racíka. Podľa trestného oznámenia z novembra 1946 do nej patrili okrem Juraja Racíka aj jeho brat Jozef, Alexander a Juraj Žilinčárovci, Teodor a Vladimír Ferkovci, Jozef Kerak, Sylvester Duda, Anna Hullová a Helena Šimková, pričom vina väčšiny z nich zrejme spočívala len v neoznámení Racíkových aktivít. Podľa trestného oznámenia (ak sa bude čitateľovi zdať, že pracovníci VI. odboru prejavili väčšiu fantáziu pri konštruovaní skupín ako koncipovaní trestných oznámení, tak s ním môžem súhlasiť) „v marci 1946 založili fašistickú, protištátnu, ilegálnu organizáciu, ktorá mala za úkol odstrániť terajší ľudovodemokratický režim, vyslobodiť býv. Slov. vládu, t. j. Dr. Tisu a spol. a nastoliť fašistický režim na Slovensku.“⁴⁸⁵ Okrem toho vydali časopis „Slovák“. Racík okrem toho prispel článkom do letáka Hlas ľudu. Na nápad vydať Slováka ho priviedli medializované informácie o zatknutí Chalmovského skupiny. Samozrejme o existencii nejakej nebezpečnej skupiny tu nemôže byť ani reči, išlo skôr o normálne medziľudské kontakty známych, s ktorých niektorí mali rovnaké názory. Nazdávam sa, že v tomto prípade išlo o skupinku ešte bezvýznamnejšiu, ako boli predchádzajúce. V tomto prípade sú však zaujímavé dve skutočnosti. Po prvé: Racíkove sympatie pre ľudácky režim a jeho predstaviteľov pramenili zrejme aj z rasových predsudkov. V článku *Takzvané národné súdy*, ktorý uverejnil v letáku *Hlas ľudu*, prezentoval svoj antisemitizmus celkom otvorene: „*Vidíme, komu sa červenaajú prsty najdrahšou slovenskou krvou. Vidíme všade spreď zrakov orlích mihajúceho žida, vidíme ho ako strojcu i ako dynamo.... Vidíme ho, žida Deutelbauma-Dolana, ako ochotne fotí do blata hanby zamočeného veľkého nášho Vodcu. Vidíme židovskú ruku, ako s ľahkou bezočivosťou vykladá pred oči momentky z bolševických popráv. Ako nám hebrejská ruka hanobí reč, nám hanobí dušu našu, i zem našu drahú. Žid! Tisíc krát prekliaty, hrozne nenávidený Žid! (...) Žid je to, ktorý ostáva večným parazitom a vyvrhelom slovenskej*

485 ŠA BA, f. Štátny súd Bratislava, Hp 4/48, šk. č. 4C, Racík Juraj a spol., predbežné trestné oznámenie., č. j. 18059-VI-II/1-C-2-1946, 12. 11. 1946.

zeme.⁴⁸⁶ O názorovom zameraní tvorcov letáka napovedá aj motto, celkom v duchu hesiel bývalého Úradu propagandy – okrem známeho výroku Alexandra Macha z prejavu v Rišňovciach,⁴⁸⁷ pričom motto ďalej konštatovalo, že „*Najväčším nepriateľom Slovákov je: ŽID a ČECH – dajte pozor na nich a bojkotujte ich*“. Okrem toho pre leták napísal aj básničku s názvom *Náš odkaz!!!*, v ktorej vyzýval Slovákov, aby sa chopili zbraní a vydával sa za bieleho partizána. Islo síce o, povedané dnešnými slovami, extrémistu či šíriteľa rasovej nenávisťi, ale na druhej strane je pochopiteľné, že sudca (v tomto prípade Zdenka Fenclová) mohol Racíka odsúdiť len pre menej závažné činy – pre zločin výzvy na trestné činy podľa § 22 ods. 3 z. č. 320/1940 Sl. z., dvojnásobný zločin vychvaľovania trestných činov podľa § 23 ods. 2 cit. zák. a prečinom poburovania proti Republike podľa § 18 ods. 1 cit. zák. a prečinom urážky prezidenta republiky podľa § 14 ods. 2 z. č. 320/1940 Sl. z. Racíka teda súd odsúdil na šesť mesiacov väzenia a pokutu 1000 korún.⁴⁸⁸

Druhým zaujímavým faktorom v tomto prípade je fakt, že Racík sa v istom pohostinskom zariadení zoznámil so šoférom Viliamom Čjepkom, ktorý pracoval pre generálneho tajomníka Demokratickej strany Dr. Miloša Bugára. Čjepka dokonca ukázal jeden výtlačok *Slováka* Bugárovi a padla reč aj o stretnutí Racíka s Bugárom. Čjepku však zrejme nebral príliš vážne ani Racík (o Čjepkovi si myslel, že je neseriózný človek, stále opitý a provokuje), ani Bugár (o svojom bývalom šoférovi vyhlásil, že je notorický alkoholik a tlčhuba). Táto línia však naopak mimoriadne zaujala pracovníkov bezpečnosti a bolo jasné, že ju v príhodnom čase proti Bugárovi využijú.

Takzvané slovenské sprisahanie

Nasledujúce riadky venujem tomu, čo sa v skúmanom období, ale aj neskôr až do roku 1989 označovalo ako sprisahanie, či slovenské sprisahanie. Predtým odhalené skupiny bezpečnosť prezentovala

486 *Tamže*, Hlas ľudu, Takzvané národné súdy.

487 Mať svoj štát znamená život - večný život. Nemať svoj štát – znamená smrť slovenského národa.

488 ŠA BA, f. Štátny súd Bratislava, Hp 4/48, šk. č. 4C, rozsudok.

ako mimoriadne nebezpečné, v tomto prípade prišlo na rad otvorené prepojenie s Demokratickou stranou pomocou takzvaného protištátneho sprisahania, v rámci vyšetrovania ktorého bolo po celom Slovensku zaistených vyše 700 osôb.⁴⁸⁹ Protištátne sprisahanie mali podľa bezpečnosti tvoriť tri skupiny – prvá – Anton Meltzer a spol. – sa skladala z troch podskupín (žilinská, novozámocká a banskoštiavnická), druhou skupinou mala byť na Slovensku pôsobiaca pobočka Ferdinandom Ďurčanským zriadenej organizácie Slovenský akčný výbor (prípád Otto Obuch) a tretiu skupinu tvorili význačné osoby politického a hospodárskeho života (skupina vykonštruovaná okolo generálnych tajomníkov DS Jána Kempného a Miloša Bugára). Prvoradým dôvodom skonštruovania takéhoto doslova „zlepenca“ absolútne nehomogénnych a čiastočne aj neexistujúcich skupín bola snaha o zmenu politickej situácie na Slovensku, zvrátenie volebného víťazstva Demokratickej strany z roku 1946 a oslabenie prípadne až zlikvidovanie tejto strany. Ešte skôr však aspoň malý exkurz do veľkej politiky a načrtnutie istých medzinárodných súvislostí. Volebné víťazstvo Demokratickej strany nevyvolalo zdesenie len medzi slovenskými komunistami či ich straníckymi kolegami z Čiech. Tento stav upútal aj predstaviteľov Sovietskeho zväzu. Predstavitelia ZSSR už v roku 1946 veľmi citlivo vnímali možnosť straty svojho vplyvu v ČSR a československí komunisti sa postupne dostávali pod paľbu kritiky pre svoju, podľa sovietskeho vedenia, politiku kompromisov a ústupkov partnerom z Národného frontu.⁴⁹⁰ Sovieti so znepokojením sledovali správy o „aktivizácii reakcie“ a svoju nespokojnosť dávali najavo aj československým súdruhom. Okrem toho im aj radili ako postupovať, keď sa napríklad šéf sovietskej odborárskej delegácie M. Kozin na jar pri rokovaní s Antonínom Zápotockým zmieňoval o nutnosti „odhaľovať“ intrigy reakcie“ či energetickejšieho boja proti „temným protiľudovým

489 LETZ, Róbert: Žilinská skupina Antona Meltzera a spol. z roku 1947. In: MARSINA, Richard – ŠTANSKÝ, Peter: Žilina v slovenských dejinách. Zborník z vedeckej konferencie k 620. výročiu udelenia výsad pre žilinských Slovákov. Žilina 2002, s. 114.

490 MARJINOVÁ, Valentina V.: Od dôvery k podezrivavosti. Sovětskí a československí komunisté v letech 1945 – 48. Soudobé dějiny, roč. V, 1997, č. 3-4, s. 462.

živlom“.⁴⁹¹ Už na ustanovujúcom zhromaždení Kominformy v Szklar-skej Porebe dostali predstavitelia KSČ, resp. KSS za úlohu rozšíriť svoj vplyv v polícii a armáde, vytlačiť „reakčné“ strany z Národného frontu, zasadiť DS smrteľnú ranu odhaľovaním protištátnych sprisahání a napokon ideologicky posilňovať pozície komunistov znárodňovaním, útokmi na „reakciu“ atď.⁴⁹² Zvlášť kriticky Sovieti v lete 1947 posudzovali situáciu na Slovensku, keď upozorňovali na „reakčnosť“ Demokratickej strany, neskúsenosť slovenských komunistov a celkovo slabé vedenie KSS.⁴⁹³ Tieto výhrady neboli komunistom v Česko-slovensku neznáme a zrejme aj takéto impulzy prispeli k celkovému zagresívneniu ich snaženia o zvrat pomerov v ČSR. Nazdávam sa, že tieto tendencie už v politike (česko)slovenských komunistov existovali, po tomto impulze však značne zosilneli. Skutočnosť, že na Demokratickej strane sa „pracovalo“ už skôr, dokladá aj fakt, že už počas volieb v roku 1946 pracovníci VI. odboru PV prostredníctvom staníc NB pomerne podrobne monitorovali predvolebné vystúpenia za DS a získavali aj záznamy s približným obsahom rečí politikov.⁴⁹⁴ Tie potom vo vhodnej chvíli využívali.

Proti DS však nepracovali komunisti z bezpečnosti sami – existovala úzka spolupráca s KSS, najmä s pracovníkom kádrového oddelenia ÚV KSS Oskarom Valáškom. Jeho činnosť spočívala najmä v získavaní informácií o pomeroch v ostatných stranách, získavanie kompromitujúcich materiálov proti vybraným osobám a prešetrovanie osôb pre potreby stranického aparátu.⁴⁹⁵ V tejto súvislosti je zaujímavé, že už začiatkom roku 1947 KSS dávala teoretickú inšpiráciu pre vytváranie budúceho „protištátneho sprisahania“: „*Na porade OŠB konanej koncom januára [1947, pozn. M. M.] bolo navrhnuté, aby príslušníci VII. odboru si dôkladne preštudovali knihu „Veľké sprisa-*

491 *Tamže*, s. 464.

492 VNUK, František: Politika KSS (KSČ) v zápase o nastolenie monopolu moci 1945 – 1948. In: PODOLEC, Ondrej (zost.): Február 1948 a Slovensko, s. 341.

493 *Tamže*, s. 465 – 166.

494 Napr. prejav Jozefa Staška z 22. mája 1946 v Námestove. ABS, S-105-7, DS verejné zhromaždenie, č. j. 170 dôv./46, 23. 5. 1946. Odpis.

495 LETZ, R: Príprava a realizácia tzv. protištátneho sprisahania na Slovensku v roku 1947, s. 105.

hanie“.⁴⁹⁶ *Bolo to odôvodnené tým, že tá kniha po odbornej i politickej stránke osvedčuje činnosť tých živlov, proti ktorým aj naša bezpečnostná služba bojuje. Bolo preto jednohlasne usvedčené, že táto kniha sa z praktických dôvodov zakúpi pre všetky OŠB naraz. Povereník Ferienčík vydal zákaz o hromadné zakúpenie tejto knihy s odôvodnením, že to vypadá ako stranícke exponovanie a mimo toho sa jedná o jednostrannú informovanosť. Toto rozhodnutie bolo dané na zárok niektorých politických činiteľov.*⁴⁹⁷

Je potrebné si uvedomiť, že scenár vykonštruovania spojenia popredných predstaviteľov nekomunistických strán s „reakciou“ či „fašistami“, skrátka podzemnými skupinami, sa využíval v tej dobe vo všetkých štátoch tvoriaceho sa sovietskeho bloku s výnimkou tých krajín, kde už existoval mocenský monopol komunistickej strany. V Československu, vzhľadom na skutočnosť, že štát bol tvorený dvoma národmi – pričom na Slovensku Demokratická strana ešte stále mala v SNR a Zbore povereníkov väčšinu, komunisti zrejme pristúpili k vytvoreniu a realizovaniu dvoch takýchto scenárov. Prvým bolo „slovenské sprisahanie“, ktoré malo aj silný nacionálny rozmer, druhou konštrukciou bola tzv. mostecká aféra (spojenie národnosocialistickej strany s reakciou a emigráciou okolo Leva Prchalu).⁴⁹⁸

Scenár „slovenského sprisahania“ v takej podobe, v akej sa realizoval, sa zrejme vytvoril v júli a auguste 1947. Odhalenia, ktoré sa vtedy podarili bezpečnostným zložkám, umožnili vhodne skombinovať rôzne informácie a v spolupráci s komunistickou stranou doslova sprisahanie pripraviť. Pôvodne bol za generálny útok proti DS považovaný proces s Jozefom Tisom a jeho poprava. Táto udalosť však nakoniec nevedla k rozpadu strany a odchodu katolíkov z nej. Preto sa hľadala ďalšia príležitosť a v lete 1947 sa aj skutočne našla. Trochu predbehnem udalosti: v júli a auguste 1947 bezpečnostné zložky odhalili minimálne dve z troch súčastí „budúceho sprisahania“

496 Ide o propagandistickú prácu SAYERS, Michael, KAHN, Albert E.: Velké sprisahanie proti Rusku. Bratislava 1946, vydalo Nakladateľstvo Pravda.

497 SNA, f. Demokratická strana, šk. č. 159, inv. č. 94, Informačné správy č. 2, 10. 2. 1947, podáva s. Valášek.

498 RYCHLÍK, Jan: Tak zvané protistátní spiknutí na Slovensku na podzim roku 1947. Slovanské historické studie 25. Praha 1999, s. 197 – 198.

– Meltzerovu skupinu a kuriéra SRO Rudolfa Komanderu. Kedy presne prišlo k odhaleniu Obucha sa mi zistiť nepodarilo, ale predpokladám, že ho tiež už dlhšie pozorovali, a teda to bolo taktiež v lete 1947. V dňoch 18. a 19. augusta 1947 sa v Bratislave konala celoslovenská konferencia Zväzu slovenských partizánov, organizácie pod výhradným vplyvom KSS. Informácie o odhalených skupinách sa prostredníctvom stranického aparátu komunistickej strany preniesli práve na tento zjazd – jeho účastníci ultimatívne žiadali do 20. septembra 1947 očistiť DS od „nevyhovujúcich“ politikov, inak sa vyhrážali tým, že „urobia poriadok sami“.

Ale späť na Slovensko a najprv k žilinskej skupine – učiteľ Anton Meltzer bol nielen presvedčeným prívržencom slovenskej štátnosti, ale aj sympatizantom ľudáckeho režimu.⁴⁹⁹ Zrejme inšpirovaný letákovými akciami z roku 1945 sa rozhodol, že aj on by mal priložiť „ruku k dielu“ a prispieť svojou troškou k obnoveniu pomerov, aké na Slovensku vznikli v roku 1938, resp. 1939. Spolu s Antonom Labotkom, Ľudevítom Foječíkom, Jozefom a Stanislavom Mišákom a Rudolfom Dlávikom založili v septembri 1945 ilegálnu skupinku. Medzi Meltzerových najbližších spolupracovníkov však patrili Štefan Tkáč, Karol Hrabovec, Ján Mišejka a Alojz Lalinský.⁵⁰⁰ Meltzer od členov žiadal prísahu vernosti a členov si evidoval vo zvláštnej kartotéke. Spočiatku si ani nepredstavovali, že by vykonávali nejakú aktívnu činnosť: *„Potom som sa aj v dennej tlači dočítal, začala do popredia prichádzať najmä v zahraničí otázka samotnej osoby Sidora a takto postupne dostávali sa mi do rúk aj v tom čase časté letáčky s rôznymi nápismi a na základe týchto skutočností utkvela vo mne myšlienka tohto odboja. Taktiež už aj preto, že ja som bol, aj som vysoko nábožensky založený, pohyboval som sa veľmi často, ba takmer denne v radoch kňazov, ktorých som si skutočne aj oblúbil a medzi týmito nechýbal ani Andrej Hlinka, Dr. Jozef Tiso a aj viacerí. Týmto vlastne som ani nemyslel a ani moji kolegovia na nejaký aktívny odboj a predstavovali sme si všetci ČSR na nejakom federatívnom podklade a z týchto príčin zrodenú myšlienku sme v sebe podporovali a táto sa postupne aj*

499 A pre zaujímavosť uvádzam, že aj dobrý priateľ už spomínaného Viliama Mihaloviča.

500 LETZ, Róbert: Žilinská skupina Antona Meltzera a spol. z roku 1947, s. 114.

stupňovala.⁵⁰¹ Z pohľadu ďalších udalostí je dôležitý fakt, že do svojich aktivít zapojil aj neskoršieho okresného tajomníka DS v Námestove Jána Adama Škorvagu.⁵⁰² Ako skutočnú kuriozitu dodávam, že prostredníctvom jeho brata Ladislava Škorvagu sa do prípadu dostal (ako širiteľ Tisových fotografií) aj bývalý policajný konfident Jozef Hanuska, ktorý ešte v roku 1940 zohral dôležitú úlohu pri zatýkaní komunistických ilegálov vo Zvolene. V každom prípade činnosť Meltzera a jeho krúžku bola nepatrná (vytlačili a rozposlali letáky svojim známym) a do konca roku 1945 v nej celkom ochabli. Nedostatočná aktivita podnietila viaceré diskusie medzi ním, Lalinským, Stanislavom Ďuricom a Rudolfom Dlábkikom, kde debatovali o možnostiach zintenzívnenia svojej činnosti. Oživenie prichádza až koncom roku 1946, zrejme aj pod vplyvom správ o zvýšenej aktivite predstaviteľov ľudáckej emigračnej vlny. Meltzerova „organizácia“ nemala ani fixný názov, postupne sa volala Pohotovostné oddiely HM, (opäť raz) Vesna

501 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315/1, Zápisnica o výsluchu obvineného spísaná dňa 14. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor v Bratislave s Antonom Meltzerom.

502 Škorgava v celom prípade zohral vcelku zaujímavú úlohu, ktorú ešte ozvlášťňoval fakt, že vystavil svojmu bratovi Ladislavovi na hlavičkovom papieri DS list s nasledovným znením: „Upozorňujeme Vás, že máte byť zatknutý pre Vaše politické presvedčenie a pre Váš kladný postoj k USA, jej prezidentovi Trumanovi a ministrovi zahraničných vecí Marshallovi, o ktorých ste sa viac rázy vyslovil ako o našich ochrancoch a ochrancoch pravej demokracie, ktorej podľa Vás u nás niet. Preto radím Vám, opustíte územie ČSR a utiekajte sa pomoci amerických úradov.“ A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315, Hlavný zväzok, Trestné oznámenie, 20. 9. 1947. Tento list mal vzniknúť na žiadosť Ladislava Škorvagu, ktorý chcel emigrovať. Demokrati pri internom vyšetrovaní však poukázali na možnosť manipulácie, nakoľko podpis na dokumente sa nezhodoval so Škorvagovým, nesedelo ani jednacie číslo a do úradných miestností DS mal voľný vstup aj okresný šéf KSS František Benkoš, s ktorým sa Škorvaga kamarátil. Dodajme, že Škorvagovho otca odvliekli v roku 1945 Sovieti, v čase popisovaných udalostí nebol jeho pobyt známy (vrátil sa až v roku 1955). Samotný Ján Škorvaga bol členom HM, pričom podľa šetrenia žilinskej OŠB do tejto organizácie vstúpil pre obavy zo zatknutia gestapom (ukrýval partizána Ladislava Vojtu). A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315/1, Škorvaga Ján a spol. – šetrenie, 5. 8. 1947. Je zaujímavé aj to, že citované šetrenie žilinská OŠB vykonala na podnet VII. odboru PV už začiatkom augusta 1947, t. j. vyše mesiac pred odhalením, resp. zatknutím Meltzerovej skupiny.

a napokon – po spojení s Ratiborským – Tisove pohotovostné oddiely.⁵⁰³ Zvolené pomenovanie malo byť vyjadrením „piety a lásky“ ku krátko predtým popravenému ex-prezidentovi Tisovi.⁵⁰⁴ Toľko politicko-protokolárne. Otázne a nejasné aj napriek tomu ostáva, do akej miery išlo zo strany Meltzera o nejakú skutočnú činnosť, a do akej miery mu boli Tisove pohotovostné oddiely aj zásterkou pre nadväzovanie kontaktov s mladými mužmi či získavanie fotografií ich nahých tiel, ktoré vyžadoval, resp. sám zhotovoval. Celý prípad mal totiž aj takéto podtexty.

Popri Meltzerovej organizácii v Žiline fungoval aj krúžok okolo skladníka ČSD Eugena Ratiborského, ktorý nesúhlasil s povojnovými pomermi na Slovensku. Ratiborský začal s organizovaním skupiny, pričom uvažoval aj o zhromažďovaní zbraní. Aj verbálne vystupoval oveľa radikálnejšie ako Meltzer. Obe skupiny sa postupne zjednotili. Ďalšia podskupina existovala v Nových Zámkoch. Založil ju študent Ladislav Javorský s niekoľkými kamarátmi v apríli 1947. Vydali leták „Slováci“, neskôr začali s pravidelným vydávaním ilegálneho časopisu „Nástup“, ktorý zrejme zamýšľali vydávať za tlačový orgán Ďurčanským propagovanej „Strany národnej obnovy“, ale aj iných letákov (napr. „Smrť židobolševizmu, slobodu národu“). Treťou podskupinou bola skupinka študentov Vyššej lesníckej školy v Banskej Štiavnici, združená okolo Jána Reicha, ktorému Mišejka pri stretnutí vychválil spojenia a vplyvnosť Meltzerovej skupiny.⁵⁰⁵ Reich dokonca ich rozhovor opísal tak, že skupinu založil z podnetu Mišejku a Jána Mišteka. Tí aj iniciovali jeho schôdzku s Meltzerom, ktorá sa mala uskutočniť v marci, ale nakoniec sa konala až koncom mája 1947.⁵⁰⁶ Meltzer mal podľa bezpečnosti údajne v pláne vytvoriť z Reicha a jeho priateľov akýsi ozbrojený zbor (pritom však zbieranie zbraní bola zrejme skôr

503 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315, Hlavný zväzok, Trestné oznámenie, 20. 9. 1947.

504 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315/1, Zápisnica o výsluchu obvineného spísaná dňa 14. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor v Bratislave s Antonom Meltzerom.

505 LETZ, Róbert: Žilinská skupina Antona Meltzera a spol. z roku 1947, s. 115.

506 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315/74, Zápisnica napísaná 15. septem. 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor – za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Ján Reich.

Reichova ako Meltzerova iniciatíva), pričom od nich žiadal, aby sa dali prezrieť doktorom, a aby mu poslali svoje fotografie, kde by boli nahí.⁵⁰⁷ Na oplátku im sľúbil pravidelné prísuny propagačného materiálu. Reich pre Meltzera zohnal aj nefunkčnú nemeckú vojenskú vysielaciu s dosahom do 30 km, ktorá sa neskôr stala jedným z kľúčových dôkazov proti skupine.⁵⁰⁸ Zrejme najtragickejšou kapitolou tohto prípadu je napojenie Reicha na rotmajstrov Karola Čunderlíka a Gustava Čierneho. Obaja vojaci plánovali útek do zahraničia, hľadali však spôsob kontaktu s niekým zo zahraničia ešte pred odletom. Zoznámili sa s Jozefom Hrdlovičom, ktorý bol odsúdený za kolaborantstvo a ktorého mylne považovali za člena Ukrajinskej povstaleckej armády. Od Hrdloviča si sľubovali pomoc banderovcov pri odlete. O krátky čas Černý Hrdloviča v obave pred prezradením v lese nad Kuchyňou zastrelil svojou služobnou pištoľou,⁵⁰⁹ Hrdlovič sa totiž počas návštev pohostinských zariadení príliš „chválil“. Utiect' sa im nepodarilo, naopak na základe výpovedí Jána Reicha skončili vo väzení.⁵¹⁰ Černého súd v roku 1949 odsúdil na trest smrti, Čunderlíka na 25 rokov väzenia.⁵¹¹

Kým s Reichom udržoval Meltzer kontakt po vlastnej linke, spojitom medzi Meltzerom, Ratiborským a Javorským sa stala Javorského teta Zlatica Bašková. Javorského skupina vznikla, ako som spomínal, po Tisovej poprave koncom apríla 1947. Niektorí študenti novozámockého gymnázia vytvorili akýsi krúžok a začali s výrobou letákov. Pridal sa k nim aj jeden z ich profesorov, františkán Vševoľod Gajdoš, ktorý zhotovil fotomontáž Jozefa Tisu s nápisom „Za Boha život, za národ slobodu – Slovenský mučeník“.⁵¹² Pani Bašková

507 *Tamže*, a. č. S-315, Hlavný zväzok, Trestné oznámenie, 20. 9. 1947. Samotný Meltzer toto popieral a tvrdil, že to bol Reichov nápad. *Tamže*, Informace pro pána ministra, 15. 9. 1947.

508 LETZ, Róbert: Žilinská skupina Antona Meltzera a spol. z roku 1947, s. 115.

509 *Tamže*, a. č. S-315/327, Rozsudok, Or III 5/48, 18. 10. 1949.

510 LETZ, R.: Príprava a realizácia tzv. protištátneho sprisahania na Slovensku v roku 1947, s. 115.

511 Podrobnejšie pozri: PEJČOCH, Ivo: Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948 – 1955. Praha 2009, s. 37 – 42.

512 LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 154.

mala pre aktivity svojho synovca veľké pochopenie a začala ním vyrábané letáky a obrázky Tisa šíriť po celom Slovensku, najmä však v Žiline. Stretávala sa s množstvom ľudí a v konečnom dôsledku sa tak stala, z pohľadu bezpečnosti, vítaným spojivom medzi žilinskou a novozámockou podskupinou.⁵¹³ Pri jednej návšteve u Baškovej sa tam Javorský náhodou stretol s Ratiborským, ktorý prejavil o letáky záujem a sľúbil, že ich bude ako železničiar rozširovať po celom Slovensku. Koncom júla 1947 sa Javorský v Žiline prostredníctvom Antona Cabotku zoznámil s Lalinským, ich vzájomný styk sa postupne upevňoval a vyvrcholil spojením Javorského skupinky s Meltzerovou. Bašková okrem toho do celého prípadu svojim spôsobom zatiahla aj viacerých kňazov a mníchov, keď dodávala letáky a Tisove fotografie kňazovi Polykarpovi Minárikovi, ktorý ich mal šíriť vo svojom okolí ďalej. „Vedenie“ skupiny, resp. zástupcov Meltzerovej, Ratiborského a Javorského skupiny, sa stretlo tri razy, pričom všetky tri stretnutia sa uskutočnili až v auguste 1947. Okrem už spomínaných osôb (Meltzer, Ratiborský, Ratiborská, Lalinský) sa ich zúčastnili aj ďalšie osoby, napríklad tajomník KSS z Vrútok Jozef Haverla. Už na druhej schôdzke Ratiborský vyslovil podozrenie, že niekto „špicľuje“ a zaujímavý je popis tretej schôdzky tak, ako bol zaznačený pri výsluchu Júlie Ratiborskej: *„Tretia schôdzka bola 24. augusta 1947 u Baškovej, kde boli prítomní všetci tí, čo na predošlej, len bez Haverlu, ale prišiel tam šofér s jedným pánom, ktorý mal flajster na čele, ale nakoľko tento bol dosť cudzí, tak sa neprejednávali žiadne veci, ale sa len všeobecne debatovalo a niektorí hrali karty. Od Baškovej som odišla i s mužom do Stopov, kde sme počúvali rádio a dohadovali sme sa, že kto bol ten s tým poraneným čelom. Ešte na ulici Lalinský spomínal, že pána s flajstrom videl na NB v Žiline.“*⁵¹⁴ Tieto podozrenia boli reálne. K od-

513 Ako zaujímavosť dodávam, že písací stroj pre potreby Javorského Bašková zaobstarala od bývalého veliteľa koncentračného tábora pre židov v Žiline Rudolfa Marčeka, ktorý bol veliteľom tábora v čase deportácií židov (marec – august 1942). A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315/91, Zápisnica napísaná na Povereníctve vnútra VII. odbore dňa 16. septembra 1947 za prítomnosti vypočúvaného: Rudolf Marček.

514 *Tamže*, a. č. S-315/7, Zápisnica napísaná dňa 14. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor v Bratislave za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaná je: Júlia Ratiborská.

haleniu skupiny prišlo nasledovne: Ratiborský uvažoval o zaobstaraní zbraní. Iniciatívne sa obracal na známych – vojakov a žiadal ich o predaj zbraní. Ich odvoz na bezpečné miesto mal zabezpečiť šofér, ktorý však bol spolupracovníkom OBZ z Vojenskej oblasti 4. Prevoz zbraní sa nakoniec neuskutočnil, ale OBZ tak už začiatkom júla 1947 získala poznatky a prenikla do tejto organizácie. Je teda pravdepodobné, že aj spojenie týchto skupín už bolo uskutočnené „s pomocou“ bezpečnosti. Pretože sa v prípade angažovali len civili a účasť vojakov bola len v náznakoch, informovali o veci VII. odbor Povereníctva vnútra, ktoré „... vyslalo do Žiliny orgána – rezidenta s niekoľkými pomocnými orgánmi. Spomenutý dôverník sa denne stýkal s príslušníkmi podzemia, podával denne hlásenia rezidentovi VII. odboru a tento dával hlásenia ďalej cestou dialnopisu 5. oddel. 4 VO do Bratislavy, kde bol sprav. materiál spracovávaný spoločne so VII. odborom P. V.“⁵¹⁵ V citovanej súhrnnej správe sa konštatuje, že išlo o skupinky ľudí, ktorí neboli pevne organizovaní, nemali presne vyhranený cieľ, neboli napojení na zahraničie, nedisponovali zbraňami a ich vplyv či spojenie s armádou patrilo skôr do ríše túžob: „O spojení s armádou sa len hovorilo, ale počas celej sprav. činnosti sa objavilo len jedno konkrétne meno a to kpt. Kristman,⁵¹⁶ o ktorom sa len hovorilo, ale žiadna konkrétna činnosť nebola zistená.“⁵¹⁷ Vojenské hlásenie sa zdá byť v tomto prípade objektívnejšie ako zmanipulované policajné zápisnice a podáva vcelku vecný popis situácie ako aj postupu pracovníkov bezpečnosti: „...počas sprav. činnosti boli náznaky, že vedúcou osobou bude Eugen Ratiborský, skladník ČKD v Košiciach (...). Táto domnienka bola potvrdená tým, že do podzemia bol neskôr zapojený ďalší dôverník, ktorý sa zúčastňoval schôdzok u Ratiborského a podával orgánom VII. odboru hlásenia. Okolo Ratiborského sústred'ovali sa niekoľko osôb, poriadali schôdze, organizovali sa, rozdeľovali funkcie atď. Ra-

515 ABS, 302-147-6, Odhalenie protištátneho hnutia s ústredím v Žiline – hlásenie, č.j. 1780/5-A/3. Dôv. sprav. 1947, 30. 9. 1947.

516 V správe z 10. 10. 1947 sa už uvádza, že orgány OBZ okrem Gustava Kristmana v prípade „Žilina“ vyšetrovali aj ďalších 11 vojenských osôb. *Tamže*, Protistátni spiknutí na Slovensku. Účasť vojenských osôb, záverečná správa, 61299/dúv. A-1947, 10. 10. 1947.

517 *Tamže*, Odhalenie protištátneho hnutia s ústredím v Žiline – hlásenie, č. j. 1780/5-A/3. Dôv. sprav. 1947, 30. 9. 1947.

tiborský predstieral, že on vykonáva len rozkazy „vyšších miest“ a tu spomenul i nejaké vojenské vedenie a nejakého „generála z východu“. Ďalším šetrením a výsluchom Ratiborského bolo zistené, že Ratiborský je chvastúň, a že nemá žiadne vyššie spojenia. Toto sa konečne môže odôvodniť s tým, že Ratiborský nie je osobou, ktorá by po stránke intelektuálnej mohla vo vedení podzemia hrať významnejšiu úlohu. Ďalšou pozoruhodnou osobou javil sa Anton Meltzer, učiteľ (...). Počas sprav. činnosti nebola spozorovaná nijaká zvláštna aktivita. Zúčastňoval sa porád u Ratiborského, rozširoval letáky, ale zdalo sa, že sa drží stranou. Okolnosť, že má vlastnú skupinu, bola zistená až počas likvidovania. (...) Z našej strany sme považovali prípad za predčasný pre likvidovanie, ale civilné orgány sa rozhodli pre likvidovanie a stanovený deň 13. 9. 1947 o 5.00 hod. ráno.“⁵¹⁸ Teda zrejme až počas výsluchov sa do čela skupiny dostal Meltzer. Ďalším zdrojom informácií o skupine mohol byť aj spomínaný tajomník KSS J. Haverla, na ktorého trestné oznámenie Povereníctvo vnútra nepodalo.⁵¹⁹

Oficiálne sa však postup vyšetrovania pochopiteľne popisoval inak. Podľa zverejnenej úradnej správy Povereníctva vnútra sledovali pracovníci bezpečnosti toto hnutie už dlhší čas, avšak k zatýkaniu prikrčili až 13. septembra 1947 na základe výpovedí zatknutého (dovtedy na falošné doklady žijúceho) bývalého príslušníka divízie Waffen SS Galizien. Zo správy pre ministra vnútra vyplýva, že pracovníkom bezpečnosti sa podarilo zadržať ilegálne na Slovensku žijúceho sovietskeho štátneho občana Teodora Hruntovského. Hruntovský sa snažil zabezpečiť si falošné doklady na meno Fabok, ktoré mu mal poskytnúť Ladislav Škorvaga. Po svojom zatknutí však Hruntovský pristúpil na hru bezpečnosti a jeho prostredníctvom a na základe jeho výpovede polícia „oficiálne“ prenikla medzi členov Meltzerovej skupiny. Hruntovského náhodné zatknutie (11. septembra 1947) a jeho výpoveď z nasledujúceho dňa tak pracovníci bezpečnosti v konečnom dôsledku využili na „oficiálne“ odôvodnenie zatknutia a zamaskovanie provokovania a skutočných zdrojov

518 ABS, 302-147-6, Odhalenie protištátneho hnutia s ústredím v Žiline – hlásenie, č.j. 1780/5-A/3. Dôv. sprav. 1947, 30. 9. 1947.

519 LETZ, Róbert: Žilinská skupina Antona Meltzera a spol. z roku 1947, s. 116.

prezradenia.⁵²⁰ Sledovanie skupiny ale trvalo od polovice júla 1947. Aj Ladislava Škorvagu zadržali príslušníci Oblastnej úradovne štátnej bezpečnosti v Klatovech pri pokuse o prekročenie hraníc už 28. júla 1947, pričom: „Škorvagu tajně sledovali dva orgánové Pověření vnitra z Bratislavy, kteří si nepřáli provést protokolární výslech se zatčeným.“⁵²¹ To však v Žiline nevedeli. Keďže práve august 1947 je obdobím najrozsiahlejších aktivít a aktivizácie celej skupiny, priam sa natíska myšlienka o tom, že niektoré aktivity skupiny boli už do značnej miery provokované Poverenictvom vnútra. Tomu by naznačovali aj niektoré formulácie úradných hlásení: „*Způsob našeho zpravodajského pronikání do této organizace se dal vícero cestami, takže naše poznatky o činnosti a plánech této organizace jsou z vícero stran. Soutavně pozorované a kontrolované, a proto plně věrohodné. Rozsáhlost a důležitost případu vyžadovala mimořádně opatrný postup, a proto bylo upuštěno od důkladnějšího zjištění určitých detailů a momentů, kterých objasnění však očekáváme v nejbližší době dalším zpravodajským postupem a v konečné fázi též výsledkem zúčastněných osob.*“⁵²² Zachované doklady o stopovaní a prešetrení Jána Adama Škorvagu, Ratiborského a ďalších, ktoré na pokyn VII. odboru (zrejme Mateja Béla) vykonávali koncom augusta 1947 jednotlivé OŠB sú jednoznačným svedectvom o nenápadnom dozeraní pracovníkov bezpečnosti na jednotlivých aktérov skupiny Meltzer a spol. Vyšetrovanie prípadu a ďalšie zatýkania pokračovali ešte aj v roku 1948, keď bezpečnosť do prípadu začala nasadzovať aj ďalších spolupracovníkov (napr. Žigmund Forro alias Dr. Juraj Lányi), išlo však už len o dozvuky celej akcie.⁵²³ Vyšetrovanie v tamojšej odbočke VII. odbor neponechal len

520 Prítom ale NB po Hruntovskom pátrala minimálne od 2. júla 1947 a vedelo sa, že sa zdržuje v obvode stanice NB Krásno nad Kysucou. A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315/18, Hruntovský Teodor, príslušník býv. nemeckej brannej moci – zadržanie, č. j. 261 dôv./1947, 11. 9. 1947.

521 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315/5, Škorvaga Ladislav, pokus o ilegálnu prekročenie hraníc z ČSR do Nemecka, č. j. VII-SI/17272/taj.–1947, 13. 8. 1947.

522 *Tamže*, Prípad č. I., Odhalení illeg. protistátní organizace, nedatované.

523 *Tamže*, a. č. S-315/245, Protištátné sprisahanie – hlásenie poznatkov, č. j. 243 zprav./1948, 12. 2. 1948.

na pleciach žilinskej OŠB, z Bratislavy prišla zvláštna vyšetrovacia skupina pod vedením Rudolfa Lančariča.

Výkonní orgáni Povereníctva vnútra a žilinskej OŠB začali okamžite zatýkať, v prvom rade Meltzera, J. A. Škorvagu, Baškovú, Ratiborského, Lalinského a ďalších. Počas nasledujúcich domových prehliadok bezpečnosť zhabala aj množstvo letákov a písomností, vysielačku a zbrane.⁵²⁴ Podľa citovanej správy sa zdá, že sa pôvodne uvažovalo využiť prípad na diskreditáciu katolíckej cirkvi: „Prvými výsledky bylo dokázáno spojení menovaných osob s vyššími funkcionáři, resp. činiteli veřejného života vojenského a duchovního. Tak na příklad s pplk. duch. sl. Ladnickým [správne Anton Lednický, pozn. M. M.]⁵²⁵, doktorem Polykarpom [správne Polykarp Minárik, pozn. M. M.], františkánem Mlinářikem a jinými.“⁵²⁶ Ako cieľ si podľa bezpečnosti táto organizácia vytýčila vytváranie „Tisových pohotovostných oddielov“, ktoré mali vo vhodnom čase uskutočniť prevrat, spojiť sa s banderovcami, propagovať svoje idey v letákoch a napokon spáchať atentát na prezidenta Eduarda Beneša, ktorý mal uskutočniť člen hradnej stráže Gejza Kazimír (synovec Júlie Ratiborskej). S týmto nápadom mal prísť Ratiborský, ktorý tiež navrhoval zavraždenie gen. Bohumila Ečera (odveta za zatknutie Tisa), ako aj predsedu Národného súdu Dr. Igora Daxnera (zrejme za Tisovo odsúdenie). Istý proticirkevný rozmer dokladajú aj viaceré tvrdenia zaistených osôb, asi najexplicitnejšie to vyjadril Jozef Guliš v dodatku k svojmu protokolu: „Dňa 18. septembra 1947 bol som vypočúvaný jedným bezpečnostným orgánom a do zápisnice som udal zväčša úplne nepravdivé údaje. Týka sa to najmä krížikovej akcie, z ktorej som obvinil kaplána Hanku, ďalej z rozširovania ilegálneho časopisu „PeDerJeT“ a „Ohlas“, z ktorého som tiež nepravdive obvinil kaplána Hanku. Tak tiež som nepravdive obvinil menovaného, že mi vyhotovil legitimáciu

524 *Tamže*, Hlavný zväzok, Informácie pro pána ministra, 15. 9. 1947.

525 Lednický sa do skupiny dostal vlastne náhodou, len päť dní pred zatknutím navštívil Meltzera, s ktorým sa zbežne poznal. Lednický chcel odcestovať za svojim otcom do Ameriky a Meltzer mu pomáhal sfalšovať pas. Pri tejto práci debatovali aj o politike a Meltzer Lednického žiadal, aby navštívil v zahraničí Sidora a informoval ho o jeho aktivitách. *Tamže*, Hlavný zväzok, Informácie pro pána ministra, 15. 9. 1947.

526 *Tamže*.

s fotografiou. Toto svoje jednanie ospravedlňujem tým, že bezpečnostný orgán na začiatku vyšetrovania mi začal vyhrožovať, že mi poláme rebrá, vyškriabe ladviny /dokrvaví/ a mi striktne prehlásil, aby som označil ako páchatel'a rozširovania protištátnych letákov niektorého kňaza.⁵²⁷ Guliš v citovanom protokole z výsluchu tiež výstižne pomenoval dôvod, prečo sa zapojil do šírenia letákov. Tento dôvod podľa môjho názoru platil aj pre väčšinu ostatných študentov, ktorí sa na podobných akciách podieľali: „Ako pohnútku k uvedenému trestnému činu uvádzam, že je to mladícka ambicióznosť, proste rečeno domnieval som sa, že za daných okolností stanem sa voľakedy významným a niečo znamenajúcim dejateľom, poľahky hrdinom.“⁵²⁸ V súvislosti so žilinskou skupinou sa im však pripísali aj niektoré letáky, ktoré rozhádzoval z vlaku košický okresný tajomník KSS Albín Kokles, a ktoré zrejme vznikli z iniciatívy komunistov ako provokácia.⁵²⁹

Tu teda vidieť, že načasovanie zatýkania na 13. septembra 1947 nebolo ani najmenej náhodné – týždeň pred vypršaním partizánskeho ultimáta to jednoducho ani nemohla byť náhoda. Zo strany bezpečnosti išlo o akciu, ktorá bola koordinovaná stranickým aparátom na určený čas a s určenými postupnými krokmi. Teda odhalenie spojenia regionálnych štruktúr Demokratickej strany s ilegálmi bolo krokom číslo jeden. Druhým krokom, ktorý nasledoval okamžite po prvom, bolo spojenie centra Demokratickej strany s ľudáckou emigráciou – tu sa objavuje kuriér Rudolf Komandera. Túto fázu „sprisahania“ odštartoval dňa 22. septembra 1947 predseda Zväzu slovenských partizánov Karol Šmidke na demonštrácii Zväzu, kde vyhlásil, že do sprisahania sú zapletení ľudia s poslanceckými legitimáciami.⁵³⁰

V druhej polovici septembra sa objavuje v celej veci nový prvok, ktorý priniesol zmenu dôležitosti. Práve tu prichádza na scénu spojka emigrácie Rudolf Komandera, ktorého pracovníci VII. odboru

527 Tamže, a. č. S-315/96, Zápisnica napísaná dňa 21. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor s Jozefom Gulišom.

528 Tamže.

529 Letáky vyzývali do boja proti partizánom, Čechom, Židom a za J. Tisu. LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 155.

530 LETZ, R.: Príprava a realizácia tzv. protištátného sprisahania na Slovensku v roku 1947, s. 111.

Povereníctva vnútra zatkli 17. augusta 1947 v Bratislave. Informácia pre ministra vnútra z 23. septembra 1947 ho už spomína a od tohto času sa postupne prikročilo k vykonštruovaniu tzv. protištátneho sprisahania vo svojej konečnej podobe.⁵³¹ Postupne sa začalo s prípravou sprisahania a pripravovaním jednotlivých aktérov – dotváranie Komanderových výpovedí proti Kempnému a Bugárovi, príprava Otta Obucha atď.

V súvislosti so zatýkaním sa v Žiline uskutočnila aj jedna pomerne kuriózna udalosť. Zatýkanie vyvolalo v Demokratickej strane pochopiteľne veľkú nervozitu. Už 13. septembra 1947 prišiel na OŠB v Žiline poslanec ÚNS Jaroslav Vyškovský, podľa tvrdenia polície pod vplyvom alkoholu, a rušil vyšetrovanie. Od Ignáca Čaplu žiadal informácie o prebiehajúcom vyšetrovaní (zrejme tajomníka J. A. Škorvagu), ktoré mu tento odmietol dať a takisto sa odmietol predstaviť. Čapla Vyškovského nakoniec z úradu vyhodil.

Vyšetrovanie v Žiline pokračovalo aj po zmene priorít. Dňa 26. septembra 1947 okolo 15. hodiny pracovníci bezpečnosti zatkli oblastného tajomníka DS Vojtecha Števíka, uskutočnili u neho domovú prehliadku a potom ho odviekli do úradu, kde ho začali vy počúvať. Števík bol zrejme do celého prípadu zapojený provokatérom Bohuslavom Slávikom. Boli to kamaráti z detstva a spolužiaci. Slávik Števíkovi rozprával o ilegálnych skupinách, spojení s Ďurčanským a dokonca sa aj pochválil, že pracuje pre Povereníctvo vnútra: *„Na moju otázku, kto prevádza spojenie medzi emigráciou, špeciálne medzi Ďurčanským a s ľuďmi, ktorí pracujú protištátne na Slovensku, odpovedal mi, že spojenie prevádza on, t. j. - Slávik. Nakolko som poznal Slávika, vedel som, že rád veci zveličuje a robí sa dôležitým, podceňoval som tento jeho výrok, ja som sa opýtal Slávika, ako sa dostal do spojenia s Ďurčanským alebo Sidorom a odkiaľ má vedomosti o sporoch medzi Sidorom a Ďurčanským. Slávik mi dôverne zdelil, že je u spravodajskej služby Povereníctva vnútra – a že v tejto funkcii sa dostal do styku s emigráciou a vraj toto mu umožňuje pracovať pre ňu. Ďalej mi hovoril, že pri tom musí dávať pozor, že moderná výzvedná služba pracuje tak, že sama vysielá*

531 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, Hlavný zväzok, Informace pro pána ministra, 23. 9. 1947.

*do podzemia svoje buňky, aby zistila celú sieť.*⁵³² Slávik však do prípadu zatiahol viacero osôb, okrem Števíka aj Dr. Biňovského, Júliusa Senaya, Kolomana Čerhélyiho, Jozefa Markoviča a iných, Števík však bol z pohľadu mocenského boja najdôležitejší. Samotný Slávik sa však podľa trestného oznámenia v tom čase už nenachádzal na území ČSR.⁵³³

V súvislosti so zatknutím Števíka –išlo o druhý priamy zásah do štruktúr DS v oblasti – prišli večer okolo deviatej hodiny pred žilinskú OŠB povereník financií Dr. Matej Josko, poslanec Jaroslav Vyškovský a Joskov tajomník Ing. C. Kubinec. Keď im po zazvonení a pomerne dlhom čakaní neprišiel nikto otvoriť, vytiahol Josko pakľuč a snažil sa dvere otvoriť vlastnými silami. Počas akcie však prišiel k budove práp. Rapko, ktorý predvádzal na výsluch podpredsedu žilinského ONV Ing. Vladimíra Franka. Po krátkej výmene názorov vstúpili všetci do budovy, kde sa Joskovi postavil do cesty Ignác Čapla a nechcel ho pustiť ďalej. Čapla dokonca Joska odsotil, ale ten sa aj napriek tomu vtlačil do miestnosti, kde Lančarič práve vypočúval Števíka. Josko si potom od Lančariča pýtal Čaplovo meno, ale ten mu uviedol len jeho služobné číslo. Keď do kancelárie vstúpili povereník Matej Josko, poslanec Jaroslav Vyškovský a Ing. Franko, nasledovala podľa Lančariča značne emotívna scéna: *„Sotva p. povereník Josko vkročil do miestnosti, nesúc v ruke legitimáciu, predstavil sa kto je a priamo reval, že chce vedieť meno toho gaunera, ukazujúc pri tom na orgána Pov. vnútra Ignáca ČAPLU. Čapla bol v tom čase vo vedľajšej miestnosti, do ktorej boli dvere otvorené. Pritom začal povereník Josko veľmi silne kričať, že chce vedieť meno spomenutého orgána. Keď ja ako vedúci vyšetrovania som sa slušným spôsobom od povereníka Josku doprosoval, aby mi povedal príčinu, tento stratil úplne vládu nad sebou a začal na mňa ešte väčšmi kričať, aby som dal teda moje meno. Pri tom vytiahol z vrečka pištoľ a začal ňou trieskať o stôl a rozbil pri tom mramorové ťažítka*

532 *Tamže*, a. č. S-280/152, Zápisnica, spísaná na OŠB v Žiline za prítomnosti podpísaných dňa 26. septembra 1947 s obvineným tajomníkom obl. sekr. DS Vojtechom Števíkom.

533 *Tamže*, a. č. S-280/VII, Dr. Július Senay a spol. – prípravy úkladov o Republiku – trestné oznámenie, č. j. 45.301/1947, 14. 11. 1947.

z *kalamára*.⁵³⁴ Lančarič však zrejme udalosť zdramatizoval. Podľa inej jeho zápisnice, datovanej 2. októbra 1947, sa Josko v priebehu debaty ukludnil a dokonca ho ponúkol cigaretou.⁵³⁵ Josko sa potom snažil telefonicky zastihnúť povereníka vnútra v Bratislave a medzi tým sa Števíka pýtal, prečo je vyšetrovaný, ako s ním zaobchádzajú a či sa proti nemu nepoužíva násilie. Ten to poprel. Ale problém bol v tom, že Lančarič Števíka vypočúval nie pre nejakú trestnú činnosť, ale sa ho pýtal na interné otázky Demokratickej strany. V tejto súvislosti je symptomatické, že prvý výsluch Števíka v deň, keď ho zatkli, sa netýkal žiadnej protištátnej skupiny, ale jeho nedorozumenia s Dr. Pavlom Frašťackým, bratom povereníka Rudolfa Frašťackého ohľadom vzťahov medzi katolíkmami a evanjelikmi.

Josko pristúpil späť k telefónu a v tej chvíli do miestnosti vstúpil ďalší pracovník VII. odboru PV Adolf Předák, ktorý o dianí v miestnosti nevedel. Podľa Lančariča však poučený predchádzajúcou Vyškovského akciou rovno pri vstupe do miestnosti rázne skríkol: „*Kto nemá poslaneckú imunitu von za dvere!*“. Vyhnal teda vyšetrovaného Števíka a keďže Joska nepoznal a ten sa zjavne nechystal odísť, stlačil vidlicu telefónu a prerušil spojenie. Josko mal zareagovať tým, že udrel Předáka slúchadlom od telefónu. Podľa Franka sa však situácia udiala tak, že Předák chcel Joskovi telefón vytrhnúť a ten ho udrel neúmyselne.⁵³⁶ Předák zareagoval okamžite a rovno Joskovi strelil facku.⁵³⁷ Do začínajúcej bitky sa mal pridať aj Vyškovský, ale do miestnosti sa nahrnuli policajti a zúčastnených od seba odtrhli. Lančarič sa potom pokúsil ukludniť situáciu a Josko sa s Předákom čiastočne pomerili. Celá vec skončila značne roztržito, Ferjenčíkovi sa dovolali, najprv s ním hovoril Josko, potom podal hlásenie Lančarič, ktorý označil za

534 SNA, f. ÚV KSS, GT 1945 – 51, šk. č. 2165, inv. j. GT – 353, Zápisnica, napísaná na OBZ v Žiline dňa 27. sept. 1947 za prítomnosti podpísaných. Predmetom zápisnice je incident, ktorý sa odohral dňa 26. 9. 1947 o 21.15 hod v miestnostiach OŠB v Žiline. K veci vypovedajú: vrch. strážm. Rudolf Lančarič.

535 *Tamže*, Zápisnica, napísaná dňa 2. X. 1947 v úrade OŠB v Žiline za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je ako svedok Rudolf Lančarič.

536 *Tamže*, Zápisnica, napísaná na OŠB v Žiline, 2. X. 1947, vypočúvaný je ako svedok Ing. Vladimír Franko.

537 Josko to zvlášť ťažko niesol, pretože sám pomohol Předákovi do služieb bezpečnosti.

vinníkov Joska a Vyškovského. Na záver Josko prehlásil, že neprišiel intervenovať a ak Števík niečo spravil, treba ho zavrieť. S policajtmí sa už rozlúčil bez emócií, s pozdravom „dovidenia kolegovia“.

Celú vec si nenechala ujsť ani radikálna redakcia týždenníka Partizán, aj v tomto prípade zásobovaná materiálmi a informáciami priamo z vyšetrovania. V článku *Sekretariát DS v službách sprisahania proti ČSR* redakcia priniesla propagandistický pohľad na udalosti, pričom komunistický zámer so sprisahaním jasne dokladali dramatické podnadpisy typu *Zaistený tajomník DS, Vedúci člen sprisahania hovorí o sprisahaní, Duchovné osoby v sprisahaní, Výsledok dohody s ľudáctvom*.⁵³⁸ Redakcia Partizána, verná svojmu ideologickému zameraniu, ukázala na spojenie Demokratickej strany, cirkvi a ľudáctva. Kritike sa nevyhol ani neustále pranierovaný Kukliš, ktorého Partizán obvinil z toho, že jeho kritika VII. odboru Povereníctva vnútra a volanie po dodržiavaní zákonov mali len maskovať rôzne protištátne živly. Okrem toho prezentovali aj ďalšie argumenty: „*No, napriek tomu, že p. škpt. Kukliš neprestajne omieľa, že príslušníci VII. odboru sú neodborníci, bol výtečník [Škorvaga, pozn. M. M.] v pravý čas zaistený. Môžeme kludne povedať partizánmi, lebo celý tento odbor je v rukách ľudí, ktorí za republiku v partizánskych oddieloch bojovali a teraz znova svojou schopnosťou dokazujú svoju oddanosť nášmu zriadeniu a dávanie nie slovami, ale činmi najlepšiu odpoveď škpt. Kuklišovi.* [zvýraznené v origináli, pozn. M. M.]“⁵³⁹ Partizán priniesol aj faksimile dokumentu, ktorý zaslal okresný tajomník DS svojmu bratovi, a v ktorom ho upozorňoval na blížiacu zatknutie. Nie je tam však ani slovo o nejakej protištátnej činnosti.

Od skupiny Meltzer a spol. už prichádzame priamo k dvom najhorúcejším kauzám jesene 1947, ktoré sa do značnej miery aj prelínajú – k prípadu agenta SAV Otta Obucha, ktorý pracoval v kabine te podpredsedu vlády Jána Ursínyho, a k takzvanému slovenskému sprisahaniu, t. j. bezpečnosťou vykonštruovanému prípadu spolčenia sa dvoch generálnych tajomníkov DS Miloša Bugára a Jána Kempného s ľudáckym exilom. Ide tu o tému, ktorá sa teší už od začiatku

538 Partizán, roč. 3, 1947, č. 37, mimoriadne vydanie, Sekretariát DS v službách sprisahania proti ČSR.

539 Tamže.

90. rokov 20. storočia značnej pozornosti historikov a podľa môjho názoru je už spracovaná na takej úrovni, že je ťažké dodať nejaké nové informácie. Preto sa v tejto časti obmedzím najmä na zrekapitulovanie už známych poznatkov poukázaním na to, ako celú vec vnímali pracovníci bezpečnosti a neobídem samozrejme ani môj pohľad na celú vec.

Začiatok tzv. slovenského sprisahania však nezačína na Slovensku. Ako som už spomínal, skupina okolo L. Jankoviča vytvorila na Vianoce 1945 organizáciu, ktorú pomenovali Slovenský revolučný odboj. Tá sa mala do istej miery stať pokračovateľkou už spomenutej Slovenskej tajnej ochrany, pričom po krátkom čase sa niektorí členovia SRO dohodli na užšej spolupráci s Ďurčanským a jeho Slovenským akčným výborom (SAV). Emigranti sa začali postupne aktivizovať a na Slovensko prichádzali rôzni kuriéri, ktorí mali aj osobné, aj politické úlohy. Nešlo samozrejme o žiadnych profesionálnych agentov, využívali sa najmä pašeráci a rôzni mladí nadšenci, bývalí funkcionári Hlinkovej mládeže. Z pohľadu veľkých dejín sa do nich najvýznamnejšie zapísal Rudolf Komandera. Ako bývalý aktivista HM v roku 1945 evakuoval a v Bavorsku žil v komunite ľudí s podobným osudom. Komandera, ktorého nadšenie pre ľudácky režim sa utvrdilo najmä jeho negatívnymi zážitkami zo začiatku povstania a celkovou atmosférou, ktorá v Rakúsku a Nemecku v komunite bývalých predstaviteľov ľudáckeho režimu a ich nasledovníkov panovala, sa teda rozhodol aktívne bojovať za to, čo považoval za správne, v konečnom dôsledku výrazne zamiešal karty na slovenskej politickej scéne a dostal do nešťastia nielen seba, ale aj mnoho ďalších ľudí.

Komandera po prvý raz od odchodu do exilu navštívil Slovensko v júli 1946 na legálnu priepustku.⁵⁴⁰ O jeho existencii však pracovníci bezpečnosti nevedeli, do pozornosti sa dostal až v súvislosti s už spomínaným zatýkaním Kačeriaka, Mihaloviča, Štefula a ďalších. Informácie o jeho angažovaní sa v zahraničí vypovedali Petráš, Mihalovič aj Štefula. Petráš Komanderu označil za kuriéra, ktorý chodí na Slovensko, Mihalovič nielen za spojku medzi Bavorskom a Viedňou, ale aj ako človeka, ktorý na Slovensku vyhľadáva rôzne spojenia. V zápisnici sa objavuje aj tvrdenie, že Komandera chce navštíviť Mi-

540 JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia, s. 56.

loša Bugára a Jána Kempného.⁵⁴¹ Polícia síce nevedela, že Komandera tento svoj zámer aj realizoval (Kempný to neskôr popieral), no aj tak to bola nepochybne zaujímavá a podnetná informácia. Bezpečnosť teda „chytla“ potrebnú stopu – nájsť spojenie medzi ľudákmi v exile a ich kuriérom Rudolfom Komanderom a podzemím na Slovensku. Sledujúc túto stopu zadržali pracovníci VI. odboru Ing. Ľudovíta Šramka, Komanderovho priateľa a spolužiaka, ktorý počas výsluchu priznal, že ho Komandera navštívil a že mu vravel o svojom stretnutí s Kempným na sekretariáte DS. Kempný sa tak stal v očiach bezpečnosti osobou, na ktorú je zo zahraničia napojený Ferdinand Ďurčanský, pričom spojenie mal zabezpečovať práve Komandera.⁵⁴² V internej správe je to konštatované úplne otvorene: *„Komandera cestou svojich dôverníkov a svojej matky v Lipt. Sv. Mikuláši rozdeľoval materiál odboja pre Slovensko a osobne nadviazal styky priamo s najvyššími miestami a osobnosťami na Slovensku. Tak bolo zistené, že Komandera nadviazal osobne styk s istým poverenikom a vyjednával s istým generálnym sekretárom istej politickej strany, s ktorým sa dohodol v mene Slovenského akčného výboru na spoločnom postupe.“*⁵⁴³ Kým Kempný bol pre bezpečnosť podozrivý hneď, druhý dôležitý aktér celej kauzy, Dr. Miloš Bugár, mal spočiatku väčšiu dôveru. Ale aj to sa malo čoskoro zmeniť – v októbri 1946 bezpečnosť zlikvidovala skupinu Ing. Racíka, kde sa opäť objavilo Bugárovo meno a to – ako som už spomínal – v dosť nepríjemných súvislostiach. Prvé „boje“ sa však viedli len okolo Kempného, Bugár dočasne ostával v úzadí. Pritom je ale nutné si uvedomiť, že emigrácia nepodporovala DS – videli v nich centralistov, „Čechoslovákov“, bývalých agrárnikov a evanjelikov – teda nepriateľov. Ďurčanský pred voľbami v roku 1946 otvorene vyzýval ľudí voliť bielymi lístkami a ani po voľbách nebol jednotný názor. Objavovali sa dokonca aj názory, podľa ktorých by bolo lepšie,

541 Otázkou však je, do akej miery išlo o Mihalovičovo tvrdenie a či nebolo vynútené. ŠA BA, f. KS BA, Tk 2172/1946, Zápisnica, napísaná na Poverníctve vnútra, VI. odbor v Bratislave, dňa 17. aug. 1946 za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Mihalovič Viliam.

542 JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia, s. 59.

543 *Tamže*, s. 59 – 60.

ak by väčšinu získali komunisti.⁵⁴⁴ Dôvodom, prečo sa Komandera pokúsil nadviazať s Kempným a Bugárom kontakt, boli podľa jeho tvrdenia najmä útoky, ktoré sa proti nim objavovali v komunistickej tlači, kde ich obviňovali zo sympatií k ľudáctvu a z bývalej príslušnosti k HSĽS.⁵⁴⁵ Komandera teda konal podľa hesla „nepriateľ môjho nepriateľa je môj priateľ“.

Koncepcia spájania DS s ľudáckym podzemím či emigráciou sa po prvý raz medzi komunistami objavila krátko po prehratých voľbách v roku 1946. Ako spojenie s ľudákmi sa interpretovala už samotná Aprílová dohoda, ktorú uzavreli evanjelici a katolíci z DS. Ako nebezpečenstvo boli vnímaní najmä viacerí katolícki intelektuáli (Pavol Čarnogurský, Ľudovít Obtulovič, ale aj iní). Polícia viacerých z nich zatkla, vyšetrovanie sa však týkalo najmä aktuálnych otázok – napr. v prípade Čarnogurského sa vyšetrovanie týkalo hľadania advokáta pre Jozefa Tisu a najmä prípravy a uzavretie už spomínanej Aprílovej dohody.⁵⁴⁶ Tieto protokoly však dočasne ostali v zálohe. Medzi ďalšie kroky patrilo prvý útok proti Kempnému, ktorý pripravili komunisti pomocou časopisu Partizán 8. decembra 1946, keď od podpredsedu Zboru povereníkov žiadali, aby vyšetril, kedy prijal predstaviteľa emigrácie a aké dohody s ním uzavrel. Tento protiútok považovali pracovníci VI. odboru za najlepšiu odpoveď na vyjadrenia člena SNR za Demokratickú stranu Júliusa Kukliša, ktorý 29. novembra 1946 na

544 ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/1, Zápisnica napísaná dňa 29. augusta 1947 na Ministerstve vnútra v Prahe za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera.

545 Tento motív správne predpokladal aj samotný Miloš Bugár: „*To, že zahraničná emigrácia mňa, ako aj Dr. Kempného snád' považovala, za ľudí priaznivého založenia pre myšlienku tohto hnutia je odôvodnené tým, že po uzavretí dohody katolíkov a evanjelikov v rámci DS začala KSS tlač proti nám útočiť, označovala nás za reakcionárov a fašistov a ľudákov. Ja som však svojou činnosťou k tejto domnienke žiadnej príčiny nedal.*“ ŠA BA, f. Štátny súd, Hp 4/48, Zápisnica, spísaná dňa 16. októbra 1947 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Dr. Milošovi Bugárovi pre § 2 lit a/ zák. č. 320/40 Sl. z. Výpoveď Bugára.

546 LETZ, Robert: Pavol Čarnogurský a parlamentné voľby v roku 1946. In: ČARNOGURSKÝ, Ivan (ed.): Slovenská historická identita v XX. storočí. Zborník príspevkov z konferencie konanej pri príležitosti 100. výročia narodenia Pavla Čarnogurského (1908 – 1922) dňa 13. mája 2008. Bratislava 2009, s. 155 – 157.

4. zasadnutí pléna Slovenskej národnej rady vo svojom zamyslení nad právnym poriadkom na Slovensku ostro napadol praktiky VI. odboru Povereníctva vnútra. Poukázal na to, že po rozpustení žandárskeho zboru sa do NB prijímalo najmä s prihliadnutím na stranícku legitimitáciu, teda najmä členov KSS, a to bez ohľadu na vedomosti, praktické schopnosti či bezúhonnosť a morálny kredit a vo svojej reči v podstate vyhlásil, že VI. odbor PV nerešpektuje zákony, prenasleduje nevinných ľudí a najmä sa aktívne snaží o zdiskreditovanie Demokratickej strany.⁵⁴⁷ Postupne ale iniciatívu do svojich rúk prebrali komunisti. Kanonádou pred frontálnym útokom sa stali prejavy ministra vnútra Noseka v Národnom fronte a Ladislava Holdoša v pléne SNR (obidva v júni 1947), kde aj na základe Čarnogurského výpovedí z roku 1946 účelovo spojili Aprílovú dohodu a ľudácku emigráciu.⁵⁴⁸

Teda aj takéto útoky sa stali pre Komanderu signálom, na koho sa má na Slovensku obrátiť. V rovnakom čase začal útok proti Kempnému, ale aj poslancovi za DS Jozefovi Staškovi aj z inej strany. Pretože sú z pohľadu vytýčenej témy len okrajovou záležitosťou, nebudem tomu venovať veľa miesta. Ide o zápisky Jozefa Kosorína, kde sa venoval najmä zjazdu mladej ľudáckej generácie v polovici januára 1945, ale aj ďalším spoločenským stretnutiam, kde sa zúčastnili aj Kempný a Staško, ale aj Ferdinand Ďurčanský, pričom Kosorín v nich zachytil aj ich vzájomné rozhovory.⁵⁴⁹ Viacerí politici (predovšetkým G. Husák, ale aj Ján Čaplovič) a samozrejme aj bezpečnosť začali na ich základe konštruovať teórie o tom, že obaja menovaní politici DS zrejme prijali od Ďurčanského poslanie vykonávať na Slovensku činnosť v prospech exilu, obnovenia Slovenskej republiky a ľudáckeho režimu.⁵⁵⁰ Zdá sa, že okrem slovenských komunistov (či už straníckych funkcionárov alebo pracovníkov bezpečnosti), mali značný podiel na vyhrocovaní útokov proti DS aj príslušníci z Čiech. Mjr. Pokorný, ktorého sme už spomínali, v tomto smere pracoval už najneskôr na

547 Prejav J. Kukliša je dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1946snr/stenprot/004-schuz/s004009.htm>. Prístup dňa 12. 12. 2009.

548 LETZ, R.: Pavol Čarnogurský a parlamentné voľby v roku 1946, s. 157.

549 LETZ, R.: Príprava a realizácia tzv. protištátneho sprisahania na Slovensku v roku 1947, s. 107.

550 O tom pozri: JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia, s. 61 – 64.

prelome rokov 1946 a 1947, pričom jeho počínanie sa zrejme stalo inšpiráciou aj pre slovenských „súdruhov v bezpečnosti“. Tak napríklad už 17. februára 1947 podľa úradného záznamu zo služobnej cesty na Slovensko sa stretol s informátorom „Š.“⁵⁵¹, „*velmi dobrým známým dr. Bugára, který má značné možnosti získavati zprávy z katolického křídla DS a budovati si síť spolupracovníků mezi Čechy v Bratislavě, mezi legionáři a sledovat pobyt cizinců.*“⁵⁵²

V už citovanej zápisnici o výsluchu Rudolfa Komanderu z konca augusta 1947, ktorá zrejme ešte nie je (príliš) ovplyvnená snahou vyšetrovateľov o vynuovenie účelových výpovedí, Komandera popísal aj svoje prvé stretnutie s oboma politikmi DS. Navštívil ich počas stránkových hodín na sekretariáte strany, kde prijímali občanov podľa poradia, v ktorom sa zapísali v návštevnej knihe. Bugárovi povedal, že prichádza zo zahraničia, ale veci to nepomohlo – politik mal k predstaviteľom emigrácie negatívny postoj a otvorene mu povedal, že národ sa musí zapojiť do budovania svojej vlasti doma. Podobne nepochodil ani u Kempného, s ktorým viedol len rozhovor o všeobecných témach. Pobyt na Slovensku mal na Komanderu značný vplyv: „*Získal jsem informace, na základě kterých bychom mohli změnit postoj. V zahraničí byl úplný radikalismus – popírání toho stavu, který byl na Slovensku ve všech stranách. Já jsem odešel s poznatký, že toto musí být uznáno a na to musí být napojeno. Že celý směr zahraniční práce se musí změnit, protože to co je doma, prospívá národu a že politický vývoj nedovolí, aby vznikla křivda národu jako celku, i když je v tom čase v rámci ČSR. Byla určitá podujetí, s kterými my v zahraničí, resp. nějaké skupiny mohly celkem směle souhlasit. Na př. parcelace pozemků, výměna obyvatelstva. (...) Podle toho co jsem zde viděl, bylo důkazem toho, že domácí vývoj není takový, jak si ho zahraničí představuje. Zde nevládne teror, násilí a že nemá význam zůstat na těchto představách a že je třeba najít nějaký způsob, jak do tohto odbojového hnutí zapojit všechny kruhy politické doma tak, aby v každém případě, zda bude válka, zda diplomatický úspěch západu, či mír, mohlo Slovensko*

551 O koho ide, sa mi bohužiaľ nepodarilo zistiť.

552 Archiv ÚPN, f. A2/1, inv. j. 12, Zpráva o slovenské cestě ve dnech 10. – 18. února 1947.

*obstát.*⁵⁵³ Keď Komandera predniesol takéto názory, vyvolalo to u ostatných členov emigrantskej kolónie zmiešanú pocity. Začali ho podozrievať, že im niečo tají, že sa postretával s politicky činnými evanjelikmi, ktorí ho ovplyvnili takýmto „nežiadúcim smerom“.⁵⁵⁴ Táto nedôvera sa Komanderu dotkla a na istý čas sa prestal angažovať – zamestnal sa vo firme na výrobu hračiek.

Medzitým sa však udalosti hýbali aj v emigrácii. Do zahraničia dorazili Štefan Chalmovský a Anton Kšinant. Obaja priniesli nové informácie zo Slovenska. Neboli to však informácie, ktoré by boli členov Slovenského revolučného odboja či s nimi prepojeného Slovenského akčného výboru potešili. Chalmovský v prvom rade potvrdil všetky domnienky emigrantov, že ani on, ani Jozef Vicen neplnili žiadne poslanie, a že na Slovensku neexistuje ilegálne podzemie, resp. je slabé a ide skôr o aktivity jednotlivcov, ako o nejaké organizované hnutie.⁵⁵⁵ V zahraničí pokračovali rozsiahle diskusie

553 *Tamže*, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/1, Zápisnica napísaná dňa 29. augusta 1947 na Ministerstve vnútra v Prahe za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera.

554 Pripomeňme, že samotný Komandera bol evanjelik, čo vyvolávalo u niektorých aktivistov emigrácie (bývalých členov HSLS a katolíkov) k nemu nedôveru. Ekumenizmus v radoch slovenskej ľudáckej emigrácie zjavne nezapustil korene príliš hlboko. Dôvod nedôvery ku Komanderovi s odstupom rokov jasne pomenoval vo svojich spomienkach šéf SRO L. Jankovič: „... (Komanderovi, pozn. M. M.) *nechceli veriť len preto, že bol evanjelik, akoby len katolíci boli mali punc slovenskosti. Bol to jeden z najobetavejších mojich spolupracovníkov, ktorý nepoznal prekážky ani nebezpečenstvá. Neverili mu ani na našej strane, ani doma len preto, že bol evanjelik.*“ Citované podľa: LETZ, R.: Slovensko v rokoch 1945 – 1948, s. 173.

555 Rudolf Komandera po svojom zatknutí k tomu vypovedal: „*Za celú dobu našej činnosti t. j. od Vianoc r. 1945 až do tejto doby sme udržiavali hlavný styk s Jozefom Vicenom, o ktorom sme predpokladali, že vytvoril na Slovensku podobnú organizáciu, ako bolo SRO v zahraničí. Ba, že je už o SRO informovaný a že pracuje podľa smerníci SRO. Za celú túto dobu sme však od Vicena nedostali žiadnu konkrétnu odpoveď, a preto vzniklo podozrenie, že buď Vicen na Slovensku nič neorganizuje, alebo že k nemu nemáme spoj. Celú svoju činnosť za túto dobu sme stavali na novínových správach zo Slovenska, správach o väznení ilegálnych pracovníkov, kňazov a vôbec o terore, ktorý mal existovať na Slovensku. Spoliehať sme sa ďalej nemohli na Vicena, a preto sme potrebovali vybudovať ďalšie centrály na Slovensku – po celom Slovensku.*“ A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/1, Zápisnica napísaná dňa 29. augusta 1947 na Ministerstve vnútra v Prahe za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera.

o celkovej koncepcii pôsobenia. Najmä mladšia generácia prestávala mať pochopenie pre politické spory a osobné animozity, ktoré si predstavitelia staršej generácie priniesli z domova, prípadne sa rozpútali či vyhrotili až v zahraničí (snáď najznámejší je spor medzi Ferdinandom Ďurčanským a Karolom Sidorom, ktorý intenzívne prebiehal už v tom čase). Uvažovalo sa o tom, ako vykonávať činnosť, ktorá by bola skutočne zmysluplná. Debatovalo sa o štátoprávných koncepciách (samostatný štát, dualizmus s Čechmi či stredoeurópska federácia), ale objavovali sa aj názory o užitočnosti nadviazania (polooficiálnych) kontaktov s niektorými politikmi doma. Podľa Komanderu sa po vzájomných debatách postupne vykryštalizovali štyri základné okruhy problémov: „1./ *Postupným zapojovaním sa starej politickej garnitúry do odboja vzniklo nežiadúce klikárstvo ako zjav byv. slovenskej politiky. Mladá generácia politická nielen že nechcela byť vo vleku týchto osobných sporov, lebo považovala to za kompromitovanie sa pre budúcnosť, preto nepriklonila sa ani na stranu Ďurčanského, Sidora, Prídavka a Slovenskej ligy. Ak boli doteraz nositeľmi celej činnosti práve tieto mladé kruhy, právom žiadali vedieť výsledky práce našich vedúcich. Práve za týmto účelom odišla do Ríma delegácia pod vedením dr. Jankoviča, Kšinanta, Chalmovského, Bačkora, Matúša a Piačka.(...)* 2./ *DR. Chalmovský nadhodil otázku, či emigrácia nie je mylne informovaná o sile domáceho odporu a či sama si nevytvára pre seba priaznivé ovzdušie. Preto je potrebné vedieť, akej podstaty je domáci odpor, či nie je udržovaný nejakými citovými zjavmi. (...)* 3./ *Ak medzinárodný vývoj od Slovákov požadoval najvyššiu aktivitu, ktorú pre konkurenciu jednotlivých národov bolo dosť ťažko plniť a v tejto konkurencii obstať, bolo treba vedieť, či domáci odpor bude možno zapojiť na činnosť zahraničia v takej forme, že by nastala najužšia spolupráca zahraničia s domovom. Teda či sú na Slovensku predpoklady pre vytvorenie jednotne vedeného odboja, ktorý by vedel splniť požiadavky zahraničia. (...)* 4./ *Doteraz emigrácia videla len zlé stránky domáceho vývoja, nepripúšťala sa ani možnosť, že doma sa riešia problémy, ku ktorým by byv. Slovenský štát nebol nikdy došiel. Mohli byť aj tie správy falošné, ktoré tvrdili, že na Slovensku sa nemôžu rozvinúť také politické snahy, ktoré by mali za cieľ jediné slovenské politické a hos-*

*podárske záujmy, ako si to vyžaduje národ, bolo teda treba vedieť, či dnešné polit. stváranie Slovenska je také, že by zapríčinilo trvalú újmu národa.*⁵⁵⁶ Postupne padlo rozhodnutie, že na Slovensko by mal odísť zistiť odpovede práve Komandera, ktorý od svojej rezignácie stál mimo prebiehajúcich sporov.

O niečo neskôr prišla zo Slovenska aj ďalšia zvesť – Národný súd odsúdil bývalého prezidenta Jozefa Tisu na trest smrti, ktorý bol v apríli 1947 vykonaný. Tieto udalosti pôsobili na už aj tak pomerne frustrovaných emigrantov deprimujúco.⁵⁵⁷ Komandera sa v lete 1947 zdržoval neďaleko Innsbrucku u bývalého šéfa spravodajského oddelenia slovenského Ministerstva národnej obrany (v rokoch 1944 – 1945) Alexandra Matúša. Matúš, u ktorého sa zbíhali mnohé kuriérne spojenia na Slovensko a ktorý už v tomto období začal spolupracovať s francúzskou spravodajskou službou, na jar 1947 osobne absolvoval cestu na Slovensko, kde nadviazal viaceré spojenia. Pri svojej ceste navštívil na Slovensku viacerých ľudí, okrem iných svojho známeho, bývalého spravodajského dôstojníka Eugena Janečka⁵⁵⁸, či Dr. Pavla Žiga. Janeček, ktorého Matúš poznal ešte z čias aktívnej služby (obaja dokonca istý čas zastávali funkciu šéfa spravodajského oddelenia slovenskej armády), so spoluprácou súhlasil. Aj Žigo

556 *Tamže.*

557 Tiso však bol v zahraničí vnímaný skôr ako symbol, do praxe sa s ním ale príliš nepočítalo: „*Pro nás byl Tiso symbolem určitých boju ideologických, ale s ním se v dalším boji nepočítalo. S celým systémem býv. slovenského státu se nepočítalo.*“ *Tamže.*

558 Eugen Janeček (ročník 1898) patří k zaujímavým postavám spravodajských dejín Slovenska. Ako spravodajský dôstojník pôsobil v československej armáde už od začiatku 20. rokov 20. storočia, oblasť jeho pôsobenia bolo najmä Maďarsko. On sám si medzi svoje zásluhy pripočítaval okrem iného aj odhalenie neskoršieho predsedu slovenskej vlády Vojtecha Tuku ako maďarského špióna, čo mu malo po vzniku Slovenského štátu skomplikovať kariéru – v roku 1940 ho odvolali z postu prednostu spravodajského oddelenia Ministerstva národnej obrany. Bol však za dobre s ministrom Čatlošom a okrem toho bol švagrom vplyvného politika HSES Dr. Aladára Kočiša. Pozri: A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Taktické spisy, T-498. Práve Janeček podľa J. Jablonického aj R. Letza oznámil Komanderu úradom. O jeho spolupráci s bezpečnosťou hovorí aj Pavol Žigo, ktorý sa o tom podľa vlastných slov dozvedel až pri rehabilitačnom súde, keď to potvrdil pripis z Krajskej správy ZNB. ŽIGO, Pavol: Cesty osudu, s. 86.

súhlasil,⁵⁵⁹ zrejme aj preto, že Matúš sa odvolal na jeho bývalého spolubývajúceho z internátu Svoradov L. Jankoviča. A to aj napriek tomu, že niekoľko mesiacov predtým ho navštívil Matúšov kuriér Otakar Vítkovský, ktorému pomôcť odmietol.⁵⁶⁰

Po Matúšovom odchode začal Žigo skutočne tvoriť organizáciu a obrátil sa na Františka Kostku, zamestnanca Cenového úradu, Dr. Jozefa Dobrovodského z Osídľovacieho úradu, Dr. Jozefa Sopka z Povereníctva výživy, Jána Michalíka z Povereníctva výživy a už spomínaného Eugena Janečka, ktorý mu mal dodávať informácie vojenského rázu. Rozhodol sa Janečka navštíviť, na prvý raz ho však nezastihol doma: *„Na to som prišiel za pol hodinu, plk. Janeček bol doma a tento ma prijal. Pri príchode som mu hneď povedal, že som ho mal navštíviť ešte v apríli na heslo podľa kalendára, avšak neviem, či on má aj májové heslo, tak som prišiel len pod svojím menom. On mi však na to povedal, že dostal od mjr. Matúša tiež nejaký kalendár s heslami na celý rok, čo ma však udivilo, lebo mjr. Matúš mi povedal, že má heslo len na apríl. Za plk. Janečkom som šiel preto, aby som ho v prvom rade poznal a porozprával sa o celej situácii, ktorá vyplývala z toho, že ma mjr. Matúš k nemu poslal. Plk. Janeček mi spomenul, že uňho tiež mjr. Matúš bol a tiež ho informoval a žiadal o nejaké správy voj. rázu, tiež správy o kapacite niektorých podnikov, čo však aj samého plk. Janečka udivovalo, prečo on má podávať správy o kapacite. Ďalej mi spomínal, že mjr. Matúš žiadal od neho také nemožnosti, ktoré sám nemôže splniť, ale že uvidí, čo mu vôbec bude môcť dodať. Správy však žiadne mi nedal. Pri mojom odchode mi povedal, že v budúcnosti ma sám navštívi, na čo som mu dal svoju adresu. Chodieval ku mne dosť pravidelne, a to každý utorok a sobotu večer vždy*

559 Vo svojich spomienkach to síce jednoznačne popiera, ale už o pár riadkov ďalej spomína, že na Matúšov popud išiel Janečka navštíviť. Teda Žigo zrejme celú vec nechápal ako nejakú spoluprácu, skôr ako pomoc známemu. ŽIGO, Pavol: Cesty osudu, s. 83 – 84. Zrejme však bol vhodnou osobou na kontakt s predstaviteľmi ľudáckej emigrácie, stál na rovnakej ideovej platforme.

560 ŽIGO, Pavol: Cesty osudu, s. 78. Žigo vo svojej spomienkovej knihe uvádza, že sa k Vítkovskému, ktorý sa odvolával na L. Jankoviča, správal nedôverčivo a nie priateľsky. To mu následne vyčítala jeho manželka, pôvodom Estónka, ktorej rodičia emigrovali koncom vojny do Nemecka, a teda mala pre spojky so správami väčšie pochopenie.

*o 21. hod. a čas posiedky trval vždy od 15 – 45 minút. Tieto návštevy trvali od júna do 12. augusta 1947.*⁵⁶¹

Zrejme pod dojmom Matúšových úspechov a tiež pod vplyvom frustrácie z rozháraných pomerov v zahraničí a aj niektorých osobných nespravodlivostí (už spomínaná nedôvera) odcestoval Komandera do Bavorska za svojimi známymi z SRO. Nedostal od nich síce žiadne smernice, ale mal nadviazať na kontakty z prvej cesty. Na Slovensku plánoval navštíviť svojich známych, ale tiež osoby, ktoré mu odporučili jeho spolupracovníci v zahraničí – najmä Dr. Pavla Žiga, Dr. Kostku, Dr. Vendelína Jankoviča – na nich ho odporučil Ladislav Jankovič zrejme s tým, že ak mu nepomôžu, aspoň ho neudajú. Išlo zväčša o príbuzných či kamarátov a známych. Okrem toho chcel navštíviť aj Františka Nadašského, Jána Mila, Rudolfa Tibenského a Janečka. Komandera však cestoval na Slovensko do istej miery na vlastnú päsť a z vlastnej iniciatívy, nie z poverenia A. Matúša,⁵⁶² ako sa to zvykne objavovať v materiáloch Štátnej bezpečnosti. Súčasne mal aj v pláne v zmysle debát, ktoré prebiehali v zahraničí, nadviazať kontakt a pre spoluprácu získať niektorých politikov, pričom v zahraničí sa skutočne uvažovalo o Kempnom a Bugárovi, ale aj o Kornelovi Filovi, Petrovi Zatlkovi či Martinovi Kvetkovi. Ich skutočné postoje však predstaviteľom emigrácie neboli známe.

Komandera sa pod dojmom narastajúcich útokov komunistickej tlače rozhodol, že navštívi opäť Kempného a Bugára. Tlačová kampaň však ovplyvnila aj oboch politikov – začali byť podozrievaví. Okrem tlaku z komunistami rozpútanvej škandalizačnej kampane, začali oboch politikov navštevovať „zvláštni“ ľudia, ktorých aj Kempný aj Bugár považovali za provokatérov bezpečnosti. Teda načasovanie Komanderoého príchodu nebolo ani zďaleka ideálne.

Kuriér pricestoval do Bratislavy v júli 1947. Koncom mesiaca podľa svojho plánu navštívil Miloša Bugára v jeho advokátskej kancelárii na Vysokej ulici 12 v Bratislave. Komandera podvečer 28. alebo

561 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/57, Zápisnica, napísaná na Povereníctve vnútra VII. odbor, dňa 28. septembra 1947 v Bratislave. Vypočúvaný je: Dr. Pavel Žigo. Žigo svoj spätný pohľad na vec podáva vo svojej autobiografii: ŽIGO, Pavol: Cesty osudu, s. 83 – 86.

562 JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia, s. 65.

29. júla vstúpil do kancelárie, predstavil sa a Bugárovi povedal, že by s ním chcel hovoriť dôverne: „*Na to som prehlásil, že môže hovoriť aj pred slečnou, že tá je moja spolupracovníčka. Na to neznámy muž mi hovoril, že chce so mnou vyprávať politicky a díval sa stále na slečnu, neisto. Stále si podvihoval okuliare, ani sa mi do očí nedíval, ale sledil očami po kancelárii. Na to som neznámeho požiadal, aby hovoril, čo chce. Na tieto moje slová slečna vyšla a neznámy muž mi začal hovoriť, že mňa prišiel upozorniť, že DS a Slovensku hrozí nebezpečie, aby sme dávali na seba pozor, pričom mi zdôraznil, že bude robený na nás nápor. Vtedy som sa tohto opýtal, že kto vlastne je a ako sa volá. Neznámy sa na mňa podíval a pýtal sa mňa, či ho nepoznám. Ja som mu na to odpovedal, že nie a on mi znovu pripomínal, aby som sa na neho rozepamätal, že mňa už vlani navštívil. Ja som mu na to hovoril, že sa na to nepamätám, aby mi povedal, že ako sa volá a na to mi neznámy hovoril, že sa volá Križan. Na to som sa ho pýtal, že ako sa mi predstavil vlani, na čo mi hovoril, že Komandera alebo Komendák. Znovu som mu opakoval, že sa na neho nepamätám, ale že je to jedno, ale aby mi hovoril, že čo vlastne chce. Neznámy zase začal, že DS a Slovensku hrozí nebezpečie, že bude na nás robený veľký nátlak, aby sme sa na to pripravili a držali sa pohromade.*“⁵⁶³ Bugárovi zrejme začala dochádzať s návštevníkom trpezlivosť a pomerne taktne Komanderovi naznačil, že ak chce debatovať o politike, nech za ním príde na sekretariát DS.⁵⁶⁴ Súčasne však Komandera vzbudil svojím správaním Bugárovu nedôveru: „*Asi za tri minúty počas tohto rozhovoru sa slečna vrátila. Keď sa mi neznámy muž predstavil menom Križan a spomínal, že vlani sa predstavil ako Komandera, alebo menom Komenda, som mu ešte dodal žartovne, či ho neposiela sedmička /VII. odbor Povereníctva vnútra/, lebo tá má také zvyky, na čo sa mi neznámy zasmial a nehovoril nič. Ja som hneď mal zlé tušenie, či tu nejde o nejakého zahraničného alebo domáceho agenta, a preto som požiadal slečnu a v dome bývajúceho domovníka Vrbu a požiadal som*

563 *Tamže*, Zápisnica, spísaná dňa 16. októbra 1947 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Dr. Milošovi Bugárovi pre § 2 lit a/ zák. č. 320/40 Sl. z. Výpoveď Bugára.

564 Dodajme, že Bugár od júna 1947 už nevedol organizačné oddelenie DS a funkciu opustil zo zdravotných dôvodov. Nahradil ho špkt. Július Kukliš.

*ich, aby chlapa sledovali a dávali pozor, či nemá dajakých spoločníkov a potom, aby mi to prišli hlásiť. Za nejakú pol hodinu skutočne sa moji zamestnanci vrátili a udali, že menovaný sa neisto choval po ulici, stále sa obzeral, že ich vodil rôznymi ulicami, okolo námestia Slobody a inými ulicami a že im u Aviona zmizol. Ja som zamestnancom hovoril, že keby ešte raz tento muž prišiel a mňa hľadal, aby s ním neviedli žiaden rozhovor, ale aby ho nechali prípadne NB zaistiť.*⁵⁶⁵ Bugár však neatál a na druhý deň išiel na políciu, kde chcel svoju návštevu oznámiť Viktorínovi alebo Balážovi, nakoniec poslal prostredníctvom Alexandra Ilčíka odkaz jeho bratovi, šéfovi štátnej bezpečnosti. Jozef Ilčík sa mu po obdržaní odkazu ozval späť a Bugár žiadal, aby za ním prestali posielat' provokatérov: „Začiatkom mesiaca augusta t. r. dostavil sa generálny tajomník DS a poslanec Dr. Miloš Bugár do kancelárie prednostu Štátnej bezpečnosti hl. kom. Ilčíka a sťažoval si, že je provokovaný VII. odborom Povereníctva vnútra, totiž že ho všade sledujú orgány VII. odboru. Na toto mu hl. kom. Ilčík povedal, že rozkaz na sledovanie Dr. Bugára nebol vydaný a keď ho niekto sleduje, rozhodne sa nejedná o orgánov VII. odboru. Hl. kom. Ilčík požiadal Dr. Bugára, aby v prípade, akonáhle zistí, že je nejakou osobou sledovaný, nech to okamžite oznámi telefonicky Štátnej bezpečnosti, ktorá nechá zistiť totožnosť označenej osoby.“⁵⁶⁶

Komandera sa však nevzdával a rozhodol sa navštíviť Jána Kempného, ktorý sa v tom čase zdržoval vo svojej víkendovej drevenici v Rajeckých Tepliciach. Hľadal ho v sobotu 2. augusta, Kempný však bol práve v Žiline, a tak sa stretol len s jeho manželkou. Od nej sa dozvedel, že politik sa má vrátiť až neskôr. Komandera teda strávil voľný čas na kúpalisku a večer sa vydal za Kempným. Ten sa s ním pustil do debaty, pretože ho spočiatku považoval za študenta lesníctva – Komanderovo oblečenie tomu nasvedčovalo a Kempný sám bol v tejto oblasti aktívny. Ale agent SRO prešiel rovno k veci a žiadal o politický rozhovor: „Na to mi neznámy hovoril, že prišiel z Bratislavy výslovne za mnou, že by sa chcel so mnou dôverne politicky vy-

565 ŠA BA, f. Štátny súd, Hp 4/48, Zápisnica, spísaná dňa 16. októbra 1947 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Dr. Milošovi Bugárovi pre § 2 lit a/ zák. č. 320/40 Sl. z. Výpoveď Bugára.

566 *Tamže*, HP 4/1948, Úradný záznam hl. kom. Ilčíka a škpt. Pavelku, 13. 10. 1947.

*právať. Pri týchto slovách sa tváril akosi podozrivo, oči mu lietali sem i tam, takže som mal hneď dojem, že ide o agenta provokatéra. Ja som akýmkoľvek politickým rozhovorom ohradzoval a rozčúlene som mu povedal, že dôverné politické rozhovory s neznámymi ľuďmi nevediem, že som poslanec a keď niečo chce, nech príde na sekretariát a tam nech si vec so sekretármi vybaví. Tým som mu aj naznačil, že je rozhovor skončený a neznámy muž potom aj odišiel.*⁵⁶⁷ Rozhovor Kempného mierne rozrušil a o celej situácii sa rozprával aj so svojim susedom z vedľajšej chaty, advokátom Ernestom Žabkayom, ktorý mu radil, aby incident nahlásil na OŠB v Žiline s tým, aby už za ním provokatérov neposielali. Kempný to nakoniec polícii oznámil, sprostredkovateľom bol už spomínaný poslanec J. Vyškovský.

Kuriér sa však ani po opakovanom fiasku nevzdal a spriadal ďalšie plány. Po neúspechu v Rajci odcestoval späť do Bratislavy. Okolo 12. augusta 1947 sa stretol s Jánom Michalíkom z Povereníctva výživy, s ktorým debatoval aj o možnosti stretnúť sa s povereníkom Ing. Kornelom Filom. Komandera navštívil aj Žiga, o ktorom vedel od Jankoviča, prípadne Matúša. Pri tomto stretnutí chcel riešiť možnosť nadviazania kontaktu s povereníkom pôdohospodárstva Martinom Kvetkom, podpredsedom Zboru povereníkov Rudolfom Frašťackým či Filom. Ich prvé stretnutie nebolo úspešné, naopak, vyznelo veľmi rozpačito: „*Moje prvé stretnutie s Komanderom bolo na úrade v mojej*

567 *Tamže*, Hp 4/48, Zápisnica, spísaná dňa 16. októbra 1947 pri krajskom súde v trestnej veci proti Dr. Milošovi Bugárovi a spol. pre § 2 lit. a/ zák. č. 320/40 Sl. z. Výpoveď Kempného. Kempný mal už s rôznymi provokatérmi skúsenosti, a preto bol prirodzene podozrievaný: „*Akýkoľvek pokus, aby mňa niekto zatiahol do protištátnej činnosti som ja hneď v zárodku potlačil. Pre vysvetlenie uvádzam: Niekedy v júni 1946 dostal som poštou prevolanie generála Svetoboja, ktoré na mňa budilo dojem, že je protištátne, ale som ho ani nečítal a zaslal som ho doporučené Povereníctvu vnútra VII. odbor, o čom mám aj potvrdenie. Mimo tohto som dostal asi 3 razy letáky a výstrižky z amerických novín, ktoré som ja tiež zaslal Povereníctvu vnútra VII. odbor. Niekedy vo februári 1947 večer, okolo 22. hodiny na mojom byte v Bratislave navštívil ma neznámy človek, udával mojej manželke cez okienko dverí, že ušiel z nejakého tábora a že chce, aby som mu pomohol do zahraničia, alebo ho finančne podporil, na čo som na druhý deň toto hlásil prednostovi VII. odboru Povereníctva vnútra Ilčíkovi a hovoril som, aby mne takých ľudí neposielali, lebo to bol iste nejaký človek od nich. Prednosta Ilčík si toto poznačil a hovoril, že aj od iných ľudí má takéto informácie, že je to iste nejaký dobrodruh.*“ *Tamže*.

kancelárii asi v mesiaci júli 1947, na presný dátum sa nepamätám, viem len toľko, že to bolo v sobotu dopoludnia. Keď prišiel, predstavil sa mi nezrozumiteľným menom a hovorí, že je z časopisu „Pravda“ a že by chcel odo mňa nejaké interview o hospodárskej situácii našej firmy. Ja som mu na to povedal, že nie som kompetentný podávať za firmu interview, nakoľko sú na to povolanejší páni. On mi na to odpovedal, že i keď nie som kompetentný podávať správy, predsa mu budem vedieť dať nejaké informácie. Potom začal rozprávať on. Hovoril: „Vy poznáte Dr. Kostku?“ Odpovedal som áno. Na to hovorí vy ste bývali vo Svoradove, áno, odpovedal som. „Ste mi nejaký známy,“ hovorí, „ja vás tiež musím poznať zo Svoradova, pretože i ja som býval tam.“ Pýtal som sa ho, v ktorom roku on býval vo Svoradove, na čo mi odpovedal, že on je mladší a že býval vo Svoradove v tých rokoch, keď ja som už končil. Na to začal hovoriť, že prichádza zo zahraničia a hneď pristúpil k telefónu a hovorí mi, aby som neurobil nejakú hlúposť a nezavolať políciu, tak Vám tomu chcem dopredu zabrániť. Ja mu na to hovorím, že nemám dôvody, prečo by som mal volať políciu, veď ja Vás vôbec nepoznám, Vy ste mne nič neurobili ani nerobíte a môžete byť sám od polície a robil by som sa smiešnym. Na to vytiahol zo zápalkovej krabičky malý lístok a dal mi ho prečítať. Ja som lístok prečítal a hovoril som mu, že nepatrí mne. Na to hovorí, že pravdepodobne pôjde o omyl a pýtal sa znovu na moje meno. Ja som mu hovoril, že som skutočne Dr. Žigo a že sa mu môžem legitimovať. Keď však po celý čas nemohol ma presvedčiť o tom, že prichádza zo zahraničia, pýtal sa na moju súkromnú adresu. Ja som mu na to odpovedal, že si túto môže veľmi ľahko zistiť na Polic. riaditeľstve, nakoľko som riadne prihlásený. Keďže som stále nebol ochotný ho ani len vypočuť, zobral sa a chcel odísť. Stále však chcel odo mňa, aby ma mohol navštíviť na mojom súkromnom byte, na čo som mu ja odpovedal, že vaša návšteva mi je neprijemná a nerád sa s vami chcem stretnúť. (...) V ten istý večer prišiel ku mne plk. Janeček a tento mi hovoril, že i uňho bol Komandera a o tom, ako som ho ja neprijal. Plk. Janeček mi ďalej rozprával, že skutočne prišiel zo zahraničia, lebo uňho sa hlásil na heslo. S plk. Janečkom som sa v krátkosti porozprával o tom, ako sa to stalo u mňa v úrade a on mi uviedol, že ide skutočne o osobu, ktorá prišla zo zahraničia a že ho môžem

prijat'.⁵⁶⁸ Žigo Komanderu nakoniec na druhý deň prijal a porozprával sa s ním. Nakoľko sa chcel angažovať, je otázne. Žiga totiž navštívil aj Matúšov kuriér Otakar Vítkovský, s ktorým sa poznal bližšie. Ten mu v rozhovore otvorene povedal, že niektoré správy z ČSR majú samozrejme svoju hodnotu a ich príjemcom zabezpečujú finančné príjmy zo strany spravodajských služieb západných štátov. Žigo mal silné pochybnosti o svojej ochote sa angažovať a napokon ani nič konkrétne v prospech Matúša, či niektorej z emigrantských skupín ani neurobil. Komandera pokračoval v navštevovaní ďalších ľudí. 14. a 15. august strávil v Zohore u farára Alojza Zemaníka, ktorý ho ubytoval a stravoval. Za Zemaníkom šiel s listom od Konštantína Čulena, Zemaníkovho kamaráta z detstva. Zemaník bol tiež známy ako politický radikál, ktorý sa na prelome 30. a 40. rokov minulého storočia pohyboval v spoločnosti predstaviteľov najradikálnejšieho krídla HSLS (napr. bývalého šéfa štábu HG Karola Murgaša). Deň po sviatku Nanebovzatia Panny Márie odcestoval späť do Bratislavy, kde sa jeho osud naplnil. Pracovníci bezpečnosti už mali jeho popis a keďže nešlo o provokatéra, oznámenia Bugára či Kempného ich museli zaujať. August sa teda na VII. odbore Povereníctva vnútra niesol v znamení pátrania, kto je onen neznámy vysoký ryšavý muž. V nedeľu 17. augusta navštívil ďalší zo svojich kontaktov – bývalého vojenského spravodajcu Eugena Janečka a po odchode z jeho bytu zistil, že má v päťach políciu – operatívnu skupinu pod vedením Ignáca Čaplu.⁵⁶⁹ Komandera sa ich snažil striasť, ale to sa mu nepodarilo, až ho nakoniec zadržali v električke. Podľa správy z tzv. Klosovho archívu je dokonca možné, že Komanderu zatkli už skôr a ku koncu svojho pôsobenia na slobode, už bol spolupracovníkom Povereníctva vnútra.⁵⁷⁰

Neúspešný kuriér Rudolf Komandera sa tak stal tromfom nachádzajúceho ťaženia komunistov proti Demokratickej strane. Kým mnohé dovtedy realizované prípady a odhalenia často vzbudzovali po-

568 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/57, Zápisnica, napísaná na Povereníctve vnútra VII. odbor, dňa 28. septembra 1947 v Bratislave. Vypočúvaný je: Dr. Pavel Žigo.

569 JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia, s. 70.

570 LETZ, R.: Príprava a realizácia tzv. protištátneho sprisahania na Slovensku v roku 1947, s. 108.

chybnosti, množili sa výpovede o vynucovaní či prekrúcaní priznaní, teraz sa do rúk bezpečnostného aparátu dostal človek, ktorý skutočne prišiel na Slovensko s poslaním od ľudáckeho exilu. Podľa Jozefa Jablonického Komanderu počas výsluchov podrobili nátlaku.⁵⁷¹ Najprv vzdoroval, ale vyšetrovatelia ho postupne zlomili. Podľa už niekoľkokrát citovanej zápisnice z výsluchu v Prahe priznal, že navštívil Bugára aj Kempného, pričom tvrdil, že Kempný ho rovno odmietol, že pracuje len legálne a Bugár mu povedal, že za ním chodia provokatéri zo VII. odboru a tiež nespolupracoval. Postupne, pod tlakom vyšetrovateľov, sa situácia menila: „*Zmanipulovaný Komander bol vyhliadnutý za „korunného svedka“ proti poslancom Bugárovi a Kempnému.*“⁵⁷² Tento zlom je najlepšie vidieť zo zápisnice, ktorú s Komanderom postupne spisovali od 17. až do 30. septembra 1947, teda v mimoriadne dramatických okamihoch našich najnovších dejín. Prvé strany tohto zápisu ešte nenaznačujú rozsiahle budúce využitie Komanderových výpovedí proti DS, keď dokonca tvrdil, že mali väčšie sympatie ku komunistom: „*S Demokratickou stranou, ktorá mala radikálne centralistický program sa vôbec nepočítalo už preto, že už od hlavy po posledného úradníka na sekretariáte bola poväčšine obsadená evanjelikmi. Predvolebná činnosť KSS nám bola veľmi sympatická, lebo sme videli v nej akési zadné ciele t. j. vytvorenie nejakého samostatnejšieho celku zo Slovenska v rámci ČSR, alebo pripojenie sa k Sovietskemu sväzu, ako Sovietska Slovenská republika, škoda však, že to robila Komunistická strana.*“⁵⁷³ Radikálny obrat nastáva až v pokračovaní v zápisnici z 27. septembra 1947, ale najmä v samostatnej zápisnici o výsluchu z 22. septembra 1947, kedy kauza Komandera definitívne prestala byť „prípacom č. 2.“ (prípád č. 1 bol Meltzer). V nich už Komandera podľa požiadaviek vypočúvateľov vypovedal o nadviazaní kontaktu s Kempným, ktorý podľa tejto zmanipulovanej zápisnice prejavil ochotu k spolupráci s emigráciou a ponúkol sa, že Komanderovi ukáže archív DS, ale aj ďalšie vynútené Komanderove tvrdenia o tom, že aj

571 JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia, s. 70.

572 *Tamže*, s. 71.

573 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/1, Zápisnica napísaná dňa 19. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera.

Bugár mu sľúbil pomoc a vyjadril súhlas s Ďurčanského činnosťou.⁵⁷⁴ Potvrdenie „správnosti“ takéhoto smerovania práce bezpečnosti bolo aj zatknutie Otta Obucha, úradníka kabinetu podpredsedu vlády Jána Ursínyho, ktoré sa uskutočnilo 23. septembra 1947 v Prahe.⁵⁷⁵ Obuch, ktorý aj skutočne udržoval kontakt s Ďurčanským a snažil sa o vytvorenie pobočky SAV na Slovensku, tak pomohol dotvoriť rozsiahle „sprisahanie“. Teda kým ešte v polovici septembra 1947 sa pozornosť VII. odboru Povereníctva vnútra koncentrovala na Žilinu a zatýkania,

574 *Tamže*, Zápisnica napísaná dňa 22. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera; Zápisnica napísaná dňa 19. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera – V zápisnici pokračované dňa 27. septembra 1947.

575 V tejto súvislosti si opäť neodpustím jednu zaujímavosť. V roku 1963 podal spolupracovník ŠtB „GAJOVSKÝ“ (Jozef Cahel) hlásenie o svojom stretnutí so spisovateľkou Katarínou Lazarovou správu, skutočne hodnú povestnej irónie dejín (aj keď je zrejme trošku „prifarbená“): „*Po tomto Prameň [rozumej agent, ktorý podal správu, pozn. M. M.] Lazarovej povedal: „Predstav si, že bol za mnou OBUCH. Poznáš ho? Lazarová bola najskôr otázku trochu prekvapená, alebo sa aspoň tak tvárila a povedala: „Áno, poznám ho. A keď sme pri tom, poviem Ti jeden veľmi zaujímavý príbeh, ktorý je prakticky hotovou novelou. Keď sa vracal Baláž z Leopoldovskej väznice /keď bol prepustený na slobodu/ už ako slobodný človek nastúpil do vlaku smerom na Bratislavu. Vošiel do vagóna, v ktorom bolo jedno kupé prázdne a svietilo tam iba modré svetlo. BALÁŽ nazrel a keďže nebol ešte rozhladnutý, nevidel v kupé nikoho, preto si sadol do kúta a myslel si, že je tam sám. No v druhom kúte sa zdvihla postava, ktorá samozrejme už bola rozhladnutá a sadla si proti BALÁŽOVI, pozdravila ho – Dobrý večer pán podplukovník Baláž. Boli ste v Leopoldove na kontrole väznice? Bol to predstav si práve OBUCH, ktorý sa tiež vracal z väzenia. Keď sa Baláž rozhladol, spoznal Obucha a povedal mu, že nebol na služobnej ceste a kontrole väznice, ale že vo väznici sedel niekoľko rokov, že bol odsúdený, že práve teraz bol pustený na slobodu. Obuch bol týmto veľmi prekvapený. Potom sa spolu až po Bratislavu bavili, rozprávali si navzájom svoje zážitky z väzenia, čo skúsili a pod. V Bratislave, keď sa na stanici lúčili, OBUCH BALÁŽOVI prisľúbil a ubezpečil ho, že mu bude pomáhať. Takto sa rozišli.“* A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/43, Katarína LAZAROVÁ, Otto OBUCH – správa. 11. 4. 1963. Dodajme, že aj Obucha ŠtB počas výkonu trestu zverbovala za agenta, po prepustení sa však začal postupne spolupráci vyhýbať a po tom, ako sa prejavil ako stúpenec „kresťansko – demokratickej ideológie“ s ním spoluprácu prerušili. A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/43, Dôvodová správa o uložení poz. Zväzku „DIVADLO“, č. 8199 do archívu, 25. 4. 1968.

súvisiace s prípadom Meltzer a spol., už koncom septembra sa situácia zásadne mení: „*Zaistením Rudolfa Komanderu a Františka Nádašského, vysokoškolačka, zamestnanca Povereníctva informácií a ich vyšetrovaním sa prišlo na veľmi závažné a dôležité okolnosti, ktoré celý prípad číslo 2 postavili čo do dôležitosti na Prvé miesto.*“⁵⁷⁶

Je dôležité objasniť, ako vlastne táto absolútne heterogénna skupina vznikla, resp. ako bola pracovníkmi VII. odboru dokonštruovaná do podoby, v ktorej stáli v roku 1948 pred súdom. Začnem žalobou, ktorú v posledný marcový deň roku 1948 vypracoval prokurátor Ján Feješ. Podľa nej Miloša Bugára a Jána Kempného navštívili kuriéri emigrácie Paňko a Komandera a oni ich nielenže neoznámili polícii, ale aj súhlasili s ich činnosťou a poskytli im informácie politického charakteru (o 3. pražskej dohode, činnosti parlamentu, Národného frontu a iné). Súčasťou žaloby proti Bugárovi bol aj jeho „styk“ s Čjepkom a Racikom. Kempný, Kosorín, Čarnogurský, Obtulovič⁵⁷⁷,

576 *Tamže*, a. č. S-315, Hlavný zväzok, Správa o predbežnom stave prípadu č. 2, 26. 9. 1947.

577 Pritom je zaujímavé, že Obtuloviča vypočúvali prevažne na pomery v DS a nie ilegality. Z pohľadu vytyčenej témy je zaujímavá pasáž o kpt. Kuklišovi, preto ju odcitujem celú: „*Minulého roku, na príležitosť sa už presne nepamätám, v SNR ostro kritizoval postup VII. odboru Povereníctva vnútra nejaký člen SNR, ktorého meno mi vtedy nebolo známe. Členovia SNR v ten istý večer, a to, pokiaľ sa pamätám: Anton Granatier a Kapušiansky, [správne: Kapušanský, pozn. M. M.] sa veľmi radovali, že konečne našiel sa človek, ktorý sa opovážil povedať úprimnú pravdu a nebál sa dôsledkov a že vrhnuť priamo do horúcej kaše, ktorou skutočnosťou z neznámeho človeka stal sa známy a populárny člen SNR. Od uvedených členov SNR som sa nedozvedel nič konkrétneho, lebo tí hovorili okružnými vetami „ale im dal“, takže aj meno dotyčného som skoro zabudol. O niekoľko dní, v nedeľu dopoludnia, zvykol som chodiť z kostola priamo do kaviarne „Slávia“, kde som sa stretával so svojimi priateľmi, potažne známymi. Prišiel tam aj býv. poslanec Dr. Vladimír Brežný, gen. riaditeľ elektrických železníc v Bratislave, ktorého som sa pýtal, či by mi nevedel povedať niečo konkrétneho, čo bolo v SNR v súvislosti s kritikou VII. odboru a kto bol ten odvážlivec, čo sa to opovážil takto kritizovať. Dr. Brežný mi povedal, že toto učinil jeho osobný známy, potažne priateľ, ale na presný druh známosti sa už nepamätám, pri tom menoval menom škpt. Kukliša, člena SNR a zmieňoval sa mi o podrobnostiach útoku na VII. odbor Povereníctva vnútra. Pritom poznamenal, že tento si vzal za hlavný politický úkol odhaliť pred verejnosťou činnosť VII. odboru Pov. vnútra a že v útokoch bude systematicky pokračovať zatiaľ, kým nepride náprava. Súčasne mi poznamenal, že za Kuklišom stojí mocná ruka politická a hľadal sa len smesly a opovážlivý člo-*

vek a ten sa našiel v osobe škpt. Kukliša. Tento že je odhodlaný aj najväčšie obete priniesť na ten prípad, že bude perzekvovaný.

Keď som sa pýtal, kto je tou mocnou rukou, ktorá za Kuklišom stojí, dostal som odpoveď, že je to sám Dr. Lettrich, ovšem nie vo vlastnej osobe, ale v osobe svojho dôverníka Kulicha, taktiež člena SNR, ktorý robí spojku medzi Lettrichom a Kuklišom. Člen SNR Kukliš neuspokojil sa s dosavadným postupom a chcel svoju povest' rozšíriť celoštátne. Mal ambíciu v tom, aby sa o týchto veciach dozvedela aj česká verejnosť a mal sa skoncipovať článok, poľažne skoncipoval článok, detailizovaný o pomeroch vecných a osobných VII. odboru, ktorý sa mal uverejniť v „Lidovej Demokracii“. Článok sám zanesol do, opravujem, článok mal skoncipovať Adolf Engelmann, ktorý však to odoprel urobiť s tým, že on má staré nevybavené účty so VII. odborom a preto je nebezpečné, aby on do týchto vecí zasiahol. Karol Hušek, šéfredaktor „Času“ ho v tomto úsilí podporoval a povedal mu: „Dodo, ty si prsty nepál, nás sa to aj tak netýka!“ Ďalej pokračoval: „Nech si idú za Valachom, ktorý je i tak bratislavským dopisovateľom „Lidovej Demokracie“. Valach, ktorý bol podozrivý z kolaborantsva, dostal strach a poslanec Dr. Špánik mu povedal, že on si to sám opraví a sám odnesie do Prahy pri príležitostnej ceste do redakcie. Materiál pre tento článok dodal podľa môjho názoru sám škpt. Kukliš. Štylisticky tento článok upravil sám Špánik, pretože bol písaný veľmi ťažkopádny štýlom, takrečeno „oloveným slohom“. Ako som sa neskoršie dozvedel od poslanca Špánika, článok mal, poľažne chcel uverejniť šéfredaktor „Lidovej Demokracie“, meno ktorého neviem, ale bol som s ním jeden raz po slávnosti intronizácie pražského arcibiskupa, keď mu mňa predstavil Paľo Čarnogurský. Tento spravodajec pred uverejnením článku pýtal sa Háhu, či ho má uverejniť, ale ten nedal súhlas k tomuto s tým, že do slovenských vecí sa nemajú pliesť. Podľa rozpravy s poslancom Špánikom tento článok obsahoval asi toto: prevládajúci židovský vplyv, – na detaily sa nepamätám. Neskoršie, keď som sa stretol s Dr. Brežným, mi tento povedal, že v útokoch proti VII. odboru sa bude pokračovať a že odhodlanosť Kukliša stúpa. Presvedčil som sa o tom, že je to pravda a to jednak z toho, že za niekoľko dní objavil sa opäť článok v „Čase“ proti VII. odboru, kde sa už autor pokladá za hrdinu, že tieto útoky robí z povinnosti československého vlastenca a z povinnosti voči československému štátu.

Neskoršie som sa dozvedel o tom, že aj povereník Josko, ako bývalý policajný úradník, má spadeneé na VII. odbor a že medzi ním a Kuklišom vznikla spolupráca. Povereník Josko vydával časopis „Nové Prúdy“ a ešte v lete t. r., na dátum sa už presne nepamätám, pri príležitosti nejakých ursínyovských osláv v Turci, oznámil, že aj „Nové Prúdy“ budú donášať útoky proti VII. odboru. Toto mi hovoril Fraštacký, ktorý bol na spomenutých oslavách prítomný.

Ja som osobne týmto útokom neveril, pretože som osobne bol už raz vyšetrovaný mjr. Balážom a veľmi slušne so mnou jednal a urobil na mňa dojem človeka veľmi korektného a slušného. O mojej osobnej korektnosti voči jeho osobe svedčí aj tá skutočnosť, že pred zaistením som si želal, že ešte pred tým, než proti mne bude zahájené vyšetrovanie, mohol by som si s ním ľudsky pohovoriť.“ Tamže, a. č. S-280/137, Zápisnica napísaná dňa 7. novembra 1947 na Povereníctve vnútra – VII. odb., za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Dr. Ľudovít Obtulovič.

Štefan Horváth, Ferdinand Jurčovič, Ferdinand Ruman a Jozef Mikuš sa mali podľa žaloby zúčastniť v januári 1945 stretnutia mladofudákov a koncom roku 1945 sa radili, ako majú „presadzovať separatistický program HSLS“, pričom na inkriminovanej porade sa rozhodli podporovať činnosť emigrácie. Okrem toho Feješ žaloval Čarnogurského, Kempného, Horvátha, Jurčoviča, Kosorína a Obtuloviča za to, že sa zúčastnili jednaní o vytvorení štvrtej strany, aprílovej dohody a „presadzovali politiku proti ČSR, režimu, očiste“ a pod. Ďalším Čarnogurského „trestným činom“ bolo, že v rokoch 1946 – 1947 mal spojenie so Sidorom, podával mu správy o politickej situácii na Slovensku, dostával od neho inštrukcie a napokon chcel prostredníctvom Izidora Lančariča poslať do Ríma deväť miliónov korún. Okrem toho sa angažoval pri zbieraní peňazí na obhajobu Jozefa Tisu. Ferdinand Jurčovič v zmysle žaloby v máji 1946 po dohode s Obtulovičom, Kosorínom, Staškom, Horváthom a Mikušom vyhľadal vo Švajčiarsku Jozefa Kirschbauma a informoval ho o pomeroch na Slovensku, po dohode so Staškom vyhľadal v Londýne Petra Prídavka a dal mu päť libier ako podporu činnosti, priniesol z Londýna brožúry, oboznámil s nimi Kempného, Stašku, Horvátha, Obtuloviča a ďalších. Okrem toho Kempný, Obtulovič, Staško u Obtuloviča a za účasti Petra Maxoňa jednali o finančnom zaistení domáceho a zahraničného protištátneho hnutia, pripravovali s Maxoňom svoj útek do zahraničia. Samotný Obtulovič bol žalovaný aj preto, že v auguste 1947 informoval prostredníctvom Karola Kožára Dr. Arvéda Gréberta o politickej a hospodárskej situácii na Slovensku a po Maxoňovi mu poslal finančnú podporu, cez Maxoňa sa spojil so Sidorom a tiež súhlasil s návštevou Jurčoviča u Kirschbauma. Jozef Staško súhlasil v máji 1946 s tým, aby Jurčovič informoval Kirschbauma o hospodárskych a politických pomeroch v ČSR, požiadal Jurčoviča, aby pri návšteve Londýna navštívil Prídavka a informoval ho o pomeroch na Slovensku. Horváth zas neoznámil úradom Jurčovičovú návštevu u Kirschbauma a Prídavka, poradil Maxoňovi ako podporovať emigráciu. Veľkú časť týchto činov sa Feješovi podarilo kvalifikovať ako zločin prípravy úkladov o republiku v zmysle zákona 50/1923 Zb. Uvedené tvrdenia žaloby je nutné rozmeniť na drobné. Ale ešte skôr, ako sa pokúsim aspoň stručne uviesť na pravú mieru tvrdenia polície a žalobcu, považujem za dôležité ešte raz upozorniť na známu skutočnosť, že Slovensko bolo malé

a platilo tiež známe „každý sa s každým pozná“. Predstavitelia ľudáckej emigrácie mali na Slovensku rodiny, ktoré sa s nimi snažili udržovať kontakt a vedieť o sebe aspoň základné informácie, prípadne im aspoň mierne pomáhať. Aj takéto, môžem povedať rodinné kontakty sa stali pre VII. odbor vítanou zámienkou na kriminalizáciu a prenasledovanie príbuzných, ktorí ostali na Slovensku.

Je jasné, že Miloš Bugár sa aktivitami Ferdinanda Ďurčanského nenadchýňal.⁵⁷⁸ Počas jedného zo svojich výsluchov uviedol, že s Ďurčanským sa stretol len raz v živote: „...to vtedy, keď bol vymenovaný za ministra pravosudia a zbavil mňa členstva výboru v advokátskej komore, som sa tohto opýtal na chodbe súdu, že aké má proti mne námietky a vtedy spupne mi odpovedal: „Ste Čechoslovák!“⁵⁷⁹ Je jasné, že takáto skúsenosť nevyvolala už o niekoľko rokov u Bugára nadšenie pre Ďurčanského politické programy. Podobne absurdné boli aj obvinenia F. Jurčoviča, ktorý sa navyše pred súdom ohradil proti niektorým častiam policajnej zápisnice: „Vcelku sa pridrievam svojej výpovedi učinenej na VII. odbore Povereníctva vnútra v Bratislave s tým, že jednotlivé body chcem pozmeniť, a síce z toho dôvodu, že tieto body nie sú formulované tak, ako som ja vypovedal a tým moja výpoveď v niektorých ohľadoch podáva skreslený obraz skutočnosti. Keď som sa proti tomuto ohradzoval, na toto nebolo

578 Pre zaujímavosť dodajme, že jedna z Ďurčanského koncepcií bola pripojenie Slovenska k ZSSR, zrejme v zmysle logiky „čím horšie – tým lepšie“. Komandera jeho plán vysvetľoval takto: „Ďurčanský vychází z předpokladu, že válka bude v nejkratším čase. Jeho prvním nepřitelem je ČSR a tu potřebuje rozbit. Mezinárodní vývoj mu k tomu může dopomoci. Utvoření sovětské Slovenské republiky podle mezinárodního práva je určitý vojenský akt obsazení býv. Slovenské republiky, tedy okupace. Tímto legalita existence Slovenské republiky pokračuje, tedy se snahy emigrace stávají legální, t. j. jak v emigraci existují poslanci, členové vlády a vysocí státní úředníci, zejména vyslanci, stávají se legální, že mohou být takto uznaná slovenská vyslanectva. (...)Z toho, že válka bude v krátké době, ani okupace Slovenské republiky a změna její na sovětskou Slovenskou republikou za samozřejmého předpokladu vítězství Západu, by netrvala dlouho.“ Tamže, a. č. S-280/1, Zápisnica napísaná dňa 29. augusta 1947 na Ministerstve vnútra v Prahe za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Rudolf Komandera.

579 ŠA BA, f. Štátny súd, Hp 4/48, Zápisnica, spísaná dňa 16. októbra 1947 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Dr. Milošovi Bugárovi pre § 2 lit a/ zák. č. 320/40 Sl. z..

*brané zreteľ a tiež som bol k jednotlivým výpovediam donucovaný fyzickým aj psychickým násilím.*⁵⁸⁰ Inkriminovanú májovú schôdzku opísal Jurčovič tak, že v byte, kde býval, sa zišla menšia spoločnosť, aby si vypočula volebné výsledky a následne sa pochopiteľne rozpútala debata o politike, voľbách a bežných veciach – teda žiadna ilegálna schôdzka, ale spoločenské posedenie známych, dokonca aj s manželkami. Na tejto schôdzke sa podelil s J. Mikušom aj o skúsenosť z cesty do Švajčiarska, kde skutočne navštívil Jozefa Kirschbauma, ktorého však vyhládal na žiadosť Kirschbaumovho svokra Štefana Danihela, aby mu priniesol správy o dcére – teda opäť žiadna reálna protištátna činnosť.⁵⁸¹ U Jurčoviča sa takéto schôdzky konali častejšie, pričom samotný Jurčovič ani nezapieral, že na niektorých sa debatovalo aj o emigrácii. Takéto debaty neboli nejakou protištátnou aktivitou, ale bežným prejavom zvedavosti o spoločenské dianie. Jurčovič schôdzku, kde im Sidorov stúpenec Pavol Čarnogurský rozprával o emigrácii, opísal súdu nasledovne: „*Je pravda, že niekedy začiatkom r. 1946 zišli sme sa na byte Čarnogurského, ktorý mal vtedy nejaký rodinný sviatok. Pokiaľ sa pamätám, na tejto schôdzke sa zúčastnil Čarnogurský, Dr. Kempný, Dr. Kružliak, Ing. Horváth, Dr. Kosorín a ja. Pamätám sa, že Čarnogurský nám pri tejto príležitosti rozprával, že v zahraničí medzi slov. emigráciou sa vytvorili dva smery, ktoré reprezentujú Dr. Ďurčanský a Sidor. O smere Dr. Ďurčanského Čarnogurský vyprával, že je veľmi radikálny a že ani sám dobre nevie, čo vlastne chce. Naproti tomu Sidor zaujal vyčkávacie stanovisko a uvažuje aj o možnosti návratu do ČSR. O Sidorovi Čarnogurský vyprával, že je pod ochranou Vatikánu, zatiaľ čo Ďurčanský sa musí ukrývať niekde na periférii v Ríme. Z tohto pravdepodobne vyvierajú aj rozpory medzi nimi. Čarnogurský spomenul aj to, že nakoľko Sidor je rozvážnejší a Dr. Ďurčanský je veľmi prudký, by bolo lepšie, keby sa Ďurčanský podrobil Sidorovi. V tomto zmysle sme zasiahli aj do debaty. Podrobnosti na túto debatu sa už*

580 *Tamže*, Zápisnica, spísaná dňa 9. decembra 1947 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Dr. Jozefovi Staškovi pre vydanie. Výsluch Ing. Ferdinanda Jurčoviča.

581 *Tamže*. S Kirschbaumom viedli bežnú debatu, o pomeroch na Slovensku, v emigrácii, o retribúcii, koľko by asi Kirschbaum dostal, ak by sa vrátil. Kirschbaum však bol o pomeroch na Slovensku informovaný, najmä z novin.

nepamätám.“⁵⁸² Išlo teda skôr o stručný popis pomerov v emigrácii a Čarnogurského názory na jednotlivé skupiny, ani zďaleka nie prípravu nejakých plánov na prevrat. Treba dodať, že správy o rozhádaných pomeroch v emigrácii sa objavovali aj v tlači, a to dokonca aj v komunistickej, takže kvalifikovať takéto rozhovory ako protištátne bolo absolútne účelové. Podobne, debata s Petrom Prídavkom v Londýne nemala protištátny charakter. Prídavok bol pre Slovensko v podstate záhadnou postavou, aj keď sám bývalý ľudák, odišiel v roku 1939 do emigrácie. Jurčovič sa s ním stretol zrejme na podnet J. Staška: „*Ďalej Dr. Staško hovoril, že by som sa mohol informovať, čo vlastne ten Prídavok v Londýne chce, lebo za Slov. štátu bol v opozícii a emigrácii a teraz zase z Londýna kritizuje republiku.*“⁵⁸³ Na stretnutí teda Jurčovič porozprával Prídavkovi o pomeroch na Slovensku, Prídavok naopak vysvetlil svoje postoje – nepáčilo sa mu totiž, že Československo bolo pod výlučným vplyvom ZSSR a naopak, veľa si sľuboval od iniciatívy za federalizovanie strednej Európy tak, ako o tom v tom čase snívajú viaceré emigrantské skupiny v Londýne. Jurčovič od Prídavka dostal aj nejaké písomnosti (brožúry o federalizácii strednej Európy, Ďurčanského memorandum pre mierovú konferenciu a i.). O tomto stretnutí Jurčovič rozprával doma svojim známym (Kružliak, Mikula, Kempný, Ruman, Kosorín), zhodli sa však, že idea federalizovania strednej Európy im pripomína vízie Milana Hodžu, a že to nie je reálne. Maxoňova „protištátna“ činnosť spočívala len v tom, že počas obchodnej cesty do Ríma navštívil Sidora a po návrate sa pre neho snažil neúspešne získať peniaze od biskupa Jána Vojtaššáka.⁵⁸⁴ Pracovníci VII. odboru ho však počas výsluchu prinútili priznať, že o tom informoval Kempného: „*Nezodpovedá pravde, že by som bol*

582 ŠA BA, f. štátny súd, Hp 4/48, Zápisnica, spísaná dňa 17. decembra 1947 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Kempnému a spol. pre § 2 z. č. 50/1923 Sb. z. a nar. (...) Na nižšie uvedené otázky predvedený odpovedá taktó. 1. Krstné meno a priezvisko Ing. Ferdinand Jurčovič.

583 *Tamže.*

584 Zaujímavé je, že v spise sa nachádza väčšie množstvo svedectiev o tom, že Maxoň v kritických rokoch 2. svetovej vojny pomáhal rasovo prenasledovaným, napríklad odbočka Združenia fašistickým režimom prenasledovaných v Humennom mu vydala osvedčenie, že svojimi zárokmi zachránil pred deportáciou niekoľko sto osôb. ŠA BA, f. Štátny súd, Hp 4/48, Prehlásenie, 26. júna 1948.

o mojom rozhovore s K. Sidorom vyprával aj Dr. Kempnému. Toto sa dostalo do zápisnice na NB pod psychickým nátlakom. S Dr. Kempným som o tomto prípade vôbec nehovoril. Dr. Staškovi som tiež o mojej návšteve u Sidora nehovoril a vôbec nikomu inému som o tejto mojej návšteve nehovoril.⁵⁸⁵ Akékoľvek spájanie s Ďurčanským odmietal aj Čarnogurský, ktorého výpovede sú dokonca v niektorých momentoch štylizované tak, ako by chcel aj vyšetrovateľ a presvedčiť o správnosti Sidorovej línie. Napríklad keď opisoval už spomínanú schôdzku, kde vysvetľoval rozdiel medzi Sidorom a Ďurčanským: „Súčasne pri debate o Ďurčanskom prešla reč na K. Sidora a na jeho postoj k ČSR. Všetci prítomní, nakoľko mali vedomosti o tom, že som bol blízkym K. Sidorovi, naliehali na mňa, aby som zreferoval, čo viem o stanovisku Sidora k súčasnej politickej situácii. Nakoľko som z dopisov vymenených medzi mnou a Sidorom ku koncu r. 1943 veľmi dobre poznal myšlienku – mienku K. Sidora o možnosti utvorenia ČSR, ktorý toto utvorenie pripúšťal a bol zaň, za podmienky, že dôjde k dohode medzi Čechmi a Slovákami s tým, že bude upustené od trvania zásad jednotného národa československého, dôvodil som týmto Sidorovým stanoviskom za ČSR. Ďalej som poukázal na to, čo mi zdelil Imrich Karvaš Dr., ktorý sa po návrate z Capri zastavil v Ríme a rozprával sa so Sidorom. Sidor hovoril Karvašovi, že Košická dohoda vyriešila pomer Čechov a Slovákov správne, preto s obnovenou ČSR súhlasí, avšak nemieni sa do nej vrátiť, zatial platí nariadenie o ľudových súdoch. Nezostáva v zahraničí z dôvodov politických, ale z dôvodov osobne bezpečných.“⁵⁸⁶ Čarnogurský priznal aj sprostredkovanie doručenia Sidorových listov biskupom Vojtaššákovi a Čárskemu, čo však vysvetľoval snahou zabrániť šíreniu Ďurčanského vplyvu v cirkvi a dodal, že zásadne nesúhlasil s Ďurčanského politikou. Ten sa podľa Čarnogurského správal nanajvýš bezohľadne a konal bez ohľadu na škody, ktoré mohol spôsobiť národu. Ďurčanského zámerom malo byť najmä

585 *Tamže*, Zápisnica, spísaná dňa 18. decembra 1947 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Kempnému a spol. pre § 2 nar. č. 50/1923 Sb. z. a n. (...) Na nižšie uvedené otázky predvedený odpovedá takto: 1. Krstné meno a priezvisko: Peter Maxoň

586 *Tamže*, Zápisnica, napísaná na Povereníctve vnútra, VII. odbor, v Bratislave, dňa 10. novembra 1947, za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Pavol Čarnogurský.

rehabilitovanie vlastnej politickej minulosti a získanie dôležitej funkcie, čo však podľa Čarnogurského bolo podmienené obnovením Slovenského štátu vo forme, v akej existoval v rokoch 1939 – 1945. Sidorovo a cez neho zrejme aj Čarnogurského vnímanie Ďurčanského a jeho iniciatív popísal Čarnogurský na súde vcelku nevyberavo: „*V mojom dopise K. Sidor sa najviac sťažoval na činnosť dra Ďurčanského v zahraničí, hovoril o vysielaní vysielateľa „Barcelona“⁵⁸⁷, ktoré označil ako klamanie slovenskej verejnosti, hovoril o Ďurčanského akčnom výbore ako o podvode a o osobách, ktoré za týmto výborom stoja, že sú to vyskočení farári, dr. Polakovič a Dilong.*“⁵⁸⁸ Čarnogurský a jemu politicky blízki ľudia sa zjavne na Ďurčanského pozerali s dešpektom, ako to zrejme najexplicitnejšie vyjadril ďalší zo žalovaných, bývalý osobný tajomník ministra hospodárstva Gejzu Medrického Štefan Horváth: „*O Ďurčanskom sa zhodovala mienka, že je to hašterivý, dobrodružný advokát a politický hazardér, ktorý vsadil na jednu kartu.*“⁵⁸⁹

587 Rádio „Barcelona“ bol vysielateľ, ktorým sa Ferdinand Ďurčanský a jeho skupina snažili prezentovať Slovensku a ovplyvňovať náladu obyvateľstva vo svoj prospech. Vcelku zaujímavé ho vo svojich spomienkach opísal Ján Okál. OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*. Bratislava 2002, s. 332 – 341. Aj keď sú Okáľove spomienky zaujímavé, treba uviesť, že značne nadhodnocujú rolu Barcelony. Na Slovensku bolo toto vysielanie vnímané oveľa menej entuziasticky aj preto, že malo neaktuálne a aj neobjektívne spravodajstvo, vcelku nízku žurnalistickú a jazykovú úroveň a navyše sa vysielanie často uchyľovalo k primitívnemu osočovaniu, okrem iných aj Karola Sidora. Aj keď to bolo pochopiteľne najväčšou škvrnou práve v očiach Sidorových priaznivcov na Slovensku, v prvom rade Čarnogurského.

588 ŠA BA, f. Štátny súd, Hp 4/48, Zápisnica, spísaná dňa 19. decembra 1947 pri Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Kempnému a spol. pre § 2 nar. č. 50/1923 Sb. z. a n. (...) Na nižšie uvedené otázky predvedený odpovedá takto: 1. Krstné meno a priezvisko: Pavol Čarnogurský. Treba dodať, že Dilong nebol „vyskočeným“ farárom, ale bol rehoľníkom rádu františkánov a mal nemanželské dieťa. Zaujímavé je, že tento motív nachádzame častejšie. Napríklad Meltzer uviedol, že pre podobné dôvody mu aj Lednický uviedol, že činnosť Sidora je mu sympatickejšia ako Ďurčanského: „...viacej sympatizoval s prácou Sidora ako Ďurčanského, ktorý po väčšine okolo seba sústreďoval apostatov, t. j. farárov, ktorí vystúpili zo stavu kňazského.“ A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-315, Hlavný zväzok, Informace pro pána ministra, 15. 9. 1947.

589 ŠA BA, f. Štátny súd, Hp 4/48, Zápisnica, napísaná na Povereníctve vnútra VII. odbor dňa 4. novembra 1947 v Bratislave, za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Ing. Štefan Horváth.

V septembri a októbri 1947 sa teda dotvára mozaika, ktorou pracovníci bezpečnosti chceli kompromitovať Demokratickú stranu, a ktorú v konečnom dôsledku slovenskí a českí komunisti využili na zvrat pomerov na Slovensku. Interpretácia skutočných faktov a vynútených výpovedí do jedného celku podala naoko jasný výklad – skupina okolo budúceho poslanca DS Jána Kempného (tvorili ju Dr. Jozef Kosorín, Pavol Čarnogurský, Dr. Jozef Staško, Dr. Lacko, Dr. Obtulovič, Ing., Horváth, Dr. Imrich Kružliak, ex-minister dopravy Ľudovít Lednár a samozrejme Dr. Ferdinand Ďurčanský) vytvorila koncom roku 1944 neformálnu skupinu „novoľudákov“, ktorá predpokladala nepriaznivý koniec vojny a pripravovala sa na povojnové pomery tak, že plánovali aktívne preniknúť do verejného života, ovplyvňovať ho a informovať o dianí predstaviteľov emigračných skupín.⁵⁹⁰ A samozrejme rozbiť Československo. Historik sa však pri čítaní citovanej správy Povereníctva vnútra z 13. októbra 1947 musí pozastaviť nad úplne nevierohodnými konštrukciami, ktoré pracovníci VII. odboru doslova „pozliepali“, zrejme najmä za pomoci vynútených výpovedí. Podľa vykonštruovaných záverov pracovníkov VII. odboru mal teda na čele skupiny „novoľudákov“ stáť Ján Kempný, ktorý mal udržiavať kontakt so všetkými troma základnými skupinami ľudáckej emigrácie – s prívržencami Karola Sidora, Ferdinandom Ďurčanským a jeho Slovenským akčným výborom a napokon s Jankovičom a jeho Slovenským revolučným odbojom, pričom už samotný takýto fakt je vrcholne nepravdepodobný. Spojenie so Sidorom mal pre skupinu zabezpečovať prostredníctvom rímskokatolíckeho kléru Pavol Čarnogurský. Spomínané spoločenské stretnutie Ferdinanda Jurčoviča s bývalým redaktorom Petrom Prídavkom v Londýne pozmenili pracovníci bezpečnosti taktiež na „spojenie“. Najživšie spojenie však mala skupina podľa bezpečnosti udržiavať s Ďurčanského SAV a s nimi spolupracujúcim SRO. Ako dôkaz slúžil zhabaný list Ďurčanského Jánovi Priehradníkovi, v ktorom mu odporúčal okrem iných kontaktovať aj Staška a Kempného. Korunným svedkom kontaktov poslancov DS s Ďurčanským bol samozrejme kuriér Komandera, ktorý Kempného aj Bugára

590 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/VI, Správa o protištátnej činnosti poslancov a býv. gen. tajomníkom DS Dr. Jána Kempného a Dr. Miloša Bugára., 13. 10. 1947

navštívil a pri výsluchoch pod nátlakom potvrdil všetky konštrukcie polície. Spôsob, akým VII. odbor manipuloval s faktami, dokresľuje aj časť citovanej správy, ktorá sa zaoberá Bugárovou návštevou polície v auguste 1947, po tom, ako ho Komandera navštívil: „*Ako plynie z úradného záznamu z 13. októbra 1947, dostavil sa až v auguste 1947 do kancelárie prednostu štátnej bezpečnosti na Slovensku Dr. Miloš Bugár, nie však preto, aby oznámil, že bol navštívený zahraničnými spojками, ale preto, aby si sťažoval, že je provokovaný a sledovaný orgánmi Povereníctva vnútra. Nakoľko je dokázané, že Dr. Bugár po predložení dokladov spojok musel si byť plne vedomý toho, že jedná so skutočnými predstaviteľmi emigrácie, nutné je na tento jeho zákrok z augusta 1947 pozerat' len ako na nepodarený politický trik.*“⁵⁹¹ Teda opäť účelová argumentácia zo strany polície.

V druhej polovici septembra 1947 prichádza popri Meltzerovi a Komanderovi na scénu aj tretí dôležitý tromf bezpečnosti, tretia súčasť sprisahania. V citovanej správe sa konštatuje odhalenie Ústredia SAV-u v Československu, kde mal kľúčovú úlohu zohrávať úradník kancelárie podpredsedu vlády Ursínyho Otto Obuch. Obuch, ktorý udržoval spojenie s Ďurčanským, mal spojenie aj so skupinou, ktorú na Slovensku vytvorili Dr. Dobrovodský a Dr. Juraj Rajec. Postupne do svojej činnosti zapájali aj prof. Ladislava Čulena (brat Konštantína Čulena), Dr. Vendelína Jankoviča (brat Ladislava Jankoviča), Dr. Žigu, Dr. Kostku, Jána Priehradníka a Štefana Blažu, bývalého kapitána Jozefa Fickuliaka a majora Alexandra Vaška, uvažovali o zapojení gen. Štefana Tatarku. Polícia ďalej konštatovala, že so spojками od Ďurčanského sú v spojení najmä Miloš Bugár a Ján Kempný a do prípadu mali byť zaangažovaní aj poslanec Jozef Staško a Dr. Mikula.⁵⁹² Takto sa podarilo na Slovensku „dotvoriť“ rozsiahle podzemie, podľa pracovníkov VII. odboru Povereníctva vnútra napojené na Ferdinanda Ďurčanského.

591 *Tamže.*

592 *Tamže*, a. č. S-315, Hlavný zväzok, Správa o predbežnom stave prípadu č. 2, 26. 9. 1947. Ako zaujímavosť uvádzam, že 30. septembra 1947 bol pri druhej domovej prehliadke Mikulu zatknutý Staško, ktorý v tom čase mal ešte poslaneckú imunitu. Podľa záznamu bezpečnosti sa Staško legitimoval až na políciu a následne ho prepustili. A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/142, Správa o zadržaní poslanca Dr. Stašku.

Otto Obuch je teda ďalšou z kľúčových postáv popisovaných udalostí. Od roku 1946 pracoval ako tlačový referent v kabinete podpredsedu vlády Jána Ursínyho. Obuch v období ľudáckeho režimu istý čas pôsobil na Úrade propagandy, pričom toto sa v povojnovom období vnímalo ako mínus v oblasti politickej spoľahlivosti. Vedelo sa však o ňom a nebyť nasledujúcich dramatických okolností, zrejme by pre svoju minulosť o miesto na úrade vlády čoskoro prišiel. Dôležitý je však iný moment – Obuch sa aktívne zaujímal o literatúru a rád sa pohyboval v spoločnosti umelcov. Ešte počas vojny nadviazal bližšiu známosť s básnikom Rudolfom Dilongom, s ktorým sa stretával napríklad v známej bratislavskej kaviarni Luxor. Dilong v roku 1945 emigroval a jeho kamarát Obuch ostal na Slovensku – ich spojenie sa však v krátkom čase obnovilo. Obuch sa presťahoval do Prahy a zamestnal sa v spoločnosti Dovož a vývoz filmov. Dilong zistil jeho adresu a poslal mu list, v ktorom sa svojho priateľa pýtal na pomery na Slovensku, na osobnosti kultúrneho diania (Jána Poničana, Emila Boleslava Lukáča či Valentína Beniaka, či dokonca aj Ladislava Novomeského) a zvažoval možnosť návratu do vlasti.⁵⁹³ Z korešpondencie o osobných veciach či umení sa však postupne vyvinulo niečo iné. Dilong Obucha vyzýval k aktivizácii a podpore aktivít emigrácie, spočiatku neúspešne: „*Pamätám sa síce, že R. Dilong mi raz napísal, že by Dr. Ďurčanský súhlasil, keby sa do SAV-u prihlásili a s ním spolupracovali aj také osoby, ktoré ostali na území Slovenska a boli by akosi nepriamo členmi SAV-u. Druhý návrh bol, ktorý mi tiež Dilong napísal, aby som prípadne porozmýšľal o založení odbočky SAV-u na Slovensku. Ja som mu obidva návrhy zamietol, označiac ich za úplne fantastické a neuskutočniteľné, lebo r. 1945 a prvá polovica r. 1946 nebola vhodná na založenie podobnej odbočky a bola na území Slovenska úplne bezpredmetná.*“⁵⁹⁴ Už začiatkom roku 1946 sa však situácia začala po-

593 Obuch v zápisnici tvrdil, že túto alternatívu na Dilongovu žiadosť preveroval, pričom Poničan sa o možnosti návratu Dilonga vyjadril kladne, ale len v tom prípade, ak sa stiahne z verejného života a utiahne do kláštora. Dilong sa však medzitým začal angažovať v zahraničí a spojil sa s Ferdinandom Ďurčanským a jeho skupinou.

594 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/43, Zápisnica, napísaná dňa 30. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor v Bratislave, za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Otto Obuch.

stupne meniť – Obucha z Dilongovho popudu navštívil katolícky kňaz František Mitúch, ktorý ho požiadal, či by nemohol začať do Ríma zasielať v pravidelných intervaloch v Československu vychádzajúce noviny. Obuch tak začal v dvojtýždňovom intervale zasielať na uvedenú adresu Dilongovi noviny (zrejme sčasti len relevantné výstrižky). Začiatkom leta 1946 sa však situácia zmenila – okrem Dilonga sa na Obucha nakontaktoval aj samotný Ďurčanský (podpisoval sa krycím menom Bobor) a spoločne ho začali vyzývať k aktívnejšej spolupráci. Obuch súhlasil. Po voľbách z konca mája 1946 však prišiel o zamestnanie a novú prácu sa mu podarilo nájsť práve v Ursínyho kabinete až začiatkom jesene 1946.⁵⁹⁵ Obuch vo svojom protokole o výpovedi vcelku plasticky vykresľuje svoje kontakty s Ďurčanským a najmä jeho neustále stúpajúce požiadavky. Ďurčanský napríklad od Obucha žiadal memorandum, ktoré by podporovalo jeho aktivity v zahraničí. Toto memorandum Ďurčanský plánoval zaslať na vedomie vládam západných štátov s tým, že má pre svoju činnosť podporu aj doma. Obuch však nemal dostatočné kontakty, a preto si vytvoril fiktívne organizácie, ktorých menom potom toto vymyslené memorandum (ktoré takisto vytvoril sám) podpísal a zaslal Ďurčanskému. Koncom roku 1946, keď začal proces so slovenským ex-prezidentom Tisom, žiadal Ďurčanský Obucha o informácie o tomto procese. Obuch vtedy nadviazal spojenie s Ladislavom Čulenom, ktorý mu po dlhom presviedčaní sľúbil, že ho bude o diania okolo procesu informovať. Obuch tieto informácie následne posielal Ďurčanskému. Medzitým Ďurčanský s Dilongom a ďalšími pripravili vysielanie „rozhlasu Barcelona“.⁵⁹⁶ Obuch pri svojom stretnutí s Čulenom prebral množstvo tém,

595 *Tamže*.

596 Toto vysielanie sa stalo okamžite na Slovensku témou debát a špekulácií. Ľudia ho počúvali vcelku so záujmom, aj keď ten nebol podnietený ani tak súhlasom s Ďurčanského činnosťou, ale skôr zvedavosťou či inými pohnútkami. Rádio Barcelona sa okrem tvrdej kritiky ľudovodemokratického režimu vyznačovalo aj nie príliš vysokou technickou kvalitou (vysielanie vznikalo takpovediac „na kolene“), ale aj príspevkami, ktoré boli často doslova odtrhnuté od vtedajšej reality na Slovensku a vyznačovalo sa tiež nie najlepšou jazykovou úrovňou príspevkov. Okrem toho aj ľudia, ktorí by k nemu inak zaujali vcelku sympatizujúci postoj, vnímali vysielanie často kriticky pre pomerne osočujúci spôsob popisovania Karola Sidora, za ktorým bola revnivosť Ďurčanského. Zaujímavé je Čulenovo hodnotenie vysielania tak, ako ho pri výsluchu opísal Obuch: „*Jeho posudok bol*

pričom jednou z nich bola aj Čulenova kritika vysielania Barcelony. V jednom z nasledujúcich listov o tom aj Ďurčanského informoval: „*Na toto mi Dr. Ďurčanský odpovedal, že nie som oprávnený jemu navrhovať takéto opatrenie a jak by som chcel pokračovať v tejto činnosti, že vyvodí z nej dôsledky. Poznámavam, že túto výstrahu som dostal od Dilonga.*“⁵⁹⁷ Nezhody medzi SAV a Obuchovými známymi však nekončili len kritikou amatérskeho vysielania rádia Barcelona. Obuch sa pri debata s Čulenom zhodol aj na ďalších výhradách, medzi najzákladnejšie patrilo poznatok, že podľa Ďurčanského inštrukcií sa na Slovensku jednoducho pracovať nedá. Obaja mali zásadné výhrady voči blízkemu spolupracovníkovi Ďurčanského Štefanovi Polakovičovi, ktorého obaja poznali ešte z čias pôsobenia na Úrade propagandy. Keď Obuch Ďurčanskému tlmočil ďalšie výhrady, odpovedal ex-minister rozhorčeným listom, v ktorom aj jeho označil za „sidorovca“, ktorý len kritizuje, ale neurobí nič. Ani toto však nebránilo Ďurčanskému spoliehať sa na Obucha, a dokonca mu poslal negatívy bianco dekrétov pre budúcich ministrov a županov. Tie mal Obuch u seba uschovať na neskoršie časy. Ďurčanského požiadavky však neustále rástli a postupne začal od Obucha žiadať aj finančné prostriedky na podporu činnosti SAV. V máji 1947 Obuch do značnej miery stratil záujem o spoluprácu s Ďurčanským, ten sa ho však snažil udržovať v hre. Netušil, že jeho jedinými spolupracovníkmi boli V. Jankovič, L. Čulen a Dr. Dobrovodský. Nechut' k práci pochopiteľne zväčšovala

pre vysielanie zdrvivúci. Pamätám sa, že predovšetkým kritizoval samotného hlásateľa, ktorého jazyková dikcia – výslovnosť – je úplne nevyhovujúca, že je zrejmé, že hlási nie Slováč, že z vysielania je zrejmé, že správy a články číta hlásateľ ťažkopádne, neraz sa mýliac a potom opravujúc. (...) Po stránke obsahovej bol vysielateľ celkom nedokonalý. Stál úplne službám Dr. Ďurčanského, chváliac len jeho osobu a jeho zásluhy v emigrantskej činnosti, ostro osobne napádajúc K. Sidora, jeho politickú minulosť a prítomnosť, nešetriac najsilnejšími slovami a výrazmi ako ku pr. „zradca, hanobiteľ atď.“. Spravodajstvo vo vysielaní úplne chýbalo, najmä zo svetovej politiky. Z domáceho života na Slovensku hlásalo iba klebety a dávno neaktuálne výmysly, prípadne správy tak starého dáta, že na Slovensku už nepôsobili aktuálne. Mimo iného spomínali, že celé Slovensko je obsadené ruským vojskom, deportácia slov. inteligencie na Sibir začala, slov. duchovenstvu je zakazované vykonávať služby božie, ba pamätám sa, že mi Čulen raz napísal, že počul vo vysielaní, že Dr. Tiso je už v Ríme, kam bol unesený.“
Tamže.

597 Tamže.

aj neustála obava z odhalenia. Obuch však zrejme cítil k Ďurčanskému či Dilongovi istý diel zodpovednosti, a preto nechcel svoje účinkovanie ukončiť len tak. Koncom leta 1947 teda prehovoril svojho známeho Jána Priehradníka, aby ho svojím spôsobom nahradil.⁵⁹⁸ Od Priehradníka potom prichádzame k známym stretnutiam na byte mjr. Vaška, o ktorých budem písať o pár riadkov ďalej.

Dňa 23. septembra 1947 zavolať Ottovi Obuchovi jeho otec a oznámil mu, že polícia zatkla jeho brata Ladislava Obucha.⁵⁹⁹ Obuch okamžite zacítil nebezpečenstvo a začal ukrývať a ničiť kompromitujúci materiál. Neuspel a následne za mreže putovala jeho snúbenica Elena Tulisová, u ktorej sa našli písomnosti o Obuchových stykoch s Ďurčanským a o jeho aktivitách a ilegálnom Slovenskom akčnom výbore v Bratislave. V priebehu krátkeho času sa Obuch obšírne priznal a na základe jeho výpovedí VII. odbor Povereníctva vnútra rozbehol vlnu zatýkaní a uskutočnil prehliadku kabinetu podpredsedu vlády Ursínyho. Tá sa uskutočnila už 25. septembra 1947. Keďže Obuchov stôl bol vypáčený a nenachádzali sa v ňom žiadne kompromitujúce písomnosti, vyžiadali si príslušníci bezpečnosti povolenie vyšetriť všetkých zamestnancov kabinetu. Vysvitlo, že stôl otvoril šéf kancelárie Ing. Anton Kubrický, po tom, ako sa dozvedel o Obuchovom zatknutí. Písomnosti ukázal Ursínymu, ten ich však považoval za neškodné, a tak ostali v úrade.⁶⁰⁰ Obuchova zápisnica je však dokumentom, ku ktorému musí historik pristupovať veľmi opatrne. Nachádzajú sa v nej totiž tvrdenia, ktoré zrejme nezodpovedajú skutočnosti. Tak napríklad Obuch vypovedal, že mu Ursíny poskytoval dôverné informácie o pomeroch v DS. Tu však zrejme ide skôr o snahu bezpečnosti poškodiť Ursínymu. Niektoré formulácie protokolu o tom nenechávajú žiadne pochybnosti: „*Podpredseda vlády s mnohými vývodami Dr. Ďurčanského súhlasil, ba dal najavo, že ani on, t. j. podpredseda vlády by nevedel lepšie slovami vystihnúť pravé pomenovanie a charakterizovanie určitých zjavov, vyskytnuvších sa v procese. Pamätám*

598 *Tamže*.

599 *Tamže*, a. č. S-280/56, Zápisnica napísaná dňa 30. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor v Bratislave, za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaná je: Elena Tulisová.

600 ABS, 310-61-1, Prohlášení pana ministra vnitra ve vládě.

sa, že ja som vtedy znova nadhodil otázku, kým je asi Dr. Ďurčanský informovaný tak podrobne, na čo mi podpredseda vlády povedal, že tento má na Slovensku mnoho dobrých a spoľahlivých spravodajcov. Popredseda vlády tieto slová doprevadil takým výrazom tváre, že som mal dojem, ako keby medzi tých dobrých spravodajcov počítal aj mňa. ⁶⁰¹ Obuch pod nátlakom do veci „namočil“ aj podpredsedu vlády Jána Ursínyho. Pracovníci bezpečnosti, T. Baláž na prvom mieste, sa okamžite chopili šance a usmerňovali vyšetrowanie tak, aby Ursínyho vopchali do jedného mecha s Ďurčanským. ⁶⁰² Prípád sa prelínal s ostatnými a „vhodne“ zapadol do celkového rámca ťaženia a kriminalizácie Demokratickej strany na jeseň 1947. ⁶⁰³

Ani v tomto prípade však nejde o nejakú homogénnu či dobre organizovanú skupinku. Základom jej druhej časti (prvou bol Obuch) sa stali dvaja susedia - mjr. Alexander Vaško a Ing. Jozef Fickuliak: „*Nepamätám sa ktorý deň, ale bolo to koncom apríla 1947, keď sme sa o vysielaní zo zahraničia [rádio Barcelona, pozn. M. M.] rozprávali na ulici pred mojim domom, spomínali sme, že Ďurčanský vyzýva Slovákov, aby zakladali nejakú politickú stranu, ktorá sa menovala strana „Národnej obnovy“.* Na toto sme sa uzhovorili, že by sme mali založiť nejakú skupinu a pomocou tejto skupiny organizovať túto ilegálnu stranu.“ ⁶⁰⁴ O krátky čas sa spolu s ďalšími známymi stretli na futbalovom zápase a po ňom sa spoločnosť (Fickuliak, Vaško, Čulen, Priehradník, Mikula a Jozef Bilický, pričom dvaja posledne menovaní sa následne schôdzok prestali zúčastňovať) presunula na Vaškov byt. Tu sa samozrejme začalo hovoriť o politike, o nepriaznivých podmienkach pre katolíkov, vysielaní rádia Barcelona a podobne. Podnet k založeniu „Slovenského akčného výboru – ústredia na Slovensku“

601 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/43, Zápisnica, napísaná dňa 30. septembra 1947 na Povereníctve vnútra VII. odbor v Bratislave, za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Oto Obuch.

602 JABLONICKÝ, Jozef: Podoby násilia, s. 82.

603 O Obuchovom prípade pozri viac: JABLONICKÝ, Jozef: Podoby násilia, s. 76 – 86. O širších politických súvislostiach jesennej krízy z roku 1947 pozri najnovšie: SYRNÝ, Marek: jesenná politická kríza na Slovensku v roku 1947. In: PODOLEC, Ondrej: Február 1948 a Slovensko. Bratislava 2008, s. 127 – 176.

604 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/143, Zápisnica, spísaná dňa 2. októbra 1947 s mjr. Alexandrom Vaškom.

vyšiel od Priehradníka, pričom je zaujímavé, že až v polovici augusta 1947, teda len približne mesiac pred pozatýkaním celej skupiny a zrejme na Obuchov podnet.⁶⁰⁵ Za vedúceho celej skupiny si vyhládli plukovníka vo výslužbe Štefana Tatarku. Ten však nemal pre ilegálnu činnosť prílišné sympatie, aj debaty s Vaškom a Fickuliakom vnímal skôr ako spoločenské konverzovanie.⁶⁰⁶ Z Fickuliakových výpovedí tiež vyplýva, že skupina zrejme bola len v štádiu príprav a zrodu, hľadali kontakty do zahraničia.

Ďalším dôležitým postupom bezpečnosti k dokonštruovaniu celého prípadu bolo zatýkanie či minimálne vyšetrovanie príbuzných mnohých predstaviteľov emigračnej vlny z roku 1945. Na jednej strane boli tieto kontakty pochopiteľne podmienené záujmom príbuzných o udržovanie kontaktu s rodinou, v korešpondencii sa však nepreberali len rodinné otázky, ale emigranti mali záujem aj o informácie politického či iného rázu. Bezpečnosť to automaticky klasifikovala ako pokus o špionáž (resp. minimálne ako niečo podozrivé), pritom však často išlo o bežné veci, v niektorých prípadoch dokonca podmienené záujmom emigranta o návrat na Slovensko či napríklad ekonomickými záujmami. Takto bol napríklad vyšetrovaný Dr. Štefan Cieker, brat bývalého slovenského vyslanca v Španielsku Jozefa Ciekeru, pričom v ich vzájomnej korešpondencii si vymieňali vedecké publikácie, ale napríklad aj uvažovali o možnosti obchodu s celulózou a podobne.⁶⁰⁷ Iným príkladom, aj keď angažovanejším, bol profesor Ladislav Čulen, brat Konštantína Čulena. Otto Obuch ho v listoch viac ráz vyzval k spolupráci. Čulen, ktorý v tom čase pracoval na Povereníctve vnútra ako archivár,⁶⁰⁸ s Obuchom korešpondoval o politickej situácii a cho-

605 *Tamže*, a. č. S-280/11, Zápisnica napísaná u Povereníctva vnútra VII. odbor dňa 1. októbra 1947 s vypočúvaným Ing. Jozefom Fickuliakom a to ako dodatok k zápisnici zo dňa 25. septembra 1947.

606 *Tamže*, a. č. S-280/52.

607 *Tamže*, a. č. S-280/7.

608 „Zaistený prof. Ladislav Čulen bol za býv. Slovenského štátu v službách Ministerstva zahraničia pridelený pri Slovenskej menšine v Maďarsku, ale kmeňove patril Ministerstvu školstva. Po oslobodení si tento podal žiadosť na Povereníctvo vnútra, ako archivár, kde bol prijatý. K tomuto mu dopomohol prof. Rapant a Dr. Vendelín Jankovič, ktorý už pracoval na Povereníctve vnútra ako vedúci úradník archivárskeho oddelenia Povereníctva vnútra. Tento posledný

dieval aj na stretnutia „Hnutia národnej obnovy“, resp. Slovenského ústredia SAV spolu s Priehradníkom, Dobrovodským, Fickuliakom a mjr. Vaškom.⁶⁰⁹ Ďalším príkladom je už spomínaný Vendelín Jankovič, ktorého navštevoval F. Paňko, ako spojka od jeho brata Ladislava.⁶¹⁰ Výsluchu sa však nevyhol ani Vojtech Bekényi, brat Karola Strmeňa (meno si poslovenčil v roku 1942), ktorý so svojím bratom korešpondoval výhradne o súkromných veciach,⁶¹¹ podobne ako švagor bývalého generálneho tajomníka HSL'S Jozefa Kirschbauma Ľudovít Milan Danihel.⁶¹²

17. októbra 1947 vypracovali pracovníci Povereníctva vnútra aj správu o prípade číslo 2, Ústredia SAV v Československu. Toto Ústredie mali podľa bezpečnosti tvoriť mjr. Alexander Vaško, Ján Priehradník, Dr. Mikula, prof. Čulen, Ing. Jozef Fickuliak, Dr. Ing. Jozef Medvecký, Štefan Blažo, Mikuláš Bilický a lekárnik Entner. S nimi mali úzko spolupracovať Dr. Juraj Rajec a Dr. Jozef Dobrovodský. Aj ich cieľom, samozrejme, malo byť rozbitie ČSR. Na vzniku spoločnej organizácie sa podľa bezpečnosti dohodli „pravdepodobne 3. mája 1947“,⁶¹³ jej iniciátormi mali byť Vaško a Fickuliak. Spojenie so za-

je bratom predsedu SRO v zahraničí Dr. Ladislava Jankoviča. Poznamenávam, že archivátor je na Slovensku veľký nedostatok, a preto na doporučenie prof. Rapanta bol prof. Ladislav Čulen prijatý na Povereníctvo vnútra.“ Tamže, a. č. S-280/8, Správa Ministerstvu vnútra. Daniel Rapant patrí medzi najvýznamnejších slovenských historikov minulého storočia.

- 609 *Tamže, a. č. S-280/8, Zápisnica, napísaná dňa 23. septembra 1947 na Povereníctve vnútra, VII. odbor v Bratislave, za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Prof. Ladislav Čulen.*
- 610 Ako zaujímavosť spomeňme, že Jankovič bol spríbuznený aj s povstaleckým generálom Markom. Ďalší jeho brat, František Jankovič, bol poslancom Slovenského snemu, ktorý ako jediný na základe výzvy biskupov zložil v roku 1942 v súvislosti s vtedajšími protizidovskými opatreniami, funkciu. *Tamže, a. č. S-280/16.*
- 611 *Tamže, a. č. S-280/59, Zápisnica napísaná na Povereníctve vnútra VII. odbor v Bratislave dňa 21. novembra 1947 za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je Július Bekényi.*
- 612 *Tamže, a. č. S-280/67, Zápisnica, napísaná dňa 4. novembra 1947 na úrade Povereníctva vnútra VII. odbor v Bratislave, za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je: Ľudovít Milan Danihel.*
- 613 *Tamže, a. č. S-280/VI, Správa o priebehu ďalšieho vyšetrovania prípadu číslo 2, 17. 10. 1947.*

hraničím sa ponúkol udržovať Čulen, ktorý už aj tak robil pre Obucha takpovediac „výstrižkovú službu“. Okrem Obucha mala táto skupina udržovať spojenie so zahraničím prostredníctvom kuriérov, pričom pisateľ správy ich tu vymenoval doslova všetkých – Komanderu, Paňka, pátra Vojtecha, Teodora Kóňu, pátra Mitúcha, Joachyma Jánoša, Mica Pokorného, Otakara Vítkovského, pátra Félixu a nezabudli ani na Alexandra Matúša. Spomenuli tiež štipendistu Júliusa Ďatelinku, ktorý pri svojej ceste do Švédska prebral niektoré písomnosti od Obucha, a ktorého Švédi na požiadanie ČSR zatkli a začali vyšetrovať. Ku koncu správy sa ďalej píše, že vyšetrovanie komplikuje aj prelínanie skupín, pričom takýmto „spojkami“ mali byť Čarnogurský, Kosorín, Dr. Ivan Murín, Jurčovič, Kružliak, Ján Mikula, tajomník arcibiskupa Kmeťku Dr. Pavol Beňuška, tajomník kanonika Cvinčeka Dr. Jozef Bystrický a ďalší.

V súvislosti s týmto prípadom si MV nechalo vypracovať aj trestnoprávny posudok na Obuchov prípad. Jeho výsledky sú vcelku zaujímavé. V posudku sa konštatuje, že F. Ďurčanský bol právoplatne odsúdený a aj potom v cudzine pokračuje v činnosti, ktorá bola kvalifikovaná ako domáca zrada – prípravy úkladov o republiku (§ 2 zákona na ochranu republiky). Na základe toho sa obdobne môže kvalifikovať každá činnosť, ktorá spočíva v nadviazaní stykov s Ďurčanským, v prípade, ak toto napojenie smeruje k podpore cieľov, ktoré Ďurčanský sledoval. Na základe toho právny expert teda konštatoval: *„Vzniká tedy důvodné podezření, že jak Obuch tak i náměstek předsedy vlády Ursíny se dopustili vyličenou činností tohoto zločinu, protože Obuch se k této činnosti výslovně doznal a podezření proti náměstkovi předsedy vlády Ursínymu vyplývá dilem z doznání Obuchova a dilem z jiných zjištěných skutečností, zejména z té, že dal příkaz, popřípadě souhlas k tomu, aby byly zahlazeny stopy trestné činnosti Obuchovy.“*⁶¹⁴ Posudok ďalej konštatuje, že v prípade, ak by nebola u Ursínyho zistená skutková podstata podľa § 2, mohlo by ísť o zločin podľa § 12 citovaného zákona, teda o neoznámenie či neprekazenie trestného činu. V nasledujúcom odstavci ďalej autor pokračuje, že ak by sa nepreukázal ani zločin podľa § 12, ešte stále by bolo dôvodné podozrenie, že sa Ursíny dopustil zločinu podľa § 17 zákona na ochranu republiky,

614 ABS, 310-61-23, Právnický posudek, 21. 10. 1947.

pretože Ursíny sa mal podľa tohto právneho experta s Ďurčanským stýkať, aj keď vedel o protištátnom zameraní jeho činnosti. V súvislosti so zápisnicou z tajného zasadania vlády sa dávalo Ursínymu za vinu konanie aj podľa § 5 zákona na ochranu republiky (dával tajné písomnosti Obuchovi, aj keď mohol vedieť, že je v spojení s Ďurčanským). A napokon sa Ursínymu kládlo za vinu, že úmyselne porušil svoje úradné povinnosti a zneužil moc úradného činiteľa.

V druhej polovici októbra 1947 padol do rúk bezpečnosti aj ďalší kuriér, Teodor Kóňa, ktorého zatkli vo Viedni na požiadanie Povereníctva vnútra príslušníci sovietskej bezpečnosti. Ten však už len dopĺňal mozaiku a jeho výpovede nezohrali takú dôležitú úlohu ako Komanderove.

Z uvedených troch absolútne nehomogénnych skupín (Meltzer, Komandera a Obuch) teda pracovníci bezpečnosti vo svojich správach vytvorili podzemie spojené s Demokratickou stranou, ktorého primárnym cieľom malo byť odtrhnutie Slovenska od ČSR a zlikvidovanie ľudovodemokratického režimu.

Predstavitelia DS sa snažili brániť rôznymi spôsobmi, za dôležité považovali poukazovať okrem iného na násilné výsluchy. Jednu takúto neohlásenú kontrolu uskutočnil Rudolf Fraštacký v sprievode Mikuláša Ferjenčíka v pondelok 20. októbra 1947 vo väznici oblasťného veliteľstva NB v Bratislave, ktorú využíval aj VII. odbor. Obaja muži chodili po celách a Fraštacký sa pýtal väzňov na meno, trestný čin, pre ktorý je dotyčný vyšetrovaný, a hlavne či bol dotyčný väzeň bitý alebo bolo proti nemu použité akékoľvek násilie. Pracovníci bezpečnosti o prehliadke nevedeli, šéf ŠtB Ilčík sa o nej dozvedel len tak, že mu to prišiel jeden dozorca z vlastnej iniciatívy hlásiť. Prípado pokračoval tým, že Teodor Baláž nahlásil túto „návštevu“ predsedovi Zboru povereníkov G. Husákovi, pričom mu oznámil, že na násilie počas vyšetrovania sa sťažovali len dvaja väzni a podľa Baláža aj tí klamali. Baláž tiež Husákovi oznámil, čo Fraštackého zaujímalo a Husák Balážovi povedal, že Zbor povereníkov sa na nijakej podobnej kontrole neuzniesol. Podľa hlásenia, ktoré zaslali z Povereníctva na pražské ministerstvo, Husák na margo celej návštevy povedal, že „... *to tedy je obyčejné gangsterství Fraštackého, který jako příslušník strany namočené velmi značně některými svými význačnými činiteli v spiknutí proti*

*státu, dovolil si protizákonne, bez dovoľení predsedu vniknúť do väznice, aby zistil pro seba a tím i pro celou DS, nakoľik jsou odhaleni.*⁶¹⁵

Frašťacký po odchode konštatoval, že sa s väzňami slušne zaobchádza a povedal, že je tým milo prekvapený. Otázne je, či sa na takúto návštevu nepripravovali, keďže pôvodne mali od Viktorína informáciu, že má prísť akási komisia v sobotu 18. októbra 1947. Táto návšteva však mala ohlas v tom, že väzni boli po Frašťackého návšteve „... veľmi sebevedomí, nechťejú priznať ani ty věci, které již dříve dali do protokolu, a někteří z nich dokonce prohlásili, aby si dávali páni referenti pozor, protože tu byla komise. Vůbec všichni se vítězně usmívají, neboť pocítili, že se o ně DS stará i ve vazbě.“⁶¹⁶ Cieľom hlásenia však bolo nielen informovať, ale pracovníci povereníctva žiadali o zákrok u ministra vnútra a vlády a vyšetrenie tohto, podľa ich názoru protizákonného činu povereníka Ferjenčíka a podpredsedu Zboru povereníkov Frašťackého. Súčasne odporúčali, aby bol celý prípad propagačne využitý a poukázali aj na nedávnu výtržnosť na stanici NB v Žiline.

O dva dni neskôr, 22. októbra 1947, predniesol povereník vnútra Mikuláš Ferjenčík prejav na tajnej schôdzi bezpečnostného a branneho výboru Ústavodarného národného zhromaždenia. V ňom vyjadril svoje presvedčenie o potrebe boja proti ľudáckej ilegalite a predniesol svoju predstavu o tom, čo sa vlastne na Slovensku deje. Začal samozrejme v zahraničí – pomenoval štyri dôležité skupiny ľudáckej emigrácie – skupiny Petra Prídavka v Londýne, Konštantína Čulena v USA, Karola Sidora vo Vatikáne, Slovenský revolučný odboj v Rakúsku a za najagilnejšiu označil skupinu Ferdinanda Ďurčanského, ktorý podľa Ferjenčíka pred svojím odchodom do exilu inštruoval väčší počet mladých intelektuálov k ďalšej činnosti na Slovensku. Ďurčanský sa spojil so SRO a pomocou ich agentov – chodcov získaval správy zo Slovenska, ktoré potom využíval pri písaní svojich memoránd. Ďalej Ferjenčík pripomenul genézu „sprotištátneho sprisahania“ tak, ako ju vnímala a konštruovala bezpečnosť. Začínalo to, ako som spomenul vyššie, Ďurčanského aktivitami koncom 2. svetovej vojny. Ferjenčík tvrdil, že Štefan Chalmovský sa na Slovensko vrátil s inštrukciami pre

615 *Tamže*, 310-61-6, Pověřeníctvo vnitra VII. odbor, hlásí dnešního dne dálnopisem toto:, 21. 10. 1947.

616 *Tamže*.

ilegálnu činnosť. Jeho organizáciu však bezpečnosť odhalila na prelome rokov 1945 a 1946. V lete 1946 sa im podarilo odhaliť „skupinu“ Františka Paňku, ktorá mala byť rovnako napojená na zahraničie. Následne podzemie zlepšilo svoju konšpiráciu, ale aj napriek tomu bezpečnosť zatkla Viktora Kačeriaka, Františka Petráša a Viliama Michaloviča, ktorých výpovede viedli k zlikvidovaniu viedenskej centrály a zatknutiu a únosu Michala Štefulu z Viedne. Ferjenčík ďalej tvrdil, že ŠtB v tom čase nemala dost dôkazov, ale len výpovedí zatknutých. Zmanipulovaný Ferjenčík tu plne pristúpil na hru svojich podriadených, keď tvrdil, že nechceli ísť pred súd preto, lebo zaistenci boli vraj inštruovaní odvolávať svoje výpovede s tým, že ich pri výsluchoch týrali. Preto vraj príslušníci VII. odboru sledovali „podzemie“. Nasledovalo odhalenie žilinskej skupiny, ktoré malo bezpečnosť priviesť k zadržaniu kuriéra Rudolfa Komanderu. Ferjenčík ďalej tvrdil, že v tejto súvislosti sa dostal do hľadáča pracovníkov bezpečnosti aj Ján Kempný, ktorého Komandera navštívil, zásah proti nemu dočasne pre nedostatok usvedčujúcich materiálov odkladali.⁶¹⁷ Do celého procesu odhalení vhodne zapadol aj Obuch, pričom bezpečnosť malú skupinku umelo nafúkla a za jej členov považovali aj ďalšie osoby, pričom v tejto súvislosti sa za mreže policajných cieľ do 21. októbra 1947 dostalo 124 osôb.⁶¹⁸

V podobnom duchu bola aj zvodka, ktorú pre prezidenta Beneša vypracovali úradníci VII. odboru Ministerstva vnútra len o deň neskôr (22. októbra 1947). Podľa tejto správy bezpečnosť na Slovensku v súvislosti s uvedeným prípadom zatkla 124 osôb, z ktorých 10 prepustili. Väčšina zo zaistených sa „pod ťarchou dôkazov a usvedčujúceho materiálu“ priznala. Hlavou tejto slovenskej odbočky Slovenského akčného výboru bol Otto Obuch. Ďalšími „členmi predsedníctva SAV“ boli mjr. Alexander Vaško, redaktor Ján Priehradník, úradník Fondu národnej obnovy a brat bývalého generálneho tajomníka HSĽS Dr. Jozef Mikula, úradník archívu Povereníctva vnútra profesor Ladislav Čulen⁶¹⁹, úradník Najvyššieho kontrolného dvora v Bratislave Dr. Ing. Jozef Medvecký, úradník Osídľovacieho úradu v Bratislave Štefan

617 ABS, 310-61-6, Ferjenčíkov prejav (dokument nie je nijako označený).

618 *Tamže*.

619 A brat dôležitého aktivistu ľudáckeho exilu Konštantína Čuleňa.

Blažo, veliteľ bratislavských požiarnikov Mikuláš Bilický a bratislavský lekárnik Entner. Sieť spolupracovníkov mali tvoriť osobný tajomník arcibiskupa Karola Kmeťka Dr. Pavol Beňuška, tajomník podpredsedu SNR Jozefa Cvinčeka Dr. Jozef Bystrický, generálni tajomníci DS Dr. Ján Kempný a Miloš Bugár, poslanec Dr. Jozef Staško, úradník Osídľovacieho úradu prof. Juraj Rajec (ktorého mal do ilegálnej činnosti zatiahnuť ešte v roku 1945 Jozef Vicen), bývalý prezidiálny šéf Osídľovacieho úradu Dr. Jozef Dobrovodský, bývalý pplk. Ladislav Lavotha, úradník predsedníctva SNR Dr. Jozef Mikuš, plk. Štefan Tatarko a ďalšie osoby, z ktorých by som ešte chcel spomenúť Dr. Jozefa Kosorína, Dr. Pavla Žiga, Dr. Imricha Kružliaka, Dr. Vendelíka Jankoviča, Ladislava Obucha a Jozefa Krchňáka.⁶²⁰ Z uvedených mien vidíme, že išlo zväčša o úradníkov, ktorí mali byť nejaký „šrám“ z obdobia rokov 1938 – 1945, alebo o príbuzných emigrantov a podobne. Takéto zameranie vyšetrovania malo svoje jasné príčiny a predložená správa mala nepochybne prispieť k Benešovým obavám zo „slovenského separatizmu“.

Ani to však neprinieslo koniec rôznych metamorfóz výkladov. V tomto prípade nakoniec bezpečnosť nedokázala dotvoriť spojivo medzi Ďurčanským, resp. SRO a Kempným a jeho známymi. Preto už v správe zo začiatku novembra 1947 konštatuje, že na rozdiel od predchádzajúcej skupiny (a na rozdiel od predchádzajúcich tvrdení aj o tejto skupine) v tomto prípade ide o skupinu, orientovanú na Karola Sidora. Mali ju tvoriť ľudia z kruhov inteligencie, ktorí navyše zastávali dôležité posty v politickom či hospodárskom živote. Jej jadrom mala byť skupina okolo Jána Kempného, ktorú mali tvoriť Kružliak, Staško, Obtulovič, Kosorín, Jurčovič, Horváth, Hledík, Čarnogurský a Dr. Ján Mikula.⁶²¹ Ani takáto (samozrejme vymyslená) „orientácia“ na pasívneho Sidora v očiach pracovníkov Povereníctva vnútra skupine na nebezpečnosti neubrala.

Vykonštruovanie tzv. protištátneho sprisahania na Slovensku mala teda značný dopad na vnútropolitické pomery. Dvaja poslanci

620 ABS, 310-61-25, Informace pro pana presidenta, 22. 10. 1947, príloha.

621 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/VI, Úradná správa Povereníctva vnútra z vyšetrovania protištátneho sprisahania, 3. 11. 1947.

DS – Bugár a Kempný – boli v súdnej väzbe, poslanca Jozefa Staška polícia zatkla aj bez zbavenia imunity (neskôr to vysvetľovali ako omyl a tým, že sa im nepredstavil). 30. októbra 1947 podal demisiu aj podpredseda vlády Ursíny a o deň neskôr povereníci za KSS podali demisiu a vyvolali tak na Slovensku „vládnú“ krízu. Tú na Slovensko prišiel riešiť predseda vlády Klement Gottwald, ktorý demokratov prinútil k rozsiahlym ústupkom – stratili tri poverenictva a museli uskutočniť aj ďalšie politické ústupky. Aj pre všetky uvedené okolnosti sa tieto udalosti zvyčajne považujú za generálnu skúšku pred mocenským zvratom v československu v roku 1948.

O vyšetrovanie „sprisahania“ mali veľký záujem aj na Ministerstve vnútra v Prahe. V októbri 1947 preto navštívil Bratislavu neskorší veliteľ ŠtB a šéf Ústavu marxizmu-leninizmu Jindřich Veselý, v novembri zas samotný minister vnútra Nosek a Dr. Černý. Minister urgoval 24. novembra 1947 podanie trestného oznámenia v prípade Bugár – Kempný. Vedúci vyšetrovania Teodor Baláž mu však pri tej príležitosti vysvetľoval, že trestné oznámenie ešte nemohli vypracovať, pretože súdne orgány im ešte stále nezapožičali Kempného na výsluch. Baláž sa okrem toho sťažoval na vyšetrujúcich sudcov, že neustále hľadajú dôkazy na stíhanie príslušníkov polície. Po odchode ministra Noseka ostal v Bratislave Dr. Černý, ktorý sa zúčastnil porady u Viktorína, kde sa rokovalo o pripravovanej reorganizácii bezpečnostného odboru PV. Prítomní (Baláž, Sedmík) sa vyjadrili, že reorganizácia ako taká nebude problémom, komplikácie však podľa ich názoru mohli nastať pri personálnych otázkach. Ako hlavný problém bol vnímaný povereník Ferjenčík. Zúčastnení Slováci Černého presviedčali, že v prípade, ak by sa nepodarilo zabezpečiť uspokojivé personálne obsadenie reorganizovaného odboru, má sa radšej ostať pri existujúcom stave. V rozhovore sa uvažovalo aj o prípadnej zmene na poste šéfa bezpečnostného odboru, pričom prítomní sa zhodli, že presadiť na tento post Antona Rašlu bude oveľa ťažšie ako Rudolfa Viktorína. Rašla bol totiž politicky výrazne viac exponovaný ako Viktorín a podľa zúčastnených príslušníkov slovenského bezpečnostného aparátu bol pre DS neprijateľný aj ako bývalý žalobca v procese proti J. Tisovi.⁶²²

622 ABS, 310-4-21, Úřední záznam, Služební návštěva v VII. odboru Povereníctva vnútra ve dnech 22. – 24. 11. 1947, 25. 11. 1947.

Politické využitie a Ferjenčíkovu neschopnosť prehliadnúť túto hru naznačujú aj výsledky porady medzi ministrom Nosekom, Ferjenčíkom a radcom Jindřichom Veselým. Príloha k záznamu o porade načrtáva ďalšie kroky, na ktorých uskutočnení sa vo veci tzv. slovenského sprisahania zúčastnení dohodli. Išlo o: čo najrýchlejšie konanie procesov v tejto veci (povereník vnútra mal intervenovať u povereníka spravodlivosti ⁶²³, ktoré malo ihneď dodať návrh na zloženie štátneho súdu. O prípade sa mala vydať propagačná brožúra, podobná tej, ktorú vydalo celoštátne MV, pričom text mali pripraviť pracovníci VII. odboru PV v spolupráci so „slovenským“ referátom VII. odboru MV (referát „SI“) a to tak, aby zodpovedala slovenskej mentalite. Okrem toho mal povereník na najbližšom zasadnutí bezpečnostného výboru Ústavodarného národného zhromaždenia odpovedať a odmietnuť prebiehajúcu mediálnu kritiku pomerov v bezpečnosti na Slovensku, ako aj predniesť návrh opatrení boja proti „ľudáctvu“, t.j. najmä vyžiadať si významných emigrantov ako vojnových zločincov, zbaviť ich štátneho občianstva a skonfiškovať majetok týchto ľudí. V rámci opatrení mali tiež povereník a minister zabezpečiť čo najrýchlejšie povýšenie „zaslúžilých“ pracovníkov VII. odboru.⁶²⁴

Skutočnosť, že Bugár s Kempným sedeli v súdnej väznici a nie v policajnej, až do komunistického prevratu komplikovala z pohľadu VII. odboru PV celkovú situáciu. Preto už v novembri 1947 žiadali o pozmenenie rozhodnutia imunitného výboru ÚNZ, aby Kempný bol vydaný nielen na súdne vyšetrovanie, ale na vyšetrovanie do rúk štátnej bezpečnosti. Podnetom bolo odopretie prokurátora Dr. Novomeského prepožičať zaistenca na výsluch polícii, pričom podľa polície nebolo možné bez toho, aby sami vypočuli Kempného, prípad ukončiť.⁶²⁵ Toto sa im však docieľiť nepodarilo. Aj vďaka tomu mohli konfrontácie prebiehať bez nátlaku, ovplyvňovania či manipulovania. V súdnych spisoch teda okrem iného nachádzame zaujímavú konfrontáciu

623 To mal zabezpečiť prezidiálny šéf Povereníctva Július Viktorý.

624 ABS, 310-29-5, Príloha k záznamu o poradě mezi ministrem vnitra, povereníkem vnitra a o.r. Veselým, ktorá se konala dne 3. ledna 1948 dopoledne v ministerstvu vnitra.

625 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, a. č. S-280/VI, Protištátna činnost' Dr. Kempného, 29. 11. 1947.

Komanderu s oboma politikmi. Kým Komandera sa pridržoval policajnej zápisnice a obšírne rozprával o tom, ako Bugára či Kempného v mene Ďurčanského verboval, odpoveďou mu bol zásadný nesúhlas oboch politikov, zo strany M. Bugára navyše doplnený obvinením Komanderu, že sa dal „do služieb“ aj Poverenictvu vnútra : „*Obvinený Dr. Miloš Bugár do očí svedka Rudolfa Komanderu udáva: Toto všetko nie je pravda, ja som s vami v roku 1946 nehovoril, pripúšťam, že ste sa zapísali do knihy návštev, ktorá sa viedla v mojom oddelení, ale ja som s vami v roku 1946 vôbec nehovoril. Nezodpovedá pravde, že by som ja bol súhlasil s politikou Dr. Ďurčanského. Však kto by s Ďurčanským súhlasil. Na Slovensku nieto jedného človeka, ktorý by s Ďurčanským súhlasil. Toto tvrdenie svedka Rudolfa Komanderu vôbec nezodpovedá pravde. Mám dojem, že slúžite dvom pánom, zahraničnej emigrácii a sedmičke [myslené VII. odbor Poverenictva vnútra].*“⁶²⁶ Odmietavý bol samozrejme aj Ján Kempný.

Obrovská medializácia prípadu však bola svojím spôsobom dvojsečnou zbraňou. Dopad na Demokratickú stranu bol drvivý, Poverenictvo po všetkom, čo sa medializovalo, nemohlo dlho odkladať vypracovanie trestného oznámenia. Nebolo už možné príliš dlho otáľať. VII. odbor Poverenictva vnútra ho v prípade Ján Kempný a spol. podal 15. decembra 1947 na 16 osôb – Jána Kempného, Miloša Bugára, Jozefa Bystrického, Vojtecha Bratinku, Pavla Čarnogurského, Štefana Fajtu, Štefana Horvátha, Ferdinanda Jurčoviča, Jozefa Kosorína, Karola Kožára, Izidora Lančariča, Petra Maxoňa, Jozefa Mikuša, Ivana Murína, Ľudovíta Obtuloviča a Ladislava Rumana.⁶²⁷ 82-stranový dokument zhŕňa všetky vyššie uvedené konštrukcie, je však dokladom pomerne nepresvedčivej práce bezpečnostného aparátu pod vplyvom komunistickej strany.

Dňa 19. decembra 1947 vystúpil povereník Ferjenčík aj v SNR, kde podal obšírny výklad o „sprisahaní“ a postupe bezpečnosti. Prvou bola skupina pod vedením učiteľa Antona Meltzera zo

626 ŠA BA, f. Štátny súd, Hp 4/48, Zápisnica o výsluchu svedka, spísaná dňa 11. decembra 1947 na Krajskom súde v Bratislave v trestnej veci proti Dr. Milošovi Bugárovi a spol. pre § 2 lit. a/ z.č. 320/40 Sl. z.. Výsluch Rudolfa Komanderu.

627 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Fond starých písomností, S-280/X, Dr. Ján Kempný a spol., trestné činy podľa zákona na ochranu republiky – záverečné trestné oznámenie, č. j. 41703/VII-20/1947, 15. XII. 1947.

Žiliny. Tá mala podľa Ferjenčíka po celom Slovensku podskupiny ľudí, údajne odhodlaných k otvorenému boju proti ČSR. Tieto skupiny postupom času prispeli k vzniku troch väčších organizácií, a to v Žiline, v Nových Zámkoch a v Banskej Štiavnici.⁶²⁸ Pri zásahu proti skupine bezpečnosť zhabala šesť pušiek a deväť pištolí, pričom Ferjenčík tento nízky počet absurdne odôvodňoval tým, že sa spoliehali na to, že v prípade potreby bude medzi obyvateľstvom dosť zbraní, ktoré tu ostali po prechode frontu. Za ďalšiu skupinu Ferjenčík menoval SAV, pričom ústredie tohto hnutia bolo v Bratislave, kde bolo akési riadiace centrum, „...živlov, ktoré sa dali do služieb protištátnej slovenskej emigrácie na čele s Ďurčanským. Ústredie SAV-u bolo založené na Slovensku začiatkom mája t. r. na priame výzvy Ďurčanského a bolo organizované presne podľa smerníc, ktoré Ďurčanský poslal po kuriéroch a po zahraničných spojkách.(...) Celá táto organizácia podliehala ústrednému vedeniu SAV-u na Slovensku, ktoré vykonávalo rozkazy a úkoly SAV-u zo zahraničia.“⁶²⁹ Tretia skupina, podľa Ferjenčíka združená okolo Jána Kempného, mala spojenie a konala v zmysle inštrukcií Karola Sidora. Ferjenčík, úplne vo vleku komunistov zo VII. odboru, tu taktiež odmietol, že by polícia týrala zaistencov, pričom obvinenia z neprofesionality či zneužívania moci pracovníkmi VII. odboru vnímal ako útok na svoju osobu. Na Ferjenčíkov prejav reagovalo viacero členov SNR, pričom nechýbala ani kritika VII. odboru či konkrétne prípady používania násilia pri výsluchoch. Kriticky vystúpili najmä členovia SNR za DS Michal Géci a Imrich Laurinec.⁶³⁰ Najmä Laurincov prejav bol veľmi ostrý a poukazoval na nezákonné konanie pracovníkov VII. odboru, zneužívanie služobnej moci a ďalšie neduhy a zločiny, pričom uvádzal aj konkrétne prípady – okrem iných spomenul napríklad aj prípad Tibora Benkoviča. Ferjenčík však kritiku odmietol.

628 Stenografický zápis o priebehu 13. zasadnutia pléna Slovenskej národnej rady, konaného dňa 19. decembra 1947. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1946snr/stenprot/013schuz/s013004.htm> (prístup 12. 12. 2009)

629 *Tamže*.

630 Ich prejavy sú dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1946snr/stenprot/013schuz/s013004.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1946snr/stenprot/013schuz/s013007.htm> (prístup 12. 12. 2009)

Napätá politická atmosféra z konca roku 1947 a poukazovanie na zneužívanie úradnej moci políciou napokon viedlo k tomu, že pracovníci VII. odboru PV vypracovali koncom januára 1948 trestné oznámenie na predsedu SNR Jozefa Lettricha, bývalého povereníka spravodlivosti Dr. Ivana Štefánika, poslanca ÚNS Š. Blašku a členov SNR Géciho a Laurinca. Po porade Ferjenčíka s povereníkom spravodlivosti Andrejom Búzom ich však nakoniec na štátne zastupiteľstvo nedoručili, pretože mali byť použité až po konaní súdu proti „sprisahancom“, ktorý sa mal konať v marci 1948.⁶³¹ Celé tzv. slovenské sprisahanie sa nakoniec súdne ukončilo až po komunistickom prevrate v lete 1948, samozrejme v neprospech obvinených. Justícia, ktorá sa dostala do vleku politiky komunistickej strany, už v podstate len potvrdzovala odhalenia bezpečnosti.

Je potrebné dodať, že Predsedníctvo ÚV KSS sa v rámci spomínaného boja proti DS dňa 30. januára 1948 uznieslo na tom, že Gustáv Husák bude mať zvlášť na starosti Demokratickú stranu,⁶³² pričom nepochybne šlo už len o potvrdenie existujúceho stavu. Je teda zrejmý dôvod, prečo príslušníci bezpečnosti svoje akcie počas krízových dní koordinovali práve s ním. Na záver sa ešte žiada dodať, že za každú hodinu nadčasu počas riešenie tzv. sprisahania mali pracovníci VII. odboru nárok na odmeny za nadčasy vo výške 100 korún.

Súčasťou boja proti DS bolo „rozpracúvanie“ regionálnych pobočiek strany začiatkom roku 1948. Môžeme spomenúť napr. OŠB v Žiline, ktorá už v januári 1948 aktívne „rozpracúvala“ Oblastný sekretariát DS a pomocou informátorov zisťovala v strane náklady pred plánovaným zjazdom. Dňa 15. januára bola do Banskej Bystrice zvolaná pracovná porada oblastných zložiek ŠtB na Slovensku, ktorá sa venovala aj „lustrácii“⁶³³ predpokladaných účastníkov zjazdu DS,

631 A ÚPN, f. I. správa ZNB, mikrofiš 10210/313, Dial'nopis.

632 NA ČR, f. 03_10, sv. 1, a. j. 70, materiál z komise Barnabitzky II, rok 1945 – 1948, s. 85. Bolo to formulované pomerne vágne: „*Súdr. Husák bude mať osobitne na starosti DS.*“ SNA, f. Predsedníctvo ÚV KSS, šk. č. 789, zápis zo zasadnutia predsedníctva ÚV KSS dňa 30. januára 1948.

633 To znamená, že vyhľadávali v archívoch materiály o týchto osobách.

ktorý sa mal konať v Bratislave. Podľa zachovaného spravodajského hlásenia všetky OŠB zisťovali kompromitujúce skutočnosti a tiež pozíciu účastníkov zjazdu v rámci DS. Osobitne zdôrazňovali vôľu jednotlivých účastníkov k prestupu do KSS.⁶³⁴ Predpokladám, že takéto aktivity vyvíjali aj ostatné OŠB.

Pracovníci ŠtB mali v Demokratickej strane, resp. v jej okolí viacero dôležitých zdrojov informácií. Pravdepodobne najznámejším bol blízky spolupracovník ministra dopravy Ivana Pietora Valerij Vilinský.⁶³⁵ Už spomínaní pracovníci ŠtB Čermák a Běl údajne získavali závažné informácie z prostredia Demokratickej strany od istej ženy,⁶³⁶ ktorá mala blízko k „... vysokým kruhom DS...“⁶³⁷ Okrem toho poprední pracovníci bezpečnosti o „záujmových“ prípadoch priamo informovali stranické vedenie, pričom sa to týkalo nielen najvyšších funkcionárov ŠtB (Viktorín, Sedmík, Baláž či Běl), ale svojou troškou sa snažili aktívne prispieť aj nižšie postavení pracovníci, ako napríklad Florián Čambál.⁶³⁸ Ďalším dôležitým informátorom pracovníkov ŠtB o DS bol bratislavský primátor a neskorší popredný predstaviteľ Strany slovenskej obrody Jozef Kyselý, ktorý poskytoval poznatky Teodorovi Balážovi.⁶³⁹ Podľa neskorších vyjadrení Baláža však nešlo len o poskytovanie informácií, Štátna bezpečnosť sa pomocou svojich agentov snažila rozleptávať Demokratickú stranu zvnútra, pričom následky týchto aktivít sa prejavili aj počas januárového zjazdu DS.

634 A ÚPN, f. B/9 II., inv. č. 1, šk. č. 2, Zpravodajské hlásenie OŠB Žilina č. 10, č. j. 55-zprav./48 zo dňa 19. 1. 1948.

635 O Vilinskom pozri viac: ŽÁČEK, P.: V – 101. Agent, ze kterého se dalo žít, s. 102 – 159. Pozri tiež: KAPLAN, Karel: Pět kapitol o únoru. Brno 1997, JABLONICKÝ, J.: Podoby násilia, BARNOVSKÝ, Michal: Na ceste k monopolu moci, ŠUTAJ, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944 – 1948. Bratislava 1999.

636 O koho ide, sa mi bohužiaľ nepodarilo zistiť.

637 ABS, personálny spis T. Baláža, nedatované udanie paginované ako strana 69.

638 Tak Běl na naliehanie Čambála mal odovzdať jeden exemplár trestného oznámenia v prípade Rudolf Komandera a spol. Ľudovítovi Benadovi a Karolovi Bacílkovi. ABS Kanice, personálny spis T. Baláža, nedatované udanie paginované ako strana 85.

639 *Tamže*, nedatovaný dokument s nadpisom s. pplk. Baláž.

Skupina v bezpečnosti

Na záver kapitoly o ilegálnych skupinách na Slovensku sa chcem zmieniť o jednej z najnebezpečnejších ilegálnych skupín, ktorá na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 existovala, ktorá však nikdy nebola odhalená či potrestaná. Ide o skupinu komunistov v bezpečnostnom aparáte. Rozhodol som sa zaradiť aspoň stručné informácie o tejto skupine práve do kapitoly o ilegálnych skupinách najmä preto, že aj táto skupina chcela zničiť vtedy existujúce štátne zriadenie a aktívne bojovala proti tzv. ľudovodemokratickému režimu. Na rozdiel od všetkých už spomenutých však bola oveľa úspešnejšia. Jej činnosť sa rekonštruuje veľmi ťažko – k jej činnosti neexistujú vlastne takmer žiadne písomné dokumenty. Tie, čo existujú, vznikli až s odstupom času, a aj to zväčša s cieľom dehonestovať či poškodiť toho či onoho kolegu.

Podľa viacerých zúčastnených organizoval Teodor Baláž u seba doma stretnutia kolegov z Povereníctva. Zúčastňovali sa ich aj Běl, Čermák, Vincent Medek,⁶⁴⁰ František Lipka a ďalší a hovorilo sa o tom, že situácia na Slovensku je kritická a treba vytvoriť „... *ilegálne stredisko partizánske a spravodajské, ktoré v prípade, že bude válka, t. j. keď by naše územie obsadili americké vojská, vytvoríme partizánske brigády a prevezneme do svojich rúk vedenie ilegálneho hnutia na Slovensku, tiež aj KSS, nakoľko terajší činitelia KSS sú vraj na to neschopní a podľa jeho názoru, na takéto niečo ani nepočítajú, ba ani by nevedeli niečo takéto potom vytvoriť. Ďalej nám sľuboval, že keď budeme dobre organizovaní, budeme aj teraz čiastočne diktovať vývoj nášho politického života, budeme vraj takticky odstraňovať nespoľahlivých ľudí a dosadzovať našich ľudí. Myslel to tak, že keď budeme chcieť niekoho odstrániť, ho všetci takticky ohovoríme na kompetentných miestach a zase keď budeme chcieť niekoho postaviť na vedúce miesto, ho zase budeme chváliť. Ďalej nám hovoril, že vezneme nejaké väčšie podniky pod národnou správou, v ktorých vytvoríme už teraz*

640 Koncom 2. svetovej vojny bol jedným z operátorov ilegálnej rádiostanice v Beckove, ktorá spoza frontovej línie posielala informácie Červenej armáde. KINČOK, Branislav: Spravodajský dôstojník Anton Tomeček. In. SYRNÝ, Marek: Kolaborácia a odboj na Slovensku a v krajinách nemeckej sféry vplyvu v rokoch 1939 – 1945. Banská Bystrica 2009, s. 393.

*v dobe mieru výzbrojnú a výstrojnú strediská pre budúci ilegálny boj proti Amerike a Anglie.*⁶⁴¹ Tieto stretnutia sa uskutočňovali na konci roku 1946, v súvislosti s procesom proti Jozefovi Tisovi. Pracovníci bezpečnosti s členskou legitimáciou KSS sa tu tiež sťažovali na obrovský tlak a obávali sa násilností zo strany priaznivcov bývalého prezidenta, resp. zo strany priaznivcov DS. Zúčastnení okrem toho vážne počítali s vojnou medzi západnými spojencami a ZSSR a uvažovali o vytváraní buniek, ktoré by v prípade zmeny pomerov mohli ilegálne pôsobiť. Podľa ďalšieho z účastníkov, Šimona Čermáka, však neplánovali výmenu straníckeho vedenia, naopak – podľa neho o týchto stretnutiach dokonca vedel šéf KSS Viliam Široký. Pre komunistov v slovenskej bezpečnosti boli vždy veľkým vzorom „súdrhovia z Juhoslávie“ a aj preto sa mal niekoľkých takýchto schôdzok zúčastniť aj vtedajší juhoslovanský konzul v Bratislave Šefik Kevič.⁶⁴² To sa stalo pre mnohých osudné, keď sa už o pár rokov neskôr, po protijuhoslovanskej rezolúcii Informbyra, stali aj pre takéto indície z „lovcov“ väzni. Nakoniec sa však k skutočnému organizovaniu nepristúpilo a iniciatíva nakoniec skončila do istej miery typicky pre vtedajšie pomery: *„Na poslední schůzku, která byla v roce 1947 na jaře, nebyl Čermák ani jeho kamarád pozván a dozvěděli se později, že Baláž řekl, aby ti Židé byli necháni stranou. Věděli, že byl sestaven nějaký výbor a oni že měli mít jenom funkce spojek. O tomto jednání referoval Čambala [správne Čambál, pozn. M. M.] /nejsem si jist zda Čambala nebo Balaš/ ve straně a prý se z toho rozvinul spor Baláž [správne Baláž, pozn. M. M.] – Čambala, podle Čermáka spor o tučné hrnce. Od té doby se prý v té věci nic nedělo.*⁶⁴³ Podľa Čermáka sa však predsa len ešte jedna takáto schôdzka uskutočnila a konala sa v byte Františka Lipku a na nej sa mal zúčastniť aj šéf slovenských komunistov Široký. Baláž tu od neho žiadal, aby boli odvolaní jeho nadriadení – Viktorín a Sedmík, ktorých označil za neschopných. Široký to vtedy prisľúbil vybaviť, ale nakoniec sa to neuskutočnilo. Táto iniciatíva názor-

641 SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KSS na Slovensku, šk. č. 15, Zpráva o činnosti s mjr. Baláža, s. 2 (napísal Florián Čambal).

642 ABS, ZV-113, podzväzok Čermák, Správa, 13. 6. 1952 (ide o správu z hlásenia agenta na cele).

643 *Tamže*.

ne dokumentuje radikalizmus niektorých komunistov v bezpečnosti a ich náchylnosť k násilnému riešeniu mocenského konfliktu vo vnútri Československa.⁶⁴⁴ Aj keď je nutné doplniť, že tvrdenia Floriána Čambála, pre ktorého sú časté zmeny názorov charakteristické, treba brať so značnou rezervou.⁶⁴⁵ K týmto stretnutiam je ešte potrebné dodať, že ich najmarkantnejším výsledkom bolo kritizovanie nadriadených, konkrétne Viktorína a Sedmíka „... *pro jejich nezpůsobilost zastávat takováto důležitá místa.*“⁶⁴⁶

644 Na druhej strane však Čambál tvrdil, že tieto informácie po približne tretej schôdzi oznámil pracovníkov ÚV KSS (Benada, Horváth, Krajňák, Ján Demian). ABS, personálny spis Teodora Baláža, záznam F. Čambála zo dňa 28. 10. 1950.

645 Konkrétne v tomto prípade sa jeho vyjadrenia nesú v duchu boja proti „titoizmu“, doplnenie Rašlu s tým môže súvisieť. Baláž to neskôr komentoval nasledovne: „*Čambál nepochopil asi o čo ide a preto o mne také veci napísal, ktoré sa nezakladajú na pravde.*“ ABS, personálny spis Teodora Baláža, nedatovaný dokument s nadpisom s. pplk. Baláž.

646 ABS, H-536/10, zápis o výpovedi Mateja Béla zo dňa 14. 7. 1952.

Prevrat

Zrejme najdôležitejšou udalosťou politických dejín Československa po roku 1945 bol komunistický prevrat vo februári 1948. Na Slovensku, kde najdôležitejšia sila, schopná do istej miery oponovať komunistom – Demokratická strana – bola po odhalení „sprisahania“ a nasledujúcej horúcej jeseni 1947 značne otrasená, prebehol prevrat pomerne bezproblémovo. Ale aj napriek tomu nachádzame v pôsobení VII. odboru Povereníctva vnútra v tomto krátkom, ale hektickom období mnoho zaujímavého.

Na rozdiel od Čiech sa na Slovensku vládna kríza vyriešila takmer okamžite. Vedenie KSS na podnet Gottwalda požiadalo demisiu Zboru povereníkov a predseda zboru G. Husák už 21. februára 1948 písomne oznámil povereníkom za DS (Milanovi Polákovi, Jozefovi Stykovi, Matejovi Joskovi, Martinovi Kvetkovi, Jozefovi Lukačovičovi a Ivanovi Štefánikovi), že demisiu členov vlády za Demokratickú stranu považuje aj za demisiu predstaviteľov tejto strany v Zbore povereníkov. Tento krok v roku 1990 odôvodnil tým, že považoval za nelogické, aby ministri DS odstúpili a povereníci ostali.⁶⁴⁷ Praktické prevzatie rezortov uskutočnili určení povereníci v sprievode príslušníkov VII. odboru Povereníctva vnútra o dva dni neskôr, 23. februára 1948.⁶⁴⁸ Podobný scenár sa uskutočnil aj na ďalších dôležitých úradoch. Vedenie DS zvolalo poradu a zvažovalo ďalší postup. Napríklad odovzdanie najvyššieho kontrolného dvora opísal jeho bývalý šéf Dr. Fedor Thurzo nasledovne: „*Keď potom prišlo k tomu, že som mal odovzdať úrad, Dr. Takáč sám prišiel do mojej kancelárie a oznámil mi, že bol vyzvaný zástupcom Pov. vnútra VII. odb., ktorý je teraz v jeho kancelárii, aby prevzal úrad a ja aby som z úradu odišiel. Hovoril mi, že za vecou stojí aj predseda SP Dr. Husák a že on do 12.00 hod. musí odovzdať moje prehlásenie zástupcovi Pov. vn. VII. odb., že som úrad odovzdal.*“⁶⁴⁹

647 PLEVZA, V.: Vzostupy a pády, s. 58.

648 PEŠEK, Jan: Februárový prevrat 1948 na Slovensku. Soudobé dějiny, roč. V, 1998, č. 2 – 3, s. 266 – 267.

649 ABS, 310-61-22, Zápisničná výpoveď dňa 5. apríla 1948 (Dr. Fedora Thurzu).

Kým Rudolf Viktorín bol počas týchto dní hospitalizovaný, Sedmík, Baláž, ale aj ďalší sa mimoriadne angažovali počas najkritickejších chvíľ februára 1948. Počas vládnej krízy boli všetky zložky ZNB v pohotovosti, pričom Sedmík a Baláž dokázali efektívne zabezpečiť plnenie úloh, ktoré boli dôležité z pohľadu komunistickej strany. Ako sa vyvíjala situácia na Slovensku, popisuje správa VII. odboru Povereníctva vnútra zo 6. marca 1948. Z nej vysvitá, že aj na Slovensku bola situácia spočiatku nejasná, podobne ako v Česku aj u nás sa situácia zmenila až po výzve K. Gottwalda k zakladaniu akčných výborov. Prvý významnejší AV na Slovensku vznikol v Prešove, pričom autor správy (zrejme Sedmík) kvitoval skutočnosť, že obyvatelia východného Slovenska boli pri zakladaní akčných výborov najiniciatívnejší. V priebehu prvých dvoch dní (22. a 23. 3. 1948) tak vzniklo na celom Slovensku viac ako 60 AV Národného frontu. Vyššie uvedené platí aj v rámci Demokratickej strany, keď prvé AV vznikli na východe, pričom najagilnejší boli členovia ukrajinsko-ruskej sekcie DS (Igor Levkanič, Viktor Závadský a člen SNR Alexej Bogdanov).⁶⁵⁰ Bezpečnosť celkove kvitovala postoj Ukrajinskej národnej rady. Pracovníci bezpečnosti okrem toho odpočúvali telefonické rozhovory funkcionárov DS.

Baláž, Sedmík a ďalší vytypovali na izolovanie či zatknutie takých príslušníkov, ktorých komunisti v Zbore považovali za nespoľahlivých.⁶⁵¹ Proti nim smeroval okamžitý úder komunistov, pričom

650 *Tamže*, 310-61-4, Povereníctvo vnútra – VII. odbor, Celkový prehľad vývoja situácie od 20. II. – 2. III. 1948:

651 Pre informáciu uvediem aj všeobecnú definíciu, akých zamestnancov mali po februári 1948 prepúšťať. Podľa pokynu MV pre národné výbory a ZNB (pre české krajiny) sa za vhodných na prepustenie mali považovať pracovníci nespoľahliví, nespôsobilí, neschopní a nevýkonní. Pritom: „*Podle platných předpisů má býti služební poměr veřejného zaměstnance založen na podkladě vzájemné důvěry a naprosté oddanosti zaměstnance vůči státu. Kde této důvěry a oddanosti zaměstnance není, jeví se takto nespolehlivým. Táto nespolehlivost nemusí se pak projevovati jedině v činech trestných ..., nýbrž i jinak trestně nezávadném postoji zaměstnance, ježž možno označiti nelojální. S tohoto hlediska je tedy nespolehlivým i takový zaměstnanec, který neprojevil dostatečné pochopení pro nové lidově demokratické uspořádání státu nebo jeho závazky vůči slovanským státům, svým postojem brzdil snahy o rozvoj tohoto uspořádání nebo těchto závazků, nebo dokonce projevoval myšlenky přičící se těmto snahám, nebo nepříčinil se ať iniciativně, či jinak, aby svým výkonem přispěl ke zvýšení a utužení pracovní*

„Naši súdruhovia, bez bázne a odhodlane, zatýkali aj vyšších dôstojníkov a zakročovali všade tam, kde bolo treba.“⁶⁵² Sedmík okrem podielu na nezákonnom zatýkaní prijal ešte jedno zásadné rozhodnutie – podriadil uniformovanú políciu štátnobezpečnostným zločkám.⁶⁵³ Tento krok spolu s už spomenutým zatknutím vytypovaných dôstojníkov bezpečnosti priniesol svoje ovocie v tom zmysle, že bezpečnostné zbory už nepredstavovali pre prebiehajúci prevrat žiadne či minimálne nebezpečie. Demokratická strana bola na Slovensku vo februári 1948, napriek predchádzajúcemu oslabeniu, hlavným protivníkom komunistov, a preto proti nej išiel aj jeden z prvých úderov. Príslušníci VII. odboru obsadili poštu a „cenzurovali“ telefonické rozhovory vedúcich predstaviteľov DS. Napríklad dňa 22. februára 1948 tak odpočúvali rozhovor medzi Lettrichom a zrejme Kočvarom, keď sa radili o ďalšom postupe. Baláž, ktorý záznam spracoval a poslal do Prahy, v ňom okrem iného konštatuje zrejmu bezradnosť predstaviteľov DS, najmä Lettricha, jeho sklamanie a skleslosť.⁶⁵⁴ Proti takémuto svojvoľnému konaniu policajného dôstojníka sa ohradil povereník vnútra Ferjenčík, so svojimi podriadenými však nepohol a nedokázal obsadenie pošty odvolať.⁶⁵⁵ Mali už pokyny z inej strany – Teodor Baláž, člen tzv. straníckej päťky, ktorá zabezpečovala koordináciu aktivít Komunistickej strany Slovenska. Do prevratu sa zapojil aj komunistami ovládaný Zväz slovenských partizánov, ktorého vedenie nariadilo mobilizáciu partizánov. Priamo počas krízových dní mal byť telefonický styk Bratislavy s Prahou v rámci zamedzovania komunikácie medzi nekomunistickými stranami úplne zastavený. Pracovníci VII. odboru spolu

morálky /na příklad negativní postoj proti systému lidové správy, stotožňování se s názory reakčních politiků, negativní postoj proti znárodnování, proti instituci Revolučního odborového hnutí a ostatním revolučním vymoženostem, šíření pomluv o slovanských státech a jejich zařízeních/.“ SNA, f. PV-sprav, šk. č. 15, č. j. B-3244-2/3-1948-IV/1.

652 ABS, personálny spis Teodora Baláža, životopis z 10. 3. 1950.

653 PEŠEK, Jan – LETZ, Róbert: Štruktúry moci na Slovensku 1948 : 1989. Prešov 2004, s. 127.

654 ABS, 310-61-6, Dálnopisem odesílá pověřeníctvo vnitra VII. odb., Bratislava / mjr. Baláž/, 24. 2. 1948.

655 PEŠEK, Jan: Priebeh februárových udalostí na Slovensku. In: PODOLEC, Ondrej: (zost.): Február 1948 a Slovensko, s. 192 – 193.

s partizánmi obsadili aj budovu Ústredného sekretariátu DS.⁶⁵⁶ V priebehu nasledujúcich dní sa takéto prehliadky a zhabania dokumentov z regionálnych sekretariátov DS konali po celom Slovensku. Na základe pokynu Povereníctva vnútra obsadili teda príslušníci bezpečnosti jednotlivé sekretariáty od miestnej až po centrálnu úroveň. Ich cieľom bolo zabrániť komunikácii s členskou základňou a jej aktivizácii.⁶⁵⁷ Taktiež bolo dôležité, že pri obsadení ústredného sekretariátu DS pracovníci ŠtB, pod vedením Pavelku, zhabali zoznamy ľudí, ktorí s touto stranou spolupracovali. Ani táto akcia však neprebehla úplne bez problémov: „... o presnom termíne prevedenia razie vedeli niektorí poslanci a činitelia skôr, než niektorí naši orgánovia. Ako dôsledok toho je to, že pri razii nenašli sme väčšinu poslancov a tajomníkov na sekretariáte, ba všetky stoly a trezory boli pozatvárané.“⁶⁵⁸ Ďalšou ranou pre stranu bolo to, že 24. februára odmietli sadzači vytlačiť denník Čas.⁶⁵⁹ Vedenie DS na to reagovalo vysielaním inštrukcií telegraficky a vyzvali svojich členov k manifestáciám. Pretože vedenie DS ostalo prakticky bez spojenia, regionálne štruktúry ostali dezorientované, niektorí začali prestupovať do KSS. V tento deň sa ešte uskutočnila porada medzi Ferjenčíkom a Husákom. Husák Ferjenčíka zavolať a prijal v prítomnosti Širokého a Ďuriša a vytýkal mu, že neodcestoval deň predtým (23. 2. 1948) do Prahy na jednanie s predsedom vlády Gottwaldom, a to ani napriek dvojnásobnej výzve. Husák Ferjenčíka obvinil, že sa snaží bojkotovať jeho počínanie, a to podľa inštrukcií prezidenta Beneša – vedel, že povereník mal niekoľko telefonických hovorov s hradom.⁶⁶⁰ Ferjenčík totiž vydal rozkaz, aby rozkazy minis-

656 PEŠEK, Jan: Februárový prevrat 1948 na Slovensku, s. 272.

657 Viac pozri: RAGAČ, R.: Archívy Demokratickej strany po roku 1948. In: MEDVECKÝ, M. (zost.): Posledné a prvé slobodné (?) voľby, 1946, 1990. Bratislava 2006, s. 162.

658 ABS, personálny spis T. Baláža, Úradný záznam Krajského veliteľstva Štátnej bezpečnosti, č. j. 10584/2023-51 zo dňa 23. 4. 1951.

659 Zaujímavé a málo známe je, že 22. februára vydalo štátne zastupiteľstvo príkaz zhabať denník KSS Pravdu (zrejme z dôvodu cenzúry) a neskôr svoj príkaz odvolalo. ABS, 310-61-5, Dálnopisné zprávy dne 22. února 1948.

660 *Tamže*, 310-34-6, Dálnopis z poverenectva vnútra v Bratislavě /odesilá mjr. Baláž/, výťah. Na druhej strane Štátne zastupiteľstvo zhabalo Čas z 22. februára pre článok „Kriklavá stranickosť v zbere NB. Za zriadenie bezpečnostného výbo-

tra vnútra, predsedu Zboru povereníkov a VII. odboru Povereníctva vnútra neboli vykonávané bez jeho súhlasu. Snažil sa tiež oprieť o loajálnych dôstojníkov (podplukovníci Rajt a Repka). V jeho konaní ho však komunisti predbehli – Ilčík vyzval mjr. Vraždu, aby prevzal velenie Hlavného veliteľstva ZNB. Ferjenčík Husákovi neodporoval a podvolil sa, podľa záznamu vyhlásil, že nebude robiť ťažkosti, len sa bojí, či ostane zachované Československo a demokracia. Po tomto stretnutí sa však stretol s predstaviteľmi DS (Bečko, Blaho a i.) a svoje názory prehodnotil a vydal niekoľko príkazov v neprospech komunistov – VII. odbor však už vypovedal poslušnosť.⁶⁶¹ Popredný funkcionár DS Fedor Thurzo pri výsluchu o mesiac neskôr tvrdil, že Lettrich bol s Ferjenčíkom v kontakte a najmä že Beneš od Ferjenčíka žiadal, aby si udržal moc nad NB.⁶⁶² Citované Thurzove výpovede sú zrejme urobené pod nátlakom a vyvolávajú podozrenie z manipulácie zo strany vyšetrovateľa, napriek tomu sú jeho tvrdenia možné – zrejme sa o tom minimálne uvažovalo, aj keď nenasledovali nijaké konkrétne kroky. Nie úplne dôveryhodne pôsobí informácia o tom, že DS pripravovala prevzatie VII. odboru Povereníctva vnútra a pozatýkanie všetkých zamestnancov, ktorých DS považovala za nespoľahlivých – tento scenár koniec koncov použili komunisti. Naopak myslím, že ak by DS presadila na čelo Povereníctva vnútra svojho človeka, je vcelku možné, že prednostom VII. odboru by sa stal Kukliš, tak ako o tom Thurzo vypovedal. Thurzo ďalej vypovedal, že Demokratická strana považovala za svojich ľudí na PV už spomínaného Andreja Velgosa a tiež bývalého člena odbojovej skupiny Kvety Viestovej Flóra Dr. Ondreja Maxiána, taktiež bývalého komisára z ÚŠB. Ešte zaujímavejšie pôsobí informácia, že si boli vedomí spolupráce pracovníkov VII. odboru PV so sovietskymi bezpečnostnými službami: „*Spomínalo sa,*

ru SNR“, pre nasledujúcu stať: „*Dnes sú členmi ZNB ľudia, ktorí pracovali proti Slovenskému nár. povstaniu, alebo po jeho potlačení vyzradili čo vedeli, alebo dokonca za prvej republiky boli stíhaní podľa zákona na ochranu republiky pre špionáž v prospech Maďarska.*“ *Tamže*, 310-61-8, Zabavení denníku „Čas“ č. 44 ze dne 22. 2. 1948.

661 ABS, 310-61-9, Ďalekopis, 24. 2. 1948.

662 *Tamže*, 310-61-22, Výpoveď Dr. Thurzu, dňa 21. marca 1948. Thurzo ďalej tvrdil, že Ferjenčík bol pre Beneša najdôveryhodnejší slovenský politik, spojku medzi nimi mal robiť gen. Hasala.

že VII. odbor Pov. vnútra spolupracuje s NKVD, z ktorej spolupráce vynímali pplk. Viktorína a mjr. Sedmika. Zo spolupráce bol podozrivý mjr. Baláž a celé jeho oddelenie.⁶⁶³ 24. februára odišiel nakoniec Ferjenčík do Prahy, počas neprítomnosti ho mal zastupovať plk. Júny, ktorého komunisti zo VII. odboru považovali za nespoľahlivého človeka.⁶⁶⁴ Situáciu však Ferjenčík ani Júny pochopiteľne zachrániť nedokázali. Povereník sa už nemohol oprieť o ľudí, ktorí mu na povereníctve ostali lojálni.

24. februára 1948 sa do prevratu organizovane zapojili aj medzitým mobilizovaní partizáni. Zemské veliteľstvo ZNB v Bratislave vydalo výnos (na základe výnosu MV z 24. februára 1948), aby velitelia Zboru po dohode s predsedami Akčných výborov Zväzu slovenských partizánov⁶⁶⁵ a zástupcami príslušnej Odbočky Štátnej bezpečnosti posilnili stavy NB „dočasným pribratím spoľahlivých, osvedčených a zdravých mužov z radov odbojových zložiek k pomocnej bezpečnostnej službe.“⁶⁶⁶ Z partizánov sa tak stali pomocné policajné jednotky.

Komunisti „elegantne“ využili všetky prostriedky ako nezákonné počínanie uskutočniť legálnou cestou. V prevrate sa teda zaangažoval aj vojenský prokurátor Anton Rašla, ktorý vydal rozkaz na zatknutie nepohodlných veliteľov Národnej bezpečnosti – už 25. februára ŠtB zatkla pplk. Repku, mjr. Jakaba a kpt. Chriašteľa, Rašla tiež vydal

663 *Tamže.*

664 *Tamže*, 310-61-6, Dálnopisem odesilá povereniectvo vnútra VII. odb., Bratislava / mjr. Baláž/, 24. 2. 1948.

665 Do armády sa napriek apolitickosti deklarovanej ešte aj vo februári 1948 snažila prenikať hlavne KSS a jej cieľom bolo mocensky armádu ovládnuť. Ako modelový príklad môže poslúžiť reakčná posádka vo Zvolene. Jej veliteľ plk. Želinský dal vo februári zatknúť dvoch dôstojníkov, ktorí poskytlí zbrane Okresnému výboru SSP. V kasárňach bol na veliteľskom cvičení poručík, komunistický aktivista M. Žalman, ktorý sa neskôr stal príslušníkom ŠtB. Aktuálne, aj viackrát denne, informoval na základe žiadosti o situácii v kasárňach tajomníka OV KSS, ku ktorému dochádzal aj na byt a tiež aj tajomníka OV SSP, ktorého pokyny taktiež vykonával. Vyvíjal svojimi slovami aktívnu propagandistickú činnosť a bol v pohotovosti pre prípad ozbrojeného vystúpenia odporcov komunistov, ktoré bolo nežiaduce. A ÚPN, Personálne spisy príslušníkov ŠtB, Miroslav Žalman OEC 142 965.

666 SNA, f. PV-sprav, šk. č. 9, Prijímanie výpomocných členov SNB – nariadenie, č. j. 13 Taj./1948 zo dňa 26. 2. 1948.

zatykač na oblastných veliteľov ZNB škpt. Krajniaka (Banská Bystrica) a mjr. Lacha (Trnava).⁶⁶⁷

Tlak a bezmocnosť nakoniec vyústila 25. februára do rozpadu Demokratickej strany. Odštíepila sa „pokroková“ časť pod vedením Dr. Jozefa Kyselého a k totálnemu rozkladu strany prispel tiež rozhlasový prejav pplk. Milana Poláka o vytvorení Akčného výboru DS. V tento deň sa kríza aj končí a prezident Beneš vymenoval novú vládu K. Gottwalda. V ten istý deň príslušníci zložky Štátnej bezpečnosti vykonali rozsiahlu prehliadku ústredného sekretariátu Demokratickej strany, ktorá podľa pisateľa správy dokázala, „...že DS pripravovala rozsiahlu protivládnu kampaň, ktorá však bola v zárodku znemožnená. Medzi zabaveným materiálom sa našli rôzne dokumenty o štátnej bezpečnosti a spravodajskej službe.“⁶⁶⁸ Nasledujúce dni teda Polák čistil stranu od „reakcie“, bývalý predseda Lettrich rezignoval a v strane prebiehal vnútorný boj, keď napr. poslanci Pavol Víboch a Vyškovský sa snažili čeliť Polákovi či Kyselému a zachraňovať situáciu. Koncom februára 1948 bol vymenovaný nový Zbor povereníkov. Od 1. marca 1948 sa pomery už len konsolidovali. V rámci poprevratovej „očisty“ bolo na Slovensku v dňoch 22. 2. – 1. 3. 1948 zatknutých 173 osôb, pričom je zaujímavé, že ako prvého dokument menuje bývalého šéfa Slovenského snemu Dr. Martina Sokola. Menovite sa ešte spomínajú Dr. Miloš Vančo, prezidiálny šéf SNR Dr. Martinček, redaktori Času Juraj Fuchs, Makovíny a Gross. Okrem nich išlo o „... poväčšinou funkcionárov DS, ktorí poburovali a stavali sa terajšiemu stavu vecí na odpor.“⁶⁶⁹ V rovnakom období bolo pracovne postihnutých 334 osôb a začala sa urýchlená konfiškácia „nepriateľského“ majetku.

V zmysle vyššie uvedeného trendu začalo vedenie rezortu krátko po prevrate s plošným prepúšťaním nespoľahlivých príslušníkov Zboru. Vlna prepúšťania začala ešte počas dní krízy a zdá sa, že sa riadila len ústnymi pokynmi či miestnymi animozitami lokálnych funkcionárov. Prvé provizórne smernice na prepúšťanie pracovníkov bezpečnostného aparátu vydalo Ministerstvo vnútra v Prahe až 27. februára

667 ABS, 310-61-9, Ďalekopis, 25. 2. 1948.

668 *Tamže*, 310-61-4, Povereníctvo vnútra – VII. odbor, Celkový prehľad vývoja situácie od 20. II. – 2.III.1948:

669 *Tamže*.

1948.⁶⁷⁰ Ďalšie smernice k nemu vydalo pražské Ministerstvo vnútra v dňoch 2. a 3. marca 1948. Toto prepúšťanie sa dialo podľa pokynov Okresných akčných výborov Národného frontu (OAV NF) a to tak, že príslušný veliteľ (okresný, oblastný, ale tiež velitelia pátracích staníc, pohotovostných oddielov atď.) si od OAV NF mal vyžiadať zoznam nespoľahlivých príslušníkov ZNB s krátkym odôvodnením, prečo ich majú prepustiť.⁶⁷¹ Na vytvorení tohto zoznamu sa mali podieľať OAV NF, okresný veliteľ ZNB a bezpečnostný referent okresného národného výboru,⁶⁷² pričom je zrejmé, že tieto funkcie boli v rámci „očisty“ priamo počas kritického obdobia obsadzované vždy spoľahlivým komunistom. Pritom v okresoch, kde toho času ešte nebol bezpečnostný referent ustanovený, mal návrh podpísať predseda Okresnej správnej komisie „... *obnovený po 20. februári 1948.*“⁶⁷³ Uvedené smernice nikoho nenechávajú na pochybách, ktorých príslušníkov ZNB sa chceli zbaviť, avšak najmarkantnejšie sa to prejavuje v bode 4 článku VII, podľa ktorých treba prepustiť: „*Osoby, ktoré neprejavili dostatok dôvery v ľudovodemokratické zriadenie ČSR, alebo o ktorých sa dá predpokladať, že ani v budúcnosti nezaujmu k novému štátnemu zriadeniu kladný postoj.*“⁶⁷⁴

670 SNA, f. PV-sprav, šk. č. 15, odpis prípisu MV Prozatímní opatření o služebním poměru zaměstnanců odstraněných v rámci očisty z veřejné služby, č. j. B-3244-27/2-1948-IV/1. Podľa doplnenia tohto predpisu zo dňa 3. 3. 1948: „*S tohto hľadiska je teda nespoľahlivým i takový zamestnanec, ktorý neprojevil dostatečné pochopenie pro nové lidové demokratické uspořádání státu nebo pro jeho závazky vůči slovanským státům, svým postojem brzdil snahy o rozvoj tohto uspořádání nebo těchto závazků, nebo dokonce projevoval myšlenky přičící se těmto snahám, nebo nepřičinil se ať iniciativně, či jinak, aby svým výkonem přispěl ke zvýšení a utužení pracovní morálky /na příklad negativní postoj proti systému lidové správy, stotožňování se s názory reakčních politiků, negativní postoj proti znárodnění, proti instituci Revolučního odborového hnutí a ostatním revolučním vymoženostem, šíření pomluv o slovanských státech a jejich zařízeních/“ Tamže, odpis výnosu MV, č. j. B-3244-2/3-1948-IV/1 zo dňa 3. 3. 1948.*

671 Tamže, f. PV-bezp, šk. č. 503, Dočasné opatrenia o služobnom pomere zamestnancov SNB odstránených v rámci očisty, č. j. 573/2-4/3-48 zo dňa 4. 3. 1948.

672 Tamže.

673 Tamže.

674 Tamže, Dočasné smernice o služobnom pomere zamestnancov SNB odstránených v rámci očisty z verejnej služby, č. j. 7573/92-2/3-1948-III/2 zo dňa 2. 3. 1948.

Jednou z najdôležitejších úloh bezpečnosti po februárovom prevrate bolo tiež „... *pestovať čo najtesnejšiu spoluprácu s akčnými výbormi a ľudovými správnymi orgánmi okresov, obcí, podnikov a iných ustanovizní a získavať si tak dôveru, spoluprácu, pomoc a podporu pre výkon služby a pre sledovanie podozrivých udalostí a zjavov.*“⁶⁷⁵ Nižšie postavení pracovníci NB mali tiež možnosť preverovať „podozrivé“ príkazy a rozkazy, aby to neodviedlo ich pozornosť od vecí, ktoré považovala za dôležité komunistická strana. Okrem toho mali všetky útvary pripraviť plán obrany svojich objektov. Citované opatrenie totiž evidentne počítalo s ozbrojenou konfrontáciou s odporcami prevratu.

Kým počas prevratu pôsobili najaktívnejšie akčné výbory, po jeho úspešnom završení začali vznikať tiež očistné komisie – oba orgány vykonávali však do istej miery tie isté úlohy. Tak napríklad Akčný výbor pri úradovni Národnej bezpečnosti v Bratislave už čoskoro začal rozhodovať o prepúšťaní príslušníkov Zboru, častokrát pod bizarnými zámienkami.⁶⁷⁶ V tomto čase však už pracovníci VII. odboru PV spolupracovali s akčnými výbormi opäť naplno a zúčastňovali sa na „očiste“ na všetkých možných ústredných úradoch. Svoje názory na uskutočňovanie poprevratovej očisty vedeli náležite a s veľkou razanciou v spolupráci s AV presadzovať. Dôležitosť bezpečnosti pri týchto veciach dokumentuje aj fakt, že napríklad na VII. odbore sa konali schôdzky predsedov a tajomníkov AV pri ústredných úradoch, v ktorých mal medzi inými dôležité slovo šéf odboru pplk. Rudolf Viktorín. Samotní funkcionári Povereníctva mali, ako sme už spomínali, v rámci očisty dôležité slovo. Už 1. marca 1948 sa v budove Povereníctva v Bratislave konala porada vedúcich predstaviteľov PV s prednostami a tajomníkmi akčných výborov pri ústredných úradoch, na ktorej sa rokovalo práve o „očiste“, pričom zo zachovaného záznamu je zrejmé, že porada prebiehala skôr ako poučenie funkcionárov

675 *Tamže*, Bezpečnostné pomery – všeobecné opatrenie zo 6. 3. 1948, č. j. 26 taj./1948.

676 Napríklad v rozhodnutí o prepustení Andreja Gajarského sa píše: „*I keď není přímo proti ľudovodemokraticky založený, nejví v tomto smere žádnou přičynost.*“ Akčný výbor ho tiež ohodnotil ako osobu holdujúcu alkoholu. *Tamže*, Akčný výbor pri Ústrední NB v Bratislave – uznesenie, zo dňa 4. 3. 1948, č. j. 1882/prez. 1948.

AV. Na nej Viktorín prítomných oboznámil s uznesením Zboru povereníkov o založení Ústrednej očistnej komisie. Následne sa slova ujal šéf II. odboru Dr. Krajčí, ktorý prítomných inštruoval v tom zmysle, že v prvom rade je treba očistiť disciplinárne komisie. Súčasne žiadal, aby sa už na druhý deň (2. 3.) uskutočnilo na každom ústrednom úrade zasadanie AV a prebehlo „odstránenie“ všetkých „nevhodných“ zamestnancov. Pre potreby „očisty“ sa mali brať do úvahy dve základné kategórie zamestnancov: v prvom prípade išlo o tzv. špičkových zamestnancov, proti ktorým sa malo postupovať veľmi rigorózne. Do druhej kategórie mali spadať funkčne nižšie postavení zamestnanci, u ktorých mohol byť postup benevolentnejší. Ale len v tom prípade, ak neprichádzali do styku s NB. Rigorózný postup sa mal tiež uplatniť u zamestnancov ŠtB, HKS, finančnej stráže, slovenských národných inštitúcií, štátnych úradov či úradov, ktoré prichádzali do styku s cudzinou a v neposlednom rade ľudí, ktorí pracovali v rezorte dopravy či informácií. Po tomto obsiahlejšom výklade sa slova opäť ujal Viktorín, ktorý zúčastnených informoval o skutočnosti, že vydal rozkaz na zriadenie pracovných táborov, kam mali byť vyakčnení zamestnanci posielaní na „užitočnú prácu.“⁶⁷⁷ Už o dva dni, 3. marca 1948, vznikol prvý zoznam vyakčnených osôb, pričom Ústredná očistná komisia vo svojej správe konštatuje, že do uvedeného dátumu v rámci jednotlivých ústredných úradov, podnikov a inštitúcií, bolo postihnutých 336 osôb.⁶⁷⁸ Komisia tieto osoby súčasne oznámila aj Poverenictvu vnútra, kde vznikla špeciálna kartotéka vyakčnených osôb. Je teda pravdepodobné, že prepustenie z práce pre mnohých znamenalo len začiatok postihov a príkorie.

Je nesporne zaujímavé, že kým na mnohých iných úradoch akčné výbory vznikali pomerne bezproblémovo, na VII. odbore Poverenictva sa jeho vytvorenie zmenilo doslova na frašku. Podľa vyjadrenia vtedajšieho pracovníka VII. odboru a šéfa miestnej odborovej organizácie Floriána Čambála objavila sa aj na VII. odbore PV iniciatíva

677 *Tamže*, f. PV-sprav, šk. č. 15, zápisnica z 1. 3. 1948 na VII. odbore PV, na informatívnej schôdzke predsedov a tajomníkov AV pri ústredných úradoch.

678 *Tamže*, Ústredná očistná komisia, správa o činnosti zo dňa 3. 3. 1948. Podľa čiastkových údajov, ktoré sú známe, sa v priebehu nasledujúcich dvoch týždňov tento počet značne zvýšil, 19. 3. bolo prepustených, poslaných na dovolenku, penzionovaných, pozbavených funkcií či preložených 1089 osôb.

na zvolanie schôdze KSS. Šéf vnútorného spravodajstva, mjr. Teodor Baláž, to však spočiatku odmietal. Na tejto schôdzi sa mal vytvoriť práve akčný výbor odboru. Nakoniec o zvolanie schôdze požiadalo 40 zamestnancov odboru a tá sa uskutočnila pod vedením podpredsedu miestnej straníckej organizácie Jána Kubača, Baláž sa jej nezúčastnil oficiálne pre účasť na dôležitej porade.⁶⁷⁹ Zasadanie začalo Kubačovou výčitkou, že pracovníci odboru, ktorí sú členmi komunistickej strany, si neplnia svoje povinnosti – neplatia členské príspevky. Kubač následne dal slovo Sedmíkovi, ktorý podal výklad udalostí februárovej krízy a rozviedol svoju predstavu o úlohách, ktoré by mali pracovníci VII. odboru PV vykonávať v prospech nového režimu. Kubač navrhol vytvorenie akčného výboru, čo sa však nestretlo s jednoznačným súhlasom zúčastnených: *„Niektorými zamestnancami boli prednesené námietky, že u VII. odb. je vytvorenie AV zbytočné, nakoľko jeho zamestnanci sú po každej stránke spoľahliví a keď sú spoľahliví na to, aby robili čistku inde, je smiešne, aby sa robila čistka medzi nimi. Proti tejto námietke sa ohradil s. Zábójnik, ktorý tvrdil, že i medzi zamestnancami VII. odboru nájdú sa jednotlivci, ktorí nehľadiac na služobnú prísahu, ani na iné dôsledky svojho nezodpovedného konania, vynášali do verejnosti, najmä do kruhov silne zaujatých proti nám správy povahy tajnej a dôvernej, čím sa v niektorých prípadoch zhatil jednak úradný výkon, jednak újma úradu tým, že sa tieto správy dostali do nepovolaných rúk.“*⁶⁸⁰ Zúčastnení komunisti úspešne Akčný výbor VII. odboru Povereníctva vnútra vytvorili. Nezabudli do neho zvoliť aj Baláža, ktorý to potom prijal s uspokojením a dokon-

679 ABS, personálny spis T. Baláža, Zápisnica napísaná dňa 28. 2. 1948 na členskej schôdzi základnej organizácie KSS pri VII. odbore Povereníctva vnútra. Baláž vznik AV neskôr komentoval: *„Po februárových udalostiach bola členská schôdza, kde bol zostavený AV. Iniciátorom tohto bol s. Čambál a Macháčková. Zistil som, že celá akcia smeruje proti mne. Taktiež sa proti mne postavili s. Hagara a s. Mišeje, hoci proti s. Mišejemu som nič nemal. Členovia AV nastolili otázku ohľadom Bunčákovej. Proti Čambálovi som bol zaujatý z toho dôvodu, nakoľko Čambálov brat zavraždil partizána a Čambál navádzal Medeka, aby podpísal falošnú zápisnicu.“* ABS, personálny spis Teodora Baláža, nedatovaný dokument s nadpisom s. pplk. Baláž.

680 *Tamže.* Čambál vo svojom hanopise na Baláža tvrdil, že návrh na vytvorenie AV dal Viliam Zábójnik. SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KSČ na Slovensku, šk. č. 15, Zpráva o činnosti s mjr. Baláža, s. 6 (napísal Florián Čambál).

ca sa začal dožadovať okamžitého začatia očisty. Jeho členmi sa stali Viktor Sedmík,⁶⁸¹ Radič, František Hagara, Teodor Baláž (v neprítomnosti), Viliam Zábojník, Pavel Pavlík, Florián Čambál, František Mišeje, Rudolf Jánošík, Jozef Balog a Vlčková, pričom Zábojník sa stal predsedom a Mišeje tajomníkom. Činnosť akčného výboru však skomplikovali zlé medziľudské vzťahy, ktoré na VII. odbore panovali. Akčný výbor si určil tieto úlohy: očistiť odbor samotný od nespoľahlivých a kompromitovaných⁶⁸² ľudí, od spolupracovníkov DS, od ľudí, „... na ktorých bolo vznesené také dokázateľné obvinenie, pre ktoré by nemohli byť na našom odbore zamestnaní“ a na záver si uložili úlohu venovať všetko svoje úsilie službe štátu a vláde K. Gottwalda. Diskusia o očiste sa však čoskoro začala uberať iným smerom – rozbehla sa totiž búrlivá diskusia o osobných nevráživostiach medzi jednotlivými pracovníkmi. Do tohto stavu krátko po 8. hodine večer sa na zasadanie dostavil aj Baláž a prevzal vedenie schôdze, ktorá sa skončila 15 minút pred deviatou hodinou.⁶⁸³ Na návrh Sedmíka mali zamestnanci námietky proti „nespoľahlivým“ kolegom odboru odovzdať písomne (vlastnoručne podpísané a v zalepenej obálke) Pavlíkovi do 10. hodiny nasledujúceho dňa. Obálky sa mali otvárať na zasadaní AV, kde plánovali o predložených materiáloch aj rokovať: „...Avšak na druhý deň, keď [Teodor Baláž, pozn. autori] videl, že akčný výbor narvhol prepustiť jeho milenku Vlastu Bunčákovú⁶⁸⁴, nakoľko jej rodičia

681 Zaujímavé je, že v tomto čase, po obsadení ústredného sekretariátu DS sa tu okrem iných písomností našiel aj zoznam ľudí, ktorých demokrati považovali za spoľahlivých – medzi nimi bol uvedený aj Viktor Sedmík, o ktorom mali demokrati údaje uvažovať ako o potenciálnom šéfovi bezpečnosti na Slovensku. ABS, ZV-113, podzväzok Sedmík Viktor 2, SEDMÍK Viktor, býv. pplk. SNB – šetrení, 6. 3. 1952.

682 Aj keď v tomto prípade nemali na mysli predstaviteľov ľudáckeho režimu, ale „... od ľudí, ktorí sa v minulosti prejavili prenasledovaním komunistov za doby okupácie a nevedeli zaujať kladný postoj k ľudovodemokratickému zriadeniu...“ SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KSČ na Slovensku, šk. č. 15, Udalosti okolo utvorenia akčného výboru na Pov. vnútra VII. odboru (napísal František Hagara).

683 ABS, personálny spis Teodora Baláža, Zápisnica napísaná dňa 28. 2. 1948 na členskej schôdzi základnej organizácie KSS pri VII. odbore Povereníctva vnútra.

684 Čambál k tomu na inom mieste doplnil: „Návrh na prepustenie Bunčákovej som podal ja preto, že som ju považoval za nespoľahlivú a tiež preto, že sa v kancelárii pred zamestnancami občas s Balážom fackovali, čo kazilo morálku.“ ABS,

*boli v DP a bolo u nich ubytované gestapo, pri tomto návrhu na prepustenie Bunčákovej ho akčný výbor prehlasoval, hneď prehlásil, že akčný výbor je zameraná proti jeho osobe, lebo nemohol Bunčákovú zachrániť. Potom na druhý deň všetko obrátili jeho podriadení s ním na osobné spory s Matejom Bélom. Následkom toho sa mu podarilo získať členov na jeho stranu, lebo dobre vedel, že s tým trikom vyhraje, nakoľko na VII. odbore panuje silný antisemitizmus.*⁶⁸⁵ V podobnom duchu, aj keď miernejšie, spomína na úvodné zasadanie akčného vý-

personálny spis Teodora Baláža, záznam F. Čambála zo dňa 28. 10. 1950. Vlasta Bunčáková sa neskôr za Teodora Baláža vydala. Podobné informácie o ich „talianskom“ vzťahu mala ŠtB aj po prepustení Baláža z väzenia: „*Po stránke povahovej je Baláž človek ješitný a ambiciózny, voči kolektívu bol vždy odmeraný a neprístupný, krajne namyslený. Pred väznením používal často nadmieru alkoholu a v podnapilom stave bol arogantný a hrubý. S terajšou manželkou Vlastou (...) už pred uväznením žil ako s družkou, túto v opilom stave často bĳaval a viezol s ňou rozháraný život.*“ Dodajme, že na pracovisku sa stýkal len so Štefanom Šimončíkom, taktiež bývalým príslušníkom ŠtB. A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Taktické spisy, T-621, Ustanovka, č. j. A/6-0454/20-63, 24. 5. 1963

- 685 SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KŠČ na Slovensku, šk. č. 15, Zpráva o činnosti s mjr. Baláža, s. 6 (napísal Florián Čambál). Spory medzi Bélom a Balážom Čambál pri inej príležitosti popísal nasledovne: „...*Od vtedy, ako vzniklo spravodajské odd. na čele s Balážom, vznikli aj spory medzi Matejom Bélom a Balážom, lebo Baláž bol stále [v] strachu, že Běl sa stane prednostom miesto neho. Tieto spory prebiehali pravidelne asi každých 15 dní a to tak, že Baláž Béli vždy niečo vynadal, ba niekedy aj do smradľavých židov. Na to sa asi 2 – 3 dni hnevali a udobrili celkom tak, akoby sa nebolo nič stalo a zase potom pohnevali a tak sa to stále opakovalo až do jesene 1947, t. j. do sprisahania, kedy spory vyvrcholili na dlhšiu dobu a priniesli do bezpečnosti kritický stav, ktorý potom riešili členovia ÚV-KSS na čele so súdruhom Šmidkem. Okolo Béla sa v tejto dobe začali grupovať: Čermák, Glázer, Kriško. Okrem toho mal Baláž ešte určité spory s Hagarom a Mišejem, ktorí nesúhlasili s Balážovým diktátorstvom a surovosťou, lebo v poslednom čase tak zosurovel, že skoro každý bol u neho len hovädo a chmulo. ... Počas mojej neprítomnosti [jeseň 1947 – február 1948, pozn. autor] sa na odbore urobili dva tábory asi takto: na jednej strane bol Baláž, Vomáčka, Lančarič, Čapla, Vlkovič, Gurka, Vlasta Bunčáková, Medek, Předák a iní; na druhej strane Běl, Čermák, Glázer, Kriško, Kršák a pridali sa aj Hagara a Mišeje.*“ ABS, personálny spis Teodora Baláža, záznam F. Čambála zo dňa 28. 10. 1950. Baláž však obvinenia z antisemitizmu popieral: „*Konflikt Čermák – Běl ohľadne Lančariča bol z toho dôvodu nakoľko Čermák jednal s Lančaričom o podávaní novinových správ. Béli som to vytykal a použil som pri tom nečestné výroky. Podľa toho o mne usudzovali, že som antisemita.*“ Tamže, nedatovaný dokument s nadpisom s. pplk. Baláž.

boru VII. odboru PV aj ďalší pracovník Štátnej bezpečnosti František Hagara. Podľa neho s otázkou Bunčákovkej vyšiel práve Čambál a získal na svoju stranu aj AV: „*Ked' Akčný výbor znemožnil presadenie osobného hľadiska s. Baláža, začal obhajovať Bunčákovú a začal neopodstatnene obviňovať s. Čambála z úplatkárstva 16.000 Kčs, že je lenivý, že nepracoval atď.*“⁶⁸⁶ Na inom zasadnutí sa zas preberala záležitosť Mateja Béla, ktorý mal byť údajne v minulosti maďarským špiónom: „*Toto obvinenie na menovaného bolo podpísané celým oddelením A-14 /odd. s. Baláža/ a je jasné, že sa jednalo o organizovanú podpisovú akciu, pretože vznesené obvinenia nemôžu všetci tí, ktorí to podpísali, potvrdiť.*“⁶⁸⁷ Pritom informácie o Bélovej spolupráci neboli v tom čase až tak neznáme. Kto s touto informáciou prišiel nie je jasné, šírila sa však rýchlo: „*Někdy v roku 1947 jsem byl přerazen do kartotéky, která se nacházela na býv. policajním ředitelství na Benešově ulici.*“⁶⁸⁸ *Při prohlídkách karet jeden soudruh, jehož jméno si již nepamatuji, našel kartu Morice Blumenfelda*⁶⁸⁹, *na které bylo napsáno něco tak, jako že měl být hortyovský špion.*“⁶⁹⁰ Keď sa počas prevratu vo februári 1948 vytvoril na VII. odbore akčný výbor, pracovníci kartotéky odovzdali kartu práve tomuto novokreovanému orgánu a nepochybné s jednoznačným úmyslom – „vyakčniť“ Béla. Túto informáciu neskôr potvrdzoval aj Jozef Kovalčík, ktorý spomínanú kartotéčnu kartu našiel. Podľa neho ho na skutočnosť, že Móric Blumenfeld a Matej Běl boli jedna osoba, upozornil pracovník VII. odboru Karol Markovič, ktorý predtým pracoval na OZÚs-ke.⁶⁹¹ Dôsledky animozít medzi pracovníkmi ŠtB boli pomerne obsiahle. Zábojník, Mišeje, Hagara po krátkom čase navštívili generálneho tajomníka KSS Štefana Bašťovanského a vyložili mu svoj názor na Baláža a situáciu v odbore

686 SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KSČ na Slovensku, šk. č. 15, Udalosti okolo utvorenia akčného výboru na Pov. vnútra VII. odboru (napísal František Hagara), s. 3.

687 *Tamže*, šk. č. 15, Udalosti okolo utvorenia akčného výboru na Pov. vnútra VII. odboru (napísal František Hagara), s. 4A.

688 Dnešná Špitálska ulica. Zrejme o bývalú kartotéku ÚŠB, ktorá tam bola v tom čase uložená. Súčasťou nej bola aj kartotéka bývalej bratislavskej OZÚs.

689 Pôvodné meno Mateja Béla.

690 ABS, H-536/10, Zápis o výpovedi s Jozefom Vašíčkom zo dňa 24. 1. 1952.

691 *Tamže*, zápis o výpovedi Jozefa Kovalčíka zo dňa 3. 2. 1953.

– oznámili mu, že Baláž je človek so zlým charakterom, že zneužíva svoje postavenie a že mu „... *chýba bolševická uvedomelosť a stránic-ka výchova...*“⁶⁹²

V bezpečnosti tiež existoval istý latentný antisemitizmus. Vo vtedajšom bezpečnostnom aparáte pracovalo viacero Židov v popredných funkciách. Ich kolegovia na nich občas pozerali „cez prsty“ a dávali im prezývky. Vo všeobecnosti Židov v ŠtB vraj prezývali „bundisti“ a: „... *bylo to proto, že se po chodbách scházeli, velmi tajně hovořili a také proto, že i když v některých případech měli menší plat než my, přesto žili lépe. Konkrétně to převedu na Matěje BĚLA a na sebe. Já jsem měl plat v roce 1948 3.600 Kčs. S touto výplatou jsem si nemohl dovolit do kaváren se známými. Ani jsem si nemohl kupovat nějaké výstřednosti v oblecích. Myslím teda obleky z drahých vlněných látek moderně šité. BĚL měl v té době plat 2.400 Kčs a jako přednosta dostával navíc asi 500 Kčs. (...) Kolikrát já jsem ho viděl chodit do kavárny, do divadla, do kina, viděl jsem ho draze oblékaného, dobře jedl a tak to bylo i s ostatními. (...) ... byli jsme přesvědčeni, že jsou finančně vydržováni sionisty, nebo židovskou buržoazií v Bratislavě. Proto jsme jim říkali bundisté.*“⁶⁹³

Spor sa ďalej posunul do roviny Baláž proti Hagarovi a Mišeje-
mu, pričom je paradoxné, že Hagara nebol v dobrom pomere ani s Bé-
lom a jeho ľuďmi, čím sa vlastne ocitol v situácii, keď bojoval súčas-
ne proti dvom mocným klikám, ktoré ovládali celú slovenskú ŠtB.⁶⁹⁴
Neskôr sa však s Bélovou skupinou takticky spojili proti spoločnému
nepriateľovi. Baláž nakoniec členov akčného výboru (okrem Zábójní-
ka a Jánošíka) obvinil z toho, že jeho členovia chcú rozbiť VII. odbor,

692 SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KSČ na Slovensku, šk. č. 15, Udalosti okolo utvo-
renia akčného výboru na Pov. vnútra VII. odboru (napísal František Hagara),
s. 4. Mnohí z pracovníkov odboru spomínali na Balážovo správanie: „*S. Baláž
predo mnou /Hagarom/, teda za chrbtom, hovoril o s. Dobrovodskom, že je spro-
stý, neschopný, podobne hovoril o s. Jánošíkovi, s. Čambálovi, s. Danekovi Vl.,
s. Mihálíkovi, pričom ich označoval slovami „vol“, kón, hovádo, sprostý, ne-
schopný, idiot a podobne. A zase za mojím chrbtom hovoril pred s. Mišeje, že
som neschopný alebo lenivý. Výsledkom tohto jednanja bolo, že s. Vl. Danek
a s. Mihálík boli nútení odísť, napriek tomu, že majú absolvovaný zpravodajský
kurz v Prahe.*“

693 ABS, H-536/10, Zápis o výpovedi Jozefa Kovalčíka zo dňa 3. 2. 1953.

694 Taktiež treba doplniť, že Hagarovi boli napojení na Karola Šmidkeho, ktorého
čas na výslni sa pomaly míňal, kým Široký mal pred sebou ešte dlhú kariéru.

a taktiež že sú trockisti. Poslednej schôdze sa osobne zúčastnil aj šéf slovenských komunistov Viliam Široký, ktorý uviedol, že špeciálna situácia na odbore vyžaduje namiesto Akčného výboru zriadiť Očistnú komisiu. Tento návrh aj členovia AV odhlasovali a Široký súčasne podal návrh na zriadenie komisie, ktorej predsedom sa stal Viliam Zábojník. Nasledovalo hlasovanie o dôvere Balážovi a keďže Široký stál na jeho strane, Baláž dôveru získal. Vzájomné intrigy však pokračovali a Zábojník sa pričínal o to, že z 15 členov Očistnej komisie sa na jej práci zúčastnili nakoniec len štyria. Komunisti v bezpečnosti sa nakoniec neboli schopní dohodnúť a ich vzájomné konflikty muselo riešiť Kádrové oddelenie ÚV KSS a stranícki funkcionári – Viliam Široký, Karol Šmidke, Štefan Baš'ovanský a nový povereník vnútra Daniel Okáli.⁶⁹⁵ Môžeme teda konštatovať, že Akčný výbor na jednom z najexponovanejších úradov na Slovensku, akým VII. odbor PV nepochybne bol, vlastne zlyhal pre osobné animozity a tiež pre vzťah Teodora Baláža s jeho tajomníčkou. Balážovo postavenie však v tomto čase ešte bolo mimoriadne silné aj preto, že bol poverený akčnou trojkou ÚV KSS uplatňovať jej požiadavky v bezpečnosti.⁶⁹⁶

Takéto zakončenie v skutočnosti nie je až také prekvapivé – opäť pripomína zlé medziľudské vzťahy. Medzi mnohými funkcionármi odboru panovala pomerne veľká revnivosť – napríklad medzi Viktorom Sedmíkom a Teodorom Balážom, ktorého kariérne ambície boli podľa viacerých jeho kolegov mimoriadne. Podobne medzi Teodorom Balážom a Matejom Bělom, ktorého Baláž obviňoval okrem iného z kšeftárenia. Ale zlé osobné vzťahy postihli aj ďalších: „*Ako sa mal súdr. Čambál brániť proti obvineniu pred 12 ľuďmi, že vraj prijal úplatok Kčs 16.000,-. Ako sa mal súdr. Kriško brániť proti obvineniu, že je notorický zlodej*“⁶⁹⁷. „*Ako sa mal brániť Čermák, že mal ašpirácie*

695 SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KSČ na Slovensku, šk. č. 15, Udalosti okolo utvorenia akčného výboru na Pov. vnútra VII. odboru (napísal František Hagara), s. 8 – 11.

696 PEŠEK, Jan: Státna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953, s. 30.

697 Podľa Kriška: „*Koncom februára 1948 bol na úrade utvorený Akčný výbor a neskoršie Očisťovacia komisia. Niektorí príslušníci, sružení okolo p. mjr. Baláža, neviem na či rozkaz a popud, previedli podpisovú akciu voči mojej osobe, že som zlodej a aby boli z toho vyvedené dôsledky.*“ SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KSČ na Slovensku, šk. č. 15, Prosba o prevedenie šetrenia, žiadosť Jána Kriška kádrovému oddeleniu Ústredného sekretariátu KSS zo dňa 14. 3. 1948

stať sa prednosťou Štátnej bezpečnosti. Taktika vo svojej veľkorysosti a nevidanej podlosti, skutočne jednoduchá a k tomu treba ešte dodať, že táto taktika bola ešte podložená agitáciou od osoby k osobe, prípravou k straníckej schôdzi – na ktorej sa zúčastnili súdri: Široký a súdri. Dr. Okáli pod devízou „s Balážom proti Židom“. Súbežne v tej istej dobe dal mjr. Baláž rozdeliť na svojom oddelení vysoké peňažité odmeny a tiež rozchýriť, že sa vynasnaží o povýšenie všetkých príslušníkov oddelenia.“⁶⁹⁸

Informácie o popisovaných udalostiach sa čoskoro rozšírili a stali verejne známymi. Nepochybne k tomu prispelo aj to, že napríklad František Hagara so svojim bratom Jozefom Hagarom a kamarátom (v tom čase tiež príslušníkom ŠtB) Františkom Mišejem si nedávali servítku pred ústa a situáciu rozoberali a analyzovali, okrem iného aj v kaviarni Bláha (dnešná Trafená hus na Šafárikovom námestí): „... Pri tomto stretnutí bola opäť rozoberaná udalosť na plenárnej schôdzi Pov. vnútra, odboru štb. Fero Hagara otvorene hovoril o okolnostiach tejto schôdze, teda spomínal, ako bolo proti nemu zaútočené zo strany pplk. Baláža a napokon, že nesprávne postupoval i s. Široký, ktorý je ovplyvňovaný Balážom, že sa necháva informovať jedine od neho a že výsledok potom nemôže byť iný.“⁶⁹⁹ Hagara s Mišejem sa však nevzdali a rozhodli sa vyprovokovať akési druhé kolo súboja s Balážom. Na uvedenom stretnutí v kaviarni Bláha sa dohodli, že o veci je nutné na vlastnú päsť informovať vedenie KSS a na základe tejto iniciatívy pravdepodobne vznikli aj dokumenty, ktoré sme využili pri písaní predchádzajúcich riadkov. Ani oni však situáciu nezmenili.

V tejto situácii sa však ťažko manévrovalo aj vedeniu VII. odboru. Napríklad Sedmík na porade v Prahe 4. marca 1948 na margo dní prevratu svojim českým kolegom vysvetľoval, že na VII. odbore sa síce uskutočnila očista, ale bolo treba revidovať niektoré rozhodnutia, pretože vylúčili aj schopných ľudí, a dokonca aj členov KSS.⁷⁰⁰

698 *Tamže*, šk. č. 15, O činnosti mjr. Baláža, vyjadrenie Mateja Béla zo dňa 18. 3. 1948, s. 11.

699 ABS, H-536/7, zápis o výpovedi Karola Študenca zo dňa 6. 3. 1950.

700 *Tamže*, 310-29-5, Porada vedoucích zpravodajské služby a štátně-bezpečnostní služby z historických zemí i ze Slovenska, konaná dne 4. března 1948 v kanceláři p. o. r. J. Veselého.

Sedmík tiež oznámil, že k bezpečnostným referátom ONV budú pridelení príslušníci štátnobezpečnostnej služby. V súvislosti s budovaním agentúry poukázal na totálny rozvrat v Demokratickej strane a dobré kontakty s ľavicou (myslené s prokomunistickými členmi) v tejto strane. Súčasne sa sťažoval na reakčnosť Strany slobody, ktorá do poslednej chvíle akčné výbory odmietala. Dr. Černý poukázal na to, že na Slovensku Štátna bezpečnosť na rozdiel od uniformovanej polície počas prevratu obstála, a teda práve pracovníci ŠtB budú musieť byť opornými piliermi novej moci. Všetky podnety smerovali k pripravovanej reorganizácii VII. odboru.

Komunistický prevrat teda v celoštátnom rámci prebehol pomerne bezproblémovo, na Slovensku ešte viac ako v Česku. Potvrdzujú to aj hlásenia bezpečnosti, ktoré podávala počas krízových dní Ústredňa štátnej bezpečnosti pri MV ministriovi Noskovi, keď napríklad 22. februára 1948 dianie na Slovensku popísala takto: „*Na Slovensku je všeobecný klid. Demokratická strana a Strana slobody vyčkávajú jednání celostátního sjezdu ÚRO. Se značným zájmem se setkali projevy předsedy vlády, jakož i jeho náměstka V. Širokého. Byl vysloven požadavek nekompromisního vyřešení vládní krise s poukazem na nedostatky, které se nyní jeví vzhledem k sestavení Sboru pověřenců na podzim 1947. V souvislosti s likvidováním Sboru pověřenců bylo zatčeno 18 osob⁷⁰¹, což vyvolalo určitou nervositu u příslušníků DS strany. V krajích vých. Slovenska je klid a zprávy o vládní krizi jsou přijímány apaticky. Římsko a řecko – katolický klérus vyčkává. Je pozorován příliv členů do KSS na úkor DS. Intenzivně se projevuje pouze šeptaná propaganda, jejíž zprávám tamní obyvatelstvo popřává sluchu.*“⁷⁰²

Po komunistickom prevrate obdržali vybraní zaslúžilí príslušníci bezpečnosti za svoje konanie aj vyznamenania. Za celkové zásluhy, ale najmä za činnosť počas prevratu dostalo v roku 1949 návrh na vyznamenanie 18 príslušníkov, medzi nimi mnohí, ktorí sa už v pred-

701 V inej správe je táto udalosť označená ako špionážny prípad. Pozri: ABS, 310-61-5, Dálnopisné zprávy dne 22. února 1948.

702 ABS, 310-61-3, ÚSTŘEDNA STÁTNÍ BEZPEČNOSTI PŘI MINISTERSTVU VNITRA. Přehled o situaci v důsledku vládní krise. Zpráva č. 3.

kladanej práci spomínali.⁷⁰³ Je treba tiež spomenúť, že ešte koncom februára stihol VII. odbor vo svojej kompetencii zriadiť pracovné tábory, kam plánovali zaradiť „vyakčnených“ zamestnancov.⁷⁰⁴

Ozvali sa však aj radikálnejšie hlasy. V jednej evidentne tendenčnej, ale aj tak zaujímavej správe jej pisateľ o pomeroch v bezpečnosti napísal, že v NB na Slovensku sa „február“ uskutočnil až v auguste 1948.⁷⁰⁵ Podľa tohto elaborátu na HV ZNB existovala organizácia komunistickej strany od začiatku, postupom času sa však zmenšila na štyroch ľudí. Samotný Zbor počas dní februárovej krízy údajne vlastne ani nekonal: „*Postoj, alebo účasť ZNB vo februárových udalostiach na Slovensku nemôže byť preto pre hodnotenie komunistu žiadnym merítkom, nakoľko na Slovensku nedošlo ani k pokusom o zvrátenie vývoja vo februári a predsa v radoch ZNB došlo ku kolísaniu. Zlikvidovanie tohto kolísania nebola zásluha komunistov v ZNB, ale bol to následok všeobecného rýchleho a hladkého vývoja.*“⁷⁰⁶ Aj napriek tomu, že si myslíme, že uvedené konštatovanie má reálny a vecný základ (týka sa to najmä uniformovanej zložky NB, nie VII. odboru Povereníctva vnútra) je jasné, že ľudí, ktorých bezpečnosť považovala za nepriateľov, postihli represie už veľmi skoro. Napríklad spomínaný kpt. Kukliš, ale aj kpt. Chriáštel museli veľmi rýchlo službu v bezpečnosti opustiť a už 4. marca sa nachádzali vo väzení.

Vráťme sa však ešte k februárovým udalostiam. Po úspešnom ukončení prevratu útvary bezpečnosti v okresoch informovali centrum o tom, ako zmeny prebehli a ako ich prijali občania v tom ktorom

703 Konkrétne to boli Viktor Sedmík, Teodor Baláž, František Mišeje, František Hagara, Šimon Čermák, Štefan Orlík, Pavol Pavlík, Matej Bél, Vladimír Žalman, Miroslav Vomáčka, Emil Zachar, Ondrej Belánský, Jozef Hloža, Otto Streula, Štefan Cvergel, Ľudovít Filan, Štefan Smolíček, Štefan Holobradý. ABS, personálny spis Matúša Čermáka, zoznam príslušníkov št. navrhnutých na vyznamenania, č. j. 1137/0212-1949.

704 SNA, f. PV-sprav, šk. č. 15, Zápisnica z informatívnej schôdzky predsedov a tajomníkov Akčných výborov pri ústredných úradoch, ktorá sa konala dňa 1. 3. 1948.

705 Autor má pravdepodobne na mysli veľké dopĺňovanie stavov v ZNB, ktoré sa uskutočnilo v lete 1948.

706 SNA, f. ÚV KSS, KSK ÚV KSČ na Slovensku, šk. č. 20, Situačná správa „Bezpečnostná situácia na Slovensku 1945, 1948“, s. 7 – 8.

regiónne. Tieto hlásenia, aj keď ich môžeme považovať za úplne dôveryhodné, sú smutným dokladom nečinnosti občanov tvárou v tvár nastupujúcej totalite. Väčšinou ich pisatelia konštatujú, že občania prijali zmeny pokojne a prakticky nikde sa nekonali očakávané nepokoje. V inom duchu sa nesie hlásenie napríklad z Banskej Bystrice, kde podľa tamjšej OO ZNB obyvatelia prijali utvorenie Gottwaldovej vlády s uspokojením, „ba v niektorých prípadoch nadšene.“⁷⁰⁷ V tomto okrese tiež takmer okamžite vznikli závodné stráže a tiež pomocné oddiely partizánov. Tie nevznikli len v samotnej Bystrici, pretože tam bol dislokovaný pohotovostný oddiel ZNB so 40 mužmi.

Už vyššie spomínaná snaha o presadzovanie svojich ľudí na dôležité miesta v bezpečnostnom aparáte (pričom táto snaha v konečnom dôsledku bola príčinou pádu vlády Národného frontu) prinášala počas februárových dní svoje ovocie. Typickým príkladom môže byť konanie Okresného veliteľstva ZNB v Leviciach: „*V prvých počiatkoch tvorenia akčných výborov (AV) vydalo tunajšie veliteľstvo všetkým podriadeným útvaram rozkaz s úpravou, aby všetci podriadení velitelia, ako aj podriadení príslušníci NB najužšie spolupracovali s novoutvorenými AV, odbojovými a odborovými složkami a OŠB, ďalej aby plnili len rozkazy podpísané predsedom SP Dr. Husákom intím. HV NB Bratislava, aby zachovali bezpodmienečnú oddanosť novoutvorenej Gottwaldovej vláde.*“⁷⁰⁸

Komunistický prevrat prebehol teda v slovenských pomeroch viac-menej bezproblémovo. Strana, bezpečnostné zložky a ďalšie komunistom blízke združenia využili vládnu krízu a predchádzajúce oslabenie DS k rozhodnému úderu. Vo februári 1948 už jednoducho na Slovensku neexistovala sila, ktorá by dokázala zvrátiť rýchlo

707 *Tamže*, f. PV-bezpr., šk. č. 5, inv. č. 45, Situačná správa za mesiac február 1948, č. j. 31-zprav./1948 zo dňa 3. 3. 1948.

708 V tomto prípade išlo o nepochybne „iniciatívneho“ veliteľa a komunistu: „*Osobne som prišiel do styku so všetkými OAV v oblasti a zistil som, že všetci velitelia, ako aj podriadení príslušníci NB úzko spolupracujú s novoutvorenými AV, odbojovými a odborovými složkami v zmysle vydaných rozkazov a všade zriaďovali závodné stráže, ako preventívne opatrenie proti event. rušeniu verejného poriadku zo strany reakcie.*“ *Tamže*, Situačná správa o zmene vo vnútropolitickom zriadení, č. j. 80dôv./1948 zo dňa 5. 3. 1948. V tomto prípade to však bolo pomerne jednoduché, pretože npor. Ján Pekár bol súčasne okresným veliteľom ZNB aj šéfom OAV NF.

ubiehajúci vývoj, smerujúci k nastoleniu komunistickej totality. Účasť na úspešnom mocenskom prevrate ale neznamenal zakonzervovanie stavu spravodajsko–štátnobezpečnostných zložiek na Slovensku.⁷⁰⁹ Mesiac po februárovom prevrate znamenali, ako sme už naznačili, ukončenie činnosti v ZNB pre mnoho pracovníkov. Kontinuálne prepúšťanie nepohodlných príslušníkov Zboru pokračovalo do septembra 1948. Uskutočňovalo sa na základe výnosov MV zo dňa 27. februára 1948 a 2. marca 1948, ktorý viac-menej potvrdil „vyakčňovanie“, ktoré sa udialo ešte počas februárových udalostí. Podľa prvého usmerenia, ktoré vydalo pražské MV: „*Za účelom jednotného postupu ve věci služebního poměru zaměstnanců odstraněných ze služby v rámci očisty veřejné správy prováděné tyto dny akčními výbory NF...*“⁷¹⁰ V citovanom dokumente MV určilo, že „vyakčnení“ zamestnanci, na ktorých sa vzťahovali ustanovenia § 73 a 74 služobnej pragmatiky č. 15/1914 ríšskeho zákonníka a obdobné predpisy sa majú poslať na dovolenku s čakateľným. Zamestnanci, s ktorými sa podľa platných predpisov dá rozviazať služobný pomer, mali dostať výpoveď. A nakoniec zamestnanci, pri ktorých sa nedalo postupovať podľa uvedených predpisov (sudcovia, vysokoškolskí profesori, zriadení, finančná stráž, zamestnanci ČSD a pod.), mali byť tiež poslaní na dovolenku s čakateľným. Pritom: „*V zájmu klidu mezi zaměstnanci úřadu, jakož i z důvodu naléhavé nutnosti urychlené obnovy pracovní morálky budež všechna potřebná administrativní opatření provedena s největším urychlením v řízení co nejstručnějším.*“⁷¹¹ Marcový výnos navyše zlegalizoval vylučovanie samotné a upravil spôsob, akým sa malo vykonávať ďalej. Taktiež ním na slovenské pomery upravil novomenovaný Zemský veliteľ ZNB mjr. Vražda⁷¹² (to bolo potrebné napríklad z toho dôvodu, že na Slovensku na rozdiel do Čiech neboli zriaďované krajské AV)

709 K ďalšiemu organizačnému vývoju ŠtB po februári 1948 pozri: PEŠEK, Jan: Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953, s. 34 – 53.

710 *Tamže*, Prozatímní opatření o služebním poměru zaměstnanců odstraněných v rámci očisty z veřejné služby, č. j. B-3244-27/2-1948-IV/1 zo dňa 27. 2. 1948.

711 *Tamže*.

712 Zaujímavé je, že Vražda, ako vojak, dostal vyznamenanie počas nasadenia na východnom fronte proti ZSSR, aj za účasť na SNP. Je možné, že si svojou aktivitou chcel zmazať „šrám“ z bojov proti Červenej armáde.

predchádzajúci výnos celoštátneho MV. Predpis nariaďoval veliteľom Zboru úzku spoluprácu s regionálnymi úradovňami či ďalšími útvarmi ZNB s príslušnými akčnými výbormi Národného frontu (za súčinnosti s tamojším bezpečnostným referentom a veliteľom SNB) a orgánmi tamojšej štátnej správy, ktoré taktiež boli prevratom veľmi silno zasiahnuté. Uvedený predpis teda určoval spôsob, akým sa vypracúvali zoznamy prepustených pracovníkov ZNB. Tieto zoznamy sa nakoniec koncentrovali na Zemskom veliteľstve, a to nielen z regionálnych úradovní (oblastné či okresné veliteľstvá), ale aj z pátracích staníc, pohotovostných oddielov, cestných kontrolných staníc a v neposlednom rade Veliteľstva doplnovacieho oddelenia či V. a VII. odboru Povereníctva vnútra.⁷¹³ Postihnuté boli štyri kategórie pracovníkov bezpečnosti: „1) *Osoby, ktoré boli potrestané podľa dekrétu prezidenta republiky čí. 105/45 Sb., alebo podľa dekrétu prezidenta republiky čí. 108/45 Sb. alebo predpisov obdobných; 2) Osoby, u ktorých pokračovanie podľa cit. dekrétov neskončilo síce potrestaním, avšak podľa povahy obvinení a spisového materiálu nemôže sa im priznať vyššia miera spoľahlivosti, ktorá sa vyžaduje od člena SNB v ľudovodemokratickej republike; 3) Osoby, ktoré boli alebo budú pre svoje jednanie alebo činy postavené pred kárny výbor, ak možno podľa povahy veci počítať s ich potrestaním; 4) Osoby, ktoré neprejavili dostatok dôvery v ľudovodemokratické zriadenie ČSR alebo o ktorých sa dá predpokladať, že ani v budúcnosti nezaujmú k novému štátne-mu zriadeniu kladný postoj.*“⁷¹⁴ Pracovníci VII. odboru Povereníctva vnútra sa už počas prevratu pričínili o prvé čistky v bezpečnosti a na čistkách medzi svojimi kolegami aktívne participovali aj v nasledujúcom období.

713 SNA, f. PV-bezp, šk. č. 503, Dočasné opatrenia o služobnom pomere zamestnancov SNB odstránených v rámci očisty, č. j. 573/2-4/3-48 zo dňa 4. 3. 1948.

714 *Tamže*, Dočasné opatrenie o služobnom pomere zamestnancov SNB odstránených v rámci očisty z verejnej služby (odpis), č. j. 7573/92-2/3-1948-III/2 zo dňa 2. marca 1948

Záver

VI., resp. VII. odbor Povereníctva vnútra zohral v rokoch 1945 – 1948 v slovenských dejinách mimoriadne dôležitú úlohu. Úrad dostal do vienka dôležité kompetencie: stal sa oficiálnou spravodajskou a štátnobezpečnostnou službou Slovenska v rokoch 1945 – 1948. Toto konštatovanie síce postupnou centralizáciou, najmä od roku 1946, stráca na sile, ale aj napriek tomu platí až do konca skúmaného obdobia. Pracovníci úradu, stojaci v službách KSS, resp. KSC, sa výraznou mierou zaslúžili o zvrat pomerov a nastolenie komunistického mocenského monopolu u nás. Títo muži, plní fanatického zápalu či túžby po moci, neváhali ísť za svojím cieľom doslova aj cez mŕtvolu – násilie a mučenie sa im stalo bežným prostriedkom na dosiahnutie žiadaných výpovedí, z ktorých potom v záujme diskreditácie politických oponentov konštruovali rôzne protištátne skupiny. Všetko sa dialo s výhľadom na budúce uchopenie moci komunistami. Snaha o zavedenie komunistickej totality bola kľúčovým faktorom konania veľkej časti pracovníkov politického spravodajstva, ale najmä štátnobezpečnostnej zložky bratislavského Povereníctva. Vyvrcholenie ich úsilia prichádza v lete 1947, kedy sa pracovníkom slovenského bezpečnostného aparátu podarilo vykonštruovať rozsiahle sprisahanie. S jeho pomocou sa predstaviteľom komunistickej strany podarilo totálne destabilizovať politickú situáciu na Slovensku a de facto značne oslabiť svojich politických partnerov a súčasne aj oponentov z Demokratickej strany. Horúca jeseň 1947 na Slovensku sa aj preto zvykne nazývať generálnou skúškou na februárový komunistický puč z roku 1948.

Na záver celej práce si nemôžem odpustiť istú kritickú sebareflexiu. V tejto práci som sa zamerlal len na niektoré aspekty činnosti spravodajských a štátnobezpečnostných zložiek na Slovensku. Venoval som sa ich vzniku, popisu organizačnej štruktúry a jej zmien, otázke vzdelávania, policajných konfidentov, zásahom a konštrukciám ilegálnych skupín a napokon tomu, čo sa kedysi (často aj) s istou dávkou irónie volalo februárové udalosti. Okrem toho som sa snažil priblížiť aj rôzne personálne „prepojenia“ a zaujímavosti, ktoré majú dokresliť celkový obraz pôsobenia úradu a činnosti jeho pracovníkov. Napriek tomu si však uvedomujem, že

popísaním všetkých spomenutých otázok sa mi v podstate podarilo priblížiť len istú časť z celkovej činnosti spravodajských a štátno-bezpečnostných zložiek Poverníctva vnútra v rokoch 1945 – 1948. Pretože úlohy VI. (VII.) odboru Poverníctva vnútra boli oveľa širšie, ako som ich mohol popísať v tejto práci. Všetky prioritné úlohy označil šéf VII. odboru Poverníctva vnútra (PV) Rudolf Viktorín počas jedného zo svojich výsluchov:⁷¹⁵ pre rok 1945 to bolo začatie preverovania príslušníkov ZNB, zaisťovanie Nemcov a Maďarov na území Slovenska, zaisťovanie osôb označených za kolaborantov, vyhostovanie horthyovcov a nylašov do Maďarska, sústredovanie Nemcov do táborov a naštartovanie politického spravodajstva. V roku 1946 sa ako najdôležitejšie úlohy uskutočňovali registrácia a šetrenie činnosti Nemcov a Maďarov na Slovensku v rokoch 1938 – 1945, začatie ľudového (retribučného) súdnictva, vybudovanie obrannej jednotky, ktorá mala chrániť hranice pred lúpežnými bandami z Maďarska,⁷¹⁶ spracúvanie agendy vydávania štátnej spoľahlivosti, príprava procesov proti vedúcim predstaviteľom Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945, boj proti zahraničným diverzantom a špiónom (z Maďarska, Poľska a Rakúska), riadený odchod repatriantov, riadený odchod Židov z Poľska, Rumunska a Maďarska,⁷¹⁷ preverovanie štátnych a verejných zamestnancov, sledovanie Demokratickej strany a jej činnosti, sledovanie bývalých prominentov, resp. inak zaujímavých členov HSLS, preverovanie vysokoškolákov. Na rok 1947 uviedol Viktorín ako najaktuálnejšie úlohy (proti)banderovskú akciu, dokončenie ľudového súdnictva, odhaľovanie zahraničných špiónov, zákroky proti činnosti Demokratickej strany, súpis utečencov zo ZSSR a ich odsun do Prahy, poprava Tisa, prepady maďarských bánd, výmena obyvateľstva s Maďarskom, odsun Nemcov a likvidácia protizhidských

715 Viktorín, ale aj mnohí ďalší bývalí príslušníci ŠtB, sami skončili začiatkom 50. rokov minulého storočia vo väzení a boli odsúdení v roku 1953 v rámci skupiny Oskar Valášek a spol. na dlhoročné tresty. Pozri: PEŠEK, Jan: Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953, s. 98 – 100.

716 Zrejme ide o Pohotovostný oddiel NB Lučenec.

717 Poverníctvo vnútra na základe rozhodnutia poverenika Ferjenčíka umožňovalo Židom, ktorí sa chceli vysťahovať do Palestíny, prechod cez Slovensko a opustenie nášho územia cez železničný priechod Devínska Nová Ves smerom do Rakúska už od roku 1946.

demonštrácií.⁷¹⁸ V roku 1948 sa už úlohy samozrejme prispôbili charakteru budovania totalitného komunistického režimu – keďže moja práca si kladie za cieľ zmapovať udalosti len do komunistického prevratu, nebudem ich spomínať.

Už pri zbežnom pohľade na tieto priority je jasné, že komplexné spracovanie uvedených problematik do jednej publikácie nie je celkom reálne. Veľká časť spomenutých úloh bola administratívnymi úkonmi, ktoré síce zabrali pracovníkom veľa času, priestoru na stoloch, v šanónoch, kartotékach, obnášali množstvo úradnej korešpondencie a koncepcnej práce, fakticky sú však pre historika pomerne ťažko uchopiteľné aj v prípade, že by sa registratúra inštitúcie zachovala v neporušenom stave. To však nie je prípadom VI., resp. VII. odboru Povereníctva vnútra ani náhodou – ako som už naznačil v úvode, kompaktnosť a zachovalosť dokumentov VI. (VII.) odboru zo skúmaného obdobia je skutočne katastrofálna. Nakoniec som teda pristúpil k zmapovaniu len vybraných aspektov existencie tohto odboru Povereníctva vnútra. Ako som už spomenul, pokúsil som sa čo najdetailnejšie popísať jeho vznik a formovanie, organizačnú štruktúru, dobové smernice pre prácu s agentúrou, zásahy proti ilegálnym skupinám a ich konštruovanie, podiel tejto inštitúcie na mocenskom prevrate vo februári 1948 a napokon v rámci posledne menovaného som sa na väčšom priestore pokúsil objasniť neuveriteľne zlé, ale z pohľadu (mierne škodoradostného) historika o to zaujímavejšie medziľudské vzťahy, ktoré na VII. odbore panovali. Teda tie fakty a súvislosti, ktoré približujú činnosť a fungovanie úradu, aj tú časť činnosti, ktorá mala najväčší vplyv na politické dejiny Slovenska. Chcel som sa v tejto práci popasovať aj s problémami, ktoré sú dnes už len veľmi ťažko stopercentne objasniteľné. Pokúsil som sa interpretovať a objasniť, do akej miery existovali na Slovensku v skúmanom období reálne ilegálne skupiny a do akej miery ich do finálnej podoby dokonštruovali vyšetrovatelia pomocou nevyberaných a zväčša veľmi bolestivých metód. Toto považujem za jeden z najdôležitejších výsledkov svojej práce. Snažil som sa vykresliť činnosť VI. (VII.) odboru čo najplastickejšie, priblížiť jednotlivých aktérov popisovaných dejov aj z ľudskej stránky

718 Archív bezpečnostných zložiek Českej republiky, ZV-113, podzväzok Rudolf Viktorin, Zápis o výpovedi sepsaný dnešního dne s Viktorinem Rudolfem, 22. 1. 1952.

a napokon som sa pokúsil udalosti zasadiť do širšieho kontextu. Dúfam teda, že sa práca stane nielen zdrojom infomácií, ale aj akýmsi pomyselným odrazovým mostíkom pre hlbšie spracovanie tém, ktorým som sa na predchádzajúcich stranách nemohol dostatočne venovať.

Na tomto mieste si však ešte neodpustím aspoň krátke morali-
zujúce zamyslenie. Ostáva nepochybne iróniou dejín, že ľudia, ktorí sa z pohľadu komunistov veľkou mierou zaslúžili o nie síce bezproblémové, ale predsa len spoľahlivé fungovanie bezpečnostného aparátu (resp. jeho spravodajskej a štátnobezpečnostnej zložky) v rokoch 1945 – 1948, a ktorí v podstate mali dôležitý podiel aj na samotnom komunistickom prevrate, sa už o krátky čas zaradili medzi, dá sa to snáď tak povedať, obeť komunistického režimu. Kariéra veľkej časti spomínaných vedúcich predstaviteľov VI., resp. VII. odboru Povereníctva vnútra sa skončila inak, ako si to oni predstavovali. Mnohí z nich už o krátky čas „ochutnali“ výdobytky vlády komunistickej strany na vlastnej koži a strávili dlhé roky vo väzeniach, často dokonca s ľuďmi, ktorých nie až tak dávno sami zatvárali a týrali. Stranícke špičky sa im za ich „služby“ v medziobdobí „ľudovej demokracie“ odmenili skutočne macošsky. Prví z nich sa dostali za mreže policajných ciel už koncom 40. rokov minulého storočia. Najvýznamnejší z procesov proti vedeniu VI. (VII. odboru) sa do dejín zapísal ako prípad Oskar Valášek a spol., pričom v ňom boli súdení jednak „sionisti“ – O. Valášek, Matej Běl, Šimon Čermák, Juraj Glázer, Martin Kraus, ale aj slovenskí buržoázni nacionalisti – Rudolf Viktorín, Teodor Baláž, Viktor Sedmík. Väzeniu sa nevyhli ani ďalší príslušníci bezpečnostného aparátu z rokov 1945 – 1948: Gejza Kršák, Mikuláš Horský, Jozef Ilčík, Miroslav Vomáčka, František Hagara a mnohí iní. Viacerí z nich na vlastnej koži spoznali nielen brutalitu policajných výsluchov či otupnosť väznic, ale poznáme aj prípady, keď im predchádzajúcu krutosť spočítali spoluväzni. František Mišeje a niekoľkí ďalší mali väčšie šťastie a museli len zmeniť pôsobisko. Najhoršie dopadol Rudolf Lančarič, ktorého po odsúdení v prípade Šefik Kevič a spol. neminula šibenica.⁷¹⁹

719 O uvedených prípadoch pozri viac: PEŠEK, J.: Štátna bezpečnosť na Slovensku, s. 96 – 100. O Lančaričovi pozri aj: PALKO, Vladimír: Rudolf Lančarič – obeť Stalinovej honby na Tita. Pamäť národa, roč. IV, 2008, č. 2, s. 71 – 80.

Asi by bolo prílišným klišé opakovať, že revolúcia požíra svoje deti. V tomto konkrétnom prípade sa však predsa len dá povedať, že existuje akási vyššia spravodlivosť, keď pracovníci aparátu sami na vlastnej koži pocítili hnev režimu, ktorý sami vytvárali. Prítom sa nazdávam, že mnohí zo spomínaných spočiatku verili tým ideálom, za ktoré bojovali. Len postupne sa ideály nahrádzali cynizmom a opojením mocou. To sa im nakoniec stalo osudným. Práca v bezpečnosti im totiž dávala nielen mámvivý pocit moci, ale aj rovnako opojný pocit vlastnej neohroziteľnosti. Nakoniec boli to oni, kto zbieral informácie či ťahal nitkami s osudmi ľudí. Aj to v nich upevňovalo nekritické presvedčenie o vlastnej dôležitosti. Vytvárali si medzi sebou vlastné väzby a štruktúry a napokon sa vzájomne sťahovali do priepasti.

Na úplný záver by som chcel vyjadriť svoje presvedčenie, že história je veda, ktorá má ambíciu prinášať nielen poznatky, ale aj poučenie. Ak by táto kniha priniesla poučenie o nezmyselnosti krutosti a nastolovania akýchkoľvek autoritatívnych či totalitných režimov, považujem svoju prácu za zmysluplnú a úspešnú.

Zoznam použitých skratiek

aa	– ad acta
ABS	– Archív bezpečnostných zložiek
A ÚPN	– Archív Ústavu pamäti národa
AV	– akčný výbor
ČA	– Červená armáda
ČSR	– Československá republika
DS	– Demokratická strana
Gen.	– generál
HG	– Hlinkova garda
HKS	– Hospodárska kontrolná služba
HM	– Hlinkova mládež
HSLS	– Hlinkova slovenská ľudová strana
HV NB	– Hlavné veliteľstvo Národnej bezpečnosti
HZ	– hospodárske spravodajstvo
Kpt.	– kapitán
KSČ	– Komunistická strana Československa
KSS	– Komunistická strana Slovenska
Mjr.	– major
MV	– Ministerstvo vnútra
NB	– Národná bezpečnosť
NF	– Národný front
NKVD	– Narodnyj komissariat vnutrennych del (Ľudový komisariát vnútra)
Npor.	– nadporučík
OAV	– okresný akčný výbor
OBR	– Oblastný bezpečnostný referát
OBZ	– Obranné spravodajstvo
ONV	– Okresný národný výbor
o. r.	– odborový radca
OSK	– Okresná správna komisia
OŠB	– Odbočka štátnej bezpečnosti
OZ	– obranné spravodajstvo
OZNA	– Organ Zaštite Naroda, obdoba ŠtB v bývalej Juhoslávii
OZO	– Oblastná spravodajská odbočka

OZÚS	– Odbočka Spravodajskej ústredne
PO HG	– Pohotovostný oddiel Hlinkovej gardy
Por.	– poručík
Plk.	– plukovník
Pplk.	– podplukovník
Práp.	– práporčík
PV	– Povereníctvo vnútra
PZ	– politické spravodajstvo
RSP	– Robotnícka sociálna poisťovňa
SAV	– Slovenský akčný výbor
SNA	– Slovenský národný archív
SNP	– Slovenské národné povstanie
SNR	– Slovenská národná rada
SRO	– Slovenský revolučný odboj
STO	– Slovenská tajná ochrana
SS	– Schutzstaffeln (Ochranné oddiely)
ŠITS	– Štátistická ilegálna tajná služba
škpt	– štábný kapitán
TPO	– Tisove pohotovostné oddiely
ÚV	– Ústredný výbor
VESNA	– Veliteľstvo slovenských nacionalistov
VO	– Vojenská oblasť
vrch. strážm.	– vrchný strážmajster
ZAS	– Spravodajská agentúra Slovenska
ZNB	– Zbor národnej bezpečnosti
ZSSR	– Zväz sovietskych socialistických republík
ZÚŠB	– Zemská úradovňa štátnej bezpečnosti

Pramene a literatúra

Archívne pramene:

- Archív bezpečnostných zložiek Českej republiky, f. 302, f. 304, f. 305, f. 310, f. A-7, A-8, f. H, f. S/2, personálne spisy, f. ZV
- Archív Ústavu pamäti národa, f. I. správa ZNB, f. A2/1, f. A7, f. B/9, f. Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Správa Štátnej bezpečnosti Bratislava – Fond starých písomností, f. Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti správa Štátnej bezpečnosti Bratislava - Taktické spisy, personálne spisy
- Národní archiv České republiky Praha, f. 315, f. ÚV KSČ, nezaradené spisy, MV
- Slovenský národný archív, f. Demokratická strana, f. Expozitúra Povereníctva vnútra – Košice, f. Povereníctvo vnútra – bezpečnostný odbor, f. Povereníctvo vnútra – sekretariát, f. Povereníctvo vnútra – spravodajský odbor, f. Predsedníctvo ÚV KSS, f. Úrad predsedníctva zboru povereníkov, f. Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, Generálny tajomník KSS 1945 – 51 Š. Bašťovanský, f. Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, Komisia straníckej kontroly Ústredného výboru Komunistickej strany Československa na Slovensku
- Štátny archív Bratislava, f. Krajský súd v Bratislave, f. Štátny súd
Zbierka R. Letza

Dobové periodiká:

- Čas
Nové prúdy
Partizán
Zbierka nariadení SNR

Monografie:

- BARNOVSKÝ, Michal: Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. Bratislava 1993
- DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: Státní bezpečnost v letech 1945 – 1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek). Praha 2007
- JABLONICKÝ, Jozef: Podoby násilia. Bratislava 2000
- JABLONICKÝ, Jozef: Slovensko na prelome. Bratislava 1965

- LETZ, Róbert: Odkaz živým. Prípady Albert Púčík a spol. Bratislava 2007
- LETZ, Róbert: Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite. Bratislava 1994
- KAPLAN, Karel: Nebezpečná bezpečnosť. Státní bezpečnosť 1948 – 1956. Brno 1999
- KAPLAN, Karel: Pět kapitol o únoru. Brno 1997
- MEDVECKÝ, Matej: Spravodajské eso slovenského štátu: kauza Imrich Sucký. Bratislava 2007
- MIHALOVIČ, Viliam, P.: Oživené spomienky. Bratislava 2003
- MIKLOŠKO, František: Nebudete ich môcť rozvrátiť. Bratislava 1991
- OKÁL, Ján: Výpredaj ľudskosti. Bratislava 2002
- PEJČOCH, Ivo: Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948 – 1955. Praha 2009
- PETRANSKÝ, Ivan A.: Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945 – 1946. Nitra 2001
- PEŠEK, Jan: Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1948 – 1953. Bratislava 1999
- PEŠEK, Jan – LETZ, Róbert: Štruktúry moci na Slovensku 1948 – 1989. Prešov 2004
- PLEVZA, Viliam: Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril. Bratislava 1991
- POVÁŽSKY, Anton: Bez dôkazov. Bratislava 1997
- RAŠLA, Anton: Spomienky spoza mreží. Banská Bystrica 1998.
- RYCHLÍK, Jan: Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalcká politika 1848 – 1989. Praha 2007
- SOKOLOVIČ, Peter: Hlinkova garda 1938 – 1945. Bratislava 2009
- SYRNÝ, Marek: Slovenský demokratický štát 1944 – 48. Kapitoly z dejín Demokratickej strany na Slovensku v rokoch 1944 – 1948. Banská Bystrica 2010
- ŠMIGEL, Michal: Banderovci na Slovensku 1945 – 1947. Banská Bystrica 2008
- ŠPROCHA, Branislav – TIŠLIAR, Pavol: Štruktúry obyvateľstva Slovenska v rokoch 1919 – 1940. Bratislava 2009
- ŠUTAJ, Štefan: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944 – 1948. Bratislava 1999

- UHRIN, Marian a kol.: II. Slovenská partizánska brigáda M. R. Štefánika. Banská Bystrica 2009
- VARINSKÝ, Vladimír: Jozef Vicen a Biela légia. Banská Bystrica 2003
- VICEN, Jozef: Vo víroch rokov 1938 – 1988. Bratislava 1999
- ŽIAK, Miloš: Jewropean. Bratislava 2004
- ŽIGO, Pavol: Cesty osudu. Nové Mesto nad Váhom 1998

Edície dokumentov:

- ŠMIGEL, Michal: The UPA in the Light of Slovak and Czecho documents (1945 – 1948). Book 1. The UPA Raids in the Army and State Security Documents of Czechoslovakia (1945 – 1946). Toronto – Lvov 2010

Štúdie:

- BUMOVÁ, Ivica: Protižidovské výtržnosti v Bratislave v historickom kontexte (august 1946). *Pamäť národa*, roč. 3, 2007, č. 3, s. 14 – 29
- DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: Bedřich Pokorný – vzestup a pád. In: Sborník AMV ČR, č. 2/2004, s. 233 – 280
- KAMENEC, Ivan: Protižidovský pogrom v Topolčanoch v septembri 1945. *Studia historica Nitriensia*, roč. 8, 2000, s. 85 – 100.
- LETZ, Robert: Pavol Čarnogurský a parlamentné voľby v roku 1946. In: ČARNOGURSKÝ, Ivan (ed.): Slovenská historická identita v XX. storočí. Zborník príspevkov z konferencie konanej pri príležitosti 100. výročia narodenia Pavla Čarnogurského (1908 – 1922) dňa 13. mája 2008. Bratislava 2009, s. 149 – 163
- LETZ, Robert: Príprava a realizácia tzv. protištátneho sprisahania na Slovensku v roku 1947. *Historický zborník*, 2/2004, s. 104 – 118
- LETZ, Róbert: Žilinská skupina Antona Meltzera a spol. z roku 1947. In: MARSINA, Richard – STANSKÝ, Peter: Žilina v slovenských dejinách. Zborník z vedeckej konferencie k 620. Výročíu udelenia výsad pre žilinských Slovákov. Žilina 2002, s. 113 – 119
- KINČOK, Branislav: Spravodajský dôstojník Anton Tomeček. In. SYRNÝ, Marek: Kolaborácia a odboj na Slovensku a v krajinách nemeckej sféry vplyvu v rokoch 1939 – 1945. Banská Bystrica 2009, s. 383 – 400
- MARJINOVÁ, Valentina V.: Od dôvery k podezrivavosti. Sověťští a česko-slovenští komunisté v letech 1945 – 48. *Soudobé dějiny*, roč. V, 1997, č. 3-4, s. 451 – 467

- PALKO, Vladimír: Rudolf Lančarič – obeť Stalinovej honby na Tita. Pamäť národa, roč. IV, 2008, č. 2, s. 71 – 80
- PEŠEK, Jan: Februárový prevrat 1948 na Slovensku. Soudobé dejiny, roč. V, 1998, s. 266 – 174.
- PEŠEK, Jan: Formovanie bezpečnostného aparátu na Slovensku v priebehu roku 1945. In: Česko – slovenská historická ročenka, 1996, Brno, s. 139 – 145
- PEŠEK, Jan: Priebeh februárových udalostí na Slovensku. In: PODOLEC, Ondrej (zost.): Február 1948 a Slovensko, s. 178 – 201
- PEŠEK, Jan: Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948). In: ŠTEFANSKÝ, Václav (zost.): Záverečná fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska. Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25. – 26. apríla 1995. Bratislava 1996, s. 196
- RAGAČ, Radoslav: Archívy Democratickej strany po roku 1948. In: MEDVECKÝ, M. (zost.): Posledné a prvé slobodné (?) voľby, 1946, 1990. Bratislava 2006, s. 160 – 166
- RYCHLÍK, Jan: Tak zvané protistátni spiknutí na Slovensku na podzim roku 1947. Slovanské historické studie 25. Praha 1999, s. 187 – 207
- SCHVARC, M.: Masová exekúcia v Sklenom 21. 9. 1944 v širšom dejinnom kontexte. In: Pamäť národa, roč. III, 2007, č. 3, s. 4 – 13
- SYRNÝ, Marek: jesenná politická kríza na Slovensku v roku 1947. In: PODOLEC, Ondrej: Február 1948 a Slovensko. Bratislava 2008, s. 127 – 176
- VNUK, František: Politika KSS (KSČ) v zápase o nastolenie monopolu moci 1945 – 1948. IN: PODOLEC, Ondrej (zost.): Február 1948 a Slovensko, s. 326 – 348
- ŽÁČEK, Pavel: V – 101. Agent, ze kterého se dalo žít. In: MEDVECKÝ, Matej: Posledné a prvé slobodné (?) voľby na Slovensku 1946, 1990. Bratislava 2006, s. 102 – 159
- www.psp.cz

Summary

At the end of World War 2 Czechoslovak state was reunited due to the previous political arrangements of Czechoslovak government in exile and the agreement of the victorious coalition to consider the reunification of the republic as one of its goals. However, Czechoslovakia was not reunited in its pre-war democratic form. Its leading political representatives agreed that the political regime of the reunited republic should be different. Thus a complete change of political regime in comparison with the Czechoslovak republic 1918 – 1938 was done. The latter was a liberal democracy with many political parties active. After the re-creation of Czechoslovakia in 1945 only few political parties were allowed to exist. In Bohemia there were only four of them: Communist Party of Czechoslovakia, Czechoslovak Social Democratic Worker's Party, Czechoslovak National Socialist Party and Czechoslovak People's Party, in Slovakia originally only 2 parties existed (Communist Party of Slovakia and Democratic Party), at the beginning of 1946 2 more were allowed. There was no opposition allowed in that time Czechoslovakia – all parties were in coalition, similarly to other Middle and East European countries, it was called the National front. From the international point of view Czechoslovakia in years 1945 – 1948 was under the strong influence of the Soviet Union. Both countries were allies but Soviet influence was very strong. It influenced not only our foreign policy but Soviets had a real impact on the internal situation of Czechoslovakia. Representatives of USSR monitored and often directly influenced the development not only via Communist Party of Czechoslovakia (or Slovakia) but also by giving "advices", promising help for Czechoslovakia on the international field or by other means.

Among other important changes the decentralisation and recognition of Slovakia's right for self-government is necessary to mention. Based on the previous historical development Slovakia gained its own "parliament" (Slovak National Council) and governing body (Corps of Commissariats). Czechoslovakia was not a federation although Slovakia had a great deal of self-government – an asymmetric model was chosen. While Slovakia had national council

and commissariats, western part of the republic was ruled by the central government. However, elections in 1946 brought great changes. These elections were crucial for further development of Czechoslovakia – while in western part of the republic Communists won the election (approximately 40 % of all votes, slightly over 31% of all votes of citizens of Czechoslovakia), in Slovakia communists were defeated (Democratic Party gained over 60 % of all votes, communists approximately 30%).

From that time the situation in Slovakia was changing – more important competences of governmental bodies were transferred from Slovak commissariats to the central government. Most important was 3rd Prague Agreement when Slovak authorities were in fact in many aspects subjected to central government. Requests for such change was probably launched by communists – before the election Slovak communists requested even deeper decentralisation. After communists failed to achieve majority of votes, representatives of this party started to point out the threat of dissolution of Czechoslovakia.

Of course not only political regime changed. After the end of the war also new police bodies were created. In Slovakia all previous security forces (police, gendarmerie) were dissolved in February 1945 and new “National Security” corps was created. National Security was staffed by members of previous security forces, but also by resistance participants and former guerrilla fighters. The idea to build a completely new police force was accepted by all existing political parties, reasons for it were different. Communists of course planned to misuse their influence to support their people to key positions in the security apparatus and thus to achieve domination in police authorities responsible for intelligence and state security affairs.

It needs to be said that in Slovakia many former guerrilla fighters were at the same time members or sympathisers of the Communist party and these people seized during the year 1945 majority of key-positions in the state security and political intelligence bodies of the Commissariat of Interior. It is important to know that even the election results were not enough to bring greater changes in the Commissariat of Interior. While in Czechoslovak context communists due to the election victory were able to keep the Ministry

of Interior, in Slovakia situation was more complicated. Democrats requested the Commissariat of Interior for themselves and communists were strictly against. Since both parties had to make a coalition the negotiations were very long and only strong pressure from the central government made both sides of the conflict to accept a compromise – Dr. Mikuláš Ferjenčík was appointed as the Commissar of Interior. Ferjenčík was considered as compromise for he was not member of any party (he should act as apolitical expert) but the time showed that he was a better choice for communists – he was a weak commissar who did not want to make any personal changes in the intelligence and state security apparatus and thus it stayed in hands of communists.

From the organisational point of view state security tasks were at the beginning in hands of employees of the 2nd Department of the Main Command of the National Security (and its regional branches). In autumn of 1945 the Political Intelligence Headquarters was established and finally in December 1945 all intelligence and state security tasks were centralized at the VI. Department of the Commissariat of Interior. In 1947 the office was reorganized to VII. Department and in March 1948 to III. Department of Commissariat of Interior. Finally, in 1949 all state security forces were centralized for whole Czechoslovakia and taken away from Slovak national authorities.

As it is mentioned above the majority of most influential employees of the VI. (VII.) Department of the Commissariat of Interior were members or sympathisers of the Communist Party of Slovakia. This fact affected the role of this institution for whole period 1945 – 1948, when Slovak state security authorities were one of the most important tools of Slovak and also Czechoslovak communist in their struggle against Democratic Party. VI., or VII. Department of Commissariat of Interior thus was one of the key thrust forces to help communists to change the political climate in Slovakia where communists partially succeeded achieving their objectives several months before a successful coup in whole Czechoslovakia took place.

In all countries of the future Soviet block communists used a very similar way to seize power – it was necessary to accuse their opponents to have contacts with illegal groups and that they intent to

change the actual political regime. Communists successfully used this scheme in Poland (against Stanisław Mikołajczyk) as well as in Hungary (Ferenc Nagy), Romania (Iulius Maniu) or Bulgaria (Nikolai Petkov). Hungarian, Romanian and Bulgarian example were more similar to the case of Slovakia as our country was during Second World War German ally. In fact nearly the same principles were used – connect political opponents with post war emigration, label them as fascist, prepare fake evidence (usually forced testimonies), arrest and ask for “necessary” changes in government. This political “clean out” of course means enforcing the will of representatives of communist party.

It is necessary to know that at the end of the war approximately 5000 people left the then Slovak republic. Part of these people were representatives of the state (president, ministers etc.), members of Hlinka’s Guards (paramilitary organisation of ruling Hlinka’s Slovak Peoples Party), people responsible for cooperation with Germany, supporting German war effort, anti-Jewish measures etc. Others were their family members or just people afraid of future, Red Army, communists or had other reasons for leaving Slovakia. Many representatives of the state were extradited by western allies to be trialed for collaboration with Germany, several large groups returned on their free will but majority of them stayed and were allowed to stay usually in Germany, Austria or Italy. Some members of this emigration wave began with active work (propaganda, intelligence) against Czechoslovakia. Most active were 3 groups: first was around former Slovak ambassador to the Holy See Karol Sidor, second grouped around former foreign minister Dr. Ferdinand Ďurčanský and third was lead by former head of the Intelligence department at the Hlinka’s Youth (only allowed organisation for youth in Slovakia during 1939 – 1945) Dr. Ladislav Jankovič. Several individuals from this emigration wave even started to cooperate with western intelligence services.

State security authorities, as stated before under strong influence of the communist party, considered exposing of illegal groups as one of their major objectives. First illegal groups were revealed at the end of the year 1945. Several members of these groups had real contacts

with people in abroad (from 1945 emigration wave). From this time on state security officers started not only to reveal such groups but also to construct and provoke them. In years 1945 and 1946 the main effort of communist in security apparatus was focused mainly on fighting a “fascist underground” and “white guerrillas” in Slovakia. After the lost elections in 1946 Slovak part of the state security authorities began to constantly watch over the Democratic Party. Also starting from autumn 1946 police officers from Commissariat of Interior in Bratislava changed their attitude – their main goal now was to find or create a connection between Democrats and the “fascist underground” (which of course did not really exist). Probably the first attempt to “connect” a high-ranking functionary of Democratic Party to an illegal group was realized at the end of the year 1946 when a small group around Juraj Racík was revealed and arrested. Racík was responsible for spreading protest flyers and few times met with chauffeur of Miloš Bugár, the general secretary of the Democratic Party. This attempt to compromise Bugár was however not successful. But the turbulent year 1947 brought a radical change. Representatives of Slovak communists and officers from the VII. Department provoked and constructed the so called treasonous conspiracy in Slovakia. It needs to be stressed that a key role in instructing the police played the then Head of the Corps of Commissariats (later Czechoslovak president and head of the Communist Party of Czechoslovakia) Dr. Gustáv Husák.

The “Slovak treasonous conspiracy” was being constructed by VII. Department of the Commissariat of Interior from 3 main groups that in fact had not much in common. First frames of the conspiracy were “prepared” in summer 1947, the realisation, arresting, construction and misuse of whole case for political purposes by the representatives of communist party was done in autumn and winter 1947. The attack began on September 14th, 1947. First group was arrested in Žilina, Banská Štiavnica and Nové Zámky. In this group there was only one minor functionary (regional secretary) of Democratic Party and he had only a minor role in the group. But there were people with connections to war-time regime in Slovakia and this whole case was a good preparation (also in the field of propaganda) for events and revelations that followed only several days later.

During several following days the pressure of state security authorities on Democratic Party increased with two more accusations. Democratic Party was “charged” for committing treason. Two general secretaries of this party, the above mentioned Miloš Bugár and his colleague Ján Kempný, were accused for providing help to representatives and couriers of 1945-emigration via courier Rudolf Komandera, who was arrested in the middle of August 1947. His false testimonies written during the police investigation were used as key-evidence against Bugár and Kempný and Democratic Party itself. At the same time another sensational revelation was done. Otto Obuch, a clerk at the office of Czechoslovak vice-premier Ján Ursíny (also vice chair of the Democratic Party) was arrested for creating an illegal organisation and contacts with one of the most active figures of the 1945-emigration – Ferdinand Ďurčanský. Although these accusations were partially true (Obuch was really in touch with Ďurčanský), communists used the case of this low-ranking clerk to compromise Ursíny who was under strong political pressure forced to resign. Unfortunately even the apolitical Commissar Ferjenčík believed that the threat of treason is real and supported the work of state security by his speeches in both Slovak National Council and Czechoslovak parliament.

The 2 weeks of strong communist assault against Democratic Party had a devastating effect on the party itself. With vice-premier forced to resign, 2 general secretaries and 1 Member of Parliament arrested and being constantly accused for supporting efforts to dissolve Czechoslovakia the party had to make political offsets. For example despite the 1946 election results Democratic Party lost its majority in the Corps of Commissariats. The party started to lose internal stability.

Important was also the national aspect. In their efforts to discredit Democratic Party Slovak communists often argued by pointing on the democrats as separatists trying to dissolve Czechoslovakia and thus trying to gain the support of other Czech parties. They were partially successful – other political parties did not support Democratic Party during the campaign in autumn 1947. Only slowly the representatives of national socialists and People’s Party started to

realise that communists used the national question not to fight for the integrity of Czechoslovakia but to discredit their political opponents.

Only when the requests of communists became too insolent other National Front coalition parties started to take side of Democrats and helped to solve the “autumn crises” that quaked the political scene in Slovakia (but also in whole Czechoslovakia) during September and October 1947. These events are now considered as a general rehearsal for the communist coup in February 1948.

However, it needs to be stated that in all cases the evidence collected by police against politicians from Democratic Party was not sufficient. Since the judicial apparatus was not in hands of communists trials against Ursíny, Bugár, Kempný or others were not running as the communists hoped. In fact the trial against Bugár and Kempný seemed to go “wrong” – state security constructions were supported mostly by testimonies of Komandera which both politicians strictly refused. Commissariat of Justice was not under the influence of the Communist Party of Slovakia and thus the judicial authorities did not accept all “proofs” collected by the police. All trials had to wait for a “better” situation – it had to finish after the Coup.

But the situation changed in February 1948 when communists started political crises on the Czechoslovak level. The minister of Interior Václav Nosek (representing Communist Party of Czechoslovakia) removed several high-ranking police officers from Prague. The government, despite protests of all communist members, passed a resolution forcing him to take this order back. Nosek refused to obey the will of majority in government and representatives of National socialists, Democrats and People’s Party on February 20th, 1948 resigned. They hoped that social democrats would support them so that majority of government members would resign what would mean fall of the whole government and premature elections. However, representatives of social democrats did not act and thus allowed communists to force their will and call in new government members that were willing to support communists. After several days (February 25th, 1948) president Dr. Edvard Beneš accepted the new government members and that in fact started a 40-years long communist era in Czechoslovakia.

In Slovakia the situation was a bit different. As stated above the only real opposition to communists – Democratic Party – was already weakened by the crisis from autumn 1947. On February 21st, 1948 – the next day after the resignation in central government – Husák informed all commissars from Democratic Party that he considers the resignation of Democrats in central government to be also a resignation from the Corps of Commissariats. The practical realisation of his order was done on Monday (February 23rd) when communists supported by state security officers overtook commissariats. The state security officers also took several other steps to secure the victory of communists. Police arrested many people that were considered a threat including several higher ranking police officers. They occupied main post office in Bratislava to monitor and later to interfere to all telephone calls between Bratislava and Prague – the only functional telephone connection had Gustáv Husák. Commissar Ferjenčík ordered the police to stop all their activities but state security officers disobeyed all his orders. All opposition in Slovakia was eliminated in few days and on February 25th, 1948 the Democratic Party split, one wing started to support communists. At the same time the police occupied the Central Secretariat of Democratic Party and confiscated many important documents. The power overtake was done.

State security authorities were during the short period of “people’s democracy” regime that was established in Czechoslovakia after the Second World War one of the key tools that helped the communist party to achieve its goal – seizing the power. After the Coup the role of State Security changed – it became a tool of repression and control. The development of this fearsome organisation is similar to other countries of former Soviet block – from a terror spreading institution, responsible for construction of public monster processes in 1950s to institution of control and prevention in the normalisation period in 1970s and 1980. The State Security ceased to exist shortly after the Velvet revolution in Czechoslovakia, at the beginning of year 1990.

Menný register

A

ADAM, Marek – 11
ALBERT, Eduard – 90
AMBROVIČ, Ján – 187
ANDREÁNSKY, Anton – 151, 160
ANTAL, Izidor – 88
AUGUSTÍN, Emil – 81, 82

B

BABIC, Vladimír – 87
BABULIAK – 82
BACÍLEK, Karol – 52, 55, 271
BAČKOR, Jozef – 151, 153, 164, 165, 201 – 205, 233
BAFRANEC, Štefan – 28
BAA, Dezider – 30, 31, 34, 38, 98
BALÁŽ, Teodor – 28, 31, 33, 38, 42, 53, 55, 57, 63,
83, 85 – 89, 98 – 101, 104, 111, 119, 120, 122,
125, 127, 136, 137, 141, 142, 180, 182, 184, 185,
188, 189, 238, 243, 245, 258, 262, 266, 271 – 274,
276 – 278, 280, 285 – 291, 293, 300
BALOG, Jozef – 286
BALOGH – DÉNES, Arpád – 28
BARNOVSKÝ, Michal – 145, 147, 151, 271, 304
BAROŠ, Karol – 64, 152, 164, 165, 171 – 189
BARTALSKÝ, Leopold – 88
BARTÍK, Josef – 115
BARTONÍK, Michal – 31
BAŠKOVÁ, Zlatica – 216, 217, 221
BAŠTOVANSKÝ, Štefan – 28, 29, 31, 51, 52, 288, 290
BATÁK, Štefan – 83
BEBIAK, Jozef – 164, 171 – 173, 179
BEČKO, Ján – 279
BEDAN, Štefan – 28
BEHÚŇ, Jozef – 92

BEKÉNYI, Július – 260
BEKÉNYI, Vojtech – 260
BÉL, Matej – 20, 28, 29, 31, 42, 45, 50 – 52, 58, 60, 92,
95, 98 – 101, 119, 120, 127, 136, 137, 142, 165,
174, 180 – 185, 187 – 189, 220, 271, 272, 274,
287 – 291, 293, 300
BELAJ, Eduard – 82
BELAN, Jozef – 58
BELÁNSKÝ, Ondrej – 293
BENADA, Ľudovít – 53 – 55, 100, 181, 271, 274
BENADIK, Jozef – 83
BENAU, Dezider – 45
BENDÍK, Ján – 86
BENEŠ, Edvard – 14, 44, 71, 221, 264, 265, 278, 279,
281
BENIAK, Valentín – 254
BENKO, Gustáv – 28, 32
BENKOŠ, František – 214
BENKOVIČ, Michal – 170, 174, 175, 177
BENKOVIČ, Tibor – 170 – 179, 183, 184, 188, 189,
269
BEŇUŠKA, Pavol – 260, 265
BERČAČIN, Jozef – 28
BERENIČ – 82
BERNÁT – 66
BEZÁK, Bruno – 154
BILICKÝ, Mikuláš – 258, 260, 265
BÍŇOVSKÝ – 224
BLAHO, Pavol – 203, 279
BLAŠKO, Štefan – 270
BLAŽO, Štefan – 253, 260, 265
BLEŠČÁK, František – 83, 102
BOBRO, Ján – 80
BOBULA, Ondrej – 58
BODICKÝ, Vladimír – 61, 66
BOGDANOV, Alexej – 276

BOROVSKÝ, Vojtech – 24, 50, 60

BOŠANSKÝ, Štefan – 180

BOTKO, Oto – 174

BOŽEŇ, Ondrej – 81, 82

BÖHM, Emanuel – 203, 204

BRATINKA, Vojtech – 268

BRAUSTEINER – 95

BREŽNÝ, Vladimír – 203, 244, 245

BUGÁR, Miloš – 56, 137, 143, 209, 210, 223, 226, 228,
229, 231, 236 – 239, 241 – 244, 247, 252, 253,
265 – 268

BUKVA – 103, 107

BUMOVÁ, Ivica – 306

BUNČÁKOVÁ, Vlasta – 51, 137, 285 – 288

BUŠA, Ján – 89

BÚZA, Andrej – 270

BUZKOVÁ, Mária – 155

BYSTRICKÝ, Jozef – 261, 265, 268

C

CABAN, Ján – 89

CAHEL, Jozef – 243

CIBULA, Igor – 11

CIEKER, Jozef – 259

CIEKER, Štefan – 259

CINCÍK, Jozef – 41

CLEMENTIS, Miroslav – 24

CLEMENTIS, Vladimír – 24, 34, 182

CMERO, Dominik – 170, 171

CVERGEL, Štefan – 293

CVÍČELA – 62

CVINČEK, Andrej – 261, 265

Č

ČAJKOVSKÝ, Štefan – 84

ČAMAJ, Jozef – 170

ČAMBÁL, Ferdinand – 62

ČAMBÁL, Florián – 62, 100, 271 – 274, 284 – 290

ČAPLA, Ignác – 223, 224, 241, 287

ČAPLOVIČ, Ján – 230

ČARNOGURSKÝ, Ivan – 229, 306

ČARNOGURSKÝ, Pavol – 203, 204, 229, 230,
244 – 246, 248 – 252, 261, 265, 268, 306

ČATLOŠ, Ferdinand – 52, 234

ČAVOJSKÝ, Rudolf – 203

ČÁRSKY, Jozef – 250

ČELUSTKA, Imrich – 30

ČERHÉLYI, Koloman – 224

ČERMÁK, Ladislav – 45, 165

ČERMÁK, Šimon – 28, 29, 31, 42, 52, 86, 94, 98 – 100,
107, 120, 137, 154, 155, 165, 168, 175, 178, 185,
187, 189, 199, 271 – 273, 287, 290, 293, 300

ČERNÝ, Karel – 129, 266, 292

ČIERNY, Gustáv – 216

ČJEPKA, Viliam – 209, 244

ČOLLÁK, Ladislav – 29, 58, 66

ČULEN, Konštantín – 162, 197, 241, 263, 264

ČULEN, Ladislav – 253, 255, 256, 258 – 261, 264

ČUNDERLÍK, Karol – 216

D

DANÁK – 204

DANEK – 289

DANIEL, František – 84

DANIHEL, Ľudovít Milan – 260

DANIHEL, Štefan – 248

DANIŠ, Anton – 88

DANIŠ, Bedrich – 84

DAXNER, Igor – 221

DEBNÁR, Jozef – 149

DEMIAN, Ján – 65, 274

DEMIAN, Samuel – 81

DEMKO, František – 81, 82
 DERNĚŠ – 195
 DEUTELBAUM – DOLAN – 208
 DIJAN, František – 85
 DILONG, Rudolf – 146, 251, 254 – 257
 DLÁBIK, Rudolf – 213, 214
 DOBROVODSKÝ – 289
 DOBROVODSKÝ, Jozef – 235, 253, 256, 260, 265
 DOLOVAČ, Štefan – 194
 DOMANSKÝ, Rudolf – 88
 DOMIN, Anton – 161
 DOVINA – 102
 DRÁČ, Ján – 204
 DRŽÍK, Gustáv – 90
 DUBÍK – 62
 DUBÍK, Eugen – 177
 DUBOVSKÝ – 102, 103
 DUDA, Sylvester – 208
 DVORÍN, Ferdinand – 44
 DVORSKÝ, Jozef – 88
 DVOŘÁKOVÁ, Jiřina – 36, 68, 118, 304, 306

Ď

ĎATELINKA, Július – 261
 ĎURČAN, Ján – 80
 ĎURČANSKÝ, Ferdinand – 145, 146, 159, 160, 166,
 192, 198, 207, 210, 215, 223, 227, 228, 230, 233,
 243, 246, 248 – 258, 261 – 263, 265, 268, 269
 ĎURČANSKÝ, Ján – 146
 ĎURICA, Stanislav – 214
 ĎURIŠ, Július – 278
 ĎURIŠ, Ondrej – 169

E

EČER, Bohumil – 221
 ENGELMAN, Kazimír – 191

ENGELMANN, Adolf – 245
 ENTNER – 260, 265
 EŠTOK, Tomáš – 87
 FABIÁN, Ernest – 45
 FABO, Cyril – 89

F

FAITHOVÁ, Alžbeta – 58
 FAJTA, Štefan – 268
 FARKAŠ, Jozef – 81
 FAŤAROVÁ, Hana – 111
 FEJA, Štefan – 30, 31
 FEJEŠ, Ján – 244, 246
 FENCLOVÁ, Zdenka – 94, 95, 209
 FERJENČÍK, Mikuláš – 35, 38, 54 – 56, 99, 116, 117,
 122, 127, 128, 129, 142, 183, 225, 262 – 264,
 266 – 269, 277 – 280, 298
 FERKO, Teodor – 208
 FERKO, Vladimír – 208
 FICKULIAK, Jozef – 253, 258 – 260
 FILAN, Ľudovít – 293
 FILIAČ – 30
 FILO, Kornel – 203, 236, 239
 FISCH, Theodor – 45
 FODOR, Ján – 82
 FOJCÍK, Ľudevít – 213
 FOMFERRA, Heinrich – 29
 FORRO, Žigmund – 220
 FRANKO, Viktor – 153, 201, 204, 205
 FRANKO, Vladimír – 224, 225
 FRAŠTACKÝ, Pavol – 225, 239
 FRAŠTACKÝ, Rudolf – 225, 245, 262, 263
 FRIČ, Jozef – 91
 FRIEDMAN, Ferdinand – 45
 FRIŠ, Edmund – 54
 FUCHS, Juraj – 281

G

GABULA, Gabriel – 179
 GAJARSKÝ, Andrej – 283
 GAJDÁR – 62
 GAJDOŠ, Štefan – 89
 GAJDOŠ, Vševolod – 216
 GÁL, Štefan – 45, 136
 GALAMBOSIOVÁ, Rozália – 111, 112
 GALAN, Peter – 150
 GALATA, Ján – 84, 85
 GALBAVÝ, Florián – 62
 GARAJ, Ján – 86
 GAŠPAROVIČOVÁ, Zuzana – 24
 GAVORA, Pavel – 33, 50
 GAŽÍK, Štefan – 52
 GÉCI, Michal – 269, 270
 GLÁZER, Juraj – 63, 98, 137, 165, 199, 287, 300
 GLOBAN, Pavol – 58, 65
 GOND, Ján – 80
 GONDA, Igor – 45
 GÖRÖG, Andrej – 82
 GOTTWALD, Klement – 13, 35, 41, 54, 56, 101, 207,
 266, 275, 276, 278, 281, 286, 294
 GRANATIER, Anton – 244
 GRÉBERT, Arvéd – 246
 GRIČ, Anton – 83
 GRONSKÝ, Štefan – 150
 GROSS – 281
 GRÚŇ, Jozef – 81, 82
 GRZNÁR, Jozef – 85
 GULIŠ, Jozef – 221, 222
 GURKA – 287

H

HABAN, Rudolf – 87
 HAGARA, František – 150, 180, 193, 285 – 291, 293, 300

HAGARA, Jozef – 180, 291
 HÁK, Ján – 175, 180
 HÁLA, František – 206, 245
 HALUŠKA, Ladislav – 89
 HANDERA, Štefan – 31
 HANES, Emil – 16, 24, 39, 60
 HANKA – 221
 HANTOS, László – 111, 112
 HANUSKA, Jozef – 214
 HANZLÍK, František – 43
 HARČÁR, Anton – 203, 204
 HASAL, Antonín – 279
 HASPRUN, Viliam – 102
 HAŠŠÍK, Štefan – 147, 152, 153
 HATJAR, Vladimír – 149, 150
 HAVERLA, Jozef – 217, 219
 HEIM, Egon – 42, 188
 HEŘMÁNEK, Dalibor – 88
 HILÁR – 176
 HLAVATÝ, František – 28, 51, 53, 127, 128
 HLEDÍK – 265
 HLINKA, Andrej – 125, 194, 213
 HLOŽA, Jozef – 293
 HODŮL, Pavel – 29
 HODŽA, Fedor – 66, 67, 183
 HODŽA, Milan – 147, 249
 HÖFER, Hugo – 194
 HOCHÉL, Karol – 182
 HOJSTRÍČ, Jozef – 28, 31, 32, 43
 HOLDOŠ, Ladislav – 181, 230
 HOLEŠ, Jozef – 190, 191, 193
 HOLOBRADÝ, Štefan – 293
 HORA, Ota – 104
 HORŇÁK, Ladislav – 125
 HORNIAK, Ladislav – 80
 HORSKÝ, Mikuláš – 17, 52, 53, 119, 300

HORVÁTH – 274
 HORVÁTH, Štefan – 246, 248, 251, 252, 265, 268
 HOŠEK – 116
 HRABOVEC, Karol – 213
 HRABOVSKÝ, Štefan – 84
 HRDLOVIČ, Jozef – 216
 HRK, Juraj – 88
 HROMADA, Jozef – 162, 163
 HRŠEL, Emil – 117
 HRUNTOVSKÝ, Teodor – 219, 220
 HRÍBEK – 129
 HUBA, Augustín – 154, 155, 169
 HUBA, Jozef – 154, 155
 HUBA, Mikuláš – 16
 HUBOVÁ – 154
 HUDÁK, Peter – 90
 HUDCOVIČ – 53
 HULLOVÁ, Anna – 208
 HUSÁK, Gustáv – 12, 20, 24, 25, 50, 53, 56, 58, 91,
 100, 101, 118, 182, 203, 230, 262, 270, 275, 278,
 279, 294
 HUSOVSKÝ – 103
 HUŠČIAK, Jozef – 82
 HUŠEK, Karol – 245
 HÚŠŤAVA, Juraj – 153, 201, 204, 205

CH

CHABEN, Rudolf – 84
 CHALMOVSKÝ, Štefan – 149, 151, 153 – 156,
 158 – 161, 164 – 170, 175, 192, 197, 202 – 205,
 208, 232, 233, 263
 CHAMULA, Július – 90
 CHAMULA, Mikuláš – 28, 32
 CHLEBEC, Jozef – 84
 CHOLEVA, Ján – 58
 CHORVÁTH, František – 29

CHORVÁTH, Štefan – 65
 CHOVANEC, Bernard – 81, 82
 CHRIAŠTEL, Vojtech – 35, 102, 280, 293
 CHUDOBA, Bohdan – 206

I

ILČÍK, Alexander – 38, 55, 238
 ILČÍK, Jozef – 25, 28, 31, 32, 43, 80 – 83, 96, 122, 125,
 129, 150, 154, 165, 193, 238, 239, 262, 279, 300
 ILIÁŠ, Jozef – 88
 IRMLER – 102

J

JABLONICKÝ, Jozef – 13, 137, 151, 175, 199, 205,
 227, 228, 230, 234, 236, 241, 242, 258, 304
 JAKAB, Mikuláš – 29
 JAKABA – 24, 280
 JAKUBEC, Mojmír – 190 – 193
 JAKUBEC, Štefan – 85
 JANČIARIK, Stanislav – 90
 JANČOVIČ, Anton – 193
 JANČOVIČ, Ján – 85
 JANDA, František – 111, 121
 JANEČEK, Eugen – 234 – 236, 240, 241
 JANÍČEK, Ivan – 84
 JANKOVIČ, Michal – 87
 JANKOVIČ, František – 260
 JANKOVIČ, Ladislav – 146, 155, 159, 197, 202, 204,
 227, 232, 233, 235, 236, 239, 252, 253, 260
 JANKOVIČ, Vendelín – 236, 253, 256, 259, 260, 265
 JÁNOŠ, Joachym – 261
 JÁNOŠÍK, Milan – 156
 JÁNOŠÍK, Rudolf – 30, 91, 165, 286, 289
 JANUŠKA – 42
 JARIABKA, Ján – 91
 JAROLIN, Viktor – 81, 82

- JAŠKO, Adolf – 50
 JAVORSKÝ, Ladislav – 215 – 217
 JOSKO, Matej – 66, 224 – 226, 245, 275
 JULÉNI, František – 85
 JÚNY, Andrej – 58, 109, 128, 280
 JURČOVIČ, Ferdinand – 246 – 249, 252, 261, 265, 268
 JURIGA, Ferdinand – 203
 JUSKO, Ján – 16
- K**
- KAČERIAK, Rudolf – 195 – 199, 201, 227, 264
 KAČMAR, Michal – 194
 KADLEC – 97, 116
 KAHN, Albert – 212
 KALESNÝ – 204
 KALINA, Alexander – 45
 KAMAČAI, Ľudovít – 84
 KAPIŠOVSKÁ, Eva – 126
 KAPUŠANSKÝ, Andrej – 244
 KAPLAN, Karel – 113, 130, 271, 305
 KARVAŠ, Imrich – 250
 KAŠTIAK, František – 80
 KAZIMÍR, Gejza – 221
 KEMPŇÝ, Ján – 56, 137, 143, 210, 223, 226,
 228 – 231, 236, 238, 239, 241, 242, 244, 246,
 248 – 250, 252, 253, 264 – 269
 KERAK, Jozef – 208
 KESEG, Pavol – 34, 102, 103
 KEVIČ, Šefik – 187, 273, 300
 KINČOK, Branislav – 272, 306
 KIRSCHBAUM, Jozef – 145, 246, 248, 260
 KLEMAN, Michal – 88
 KLOS, Karel – 241
 KMEŤKO, Karol – 205, 261
 KŇAZOVICKÝ – 193
 KŇAZOVICKÝ, Karol – 81, 82
- KNIEŽA, Emil – 30
 KOČAN, Ladislav – 154
 KOČIŠ, Aladár – 234
 KOČVARA, Štefan – 14, 277
 KOHÚCIK, Vladimír – 84
 KOHÚT, Ján – 81, 82
 KOKLES, Albin – 222
 KOLAKOVIČ, Tomislav – 155, 175, 205 – 207
 KOLÁR, Martin – 29, 33
 KOLÁRIK, Ondrej – 81
 KOLOÚN, Ján – 83
 KOMANDERA, Rudolf – 153, 167, 168, 194, 197, 202,
 213, 222, 223, 227 – 234, 236 – 244, 247, 252,
 253, 261, 262, 264, 268, 271
 KOMÁR, Juraj – 176
 KOMORA, Jozef – 81, 82
 KÓŇA, Teodor – 261, 262
 KONOPASEK, Rudolf – 81
 KOPŘIVA, Ladislav – 117
 KORDOŠ, Ernest – 66
 KORECKÝ – 192
 KORENKO – 102
 KOSORÍN, Jozef – 230, 244, 246, 248, 249, 252, 261,
 265, 268
 KOSTKA – 204
 KOSTKA, František – 235, 236, 240, 253
 KOVÁČ, Gusti – 112
 KOVAL, Anton – 52
 KOVALČÍK, Jozef – 98, 288, 289
 KOZIN, M. – 210
 KOŽÁR, Karol – 246, 268
 KOŽUCH, Martin – 30
 KRAJČÍ – 284
 KRAJČI, Ján – 58
 KRAJČÍ, Peter – 83
 KRAJČÍK, Štefan – 160, 161

KRAJMER, Ján – 40, 66
 KRAJNÁK, Jozef – 80, 181
 KRAJNÁK, Oto – 274
 KRAJNIAK – 281
 KRÁL, Peter – 90
 KRAMPL, Ľudovít – 38, 80, 90, 91
 KRAUS, Martin – 300
 KRCHNÁK, Jozef – 265
 KRCHNÁK, Pavol – 146
 KRISTMAN, Gustáv – 218
 KRÍŠKA, Samuel – 28, 31
 KRÍŠKO, Ján – 42, 199, 200, 287, 290
 KRÍŠPÍN, Andrej – 80
 KRKOŠKA, Ignác – 85
 KRŠÁK, Gejza – 30, 31, 53, 181, 187, 287, 300
 KRŠÁK, Ján – 150
 KRUŠPÁN – 204
 KRUŽLIAK, Imrich – 170, 203, 204, 248, 249, 252,
 265
 KŠINANT, Anton – 152, 155, 156, 159, 160, 164, 166,
 167, 202, 232, 233
 KUBA, Ján – 85
 KUBAČ, František – 28, 30, 31
 KUBAČ, Ján – 28, 32, 33, 62, 144, 150, 165, 193, 285
 KUBALA, Ján – 84
 KUBINEC, C. – 224
 KUBRICKÝ, Anton – 257
 KUČEK, Štefan – 161 – 163, 167
 KUKAN, Ľudovít – 38
 KUKLIŠ, Július – 66, 177, 183, 184, 186, 226, 229,
 230, 237, 244, 245, 279, 293
 KULICH – 245
 KULSBAUER, Július – 50
 KURACINA – 104
 KURTÁK, Ladislav – 45
 KUVIK, Andrej – 82

KVAČKA, Alexander – 81, 82
 KVETKO, Martin – 236, 239, 275
 KVIETOK, Dominik – 197
 KYSELÝ, Jozef – 271, 281
 KYSUČKÝ – 104

L

LABOTKA, Anton – 213, 217
 LABUDA, Ján – 81, 82
 LACKO – 252
 LACKO, Norbert – 62, 63, 81
 LACKO, Zoltán – 149
 LACH – 281
 LALINSKÝ, Alojz – 213, 214, 217
 LANČARIČ, Izidor – 246, 268
 LANČARIČ, Rudolf – 28, 32, 221, 224, 225, 287, 300
 LANGER, Oskar – 45
 LAURINEC, Imrich – 269, 270
 LAVOHA, Ladislav – 265
 LAZAROVÁ, Katarína – 136, 137, 243
 LEBNER, Štefan – 81
 LEDNÁR, Ľudovít – 252
 LEDNICKÝ, Anton – 221, 251
 LEONHÁRDY, Anton – 162
 LETKO, Jozef – 91
 LETTRICH, Jozef – 66, 169, 245, 270, 277, 279, 281
 LETZ, Róbert – 10, 12, 41, 53, 92, 101, 116, 146, 151,
 154, 165, 169, 170, 193 – 195, 199 – 202, 210,
 211, 213, 215, 216, 219, 222, 229, 230, 232, 234,
 241, 277, 305, 306
 LEVKANIČ, Igor – 276
 LEXMANN, Jozef – 159
 LIETAVEC, Jozef – 12, 15, 16, 20, 52, 53, 55, 58, 80,
 91, 122, 181
 LIPKA, František – 25, 53, 55, 58, 129, 272, 273
 LOKNER – 82

LOYDL, Ján – 194
 LUČENIČ, Viliam – 28
 LUKAČ, Emil Boleslav – 254
 LUKAČOVIČ, Jozef – 275
 LUKAČOVIČ, Milan – 162
 LUKEŠ, Zdeněk – 117
 LUKOŤKA, Teodor – 160
 LYKO – 109

M

MACKO, Ján – 160
 MÁČAJI, Karol – 90
 MAGDOLENOVÁ, Anna – 95
 MACEK, Alojz – 197
 MACH, Alexander – 194, 209
 MACH, Pavol – 81, 82
 MACHÁČKOVÁ – 285
 MAJDA, Viktor – 89, 111, 123
 MAJER, Ján – 88
 MAJERSKÝ, František – 93
 MAKÚCH – 85
 MAKUCH, Peter – 80
 MALEŠ, Vasil – 81, 82
 MALÍŠKA, Július – 84
 MALO, Jozef – 35, 53, 82
 MALOVEC, František – 198, 201
 MALOVEC, Teofil – 197, 198, 201
 MALÝ, Ján – 81, 82
 MARČEK, Rudolf – 217
 MARJINOVÁ, Valentina – 210, 306
 MARKO, Jozef – 260
 MARKOVIČ, Jozef – 224
 MARKOVIČ, Karol – 288
 MARSHALL, George – 214
 MARSINA, Richard – 210, 306
 MARTINČEK – 281

MARUŠČÁK – 64
 MARUŠEK – 93
 MATEJKA, Klement – 84
 MATI, Ján – 84
 MATKOVČÍK – 17
 MATLOVIČ, František – 191
 MATULAY – 103
 MATÚŠ, Alexander – 146, 233 – 236, 239, 241, 261
 MAXIÁN, Ondrej – 16, 279
 MAXOŇ, Peter – 246, 249, 250, 268
 MEDEK, Vincent – 272, 285, 287
 MEDO, Štefan – 28, 29
 MEDRICKÝ, Gejza – 251
 MEDVE, Imrich – 62, 81
 MEDVECKÁ, Zuzana – 10
 MEDVECKÝ, Jozef – 260, 264
 MEDVECKÝ, Matej – 57, 118, 170, 278, 305, 307
 MELTZER, Anton – 210, 213 – 217, 219 – 221, 226,
 242, 244, 251, 253, 262, 268
 MIHALKA, Ján – 87
 MIHALOV Andrej – 90
 MIHALOVIČ, Viliam – 95, 147, 194, 196, 197, 199,
 200, 201, 213, 227, 228, 264, 305
 MIHÁLIK – 289
 MICHALÍK, Ján – 235, 239
 MICHALÍK, Štefan – 90
 MICHALKA, Ján – 87
 MIKLOŠÍK, Alojz – 81, 82
 MIKLOŠKO, František – 205, 305
 MIKOVÍNY – 281
 MIKULA, Andrej – 81, 82
 MIKULA, Ján – 249, 253, 258, 260, 261, 265
 MIKULA, Jozef – 146, 264
 MIKUŠ, Jozef – 246, 248, 265, 268
 MILÉN, Ivo – 129
 MILO, Ján – 236

MINÁRIK, Polykarp – 217, 221
 MINÁRIKOVÁ, Margita – 66
 MISÁL, Michal – 98
 MISÁL, Pavol – 177
 MIŠÁK, Jozef – 213
 MIŠÁK, Stanislav – 213
 MIŠEJE, František – 90, 123, 188, 285 – 289, 291, 293,
 300

MIŠEJKA, Ján – 213, 215
 MIŠICA, Alexander – 28
 MIŠOVIČ, Vladimír – 172
 MIŠTEK, Ján – 215
 MITÚCH, František – 255, 261
 MLINÁRIK – 221
 MLÝNSKÝ, Jozef – 51, 92
 MOKRÁŇ, Anton – 81, 82
 MORÁVEK, Július – 61
 MORBACHER, Lubomír – 61, 65
 MOSORIAK, Jozef – 60, 81
 MÔCIK, Jozef – 84
 MUDRONČÍK – 151
 MÚDRY – ŠEBÍK, Michal – 66
 MÜLLER – 104
 MÜLLER, František – 181
 MÜLLER, Ladislav – 50
 MURGAŠ, Karol – 241
 MURÍN, Ivan – 261, 268

N

NADAŠSKÝ, František – 236, 244
 NAVRÁTIL, Eduard – 196, 199
 NAVRÁTIL, Róbert – 199
 NEUBERTH – 98, 99
 NOSEK, Václav – 38, 117, 125, 127, 129, 230, 266,
 267, 292
 NOVOMESKÝ, Ján – 50, 267

NOVOMESKÝ, Ladislav – 254
 NOVOVESKÝ, Jozef – 58

O

OBTULOVIČ, Ľudovít – 229, 244 – 246, 252, 265, 268
 OBUCH, Ladislav – 257, 265
 OBUCH, Otto – 210, 213, 223, 226, 243, 253 – 259,
 261, 262, 264
 OGURČÁK, Štefan – 80
 OKÁĽ, Ján – 251, 305
 OKÁĽI, Daniel – 17, 43, 44, 56, 129, 290, 291
 OLMAN, Ondrej – 30
 ONDERKO, Štefan – 194
 ONDREJKOVIČ, Jozef – 30
 ORAVEC, Michal – 81, 82
 ORLÍK, Štefan – 38, 62, 81, 293
 OROVAN, Vojtech – 176
 OSUSKÝ, Viliam – 87
 OTTO, Ernest – 136, 137

P

PAKAN, Alex – 66
 PALÁT, Karel – 104
 PALKO, Vladimír – 300, 307
 PALLO, Matej – 80
 PAŇKO, František – 155, 167, 168, 195, 197, 198, 244,
 260, 261, 264
 PAPLHÁM, V. – 42
 PARÍZEK, Otto – 53
 PAROBEK, Pavol – 88
 PAUČÍK, Michal – 81
 PAUČO, Jozef – 146, 196, 197
 PAVEL, Jozef – 181
 PAVELKA, Jozef – 30 – 32, 238, 278
 PAVELKA, Pavel – 80
 PAVLÍK, Pavol – 82, 286, 293

PEJČOCH, Ivo – 216, 305
 PEKÁR, Ján – 294
 PERENIČ, Michal – 81
 PEŠEK, Jan – 10, 13, 18, 21, 22, 39, 66, 67, 118,
 130, 182, 275, 277, 278, 290, 295, 298, 300,
 305 – 307
 PETRANSKÝ, Ivan – 10, 149, 305
 PETRÁŠ, František – 193 – 195, 197 – 199, 201, 227,
 264
 PETRIKOVIČ, Jozef – 195
 PETROVIČ, Jozef – 91
 PIAČEK – 233
 PIECKA, Pavol – 80
 PIETOR, Ivan – 271
 PILNÝ, Július – 163
 PINDÚR, Vojtech – 81, 82
 PISTA, Bazil – 162, 163
 PISTA, František – 161, 167
 PIXA, Kamil – 97, 116
 PLAČEK, Štěpán – 103, 104, 117
 PLACHÝ, Juraj – 80
 PLÁVKA – 102
 PLEVZA, Viliam – 53, 56, 275, 305
 PODOLEC, Ondrej – 10, 211, 258, 277, 307
 POCHYBA, Jozef – 30
 POKORNÝ, Bedřich – 61, 62, 79, 97, 98, 103, 104,
 117 – 126, 137, 230
 POKORNÝ, Mico – 261
 POLÁK, Milan – 275, 281
 POLAKOVIČ, Štefan – 146, 251, 256
 POLJOVKA, Andrej – 84, 85
 PONIČAN, Ján – 254
 POTOCKÝ – 102, 103
 POVÁŽSKÝ, Anton – 149, 150, 151, 305
 PRCHALA, Lev – 212
 PRIEHRADNÍK, Ján – 252, 253, 257, 259, 260, 264

PRÍDAVOK, Peter – 147, 233, 246, 249, 252,
 263
 PRUŽINSKÝ, Ján – 28
 PŘEDÁK, Adolf – 95, 98, 225, 287
 PUPALA, Ján – 81
 PÚČIK, Albert – 154 – 156, 169
 PÚLL, Ján – 14

R

RACÍK, Jozef – 208
 RACÍK, Juraj – 208, 209, 228, 244
 RADIČ – 286
 RAGAČ, Radoslav – 10, 278, 307
 RAJEC, Juraj – 253, 260, 265
 RAJT – 279
 RAPANT, Daniel – 259, 260
 RAPKO – 224
 RAŠLA, Anton – 28, 38, 51, 61, 127, 128, 180, 184,
 185, 266, 274, 280, 305
 RATIBORSKÁ, Júlia – 217, 221
 RATIBORSKÝ, Eugen – 215 – 219, 221
 REHÁK, Michal – 58
 REHÁK, Vendelín – 28, 31
 REICH, Ján – 215, 216
 REISENAUER, Ján – 155
 REPKA – 279, 280
 REPKA, Viliam – 90
 RIDOŠKO, Jozef – 91
 RIŠULA, Ján – 81, 82
 RITNOŠÍK, Alojz – 90
 ROLKO – 123
 RUKAVICA, Rudolf – 89
 RUMAN, Ladislav – 246, 249, 268
 RUŽIČKA, Milan – 88
 RUŽINSKÁ – 112
 RYCHLÍK, Jan – 17, 212, 305, 307

Ř

ŘÍPA – 104

S

SABO, Ján – 80

SAYERS, Michael – 212

SEČANSKÝ – 150, 193

SEDMÁK – 186

SEDMÍK, Viktor – 14, 17, 20, 33, 34, 44, 51, 55 – 57,
61, 83, 97, 99, 100, 102 – 104, 108, 109, 111, 119,
120 – 122, 124, 129, 150, 174, 182, 187, 188, 193,
266, 271, 274, 276, 277, 280, 285, 286, 290 – 293,
300

SEKERKA, Vojtech – 80

SENAY, Július – 224

SENDE, Štefan – 45

SCHMIEDBERGER – 104

SCHVARC, Michal – 52, 307

SCHWARZ, Heinz – 29

SIDOR, Karol – 145, 213, 221, 223, 233, 246,
248 – 252, 255, 263, 265, 269

SIVOŠ, Jerguš – 10

SLÁNSKÝ, Rudolf – 100

SLANÝ, Oskar – 28

SLÁVIK, Juraj – 203

SLÁVIK, Bohuslav – 168, 223, 224

SLEZÁK, Ján – 81, 82

SLEZÁK, Štefan – 25

SLOVÁK, Cyril – 81

SMOLÍČEK, Štefan – 293

SODOMA, Juraj – 30, 174

SOGEL, Ján – 87

SOKOL, Martin – 281

SOKOLOVIČ, Peter – 24, 305

SOMÍK, Rudolf – 191

SOPKO, Jozef – 235

SPIŠIAK, František – 89, 150, 193

SROSTLÍK – 125

STACH, Andrej – 164

STAŠKO, Jozef – 211, 230, 246, 249, 250, 252, 253,
265, 266

STEHLÍK – 104

STOKLAS, Karol – 62

STRAND, Jozef – 58

STRCULA, Otto – 293

STREČANSKÝ, Ľudovít – 30

STREICHER, Arpád – 160, 171, 179

STRMEŇ, Karol – 260

STRUHÁRIK, Šimon – 14

STYK, Jozef – 275

SUCKÝ, Imrich – 57, 120, 155, 199

SVOBODA, Ľudvík – 128

SVOREŇ, Ondrej – 89

SYRNÝ, Marek – 258, 272, 305, 307

SZÜCS, Ernő – 110

Š

ŠALGOVIČ, Viliam – 17, 166, 174

ŠANDRÍK, Milan – 163

ŠEPELA, Jozef – 88

ŠEVČÍK, Ján – 203

ŠIMKOVÁ, Helena – 208

ŠIMONČÍK, Štefan – 287

ŠIPOŠ, Jozef – 84

ŠIROKÝ, Viliam – 29, 38, 50, 53, 56, 57, 100, 127, 128,
207, 273, 278, 289, 290 – 292

ŠKAPINEC – 88

ŠKOLNÍK, Štefan – 81

ŠKOPÍK, Jozef – 84

ŠKORVAGA, Ján Adam – 214, 220, 221, 223, 226

ŠKORVAGA, Ladislav – 214, 219, 220

ŠKRABA, Viliam – 89

- ŠKULEC – 88
- ŠMIDKE, Karol – 222, 287, 289, 290
- ŠMIGEL, Michal – 10, 159, 305, 306
- ŠNAJDER, Ľudovít – 32, 33
- ŠOLC, Michal – 96 – 98, 177
- ŠPÁNIK, Július – 245
- ŠPITZER, Juraj – 99
- ŠPROCHA, Branislav – 33, 305
- ŠRAMKO, Ľudovít – 228
- ŠROBÁR, Vavro – 44, 203
- ŠTANSKÝ, Peter – 210, 306
- ŠTEFÁK, Alojz – 193
- ŠTEFÁNIK, Ivan – 270, 275
- ŠTEFÁNIK, Milan Rastislav – 53, 95
- ŠTEFANSKÝ, Václav – 13, 307
- ŠTEFKA – 43
- ŠTEFULA, Michal – 189 – 192, 194 – 197, 199 – 201, 227, 264
- ŠTEVÍK, Vojtech – 223 – 226
- ŠTRBÍK, Alexander – 89
- ŠTUBŇA, Vladimír – 155, 159, 160
- ŠTUDENC, Karol – 180, 181, 291
- ŠUTAJ, Štefan – 271, 305
- ŠVÁB, Karel – 117
- ŠVRČEK, Mikuláš – 57
- T**
- TÁČIK, Ľudovít – 111, 112
- TAKÁČ – 275
- TATARKO, Štefan – 253, 259, 265
- THURZO, Fedor – 20, 29, 38, 66, 117, 275, 279
- TIBENSKÝ, Rudolf – 236
- TISO, Jozef – 144, 149, 151, 152, 191, 192, 200, 202, 204, 205, 207, 208, 212 – 217, 221, 222, 229, 234, 246, 255, 256, 266, 273, 298
- TIŠLIAR, Pavol – 33, 305
- TKÁČ, Jozef – 28
- TKÁČ, Štefan – 213
- TLACH, Jozef – 186
- TOMAN, Zdeněk – 103, 111, 117
- TOMÁNEK, Florián – 203, 205
- TOMEČEK, Anton – 272
- TOMKOVIČ – 172
- TRNAVSKÝ, Peter – 81, 82
- TRUMAN, Harry – 214
- TUKA, Vojtech – 234
- TULISOVÁ, Elena – 257
- TUNEGA, Anton – 156, 159
- TURČAN, Emil – 38
- TURČAN, Jozef – 80
- U**
- UHERČÍK, Ján – 82
- UHRIN, Marián – 95, 306
- ÚRADNÍČEK – 103
- URSÍNY, Ján – 20, 38, 207, 226, 243, 253 – 255, 257, 258, 261, 262, 266
- URSÍNYI, Július – 80
- V**
- VAČOK, Ján – 28
- VAGAČ, Karol – 44
- VAGRA, Ladislav – 111, 112
- VALACH – 245
- VALÁŠEK, Oskar – 20, 46, 58, 95, 112, 119, 178, 181, 211, 298, 300
- VÁLENT, Eduard – 111, 112
- VALENT, Štefan – 176, 177
- VALEŠ, Oskar – 181
- VALUŠEK, Jozef – 87
- VANČO, Miloš – 281
- VARGA, Ladislav – 111

VARINSKÝ, Vladimír – 151, 306
 VAŠÍČEK, Jozef – 288
 VAŠKO, Alexander – 253, 258 – 260, 264
 VAVŘÍK – 104
 VAŽAN, Lukáš – 91
 VEČERA, Jozef – 31, 32, 51, 53, 187
 VELGOS, Andrej – 22, 34, 57, 58, 84 – 87, 89, 98, 99,
 102, 119, 120, 122, 125, 279
 VEREŠ, Evžen – 45
 VESELÝ, Jindřich – 103, 104, 111, 116, 117, 127 – 130,
 266, 267, 291
 VICEN, Jozef – 42, 147, 155, 160, 164, 166 – 168, 202
 – 207, 232, 265, 306
 VICIAN, Pavol – 82
 VIDO – 169
 VIESTOVÁ, Kveta – 279
 VIKTORÍN, Ľubomír – 85
 VIKTORÍN, Rudolf – 16, 17, 20 – 22, 25, 26, 32, 38,
 42, 43, 53, 55, 58, 60, 86, 96, 98 – 100, 102, 112,
 117, 121, 122, 127 – 129, 174, 178, 180 – 182,
 187 – 189, 238, 263, 266, 271, 274, 276, 280, 283,
 284, 298, 299, 300
 VIKTORY, Július – 15, 53, 57, 92, 177, 178, 267
 VILINSKÝ, Valerij – 271
 VÍBOCH, Pavol – 281
 VÍTKOVSKÝ, Otakar – 235, 241, 261
 VLČKOVÁ – 286
 VLKOVIČ – 287
 VNUK, František – 211, 307
 VOJTA, Ladislav – 214
 VOJTAŠŠÁK, Ján – 249, 250
 VOMÁČKA, Miroslav – 30, 31, 99, 181, 287, 293, 300
 VOZÁR, Ján – 29
 VRAŽDA, Jozef – 55, 129, 279, 295
 VYSLOUŽIL, Igor – 28
 VYŠKOVSKÝ, Jaroslav – 223 – 226, 239, 281

W

WEHLE, Jiří – 104

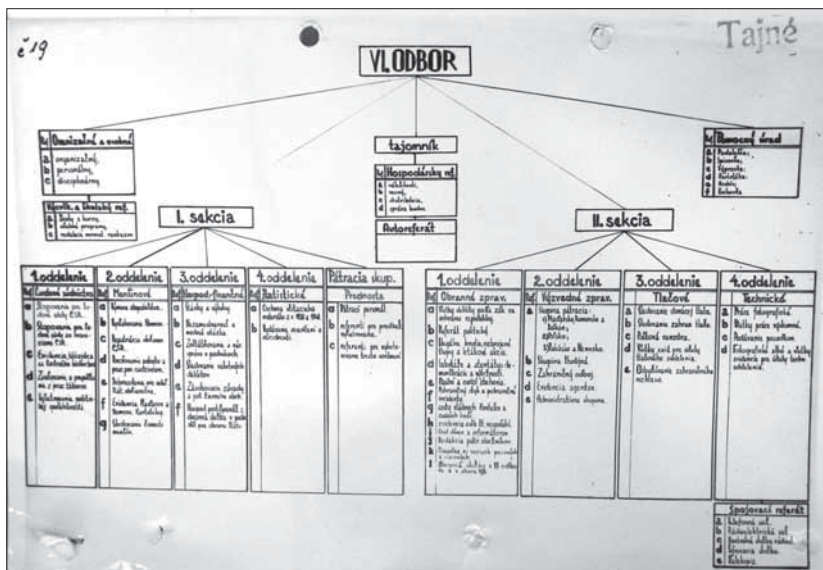
Z

ZÁBOJNÍK, Viliam – 28, 31, 32, 92, 98, 285, 286,
 288 – 290
 ZÁBORSKÝ, Ján – 170
 ZAFKA, Jozef – 81, 82
 ZACHAR – 88
 ZACHAR, Emil – 293
 ZÁPOTOCKÝ, Antonín – 210
 ZÁTHURECKÝ – 103
 ZAŤKO, Peter – 236
 ZÁVADSKÝ, Viktor – 276
 ZÁVODSKÝ, Oswald – 181
 ZBOJOVSKÝ, Ján – 194
 ZEMANÍK, Alojz – 241
 ZIMAN, Jozef – 88
 ZUBEREC, Štefan – 89
 ZVOZIL, František – 83

Ž

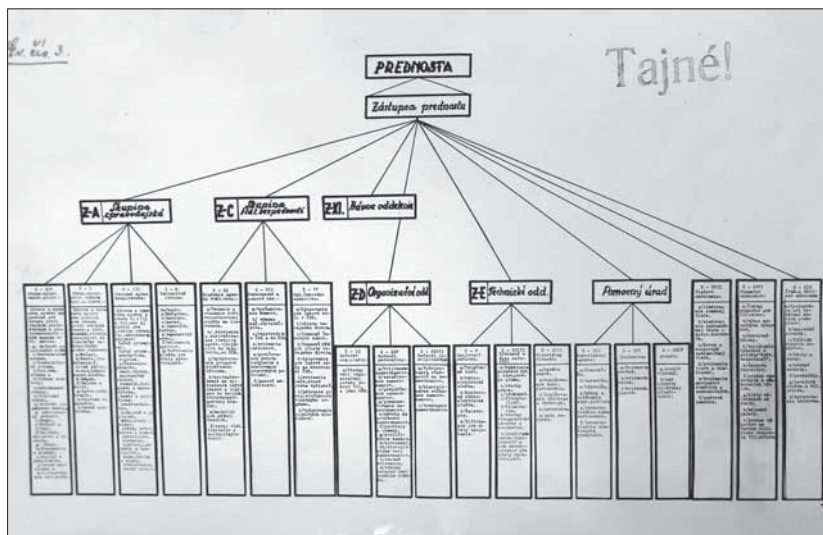
ŽABKAY, Ernest – 83, 84, 239
 ŽÁČEK, Pavel – 118, 136, 271, 307
 ŽALMAN, Miroslav – 280
 ŽALMAN, Vladimír – 293
 ŽELIEZKA – 89
 ŽELINSKÝ – 280
 ŽIAK, Miloš – 95, 306
 ŽIGO, Pavol – 234 – 236, 239 – 241, 253, 265,
 306
 ŽILINČÁR, Alexander – 208
 ŽILINČÁR, Juraj – 208
 ŽINGOR, Viliam – 53, 90
 ŽIŠKA, Peter – 81, 82
 ŽUCHA, Ľudovít – 87

Obrazová príloha

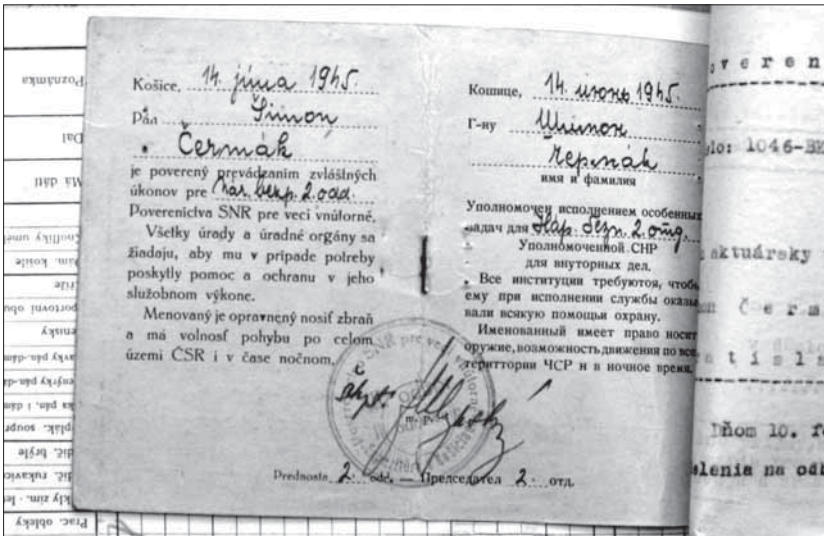
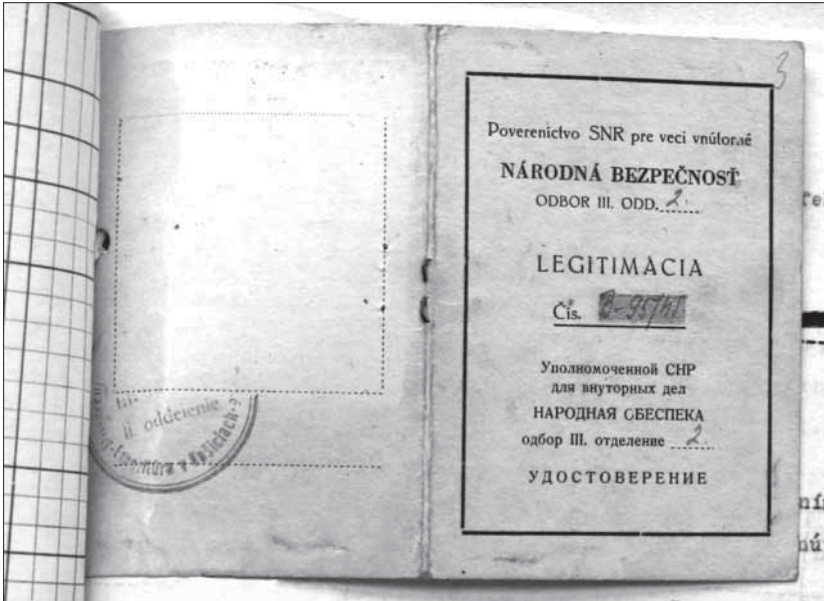
Organizačná štruktúra VI. odboru Poverenictva vnútra.

Zdroj: ABS

Organizačná štruktúra VII. odboru Poverenictva vnútra.

Zdroj: ABS

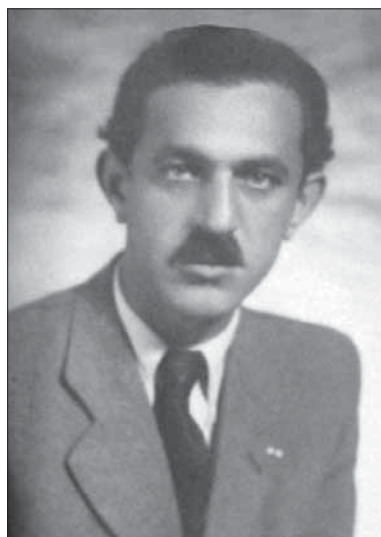
Preukaz pracovníka NB 2. oddelenie.

Zdroj: ABS

Teodor Baláž.

Zdroj: ABS

Matej Běl.

Zdroj: ABS

Šimon Čermák.

Zdroj: ABS

Šimon Čermák.

Zdroj: ABS

František Hagara.

Zdroj: ABS

Ján Kubač.

Zdroj: ABS

Ľubomír Viktorín.

Zdroj: ABS

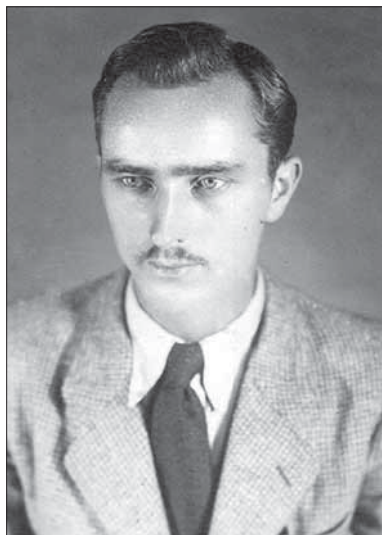
Vincent Medek.

Zdroj: ABS

Viktor Sedmík.

Zdroj: ABS

Otto Strcula.

Zdroj: ABS

Miroslav Vomáčka.

Zdroj: ABS

Martin Kolár.

Zdroj: SNA

Arpád Balogh-Dénes. *Zdroj: SNA*

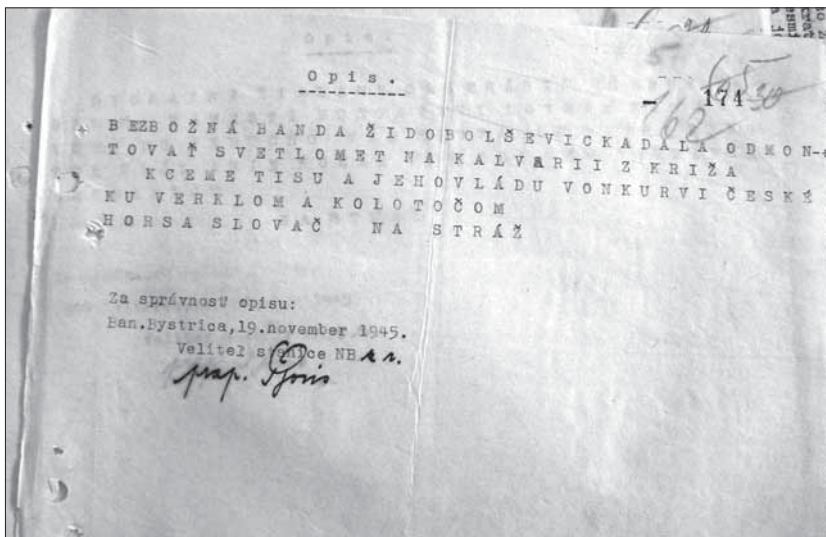
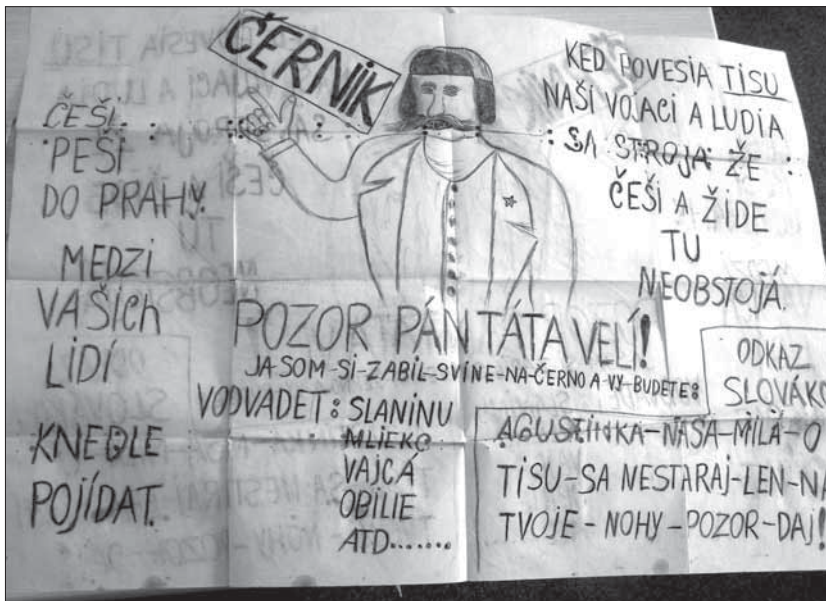
Pavel Gavora. *Zdroj: SNA*

František Chorvát. *Zdroj: SNA*

Andrej Velgos. *Zdroj: ABS*

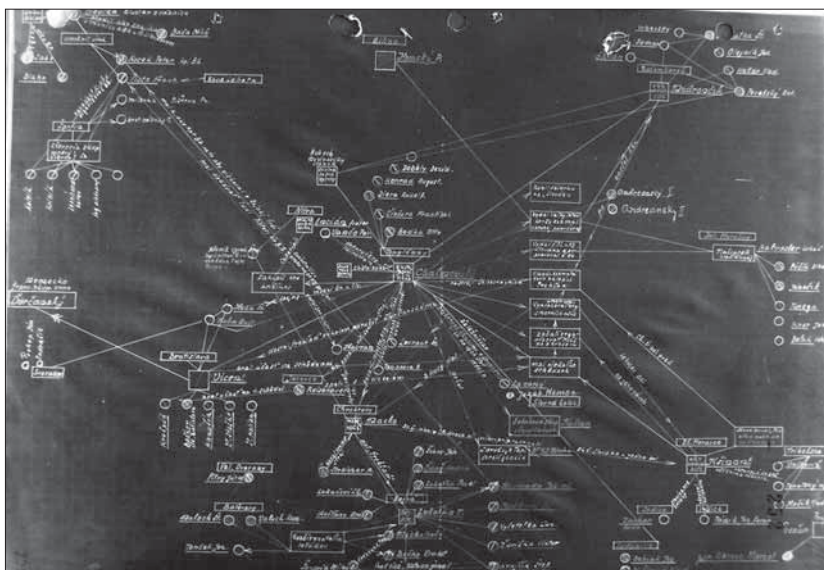
Ukážka letákov, ktoré sa v roku 1945 objavovali na Slovensku.

Zdroj: A ÚPN

Štefan Chalmovský.

Zdroj: A ÚPN

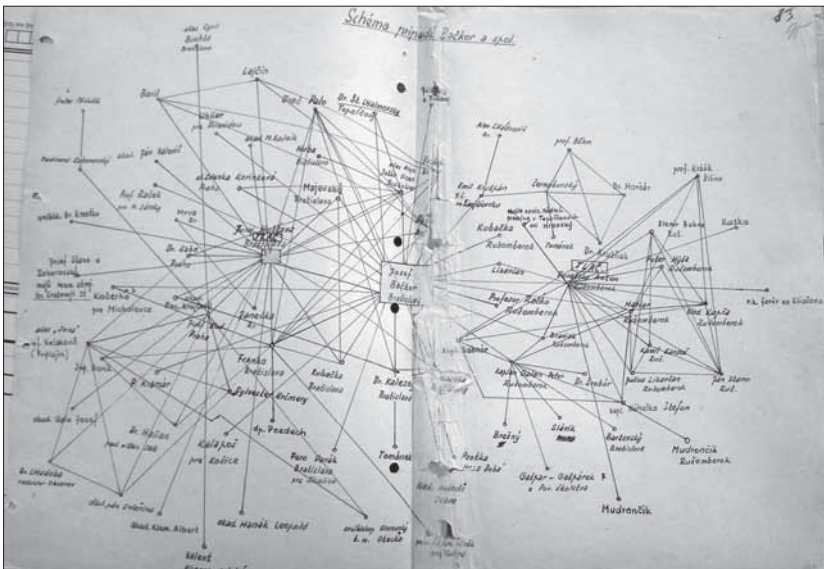
Nákres prípadu Chalmovský, ako ho vyhodnotili prac. Poverenictva vnútra.

Zdroj: A ÚPN

Jozef Bačkor.

Zdroj: A ÚPN

Nákres prípadu Bačkor, ako ho vyhodnotili pracovníci Poverenia vnútra. Zdroj: A ÚPN

Bohuslav Slávik.

Zdroj: A ÚPN

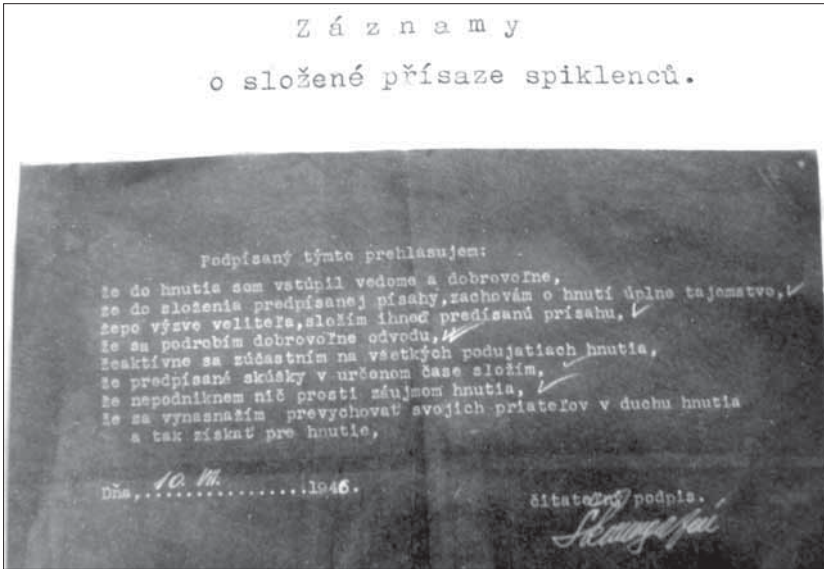
Anton Meltzer.

Zdroj: A ÚPN

Legitimácia Antona Meltzera.

Zdroj: A ÚPN

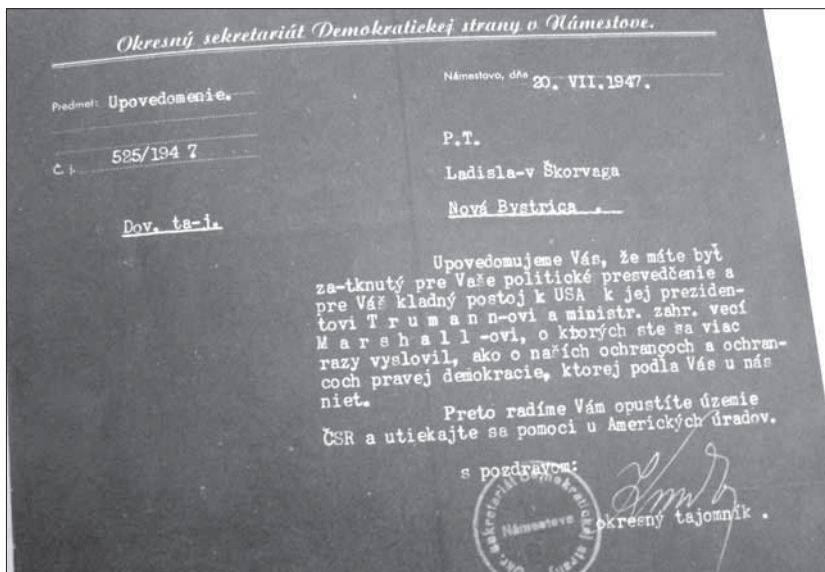
Prísaha Tisových pohotovostných oddielov.

Zdroj: A ÚPN

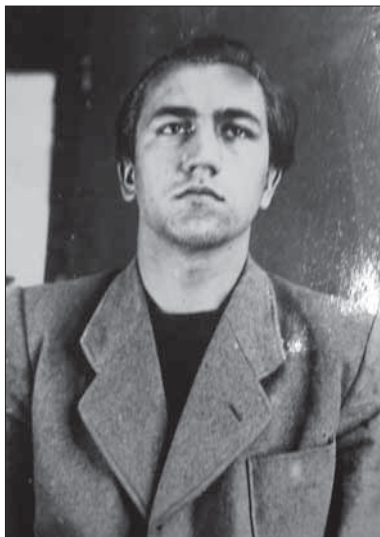
Portrét Tisa, ktorý rozširovali niektorí členovia Meltzerovej skupiny.

Zdroj: A ÚPN

Upozornenie zaslané Ladislavovi Škorvagovi.

Zdroj: A ÚPN

Ján Adam Škorvaga.

Zdroj: A ÚPN

Ján Reich.

Zdroj: A ÚPN

Karikatúra udalosti, ktorá sa odohrala na žilinskej OŠB. S okuliarmi, pištoľou a kovbojských čižmách povereník Matej Josko, za ním zrejme poslanec Jaroslav Vyškovský. Zdroj: týždenník Partizán

Rudolf Komandera.

Zdroj: A ÚPN

Eugen Janeček.

Zdroj: A ÚPN